

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Державний вищий навчальний заклад
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВАДИМА ГЕТЬМАНА»

Надія Рязанова

**ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО
РАХІВНИЦТВА
ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

*Сутність
та сучасна парадигма
розвитку*

Монографія

УДК 336.01/02 : 330.3 : 004.77 (043.3)
Р 99

Рецензенти

С. Л. Лондар, д.е.н., в.о. директора
(Інститут освітньої аналітики)

Т. В. Пасенко, д.е.н., проф.
(Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана)

В. В. Бабіченко, д.е.н.,
начальник фінансово-економічного управління
(ПАТ «Укртатнафта»)

*Рекомендовано до друку Вченою радою КНЕУ
Протокол № 1 від 31.08.2017*

Рязанова Надія

Р 99 Інститут фінансового рахівництва інформаційного суспільства: сутність та сучасна парадигма розвитку : монографія / Надія Рязанова. — Київ : КНЕУ, 2017. — 337, [7] с.
ISBN 978-966-926-197-7

Працю присвячено дослідженню такої інформаційної підсистеми фінансів інформаційного суспільства, як фінансове рахівництво. Уперше в українській фінансовій науці розглядаються сутність, особливості та суспільне призначення інституту фінансового рахівництва, його теоретичні й інституційні засади, а також місце і роль у сучасній економіці України та перспективи розвитку. Досліджуються інституційна та інформаційна концепції фінансів, особливості феномену фінансової інформації.

Праця стане в пригоді науковцям, студентам і всім, хто цікавиться питаннями економіки та фінансів інформаційного суспільства.

УДК 336.01/02 : 330.3 : 004.77 (043.3)

*Розповсюджувати та тиражувати
без офіційного дозволу КНЕУ заборонено*

ISBN 978-966-926-197-7

© Надія Рязанова, 2017
© КНЕУ, 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ	6
ПЕРЕДМОВА	7
Розділ 1. ГЕНЕЗИС І СУТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА	15
1.1. <i>Передумови та етапи розвитку інституту фінансового рахівництва</i>	15
1.2. <i>Характерна ознака і суспільне призначення інституту фінансового рахівництва</i>	35
1.3. <i>Особливості фінансового рахівництва економіки макро- та мікрорівнів</i>	51
Розділ 2. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИ- ТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА	66
2.1. <i>Інституційна концепція фінансів</i>	66
2.2. <i>Інформаційна концепція фінансів</i>	87
2.3. <i>Сучасні наукові уявлення про феномен інформації фінансів</i>	107
Розділ 3. ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА	128
3.1. <i>Законодавче закріплення в обміні інформацією фінансів принципу транспарентності</i>	128
3.2. <i>Стандартизація фінансової звітності</i>	148
3.3. <i>Система корпоративного управління</i>	162
Розділ 4. МІСЦЕ І РОЛЬ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВ- НИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	173
4.1. <i>Фінансове рахівництво в діяльності державних і місце- вих органів управління</i>	173
4.2. <i>Використання фінансового рахівництва корпораціями</i>	192
4.3. <i>Фінансове рахівництво як бізнес</i>	208
Розділ 5. ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВ- НИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	225
5.1. <i>Розвиток підсистеми інституту фінансового рахівниц- тва – податкового рахівництва великих платників</i>	225
5.2. <i>Формування цінової концепції інформації фінансового рахівництва</i>	246
5.3. <i>Інші актуальні питання розвитку інституту фінансово- го рахівництва</i>	256

ПІСЛЯМОВА	269
ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	274
ДОДАТКИ	298
<i>Додаток 1.</i> Інформація, що підлягає розкриттю згідно з Директивою 2003/71/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 р. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС»	298
<i>Додаток 2.</i> Суттєві події, інформація про які має розкриватися згідно з вимогами Комісії з цінних паперів і бірж США	300
<i>Додаток 3.</i> Суттєві події, інформація про які має розкриватися на фондовому ринку Японії	302
<i>Додаток 4.</i> Суттєві події, інформація про які має розкриватися на фондовому ринку Бразилії	304
<i>Додаток 5.</i> Перелік Міжнародних стандартів фінансової звітності (International Financial Reporting Standards, IFRS) станом на 1.06.2017 року.	305
<i>Додаток 6.</i> Перелік Міжнародних стандартів звітності (International Accounting Standards, IAS) станом на 1.06.2017 року	306
<i>Додаток 7.</i> Перелік Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку в Україні (НП(С)БО) станом на 1.06.2017 року ...	308
<i>Додаток 8.</i> Перелік Національних положень (стандартів) для суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі станом на 1.06.2017 року.	310
<i>Додаток 9.</i> Динаміка ВВП, доходів і видатків Зведеного бюджету, а також кількості населення України, 1992–2016 роки	311
<i>Додаток 10.</i> Розрахунок показників плинного (ковзного) середнього обсягу ВВП України (скоригованого на дефлятор) у розрахунку на душу населення, а також середньої абсолютної величини їх зміни у 1996–2016 роках, тис. грн.	314
<i>Додаток 11.</i> Показники розвитку компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ) в Україні, 2002–2017 роки	317
<i>Додаток 12.</i> Розрахунок плинних (ковзних) середніх показника усередненої суми активів одного сформованого ІСІ в Україні, а також середньої абсолютної величини їх зміни, 2004–2016 роки, млн грн	319
<i>Додаток 13.</i> Кількість зайнятого населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2015 роки, тис. осіб.	321

<i>Додаток 14.</i> Структура зайнятості населення в Україні за видами економічної діяльності, 2012–2015 роки, %	322
<i>Додаток 15.</i> ВВП і валова додана вартість в Україні, створені у різних видах економічної діяльності, 2000–2015 роки, млн грн	323
<i>Додаток 16.</i> Частка окремих видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості та ВВП України, 2000–2015 роки, %	328
<i>Додаток 17.</i> Частка окремих видів економічної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості, 2000–2016 роки, %	331
<i>Додаток 18.</i> Річні темпи приросту ВВП і валової доданої вартості в Україні у розрізі видів економічної діяльності, 2000 рік – 100 %	334
<i>Додаток 19.</i> ВВП і валова додана вартість у розрахунку на одного зайнятого у розрізі видів економічної діяльності, Україна 2012–2015 роки, грн	337

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

- ВВП – Валовий внутрішній продукт
- НКЦПФР – Національна комісія з цінних паперів та фондового ринку
- НСБО – Національні стандарти бухгалтерського обліку
- ООН – Організація Об'єднаних Націй, United Nations, UN
- СНР – Система національних рахунків
- ТНК – Транснаціональна корпорація, Transnational Corporation
- EBRD – European Bank of Reconstruction and Development, Європейський банк реконструкції та розвитку, ЄБРР
- IBRD – International Bank of Reconstruction and Development, Міжнародний банк реконструкції та розвитку, МБРР
- IFC – International Finance Corporation, Міжнародна фінансова корпорація, МФК
- IMF – International Monetary Fund, Міжнародний валютний фонд, МВФ
- IFRS – International Financial Reporting Standards, Міжнародні стандарти фінансової звітності
- IOSCO – International Organization of Securities Commissions, Міжнародна організація комісій з цінних паперів
- OECD – Organization of Economic Cooperation and Development, Організація економічного співробітництва і розвитку, ОЕСР
- FASB – Financial Accounting Standards Board, Рада зі стандартів фінансового рахівництва
- SDDS – Special Data Dissemination Standard, Спеціальний стандарт поширення даних
- UNCTAD – United Nations Conference on Trade and Development, Конференція ООН з питань торгівлі та розвитку
- WB – World Bank, Світовий банк

ПЕРЕДМОВА

На кожному етапі розвитку суспільства у ньому стрімко розвиваються насамперед ті інститути, що характерні для даного етапу та визначають його подальший прогрес. В інформаційному суспільстві – стрижнем розвитку якого є інформаційні технології, вільність і глобальність інформаційного обміну, транспарентність економічної діяльності – до числа таких інститутів належить інститут фінансового рахівництва (фінансового еккаунтингу, що є транслітерацією англійського *financial accounting*). Унікальність його в тому, що він є інститутом відкритої, тобто не обмеженої за доступом (такої, що не є таємною, конфіденційною або службовою) інформації фінансів.

Як системна діяльність зі збору, аналітичної обробки та подання користувачам необхідної їм інформації у різноманітних і зручних для них інформаційних продуктах і послугах цей інститут посідає ключове місце в архітектурі інститутів інформаційної економіки. Він відіграє важливу роль у створенні доданої вартості, ефективності прийняття господарських рішень, мінімізації ризиків. Важливість ролі інформаційних інститутів в економічному житті суспільства наголошував ще Володимир Вернадський. У книзі «Наукова думка як планетарне явище» (1936–1938)¹ він писав про надзвичайно високу прагматичну цінність інформації² в економічних системах.

Де-факто діяльності, характерні для інституту фінансового рахівництва, у суспільстві певною мірою вже існують. Але як цілісний інститут суспільства він ще не сформований, оскільки стане таким лише у фінансовій інфраструктурі по-справжньому інформаційної економіки. Зважаючи на стрімкість процесів становлення інформаційного суспільства, це є питанням найближчої перспективи.

Натомість сьогодні, згідно з трьома етапами розвитку інститутів суспільства, виокремлених австрійсько-американськими соціологами Пітером Людвігом Бергером (Peter Ludwig Berger) і Томасом Лукманом (Thomas Luckmann) у праці «Соціальне

¹ Вернадский В. И. Научная мысль как планетное явление / Отв. ред. А. Л. Яншин. – М.: Наука, 1991. – 191 с. – С. 16.

² Під цінністю інформації В. І. Вернадський розумів міру розширення та розвитку тезауруса (сукупності всіх відомостей про об'єкт) приймаючою стороною при прийнятті й інтерпретації нею повідомлення.

конструювання реальності. Трактат з соціології знання» (1966)³, фінансове рахівництво перебуває на першому етапі своєї інституціоналізації, на якому відбувається типізація його діяльності й позначення поняттям «інститут». У часі етапи не обов'язково йдуть послідовно один за одним, вони можуть збігатися. Результати досліджень дають змогу констатувати, що вже розпочався другий етап, коли відбувається опредмечення інституту фінансового рахівництва і він перетворюється на об'єктивну соціальну реальність. Одночасно починається його входження у третій етап – узаконення соціального порядку, пояснення й обґрунтування цього інституту.

Інститут фінансового рахівництва – як і категорія фінансів (фінансової інфраструктури економіки), інформаційною підсистемою якої він є – має історичний характер, проявляється та розвивається на певних етапах становлення суспільства, що фіксується і пізнається його фінансовою та економічною науковою думкою. Досліджуючи цей інформаційний інститут фінансів, важливо виходити з такого: «якісне наукове обґрунтування проблем, пов'язаних з нинішніми фінансовими перетвореннями в державі, спирається на врахування як характеру, сутності наукових результатів теперішнього періоду, так і аналогічний практичний досвід функціонування фінансів у минулому; еволюційна лінія спадковості має дотримуватися не лише в самому фінансово-економічному розвитку, а й у наукових ідеях, котрі його супроводжують, з урахуванням національних особливостей»⁴; вивчення наукового доробку представників української фінансової науки минулих століть доводить, що український народ може і має пишатися несправедливо забутими надбаннями його економічної думки; хоч яким новим є напрям наукового дослідження, воно завжди історичне, і будь-яка наука розвивається на основі попередніх досліджень, має свою генезу, еволюцію і період розквіту⁵.

Базуючись на таких підходах, можна констатувати, що сучасна фінансова наука України лише починає цілеспрямовано ви-

³ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – 323 с. – С. 80–120.

⁴ Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська національна наукова школа фінансів: Теоретико-методологічні підходи // Фінанси України. – 2015. – № 9. – С. 19–44.

⁵ Див.: Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська фінансова наука: генеза, еволюція. Ренесанс // Фінанси України, 2012. – № 3. – С. 3–30.; Чухно А. Слово про книгу // Львовчкін С. В. Фінансова думка України. Енциклопедія / С. В. Львовчкін, В. М. Федосов, С. І. Юрій, П. І. Юхименко; авт. передм. А. А. Чухно; за наук. ред. В. М. Федосова. – К.: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010. – У 3-х т. – Т. 2. – 584 с. – С. 9–12.

вчати фінансове рахівництво, але її класична наука публічних фінансів періоду розквіту у «срібному столітті» (XIX – початок XX століття),⁶ вже використовувала поняття фінансового рахівництва.

У вітчизняну економічну науку це поняття ввів патріарх економічної думки України, фундатор Київської політехномічної школи, вчений зі світовим ім'ям, який багато років очолював Київський університет (тоді університет святого Володимира)⁷ – Микола Бунге. Він є автором праці «Державне рахівництво і фінансова звітність Англії» (1890)⁸. Вважаємо, що саме він заклав теоретико-методологічні підвалини дослідження фінансового рахівництва українською фінансовою наукою. М. Бунге був також видатним державним діячем, багато років очолював міністерство фінансів та уряд Російської імперії, яка тоді простиралася й на терени України. Свою працю він писав саме у той період, тож поняття «рахівництво» у ній є російським «счетоводством». Як зазначав М. Бунге, актуальність теми рахівництва (счетоводства) і необхідність вивчення зарубіжного досвіду вочевиднилися в країні від кінця 1850-х років після проведення підготовчих робіт до перетворень у державному контролі⁹.

Вивчаючи фінансовий досвід Англії, М. Бунге першим привніс в українську фінансову науку поняття фінансового рахівництва, зробивши тим вагомий внесок у побудову її лексику в українській мові і розширивши її категоріально-поняттєвий апарат. Останнє є однією з важливих обставин появи й утілення національно оформлених ідей у фінансовій науці¹⁰. Тепер українська фінансова наука відроджує несправедливо забуті напрацювання цього виданого українського вченого. Досліджуючи в сучасному контексті поняття, введене у науку майже 150 років тому, існує можливість глибше зрозуміти сутність, місце і роль цього інституту фінансової інформації в житті суспільства, визначити напрями його комплексного розвитку й ефективного використання в інформаційну епоху.

⁶ Сайко Е. А. Образ культуры Серебряного века: культур-диалог, феноменология, риски, эффект напоминания / Е. А. Сайко. – М.: Проспект, 2005. – 26 с.

⁷ Див.: Львовичкін С. В. Фінансова думка України. Енциклопедія. – Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська фінансова наука: генеза, еволюція. Ренесанс. – Фінанси України. – 2012. – № 3. – С. 3–30.

⁸ Бунге М. Х. Государственное счетоводство и финансовая отчетность в Англии. – Санкт-Петербург: типография «Имперская академия наук», 1890. — 28 с.

⁹ Там само. – С. 1–2.

¹⁰ Опарівн В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська національна наукова школа фінансів: Теоретико-методологічні підходи. – С. 19–44.

Інститут фінансового рахівництва як жива структура постійно розвивається, і ретроспективний аналіз західної фінансової практики та науки свідчить про еволюцію поняття фінансового рахівництва. Змінювалася семантика цього словосполучення, відбувалася його диференціація відповідно до нових потреб суспільства та економіки.

Конче важливо зазначити, що поняття «рахівництво» (еккаунтинг) диференціюється від «обліку» (англійською – *book keeping*) і є ширшим. За сучасним тезаурусом, складеним однією з найбільших у світі видавничих компаній, що входить до «великої п'ятірки» англійських видавництв – HarperCollins Publishers LLC¹¹, рахівництво (еккаунтинг) є рапортуванням, поданням користувачам у зручній і зрозумілій для них формі актуальної інформації, отриманої в результаті аналізу й узагальнень. Цим підкреслюється його відмінність від обліку і спрямованість на аналіз й інтерпретацію інформації, її подання користувачам у зрозумілих і різноманітних зручних формах. Таке тлумачення терміна «рахівництво» пропонує також енциклопедія Britannica¹² та інформаційний ресурс Investopedia¹³. Професор з фінансів та економіки університету штату Іллінойс (США) Белверд Ніідлз характеризує рахівництво як процес, коли для підготовки необхідних користувачам даних шукають важливі причинно-наслідкові зв'язки в інформації, цікавляться трендами та результатами досліджень альтернативних проектів, що не властиво бухгалтерському обліку¹⁴.

На початку 1940-х років Комітет з питань термінології Американського інституту рахівників тлумачив рахівництво лише як належний рівень техніки реєстрації інформації, її класифікації та інтерпретації таких узагальнень. При цьому інформація могла бути як фінансовою так і такою, що тільки частково стосується фінансів¹⁵.

У 1960-і – 1970-і роки – з посиленням інтересу до оптимізації інвестиційних рішень і джерел фінансування корпорацій – зростає необхідність опрацювання великих масивів інформації, збільши-

¹¹ Collins English Dictionary and Thesaurus. – Harper Collins Publishers, 1998. – 1378 p. – P. 9.

¹² Encyclopedia Britannica. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxk>

¹³ Investopedia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxi>

¹⁴ Needles B. Jr. Financial Accounting. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. – 791 p. – P. 4.

¹⁵ Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin N 1. – New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1953. – Par. 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxg>

вся попит на якісну інформацію фінансів, змінилося ставлення до рахівництва. Воно виокремилося у самостійну діяльність з надання послуг. У 1970-му Американський інститут сертифікованих громадських рахівників (AICPA) переглянув тлумачення рахівництва¹⁶, і його почали розглядати не як техніку ведення записів (обліку), класифікації й узагальнення операцій, а як діяльність з надання послуг. Було виокремлено об'єкт такої діяльності – кількісна, насамперед фінансова за суттю інформація про економічних суб'єктів; висувалися вимоги до цієї інформації – вона мала бути корисною у прийнятті обґрунтованих економічних рішень. В інформаційній системі фінансів дедалі чіткіше виимальовувалися дві складові: рахівництво фінансове – спрямоване на надання користувачам відкритої інформації, та управлінське – призначене для обмеженого кола осіб.

На початку 1970-х років – на хвилі стрімкого розвитку міжнародного фондового ринку, зумовленого послабленням державних обмежень на транскордонний рух капіталів – у США з метою поліпшення загальноприйнятих принципів рахівництва (GAAP) та розроблення нових було створено Раду зі стандартів фінансового рахівництва (FASB). Це стало початком швидкого розвитку рахівництва в частині обов'язкової фінансової звітності.

Наприкінці 1970-х років у розвинених економіках провідні корпорації вже широко використовували комп'ютери, а прийняття бізнес-рішень дедалі більше залежало від позиції інвесторів, що базувалася на аналізі масивів інформації про фінанси корпорацій. На хвилі таких процесів AICPA у 1978-му році переглянув свої тлумачення рахівництва. Було визначено, що віднині рахівництво, не обмежуючись внутрішніми інформаційними потребами бізнесу, а адресуючись також зовнішнім користувачам, зосереджуватиметься суто на інформації фінансів¹⁷.

1978 року FASB зафіксувала, що інформаційні продукти фінансового рахівництва, маючи однакову мету, поділяються на дві групи: обов'язкові фінансові звіти та фінансові аналітичні матеріали. Останні є інформаційними продуктами, в яких містяться дані, що прямо чи опосередковано стосуються ресурсів корпорації, її зобов'язань, надходжень та іншого. При цьому наголошу-

¹⁶ Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles, Board N 4. – New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1970. – Par. 40.

¹⁷ Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts No. 1. – Stamford, Conn.: Financial Accounting Standard Board, 1978. – Par. 9.

валося, що існує інформація, яку можна подавати тільки у відмінній від обов'язкових фінансових звітів формі¹⁸.

Далі зміст поняття фінансового рахівництва розвивався і збагачувався під впливом глобалізаційних процесів, масової комп'ютеризації малого і середнього бізнесу, розвитку Інтернету й інноваційних механізмів бізнес-управління, а також викликів фінансових криз і необхідності забезпечувати сталість економіки.

У 1980-х роках із посиленням глобалізаційних процесів у світовій економіці на перший план почали виходити фінансові питання і механізми їх ринкового регулювання, зокрема із залученням інституту відкритої інформації – фінансового рахівництва¹⁹. Одночасно із тим масова комп'ютеризація, продовжуючись у великих корпораціях, охопила малий і середній бізнес, також сприяючи розвитку фінансового рахівництва. Сформульована Бенетом Стюартом²⁰ та Альфредом Раппартом²¹ система вартісно-орієнтованого управління вимагала великих масивів інформації, що, знову ж таки, значною мірою забезпечувалося фінансовим рахівництвом.

Розвитку змісту фінансового рахівництва сприяла і система корпоративного управління. Зокрема, за часів глобальної фінансової кризи початку 2000-х років актуальним стало запровадження так званої інтегрованої звітності як обов'язкової, оскільки суто фінансова звітність не розкриває вплив таких чинників, як ризик, стратегія, нагляд і стійкість бізнесу корпорацій на результати їхньої діяльності. На противагу цьому дані інтегрованої звітності дають змогу оцінити вплив навколишнього середовища, соціального чинника та корпоративного керування на корпорацію. Створений 2010 року Міжнародний комітет з інтегрованої звітності (IIRC) опублікував у 2013 році Міжнародні основи інтегрованої звітності²². У тому ж році в Європейському Союзі було ухвалено Директиву з питань фінансової звітності, окремий розділ якої

¹⁸ Conceptual Framework for Financial Reporting, 1978. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://qoo.by/Oy7>

¹⁹ Див.: *Adda J.* La mondialisation de l'économie (t. I Genèse, t. Problemes). – Paris, 1996. – Р. 15; *Мовесян А.* Информационные аспекты глобализации // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – № 2. – С. 121–129.

²⁰ *Bennet S. G.* The Quest for Value: the EVA Management Guide. – New York: Harper Business, 1991. – 738 p.

²¹ *Rappaport A.* Creating shareholder value: The new standard for business performance. — New York / A. Rappaport. — N. Y.: The FreePress, 1998. — 205 p.

²² The International IR Framework. – IIRC. 2013. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>

присвячено Звіту про управління – інтегрованій звітності²³. Таким чином поняття фінансового рахівництва розширюється.

Значимість фінансового рахівництва як інституту відкритої інформації та його актуальність у розвитку фінансової інфраструктури інформаційної економіки України є очевидною. У Концепції розвитку в Україні електронного урядування, ухваленій Кабінетом міністрів 2010 року²⁴, констатується, що нині в країні одним із пріоритетів є розвиток інформаційного суспільства. Воно визначене як зорієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство. Електронне урядування, як один із проявів інституціоналізації фінансового рахівництва, покликано сприяти створенню умов для відкритого і прозорого державного управління, розвитку інформаційного суспільства в країні.

Актуальність розвитку в Україні інституту фінансового рахівництва посилюється бурхливим розвитком її громадянського суспільства, фундаментальними принципами якого є відкритість інформації та суспільна поінформованість, рух до розвиненої економіки. Потужними рушіями цього процесу слугують також виклики, зумовлені євроінтеграційним устремлінням України, вимогами підписаної нею Угоди про асоціацію з ЄС, Європейським Співтовариством з Атомної енергії і їхніми державами-членами. Цим документом визначено, що принципи вільної ринкової економіки становлять підґрунтя спільної діяльності країн Європи, а верховенство права, належне врядування, боротьба з корупцією та різними формами транснаціональної організованої злочинності й тероризмом, сприяння сталому розвитку й ефективній багатосторонності є головними принципами поглиблення відносин між Сторонами²⁵. Інтеграція України в європейський економічний простір передбачає необхідність дотримання копенгагенських критеріїв членства в ЄС. У них група економічних критеріїв включає, зокрема, наявність ринкових інститутів, ство-

²³ Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради ЄС від 26.06.2013 г. о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>

²⁴ Концепція розвитку електронного урядування в Україні. – Розпорядження КМУ від 13.12.2010 року № 2250-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%P1%80>

²⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної енергії і їхніми державами-членами. – з іншої сторони. – Розділ I, ст. 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/OQ_Ukraine-EU_Association_Agreement_ibodvi.pdf

рення оптимального інвестиційного клімату та сприятливого для підприємницької діяльності середовища. Реалізація цих завдань неможлива без існування в Україні розвиненого інституту відкритої інформації фінансової інфраструктури економіки. Цей інститут забезпечує транспарентність фінансів, що є основою інвестиційно привабливої економіки та ефективного фінансового ринку. Створення в Україні сприятливого інвестиційного клімату і розвиток її фінансового ринку можливі лише за належного функціонування в її економіці інституту фінансового рахівництва.

Незважаючи на актуальність для України розвитку інституту фінансового рахівництва, його сутнісні та прагматичні аспекти досліджені сучасною вітчизняною фінансовою наукою недостатньо. Бракує висвітлення фундаментальних теоретико-методологічних засад його становлення й чіткого розуміння перспектив в інформаційній економіці України.

У пропонованій праці досліджується генеза і сутність інституту фінансового рахівництва, теоретичні й інституційні засади його розвитку, місце і роль у сучасній економіці України, а також перспективи. Досліджуючи сучасну парадигму інституту фінансового рахівництва інформаційного суспільства, автор мав на меті науково обґрунтувати та логічно пов'язати між собою поняття, що утворюють цілісну концепцію інформаційного інституту фінансів інформаційної економіки,

Розпочинаючи виклад сучасної парадигми інституту фінансового рахівництва інформаційного суспільства, вважаємо доцільним звернутися до вислову відомого американського футуролога Елвіна Тофлера (Alvin Toffler), який у книзі «Революційне багатство» (2006)²⁶⁵ зазначав, що прогрес суспільства залежить від розвиненості його інститутів. Якщо країні вдається пришвидшити економічний прогрес, але її ключові інститути відстають, цей дисонанс зрештою решт, обмежує можливості створення національного багатства. Фінансове рахівництво як інформаційний інститут є одним із ключових за сучасної динамічної інформаційної доби.

²⁶ *Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Changed and how it will Change our Lives.* – New York: Knopf Publisher, 2006. – 492 p.

РОЗДІЛ 1

ГЕНЕЗИС І СУТНІСТЬ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА

1.1. Передумови та етапи розвитку інституту фінансового рахівництва

Розвиток економіки другої половини ХХ століття характеризувався посиленням інтеграційних процесів, які наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть були пришвидшені стрімким поширенням новітніх інформаційних технологій. Економічне життя суспільства об'єктивно трансформується в інтегральну глобальну макросистему, основи якої відмінні від попередніх і, на нашу думку, включають: (а) зростання ролі інформації як інструменту управління і розвитку; (б) набуття інформацією статусу важливого фактора виробництва, інформаційного капіталу, роль якого у вартісному ланцюжку²⁷ є визначальною; (в) максимальну відкритість фінансів (фінансової інфраструктури економіки); (г) розвиток тієї інформаційної підсистеми фінансів, що забезпечує учасників економіки відкритою (необмеженою за доступом) інформацією, тобто розвиток інституту фінансового рахівництва.

Фінансове рахівництво як інститут відкритої інформації є системою діяльністю, в результаті якої в суспільстві з'являються інформаційні продукти та послуги, що надають користувачам необхідні їм дані, але такі, що не належать до конфіденційної, службової і таємної інформації. Поняття «фінансове рахівництво» тотожне поняттю «фінансовий екзаунтинг», яке є українською транслітерацією англійського «*financial accounting*».

²⁷ Автором ідеї ланцюжка вартості (*value chain*) є американський економіст, професор Гарвардської школи бізнесу Майкл Портер (Michael Porter), який виклав її у книзі «Конкурентна перевага» (див.: Porter M. E. Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. — New York: Free Press, 1985). Загальна вартість товару чи послуги є результатом взаємопов'язаних (як у ланцюжку) видів діяльності, у ході яких і створюється вартість. Згідно з позицією: М. Портера, інформація та інформаційні технології насичують ланцюжок вартості у кожній його ланці, змінюючи способи виконання всіх видів діяльності та характер зв'язків між ними (Porter M. Э. Кокурентция / Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. — С. 85–107).

Необхідність інформації, що формується в інформаційних продуктах і послугах фінансового рахівництва, збільшується, причому вона користується зростаючим попитом з боку всіх учасників економіки. Наявність належної відкритої інформації з питань фінансів є підґрунтям успішної діяльності та сталого розвитку, і прикладів тому безліч.

Зокрема, кожна корпорація цінує якісну відкриту інформацію щодо ситуації на фінансовому ринку, в інших корпораціях, у бюджетно-податковій системі та економіці загалом, розглядаючи її як необхідну основу свого фінансового менеджменту. Обов'язковим елементом інвестиційного оцінювання проектів у сучасній економіці став дью ділідженс (*due diligence, DueD, DDG*)²⁸, що представляє процедуру і результат максимально об'єктивного оцінювання об'єкта інвестування. Значною мірою він базується на відкритій інформації й узагальнює широкий спектр даних про власників бізнесу, в який планується вкладати кошти, про сам бізнес, його місце на ринку та інвестиційні ризики, а також про пов'язані з ними бізнеси. Використання моделей бізнес-адміністрування, зорієнтованих на інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття управлінських рішень, стає типовою практикою. Узагальнені поняття «контролінг», вони розглядаються як система керування на основі належного інформаційного інструментарію.

Крім того, бізнес – для залучення капіталу, освоєння нових ринків й отримання конкурентних переваг – має розкривати зовнішнім користувачам (інвесторам і кредиторам, постачальникам і клієнтам, державним і місцевим органам влади, а також громадськості) інформацію щодо своїх фінансів. З приводу цього німецький філософ і соціолог Юрген Хабермас (Jürgen Habermas) у праці «Теорія інформаційного суспільства» (1995) зазначає, що в інформаційну епоху зростає розуміння ролі інформації в суспільстві й відбуваються суттєві зміни в пріоритетах бізнесу: функція зв'язку з громадськістю – тобто аспект відкритості інформації – виходить на перший план. Нині такі дії з боку банків, нафтових компаній, міжнародних хімічних концернів, страховиків та іншого бізнесу вже типові, а управління за допомогою інформації стає постійним і набуває рис системи²⁹. Актуальність максимальної

²⁸ Українською «дью ділідженс» означає «належна добросовісність». Цей термін був введений в обіг у США на початку ХХ століття і означав процедуру розкриття брокером інформації інвесторам про компанію, акції якої торгуються на фондовій біржі.

²⁹ Уобстер Ф. Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; Под ред. Е. Д. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – С. 257–269.

відкритості перед зовнішніми користувачами зростає і для фінансів державної та місцевої влади. Спонукає до цього не лише їхня особливість як публічних фінансів, а й виклики громадянського суспільства, що стрімко розвивається саме в інформаційну епоху.

Отже, попит на інформацію фінансів у суспільстві зростає, і вона необхідна при у розробленні та реалізації господарських рішень, при управлінні ризиками. При цьому всі учасники економіки цікавляться далеко не лише інформацією у вигляді обов'язкової фінансової звітності – серед якої насамперед звіти про фінансовий стан (баланс), фінансові результати, рух грошових коштів і зміни у власному капіталі, а також примітки і пояснення до них. Їм важлива й інша інформація, що представлена різноманітними аналітичними, прогнозними і довідковими матеріалами з питань фінансів окремих корпорацій, галузей, сегментів фінансового ринку, господарств територіальних громад та інших складових ринкової економіки національного, регіонального і глобального рівнів. Усе це є інформаційною продукцією та послугами фінансового рахівництва.

Наприклад, сьогодні дедалі популярним стає такий інформаційний продукт фінансового рахівництва, як бенчмарк (від англ. *benchmark* – орієнтир, еталон). Бенчмарки являють собою різноманітні показники (абсолютні, відносні, рейтинги тощо), що характеризують економіку і фінанси учасників економіки. Їх розроблення, тобто бенчмаркінг (від англ. *benchmarking*), виокремилося навіть у самостійний бізнес. Скажімо, американська компанія Dun & Bradstreet (D&B) формує бенчмарки, користуючись більш як 30 тисячами глобальних інформаційних ресурсів. Створена ще 1841 року, нині вона веде найбільший у світі реєстр, що охоплює дані сотні мільйонів суб'єктів господарювання³⁰. D&B спеціалізується на збиранні, каталогізації, аналізі інформації і складанні кредитних рейтингів. У її публікаціях містяться дані за 14 відносними показниками для кожної зі 125 галузей діяльності. Іншим прикладом бенчмаркінгу є діяльність американської асоціації управління ризиками – Risk Management Association (RMA)³¹. Створена 1914 року, щоб представляти інтереси кредитних менеджерів комерційних банків та ощадних установ³², нині вона генерує дані за 16 відносними показниками понад 300 напрямів бізнесу. Також у США бенчмарки щодо корпо-

³⁰ Dun & Bradstreet. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnb.com/company.html>

³¹ До 1999 року ця компанія була відома як Robert Moris Associates.

³² Risk Management Association. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rmahq.org/>

рацій нефінансового сектору подаються у кварталних довідниках Бюро економічного аналізу (Bureau of Economic Analysis, BEA) Міністерства торгівлі (US Department of Commerce)³³. В Україні для учасників її економіки такі бенчмарки слугують надійними орієнтирами. Вважаємо, що нашій країні економічно доцільно формувати власну базу бенчмарків.

Інформація фінансів (фінансових відносин, фінансової інфраструктури економіки) – це інформація, яка безпосередньо представляє рух вартості (грошового капіталу) в економіці (фінансова інформація), а також та, що характеризує процеси, які прямо й опосередковано пов'язані з ним, тобто зумовлюють чи зумовлені цим рухом. Наприклад, дані про обсяг активів, зобов'язань і власного капіталу, накопичень, податкових надходжень і заробітної плати, інвестицій, платежів і відрахувань тощо – це інформація, що прямо (безпосередньо) відображає рух вартості (грошового капіталу). А інформація про інвестора, об'єкт, час і тривалість інвестування, причини й можливі наслідки інвестування, про платника податку, податкового агента, кількість працівників, що отримують заробітну плату, причини збільшення та зменшення накопичень, об'єкт, предмет і час відрахувань – характеризує рух вартості (грошового капіталу), зумовлюють чи зумовлені цим рухом. Вважаємо, що із розвитком інформаційної економіки та її інформації (зокрема, інформації фінансів) як фактора виробництва актуальність такого структурування інформації зростає. У даній праці при дослідженні інституту фінансового рахівництва доцільно відзначити ці особливості інформації фінансів.

Інформація фінансів може формалізуватися в абсолютних сумах певних грошових одиниць, в індексах, коефіцієнтах, відсотках, рейтингах, ренкінгах (ранжуванні), формулах, фінансових моделях, таблицях, діаграмах і графіках, включно сучасну інфографіку³⁴, в текстовому описі та інших формах. Завдяки сучасним інформаційним технологіям, і передусім комп'ютерам, Інтернету, всесвітній мережі (всесвітній павутині – *world wide web, www*) та мобільному зв'язку такі матеріали з легкістю подаються у візуальній і звуковій формах.

Зростання інтересу до інформації фінансів супроводжується процесами формалізації вимог до збирання, накопичення, опрацювання, підготовки та подання такої інформації користувачам. Ста-

³³ Bureau of Economic Analysis. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bea.gov/>

³⁴ Інфографіка – від англ. *information graphics, infographics*, що означає графічний візуальний спосіб подання інформації, який дозволяє швидко і чітко візуалізувати складну інформацію.

ндартизуються вимоги до охоплення, періодичності та своєчасності подання даних, достовірності та якості поширюваної інформації, можливості доступу до неї всіх користувачів. Прикладів тому чимало, зокрема: ухвалення міжнародних норм складання обов'язкової зовнішньої фінансової звітності корпорацій, процес приєднання до яких в Україні розпочався наприкінці 1990-х років; поширення урядовими структурами фінансово-економічної інформації за стандартами, розробленими IMF для забезпечення прозорості діяльності таких структур (Special Data Dissemination Standards, SDDS)³⁵, до яких на початку 2003 року наша країна також офіційно приєдналася.

Як інститут фінансове рахівництво є системною діяльністю з виявлення, збору, накопичення, аналітичної обробки, підготовки і подання користувачам у прийнятних і зручних для них формах необмеженої за доступом інформації фінансів. Історично цей інститут зародився як результат об'єктивного розвитку суспільства та його економіки, а процес його формування має певні передумови та етапи.

Австрійсько-американські соціологи Пітер Людвіг Бергер (Peter Ludwig Berger) і Томас Лукман (Thomas Luckmann) дослідили інституціоналізацію як динамічний процес виникнення, становлення та закріплення соціального порядку. У праці «Соціальне конструювання реальності. Трактат з соціології знання» (1966) вони розглядали поняття «інститут» в історичному контексті і виокремили три стадії (етапи) розвитку інститутів суспільства – типізацію, об'єктивізацію та легітимацію³⁶. Ми поділяємо такий підхід в аналізі еволюції інститутів суспільства і, зокрема, інституту фінансового рахівництва.

Першим етапом розвитку в суспільстві будь-якого інституту є типізація діяльності, яка стає змістом цього інституту. При цьому паростки інституціоналізації виявляються у кожній соціальній ситуації, що триває певний час. Завдяки типізованості, діяльність позначається поняттям «інститут», відбувається прийняття інституту членами соціуму. *На другому етапі* має місце становлення інституту, його об'єктивізація (опредмечення; англ. – *objectivation*), коли інститут історично закріплюється через здатність відтворюватися у поколіннях. На цій стадії інститут перетворюється на об'єктивну соціальну реальність, що зумовлена його відтво-

³⁵ The Special Data Dissemination Standard: Guide for Subscribers and Users. – Washington D.C.: International Monetary Fund, 2013. – 113 p.

³⁶ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – 323 с. – С. 80–120.

рюваністю у поколіннях та історичністю. *Третій етап* інституціоналізації – закріплення. У ньому відбувається узаконення (тобто легітимація (від англ. *legitimation*) соціального порядку, його пояснення й обґрунтування. Це спостерігається, коли інституційний порядок розширюється за межі життя одного покоління. Узаконення інституту стає необхідним, оскільки історична реальність наслідується новим поколінням як традиція. На третьому етапі викристалізовується знання про той чи інший інститут та його місце в суспільстві, закріплюється розуміння соціальної реальності.

У часовому вимірі всі три етапи інституціоналізації не обов'язково відбуваються строго послідовно один за одним; вони можуть частково збігатися в часі, тривати паралельно.

Базуючись на такому підході, вважаємо, що фінансове рахівництво нині входить у другий етап своєї інституціоналізації, коли відбувається його опредмечення; одночасно розпочинається входження у третій етап – узаконення. Далі ми будемо досліджувати прояви цих процесів. Де-факто фінансове рахівництво певною мірою вже існує, але розвиненим інформаційним інститутом суспільства воно стає лише у фінансовій інфраструктурі по-справжньому інформаційної економіки. Зважаючи на стрімкість процесів становлення інформаційної епохи, це є питанням найближчої перспективи.

Розвиток інституту фінансового рахівництва супроводжується закріпленням його системної діяльності у певних термінах (поняттях), їхнім чітким розмежуванням. І нині учасники економіки вже застосовують низку пов'язаних із функціонуванням інституту фінансового рахівництва термінів, семантика яких з мірою розвитку суспільства та його економіки, ясна річ, змінюється, викристалізовуючи необхідні суспільству поняття.

Досліджуючи інституціоналізацію фінансового рахівництва, важливо наголосити, що семантика терміна «рахівництво» із розвитком суспільства та його економіки розширилася. Сенс терміна «рахівництво» не тотожний бухгалтерському обліку. Останній, згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» (1999), є процесом виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передання інформації про діяльність підприємства зовнішнім та внутрішнім користувачам для прийняття рішень³⁷. Разом із тим англійський термін

³⁷ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

«*accounting*», перекладом якого українською є термін «рахівництво», дослівно означає «рапортування» (англ. *reporting*, що українською перекладається як доповіді, звіти, повідомлення, експертизи), надання користувачам у зручній і зрозумілій для них формі актуальної інформації, отриманої в результаті аналізу та узагальнень. Тобто підкреслюється спрямованість рахівництва саме на аналіз й інтерпретацію інформації, подання її користувачам у зрозумілих і зручних формах.

Таке тлумачення рахівництва подається у західній науковій літературі, енциклопедичних виданнях, практичних посібниках і довідниках³⁸. Зокрема, Белверд Ніідлз (Belverd E. Needles) – професор з фінансів та економіки університету штату Іллінойс (США), характеризує рахівництво як процес, коли для підготовки необхідних користувачам даних шукають важливі причинно-наслідкові зв'язки в інформації, цікавляться трендами та результатами досліджень альтернативних проектів, що не властиво бухгалтерському обліку. Він наводить приклад, що у корпораціях інформація рахівництва охоплює процеси дизайну фінансової системи бізнесу, бюджетування, аналізу структури витрат, аудиту, податкового планування та підготовку податкової звітності³⁹.

Рахівництво є інформаційною підсистемою економіки. У фінансах (фінансовій інфраструктурі економіки) воно представлене (а) фінансовим рахівництвом і (б) рахівництвом управлінським. Далі у фінансах вирізняють податкове рахівництво, яке за суттю є підсистемою фінансового та управлінського рахівництва. Розвиток інституту фінансового рахівництва виявляється, зокрема, у розвитку інституту податкового рахівництва. Детальніше про інститут податкового рахівництва та його зв'язок з фінансовим та управлінським рахівництвом йтиметься у параграфі 5.1 даної праці.

Інститут фінансового рахівництва є системною діяльністю з виявлення і збирання, аналітичного опрацювання, підготовки і подання у зрозумілих і зручних для всіх учасників економіки відкритої інформації фінансів. При цьому бухгалтерський облік невіддільний від фінансового рахівництва і є його інфраструктурною складовою, про що детально йтиметься у параграфі 2.1.

³⁸ Див.: *Needles E. B. Jr. Financial Accounting*. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. – 791 p., P. 4; *Collins English Dictionary and Thesaurus*. – Harper Collins Publishers, 1998. – P. 9; *Encyclopedia Britannica*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxk>; *Investopedia*. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxi>

³⁹ *Needles E. B. Jr. Financial Accounting*. – P. 4.

Матеріали бухгалтерського обліку, включно з обов'язковою фінансовою звітністю і примітками та поясненнями до неї, слугують важливим, але далеко не єдиним джерелом даних фінансового рахівництва, яке використовує й іншу різноманітну інформацію, зокрема: офіційну статистику, опитування, відомості та показники з нормативних документів, розрахункові аналітичні показники, експертні оцінки та інші джерела. Разом із тим, як уже зазначалося, обов'язкова фінансова звітність є далеко не єдиною, але важливою складовою інформаційної продукції фінансового рахівництва.

Стандартизація обов'язкової фінансової звітності як чинник сучасного економічного розвитку охопила більшість національних економік. При цьому шляхи її реалізації різноманітні: у деяких країнах розробляють національні стандарти, що корелюють з міжнародними, а чимало країн одразу запроваджують у себе стандарти міжнародні. В Україні у 1990-х роках цей процес стартував з розроблення і запровадження Національних стандартів бухгалтерського обліку, які не мали суперечити міжнародним стандартам. Зараз країна йде шляхом переходу на міжнародні стандарти. Розпочавшись з великих підприємств, процес стандартизації фінансової звітності продовжується в сегменті малого і середнього бізнесу, а також підприємств, що належать державі і місцевим органам влади. На законодавчому рівні в Україні визначено, що публічні акціонерні товариства, банки, страховики, а також підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України, мають складати обов'язкову фінансову звітність за міжнародними стандартами⁴⁰.

Важливість і популярність теми стандартизації обов'язкової фінансової звітності певною мірою стала причиною того, що поняття фінансового рахівництва поки нерідко ототожнюється з бухгалтерським обліком і асоціюється насамперед з обов'язковою фінансовою звітністю та її стандартизацією. Та хоча роль стандартизації фінансової звітності важко переоцінити, фінансове рахівництво слід відрізнити від бухгалтерського обліку. Предметом діяльності інституту фінансового рахівництва є інформація фінансів усіх учасників економіки, а не лише тих, які надають обов'язкову звітність, а результатом діяльності фінансового рахі-

⁴⁰ Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

вництва є різноманітні інформаційні продукти та послуги, а не лише обов'язкова звітність.

Вивчення генези інституту фінансового рахівництва базується на ретроспективному дослідженні передумов і процесу його розвитку. Їх узагальнення дає змогу констатувати, що формування в суспільстві цього інформаційного інституту відбувається як відповідь на посилення в економіці запиту на інформаційну відкритість фінансів учасників економіки – передусім, фінансів корпорацій і домогосподарств, а за ними – фінансів державної і місцевої влади, одночасно з прогресом в інформаційних технологіях, поширенням мобільного і доступного інформаційного зв'язку.

Розбудова інституту фінансового рахівництва слугує яскравим прикладом того, що на кожному етапі розвитку суспільства об'єктивно відбувається становлення саме тих інститутів, що характерні для даного етапу – для інформаційного суспільства ними є інститути інформації, спрямовані на її розкриття. Фінансове рахівництво закріплюється як тип діяльності, пов'язаної з наданням користувачам відкритої інформації фінансів, формалізується у нормативно-правових актах окремих країн і на міжнародному рівні. Як інститут відкритої інформації у складі фінансової інфраструктури економіки, воно покликано відігравати ключову роль у сталому розвитку економіки інформаційного суспільства, сприяти мінімізації ризиків, створенню доданої вартості, прийняттю ефективних управлінських рішень.

Ретроспективний аналіз дає змогу простежити шлях поступового вибудовування фінансового рахівництва як інформаційного інституту фінансів ринкової економіки, виявити передумови цього процесу.

Наприкінці XIX – на початку XX століть стрімке зростання ролі корпорацій у національних економіках і міжнародному русі капіталу стало потужним поштовхом до початку системного розвитку в суспільстві обміну інформацією фінансів. Свідченням цього є заснування 1887 року Американської асоціації громадських рахівників (American Association of Public Accountants, AAPA), на базі якої у 1917 році було створено Американський інститут рахівників (American Institute of Accountants, AIA), котрий згодом (1957) було перейменовано в Американський інститут сертифікованих громадських рахівників (American Institute of Certified Public Accountants, AICPA). AICPA існує і нині, висуваючи до професії рахівника суворі освітні вимоги, вимагаючи високих професійних стандартів, дотримання кодексу професійної

етики і, що конче важливо, обов'язкової відданості у служінні інтересам суспільства.

Паралельно з тим розвиток корпорацій та їхніх фінансів зумовив появу на початку ХХ століття фінансового менеджменту корпорацій як самостійної галузі діяльності, наслідком чого було подальше посилення інтересу та вимог до інформації фінансів. 1919 року вийшов друком перший систематизований виклад корпоративних фінансів у підручнику «Фінансова політика корпорацій», укладеному на підставі чинних на той час нормативних документів Артуром Стоуном Девінгом (Arthur Stone Dewing) – одним із засновників Гарвардської бізнес-школи⁴¹. Майже до кінця 1920-х років фінансовий менеджмент корпорацій зосереджувався лише на питаннях їх створення і розширення діяльності, а також випуску цінних паперів для залучення капіталу. Після кризи 1929–1936 років акцент у фінансовому менеджменті змістився на питання виживання корпорацій, ліквідності їхніх активів, посилення державного регулювання і вимог до фінансової інформації.

На початку 1940-х років Комітет з питань термінології Американського інституту рахівників тлумачив поняття рахівництва як «мистецтво запису, класифікації та узагальнення (англ. – *accounting is the art of recording, classifying, and summarizing*) особливими методами та у грошовій формі операцій і подій (які принаймні частково мають фінансовий характер), а також подальша інтерпретація таких узагальнень»⁴². Тобто на той час рахівництво розглядалося лише як належний рівень техніки (мистецтва, англ. – *art*) реєстрації інформації, її класифікації та інтерпретації таких узагальнень. При цьому інформація могла бути як суто фінансовою, так і лише частково стосуватися фінансів.

У період після Другої світової війни в суспільстві суттєво зріс попит на інформацію фінансів, посилилися вимоги до її якості, змінилися підходи до розуміння сутності рахівництва. В основі цього лежали процеси відродження ринкового господарства, подальший розвиток корпоративних фінансів, фінансового ринку та ринку фінансових послуг.

⁴¹ Dewing A. The Financial Policy of Corporations. – New York: Ronald Press, (1919, 1937, 1941, 1946, 1953). До початку 1950-х ця книга неодноразово перевидавалася, залишаючись основною при вивченні корпоративних фінансів; саме на її матеріалах було виховано кілька поколінь фінансистів.

⁴² Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin N 1. – New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1953. – Par. 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxg>

1950-і роки ознаменовані початком стрімкого розвитку й поширенням електронно-обчислювальної техніки. Її використання у провідних корпораціях суттєво збільшило обсяги опрацьованої інформації фінансів і забезпечило перехід до поглибленого аналізу фінансів. У пошуках оптимальних фінансових рішень щодо розподілу капіталу та управління ризиками фінансового ринку почали розроблятися різноманітні концепції оцінювання руху капіталу з позицій чинника часу та кількісні моделі⁴³. Саме у цей період (1950–1951), досліджуючи питання оптимального вибору активів, американський економіст Гаррі Марковіц (Harry Markowitz) при підготовці своєї докторської дисертації сформулював базові положення теорії портфеля, що передбачала опрацювання великих масивів інформації фінансів для розрахунку дохідності та ризиків інвестицій, обчислення кореляційного зв'язку між ними⁴⁴. 1958 року було оприлюднено результати досліджень структури капіталу корпорацій, їхньої дивідендної політики і запозичень, проведені американськими економістами Франко Модильяні (Franco Modigliani) і Мертоном Міллером (Merton H. Miller)⁴⁵. Сформульовані ними положення щодо поведінки раціонального інвестора на фінансовому ринку нині відомі як теорема Модильяні–Міллера (*M&M theory*). На початку 1960-х років інший американський економіст – Вільям Шарп (William Forsyth Sharpe), виокремивши зі сформульованого Г. Марковіцем поняття інвестиційного ризику два нові – ризик систематичний і несистематичний, розробив модель оцінювання капітальних активів (МОКА, *Capital Asset Pricing Model, CAPM*)⁴⁶. Згодом усі ці вчені стали лауреатами Нобелівської премії у галузі економіки.

1960-і – 1970-і роки характеризувалися подальшим розвитком економіки і насамперед таких сегментів її фінансів, як корпоративні фінанси та фінансовий ринок. Це супроводжувалося посиленням інтересу до оптимізації інвестиційних рішень і джерел фінансування корпорацій, необхідністю опрацювання великих масивів інформації, а отже, збільшувало попит на якісну інформацію фінансів. Її роль у суспільстві зростала, змінювалися підходи до розуміння рахівництва, яке поступово виокремлювалося в

⁴³ Bodie Z., Merton C. R. Finance. – Prentice Hall: a Pearson Education Company, 2000. – P. 38–39.

⁴⁴ Markowitz H. M. Portfolio Selection // Journal of Finance. – 1952. – Vol. 7. – No. 1. – P. 71–91.

⁴⁵ Modigliani F., Miller M. The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment // American Economic Review. – June 1958. – P. 261–297.

⁴⁶ Sharpe W. F. Capital Asset Prices: A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk // The Journal of Finance. – Sep. – 1964, – Vol. 19. – No. 3. – P. 425–442.

самостійну діяльність з надання послуг. У результаті цього 1970-го року АІСРА переглянув тлумачення поняття рахівництва і до «Базових концепцій та принципів рахівництва»⁴⁷ було внесено зміни, за якими рахівництво віднині трактувалося як «діяльність з надання послуг» (*accounting is a service activity*). Було визначено, що метою такої діяльності є «забезпечувати кількісну інформацію про економічних суб'єктів, передусім фінансову по суті, котра, як очікується, є корисною у прийнятті економічних рішень, тобто в обґрунтованому виборі з-поміж наявних альтернатив». Отже, у цей період відбулися основні зміни в політиці та практиці рахівництва: рахівництво почали розглядати не як техніку ведення записів (обліку), класифікації та узагальнення операцій, а як діяльність з надання послуг; виокремлено об'єкт такої діяльності – кількісна, насамперед фінансова за суттю інформація (*«quantitative information, primarily financial in nature»*) про економічних суб'єктів; висувалися вимоги до цієї інформації – вона мала бути корисною (*«that is intended to be useful»*) у прийнятті обґрунтованих економічних рішень.

На початку 1970-х років у світі на всіх фінансових ринках зростає актуальність питань інформаційного наповнення, що відбувалося на хвилі стрімкого розвитку міжнародного фондового ринку, зумовленого послабленням держаних обмежень на транскордонний рух капіталів. Вочевиднювалося, що зростання інвестиційної активності, збільшення ринкової вартості активів емітентів та мінімізація фінансових і економічних ризиків безпосередньо зав'язані на наявності належної інформації. У такій ситуації ті агенти економічних і фінансових відносин, що надають про себе необхідну інформацію, легше залучають грошовий капітал, нових клієнтів і постачальників. За таких умов США, залишаючись лідером у розвитку фінансового ринку, і далі запроваджували на ньому інновації відповідно до об'єктивних запитів суспільства та його економіки. 1973 року у США Комісією з цінних паперів та фондових бірж (The Securities and Exchange Commission, SEC) була створена недержавна, неприбуткова організація – Рада зі стандартів фінансового рахівництва (The Financial Accounting Standards Board, FASB), метою якої було поліпшення загальноприйнятих принципів рахівництва та розроблення нових його стандартів. Це пришвидшило розвиток фінансового рахівництва в частині обов'язкової фінансової звітності емітентів.

⁴⁷ Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles, Board N 4. – New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1970. – Par. 40.

Наприкінці 1970-х років у розвинених економіках провідні корпорації вже широко використовували комп'ютери, які швидко опрацьовували великі обсяги інформації і зрештою підвищували якість фінансового менеджменту. Такі процеси супроводжувалися зміщенням їхніх пріоритетів у визначенні мети діяльності: від простого «збільшення прибутку» до «процвітання шляхом зростання ринкової вартості активів корпорації та добробуту її власників», що мало втілюватися у підвищенні дивідендів і ринкової ціни пайових цінних паперів корпорації. Прийняття бізнесових рішень дедалі більше залежало від позиції інвесторів, яка, своєю чергою, базувалася на інформації про фінанси корпорації. На хвилі таких процесів Американський інститут сертифікованих громадських рахівників 1978-го року переглянув свої тлумачення рахівництва. Було визначено, що відтепер рахівництво, не обмежуючись внутрішніми інформаційними потребами бізнесу, а призначаючись також для зовнішніх користувачів, зосереджуватиметься тільки на фінансовій інформації⁴⁸. Таким чином фінансове рахівництво поступово ставало єдиною ланкою між бізнесом і зовнішніми користувачами інформації й набувало статусу фінансового хабу (англ. – *hub*, тобто центр, вузол) загальної інформаційної системи економіки, оскільки саме фінансова інформація є першочерговою у ринковому господарстві.

1978 року «Концептуальними положеннями №1 з питань фінансового рахівництва» FASB було зафіксовано, що інформаційні продукти фінансового рахівництва, маючи однакову мету, поділяються на дві групи: обов'язкові фінансові звіти (англ. – *financial statements*) та фінансові аналітичні матеріали (англ. – *financial reporting*). Останні є інформаційними продуктами, в яких містяться дані, що прямо чи опосередковано стосуються ресурсів корпорації, її зобов'язань, надходжень та іншого. При цьому наголошувалось, що існує інформація, яка може бути подана лише у відмінних від обов'язкових фінансових звітів формах⁴⁹. Прикладом цього є загальні річні звіти корпорацій, проспекти емісії та щорічні звіти для Комісії з цінних паперів і фондового ринку, в яких емітенти подають про себе широкий спектр відомостей. Зокрема, у проспекті емісії міститься характеристика емітента, перелік дозволів на здійснення ним діяльності,

⁴⁸ Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts No. 1. – Stamford, Conn.: Financial Accounting Standard Board, 1978. – Par. 9.

⁴⁹ Conceptual Framawork for Financial Repporting, 1978. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oy7>

дані про його участь в інших об'єднаннях (холдингах, концернах, асоціаціях тощо), інформація про юридичних осіб, в яких емітент володіє більш як 10 % статутного капіталу (або активів), дані про його дочірні підприємства, філії та представництва, детальний опис поточної діяльності та її перспектив, інформація про його продукцію, ринки, особливості галузі, можливі ризики, докладні відомості про емітовані цінні папери, а також інформація про його посадових осіб і заробітки членів виконавчого органу.

Відмінними від обов'язкових фінансових звітів інформаційними продуктами є також такі аналітичні матеріали, як: повідомлення корпорацій для преси, оцінки, прогнози та описи планів її менеджменту, доповіді та інші інформаційні матеріали з питань екологічних та соціальних аспектів діяльності корпорації, що прямо чи опосередковано стосуються фінансів. У Концептуальних положеннях також зазначалося: якщо обов'язкові фінансові звіти зазвичай мають проходити зовнішній (незалежний) аудит, то для решти інформаційного матеріалу такий аудит не обов'язковий.

Упродовж 1980-х років посилення глобалізаційних процесів супроводжувалося формуванням нової конфігурації світової економіки, зумовленої висунуванням на перший план фінансових питань і відповідних механізмів їх ринкового регулювання. Це також сприяло зростанню ролі фінансового рахівництва як інституту відкритої фінансової інформації в національних економіках і на міжнародному ринку⁵⁰. Разом з тим, продовжуючись у великих корпораціях, процес комп'ютеризації охопив малий і середній бізнес. Це сприяло поглибленню фінансового аналізу, удосконаленню розроблення фінансових рішень на основі великих масивів інформації, розбудові фінансового рахівництва у плані подолання інформаційного розриву між менеджерами бізнесу та потенційними інвесторами.

Потужним рушієм фінансового рахівництва стала система корпоративного керування (від англ. – *corporate governance*) як така, що забезпечує з боку власників ефективний моніторинг і контроль за бізнесом, його менеджментом. Вона зародилася у США наприкінці 1980-х років. Розкриття інформації як основна вимога у належному корпоративному керуванні (в Україні відоме як «корпоративне управління»), стало важливим організаційним

⁵⁰ Див.: *Adda J. La mondialisation de l'économie (t. I Genèse, t. Problemes)*. – Paris, 1996. – Р. 15; *Мовсеян А. Информационные аспекты глобализации // Мировая экономика и международные отношения*. – 1998. – № 2. – С. 121–129.

чинником розвитку інституту фінансового рахівництва і його інформаційних продуктів та послуг.

Стимулюючим чинником для інституту фінансового рахівництва наприкінці 1980-х років став розвиток системи вартісно-орієнтованого управління (*value-based management, VBM*), що потребувало величезних масивів інформації фінансів. Мета цієї системи полягала в підвищенні вартості корпорації. Уперше вона була системно сформульована у працях американських економістів Бенета Стюарта (Bennett Stewart) «У пошуках вартості: Посібник з управління» (1991)⁵¹ та Альфреда Раппарта (Alfred Rappaport) «Створення вартості для акціонерів: Нові стандарти організації бізнесу» (1998)⁵².

Процес комп'ютеризації у великих корпораціях поступово поширювався на малий і середній бізнес, що також сприяло розвитку інституту фінансового рахівництва. Бізнес потребував поглиблення фінансового аналізу, розроблення рішень на базі великих масивів інформації, зменшення інформаційного розриву між менеджерами бізнесу та потенційними інвесторами. Почали розвиватися моделі управління бізнесом на базі системи інформаційно-аналітичної підтримки процесів прийняття управлінських рішень, відомої нині як контролінг (*controlling*).

У 1990-і роки зі стрімким поширенням Інтернету та формуванням Всесвітньої інформаційної павутини інформаційний обмін вийшов на принципово новий рівень – став глобальним, мобільним і охопив величезні обсяги інформації. Користувачі інформації фінансів дістали можливість оперативно отримувати необхідні їм дані з різних джерел, що посилювало конкуренцію на ринку послуг фінансового рахівництва. 1995 рік вважається роком народження глобального інформаційного банку, а отже, віхою у розвитку інституту фінансового рахівництва. Тоді групою економічно розвинених країн була започаткована загальносвітова інформаційна мережа масового обслуговування учасників економіки на засадах інтеграції глобальних і регіональних інформаційно-телекомунікаційних систем, а також систем цифрового телебачення і радіомовлення, супутникових систем та інших видів зв'язку. Така глобальна інформаційна інфраструктура постійно змінюється, розширюється, оновлюється стає доступнішою. Вважаємо, що фінансове рахівництво стрімко розвиватиметься, на-

⁵¹ Bennet S. G. The Quest for Value: the EVA Management Guide. – New York: Harper Business, 1991. – 738 p.

⁵² Rappaport A. Creating shareholder value: The new standard for business performance / A. Rappaport. — N. Y. : The FreePress, 1998. — 205 p.

самперед, у площині новітніх інформаційних технологій, генеруючи нові інформаційні продукти та послуги, й удосконалюючи організацію і технології своєї діяльності.

Динаміку розвитку інституту відкритої інформації, зокрема інформації фінансів, певною мірою можна оцінити на підставі Індексу мережевої готовності (Networked Readiness Index, NRI). Від 2001 року його щороку розраховує і оприлюднює у Звіті про глобальний стан інформаційних технологій (Global Information Technology Report. ICTs for Inclusive Growth) Всесвітній економічний форумом (World Economic Forum, WEF), зустрічі під егідою якого періодично проводяться у м. Давос (Швейцарія). NRI слугує бенчмарком при визначенні сильних і слабких сторін розвитку в країні інформаційних і комунікаційних технологій (ІКТ, Information and Communication Technologies, ICT). За цим показником 2016 року серед 139 країн першу десятку країн з найбільшою мережевою готовністю сформували Сінгапур, Фінляндія, Швеція, Норвегія, США, Нідерланди, Швейцарія, Велика Британія, Люксембург і Японія. Україна піднялася на 64 місце⁵³, що на сім сходинок вище порівняно із 2015 та на сімнадцять сходинок – порівняно із 2014 роками.

Розвиток інституту фінансового рахівництва значною мірою визначається інформаційними технологіями. Вони є складовою технологій цього інституту відкритої інформації; до 2020 року очікується їх подальший стрибок: за оцінками експертів, потужність персональних комп'ютерів сягне обчислювальної потужності людського мозку, а безпроводний доступ до Інтернету покриє 85 % поверхні земної кулі⁵⁴.

Інституціоналізація фінансового рахівництва є важливою основою розвитку інформаційної економіки та інформаційного суспільства загалом, принципи якого зафіксовано декларацією Женевського саміту ООН 2003 року⁵⁵. Документ констатував необхідність (а) розвитку його інформаційних інститутів, (б) визнання принципу пріоритетного характеру інформаційної складової сус-

⁵³ The Global Information Technology Report 2016. – World Economic Forum and INSEAD. – Geneva. – 307 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf

⁵⁴ Див.: *Бургер П.* Бизнес будущего. – SLON. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slon.ru/insights/1213655/>; *Kurzweil Ray.* How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed. – New York, 2012.

⁵⁵ Декларація принципів. Побудова інформаційного суспільства – глобальне завдання у новому тисячолітті. 12.12.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57

пільних відносин та (в) обов'язковість розбудови інформаційної інфраструктури як основи забезпечення сталості економіки.

Розвиток фінансового рахівництва значною мірою залежить від розуміння суспільством предмета його діяльності, тобто кола інформації, що має охоплювати цей інститут. Як уже зазначалося, інформація фінансів не лише представляє сам рух грошового капіталу (вартості), а й характеризує пов'язані з цим процеси, тобто те, що впливає на рух цього капіталу, або є його результатом. Такий підхід співзвучний концепції сталого (стійкого, англ. – *sustainable*) розвитку, яка у ХХІ столітті визначає підходи до управління економікою макро- та мікроекономічних рівнів. Нині в науці, практиці та деклараціях провідних міжнародних інституцій червоною ниткою проходить теза сталості розвитку як інтегрованого процесу, в якому нерозривні і взаємозалежні економіка, екологія і соціальні питання. Лише за належного розуміння цього і відповідного управління можна забезпечити сталий розвиток як в окремих корпораціях і домогосподарствах, так і в країнах, регіонах і світі загалом. У цьому контексті ідея інтегрованої обов'язкової звітності, яка є новою моделлю звітності й відображає концепцію сталого розвитку і вже закріплена у документах провідних міжнародних інституцій і країн, є новим поштовхом у розвитку інституту фінансового рахівництва.

Наука та практика свідчать, що наявна зараз обов'язкова фінансова звітність недосконала, не відповідає повною мірою меті та завданням управління економікою сучасних корпорацій, місцевими і державними фінансами. Свого часу вона розроблялася для потреб індустріальної економіки, але за інформаційної глобально інтегрованої доби втрачає свою ефективність, оскільки не дає змогу виявити й оцінити нефінансові – але безпосередньо пов'язані з фінансами – проблеми. Актуальним стало розширення спектра інформації обов'язкової звітності: інтеграцію в ній фінансових і нефінансових показників, зокрема соціальних та екологічних. Інтегрування в систему обліку таких даних необхідне, наприклад, для розрахунку нової вартості.

Перші інтегровані звіти з'явилися на початку 2000-х років, їх готували передові ТНК. А 2007 року на міжнародному конкурсі звітності, організованому глобальним он-лайн довідником з корпоративної відповідальності – *Corporate Register*⁵⁶, вже була номінація «Кращий інтегрований звіт». У 2010 році, базуючись на ініціативі Принца Вельського «Рахівництво для стійкості»

⁵⁶ *Corporate Register*. Офіційний сайт: <http://www.corporateregister.com/>

(Accounting for Sustainability), відомої як A4S (Prince's Accounting for Sustainability Project), а також документах, підготовлених міжнародною незалежною організацією – Глобальна ініціатива зі звітності (Global Reporting Initiative, GRI), було засновано Міжнародний Комітет з інтегрованої звітності (International Integrated Reporting Committee, IIRC)⁵⁷.

У 2010 році відбувся XVIII Всесвітній конгрес бухгалтерів, ключова теза якого – «Рахівники: підтримка створення вартості» (Accountants: Sustaining Value Creation). На ньому розглядалися такі питання: комплексна звітність і сталий розвиток; тенденції ролі та обов'язків професійних бухгалтерів; XBRL (розширююча мова ділового спілкування)⁵⁸ і повідомлення ділової інформації; управління і міжнародні стандарти; роль і проблеми цього кола питань для малого і середнього бізнесу; конвергенція IFRS та IAS; ісламські фінанси. У підсумковому документі Конгресу зафіксовано, що «інтегрована звітність, яка охоплює економічні, соціальні та екологічні результати діяльності, має стати нормою, і професія бухгалтерів – відігравати ключову роль як у забезпеченні впевненості у нефінансових результатах, так і їх внеску в стратегію ефективного управління»⁵⁹. Обов'язкова звітність, охоплюючи розширений спектр інформації, має формалізуватися в інтегрованій звітності. Така звітність включатиме не лише показники, що характеризують фінансове становище і фінансові результати діяльності суб'єкта господарювання, а й натуральні показники ефективності використання ним матеріальних і трудових ресурсів, інформувати користувачів звітності про рівень соціальної відповідальності його власників

2012 року IIRC опублікував документ «На шляху до інтегрованої звітності – комунікаційна вартість у XXI столітті» (Towards Integrated Reporting – Communicating Value in the 21st Century)⁶⁰. Того ж року на глобальному рівні ідея інтегрованої звітності (зві-

⁵⁷ A4S and GRI Announce Formation of the IIRC. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifac.org/news-events/a4s-and-gri-announces-formation-iirc-0>

⁵⁸ XBRL (eXtensible Business Reporting Language) відкритий стандарт обміну діловою звітністю, який широко використовується у діловому світі. Одне з головних його завдань – регламентація обміну інформацією фінансів, у даному випадку – фінансовими звітами. Специфікація мови XBRL розробляється і публікується незалежною міжнародною організацією – XBRL International, Inc. (<https://www.xbrl.org/>).

⁵⁹ IFAC. World Congress of Accountants: Accountants in the Next Decade. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifac.org/news-events/2010-11/world-congress-accountants-next-decade>

⁶⁰ Towards Integrated Reporting. Communicating Value in the 21st Century. – International Integrated Reporting Council, 2012. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2012/06/Discussion-Paper-Summary1.pdf>

тності корпоративної стійкості) була підтримана Конференцією ООН, у підсумковому документі якої – «Майбутнє, якого ми бажаємо» (Future We Want) – концепція інтегрованої звітності зафіксована параграфом 47⁶¹. У ньому йдеться про визнання важливості звітності з корпоративної стійкості і необхідність заохочення корпорацій, особливо тих, що претендують на публічний лістинг, і великих корпорацій, включати підтримуючу інтегруючу інформацію (*integrating sustainability information*) у свій звітний цикл. Конференція підтвердила підтримку з боку ООН галузей, зацікавлених урядів і відповідних зацікавлених осіб у розробленні та поширенні моделей найкращих практик реалізації інтегрованої звітності.

2013 року IIRC опублікував Міжнародні засади інтегрованої звітності (The International Integrated Reporting Framework)⁶². У тому ж році в Європейському Союзі було ухвалено Директиву з питань щорічної фінансової звітності, окремий розділ якої присвячений Звіту про управління. Згідно з Декларацією, цей Звіт є аналізом, що має включати «в обсязі, необхідному для розуміння розвитку, діяльності або становища компанії, як фінансові, так і там, де потрібно, нефінансові показники, які стосуються основної діяльності, у тому числі інформацію з питань навколишнього середовища і персоналу. За потреби Звіт має надавати посилання і роз'яснення сум, наведених у річній фінансовій звітності»⁶³.

Трендом розвитку інституту відкритої фінансової інформації ХХІ століття є поширення його на макрофінансовий рівень, на державні та місцеві фінанси. Це об'єктивний процес, адже інформація про державні та місцеві фінанси, які охоплюють щонайменше третину створюваного у світі ВВП, необхідна всім учасникам економіки. Наука констатує, що на зламі ХХ і ХХІ століть, після кількох десятиліть політики дефіцитного фінансування і проведення низки реформ у державному секторі, уряди провід-

⁶¹ Future We Want – Outcome document. UN Conference on Sustainable Development, Rio+20. (2012). [Електронний ресурс], – Режим доступу: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant>

⁶² The International IR Framework. – IIRC. 2013. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>

⁶³ Директива 2013/34/ЕС Европейского Парламента и Совета ЕС от 26.06.2013 г. о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>

них країн світу намагаються запровадити ідеологію управління державними фінансами, близьку до підприємницької шкали цінностей, яка вважається еталоном раціональності рішень. Зокрема, при управлінні бюджетними ресурсами пропонується перехід до управління бюджетними результатами, що передбачає більшу прозорість бюджету⁶⁴.

Розвиток та інституціоналізація фінансового рахівництва йдуть пліч-о-пліч з прогресом інформаційних технологій: наступна після Інтернету віха його становлення пов'язана із стрімким розвитком у 2010-х роках технології Blockchain (транслітерація українською – Блокчейн)⁶⁵. Ця технологія інформаційного обміну уможливує безпеку транзакцій з активами, дозволяє обійтися без посередників, що підвищує швидкість транзакцій, зменшує витрати, запобігає корупції та іншим зловживанням. Захист збереження даних в цій системі здійснюється за допомогою потужних криптографічних алгоритмів

Інститут фінансового рахівництва є складовою фінансової інфраструктури економіки і відіграє важливу роль у всіх її сегментах – корпоративних, державних, місцевих і міжнародних фінансах, фінансовому ринку і фінансах домогосподарств. На рис. 1.1.1 представлено структурно-логічну схему місця фінансового рахівництва у загальній архітектурі економіки та фінансів.

На сучасному етапі інститут фінансового рахівництва розвивається в усіх країнах, що є відображенням об'єктивних глобальних інтеграційних тенденцій суспільства, його економіки та фінансів. Фінанси, як інфраструктурна розподільна і єдина підсистема економіки, відіграють унікальну роль у забезпеченні її динамічної рівноваги – сталого розвитку. Тому питання забезпечення належного обміну інформацією фінансів мають бути віднесені суспільством до числа пріоритетних. Розвинений інститут необмеженої за доступом інформації фінансів – це ознака розвиненості інформаційної економіки та інформаційного суспільства загалом.

⁶⁴ Бабич Т. С. Макрофінансове бюджетування / Т. С. Бабич, Т. В. Жибер; за наук. ред. В. М. Федосова. – К.: КНЕУ, 2011. – С. 6, 8.

⁶⁵ Технологія Blockchain є розподіленою через Інтернет базою даних, що підтримує постійно зростаючий список упорядкованих записів, які зветься блоками. Кожен блок має мітку часу і посилання на попередній блок, завдяки чому його дані не можна змінити заднім числом. Захист збереження даних у системі здійснюється за допомогою потужних криптографічних алгоритмів. Система стійка до модифікації даних, їх підробки, крадіжки та інших зловживань.

Рис. 1.1.1. Місце фінансового рахівництва в архітектурі фінансів та економіки

1.2. Характерна ознака і суспільне призначення інституту фінансового рахівництва

Інституціоналізація фінансового рахівника є результатом і одночасно складовою об'єктивних процесів розвитку інформаційного суспільства і фінансової інфраструктури його господарських відносин, зокрема. Саме в інформаційну епоху зримим стає прояв інформації як домінантного економічного ресурсу, й інформація фінансів стає важливим інформаційним капіталом та ефективним інструментом управління. Зі становленням інформаційного суспільства у його фінансах дедалі виразнішою стає інформаційна функція, формою прояву якої є, зокрема, інститут фінансового рахівництва.

У цього інституту є певні передумови та етапи розвитку і, відповідно до своїх особливостей (характерних ознак, рис), він має виконувати чітко окреслені функції, мати відповідну нішу (місце) в архітектурі фінансово-економічних інститутів та робити внесок у загальний механізм функціонування та розвитку суспільства. Об'єктивність рис і призначення інституту фінансового рахівництва не означає, що в реальному житті суспільство повно й ефективно реалізує їх. Завдання науки – максимально розкрити сутність і роль інституту фінансового рахівництва, розширити знання про нього і тим сприяти наближенню суб'єктивного в його реалізації суспільством до об'єктивних начал.

Наукове обґрунтування і побудова логічного взаємозв'язку понять, що, зокрема, дозволяють розкрити особливості інституту фінансового рахівництва, його об'єктивне призначення, сутність, місце і роль у фінансовій інфраструктурі економіки та інформаційній економіці в цілому, і є дослідженням його парадигми. У такий спосіб вибудовується цілісна концепція інституту фінансового рахівництва інформаційного суспільства.

Об'єктивне призначення і сутність інституту фінансового рахівництва зумовлені його вихідними особливостями (характерними рисами, ознаками). Вважаємо, що ключовою *вихідною характерною ознакою інституту фінансового рахівництва є те, що результатом його діяльності є тільки відкрита, тобто необмежена за доступом інформація фінансів*. Тобто це та інформація, доступ до якої не обмежується законами і підзаконними актами, оскільки вона не класифікується як конфіденційна, таємна чи службова. Інформаційна продукція та послуги фінансового рахівництва призначаються для широкого кола користувачів – будь-яких учасників економіки, включно з домогосподарствами, корпораціями, місцевими й державними органами влади і міжнародними організаціями. З цього приводу британські економісти Бері (Barry Elliott) та Джемі Еліоти (Jamie Elliott) у праці «Фінансове рахівництво та звітність» (1993)⁶⁶ зазначають, що фінансове рахівництво передусім спрямоване на зовнішніх користувачів, надаючи їм належні дані для самостійного оцінювання фінансових показників корпорації. Разом з тим його інформацією часто користуються менеджери та власники самої корпорації. Інститут фінансового рахівництва є ефективним інститутом забезпечення транспарентності, розкриття інформації.

Якщо інститут фінансового рахівництва має справу з відкритою інформацією фінансів, то інформацією фінансів з обмеженим доступом оперує інша складова інформаційної підсистеми фінансів – рахівництво управлінське, воно ж – управлінський (менеджерський) еккаунтинг, що є транслітерацією англійського *managerial accounting*. Зміст і регулярність надання даних, що отримані в результаті управлінського рахівництва, визначає її власник (власники) та певною мірою законодавство, а критерієм віднесення даних до закритих є їхня конфіденційність, таємність і службове призначення. При цьому відносини, що пов'язані з правовим режимом конфіденційності, регулює закон.

⁶⁶ Elliot B., Jamie Elliott. Financial Accounting and Reporting. Fourteen edition. – Financial Times Prentice Hall, 2011. – 897 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koledza.lv/best/download/biblioteka/Financial_Accounting.pdf

Наприкінці ХХ століття із розвитком системи корпоративного управління віднесення користувачів до тих, хто має право на отримання в корпораціях даних управлінського рахівництва, стало жорсткішим. Нині перелік таких осіб встановлюється внутрішніми нормативними документами корпорації, прикладом чого є затверджені Наглядною Радою або Правлінням корпорації Положення «Про доступ до інформації», або Положення «Про інсайдерську інформацію». Доступ до інформації управлінського рахівництва мають далеко не всі менеджери корпорації: зазвичай це лише керівники (члени Наглядної Ради) та топ-менеджери. При банківському кредитуванні та прямому інвестуванні певна інформація управлінського рахівництва може надаватися також кредиторам та інвесторам. Управлінське рахівництво надає інформацію, що має обмежений характер розповсюдження, оскільки відповідає на питання, наприклад, такого типу: якою є собівартість продукції, які її компоненти, чи можливо і яким чином її зменшити; на яку суму і які саме угоди укладено із постачальниками; якими є плани освоєння нових ринків або виходу з ринку; яка заробітна плата окремих працівників.

Об'єктивне призначення інституту фінансового рахівництва реалізується у завданнях, що ставляться перед ним учасниками економіки. Реалізуючи своє об'єктивне призначення, цей інститут покликаний забезпечувати користувачів якісною та доходливою інформацією фінансів. Завдяки ній примножуються їхні знання, і вони можуть розробляти і реалізовувати оперативні та стратегічні плани і політики, ухвалювати управлінські рішення на макро- та мікроекономічному рівнях. Вважаємо, що об'єктивним призначенням інституту фінансового рахівництва є: 1) розкриття інформації, 2) мінімізація невизначеності та 3) пізнання фінансів інформаційної економіки.

Сутність першого об'єктивного призначення – розкриття інформації – полягає в тому, щоб інформаційна продукція та послуги фінансового рахівництва, надаючи користувачам необмежену за доступом інформацію, належним чином інформували їх з усіх необхідних для них фінансових питань. Інформація фінансів, представляючи дані щодо руху грошового капіталу (вартісних відносин), є визначальною в інформаційному обміні економіки, і неналежне її розкриття може ставати причиною глибоких фінансово-економічних проблем.

Наприклад, в основі процвітання олігархічних груп, корупції, злочинності, економічної та військової агресії завжди лежить відсутність відкритості інформації про грошові потоки, що живлять такі явища. Людство стає свідком такого феномену: у сучасному

інформаційному суспільстві (йому властива розвинена, мобільна та глобальна інформаційна мережа, і величезні обсяги інформації можуть з легкістю поширюватися по всьому світу) існує відсутність належної відкритості інформації, у тому числі фінансової. Це створює умови для маніпулювання, викривлення, введення суспільства в оману, в результаті з'являється зброя інформаційна, яка, скориставшись перевагами інформаційного суспільства, слугує інтересам олігархічних злочинних кіл. Гострота фінансово-економічних, політичних і військових викликів, що постають перед людством, лежить у площині прояву саме цього феномену. І якщо раніше аспект розкриття фінансової інформації, транспарентності розглядався переважно у ключі корпоративних фінансів, то на сучасному етапі він став актуальним і для фінансів державних і місцевих органів влади.

Із розвитком систем електронного інформаційного обміну фінансове рахівництво як інститут розкриття інформації набуває нової якості, сприяючи подоланню інформаційної асиметрії у фінансових відносинах учасників економіки. Це підтверджується дослідженнями професорів університету Myongji (Сеул, Південна Корея) – Чангу Чой і Донг-Єн Рее. Вивчивши дані міжнародної торгівлі та руху капіталів більш як 110 країн світу за вісімнадцять років (1990–2008), вони дійшли висновку про унікальність ролі Інтернету як потужного й ефективного каналу розкриття інформації фінансів⁶⁷. Вчені констатували, що саме завдяки Інтернету запущено механізм пом'якшення інформаційної асиметрії, внаслідок чого збільшилися інвестиційні потоки та прямі інвестиції на міжнародному фондовому ринку та спостерігалися позитивні зміни таких макроекономічних показників, як інфляція, темпи економічного зростання, міжнародна торгівля товарами та послугами. Оцінюючи перспективи міжнародного руху грошового капіталу, вони прийшли до висновку, що саме труднощі інформаційного обміну є ключовим стримувальним чинником цього процесу, і лише розвиток розкриття інформації на основі новітніх інформаційних технологій дає змогу досягти швидкого зростання міжнародних інвестиційних потоків. Учені констатували, що відбуватиметься посилення зв'язку між інформаційними технологіями та фінансами, що вимагатиме значно ретельнішого відстежування й аналізу фінансових технологій, пов'язаних з Інтернетом.

Роль інституту фінансового рахівництва у розкритті інформації важлива також у контексті боротьби з тінізацією економіки,

⁶⁷ *Choi Ch., Rhee D.-E., Oh Y. Information and Capital Flows Revisited: the Internet as a Determinant of Transactions in Financial Assets.* – Seoul: Korea Institute for International Economic Policy, 2010.

яка на початку XXI століття стала тяжким викликом для суспільства, його безпеки. Масштаби цього явища вражають, і за оцінками OECD лише на початку 2000-х років при існуванні у світовій економіці близько 1,2 млрд офіційних робочих місць, понад 1,8 млрд населення працювало в нелегальному секторі⁶⁸. За нашими розрахунками, зараз ця цифра значно перевищила 2 млрд. За прогнозами World Economic Forum, поширення тіншової економіки поряд з макроекономічною і макрофінансовою розбалансованістю та обмеженістю ресурсів будуть ключовими глобальними ризиками у наступні роки⁶⁹. При цьому економіка України, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, швидко інтегрувалася у систему тіншових фінансових потоків, використовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами експорту та імпорту, а також фінансові інструменти. Упродовж 2000–2008 років кумулятивний вплив тіншового капіталу з України становив 82 млрд дол. США, а після кризи ситуація стала ще трагічнішою. Власне, це незадіяні інвестиційні ресурси для національної економіки, і вони майже вдвічі більші за обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну⁷⁰. За оцінками зарубіжних економістів, тіндова економіка в Україні досягає 52,8 % офіційного ВВП⁷¹. У цьому зв'язку розвиток інституту фінансового рахівництва є наступом на тіншову економіку, оскільки передбачає системне розкриття суспільству якнайбільше інформації про фінанси її учасників.

Принциповим аспектом належної реалізації об'єктивного призначення інституту фінансового рахівництва є питання якості інформації. Воно незмінно постає у перебігу збирання, опрацювання, аналізу, підготовки і подання користувачам інформації, і важливе для всіх учасників економіки. Разом із тим наука і практика поки не сформулювали вичерпного визначення поняття якості інформації фінансів, як і інформації загалом. Майже шістьдесят років тому американський економіст, лауреат Нобелівської премії з економіки (1982) Джордж Стіглер (George Joseph Stigler) наголошував у праці «Економічна теорія інформації» (1961)⁷²

⁶⁸ Jütting J., Perlevliet J., Xenogiani T. Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008.

⁶⁹ Global Risks 2011. – Sixth Edition. An initiative of the Risk Response Network. – Geneva, Switzerland. World Economic Forum. – January 2011. – 56 p.

⁷⁰ Тіндова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.

⁷¹ Schneider F., Buehn A., Montenegro C. E. New Estimates for the Shadow Economies all over the World // International Economic Journal. – 2010. – volume 24. – Issue 4. – P. 443–461.

⁷² Stigler G. J. The Economics of Information. «Journal of Political Economy». – 1961. – Vol. 69. – № 3. – June.

проблематичність визначення якості інформації через відсутність в економічній теорії належної дефініції цього поняття.

На початку ХХІ століття були сформульовані підходи до оцінювання критеріїв корисності інформації фінансів, відтоді її якість почали розглядати у площині корисності. Ці критерії зафіксовано Радою з розроблення Міжнародних стандартів фінансової звітності у нормативному документі – «Концептуальні основи до фінансової звітності» (Conceptual Framawork for Financial Reporting)⁷³. Концептуальними основами (а) виокремлено дві групи характеристик корисності інформації фінансів – вони є релевантними будь-якій інформації фінансів, а не лише для фінансових звітів, що готуються за міжнародними стандартами – засадничі та посилювальні; (б) між ними констатується існування певної ієрархічності. Структурно-логічну схему загальної архітектури цих характеристик подано на рис. 1.2.1.

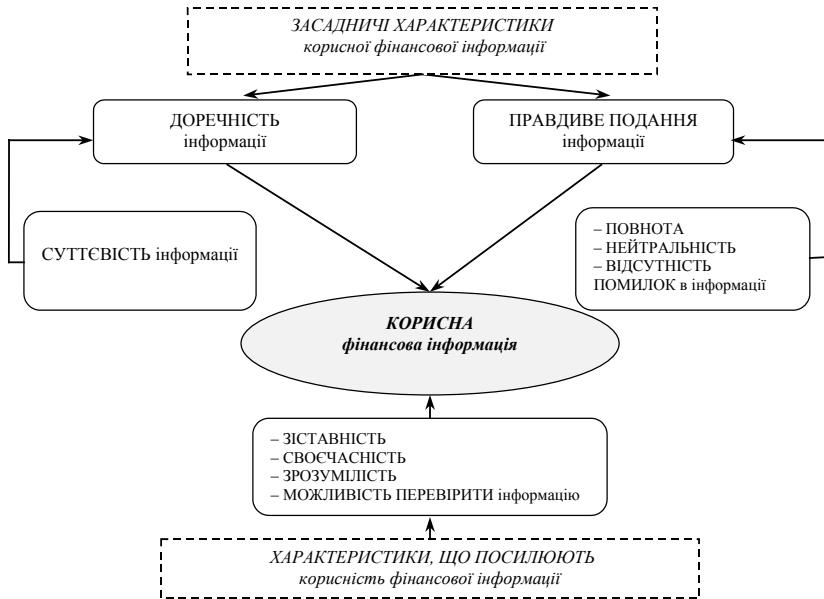

Рис. 1.2.1. Взаємозв'язок характеристик корисності фінансової інформації

Засадничими характеристиками інформації фінансів є її доречність і правдиве подання. Корисною визнається тільки така ін-

⁷³ Conceptual Framawork for Financial Reporting. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework>

формація, в якій обидві характеристики присутні одночасно. Наприклад, результатом лише правдивого подання не обов'язково є корисна інформація. Інформація фінансів виявиться некорисною, і користувач не зможе прийняти ефективні рішення у разі правдивого подання недоречного явища або неправдивого подання доречного явища. При цьому для забезпечення належної корисності інформації фінансів необхідно дотримуватися певної послідовності в застосуванні засадничих характеристик. Найефективнішим і найрезультативнішим цей процес буде у такій послідовності: спочатку ідентифікується економічне явище, яке потенційно може бути корисним для користувачів інформації фінансів; потім – тип інформації про це явище, визначається яка інформація буде найдоречнішою, якщо вона доступна і якщо її можна правдиво подати; і нарешті, визначається, чи доступна така інформація та чи можна її правдиво подати. Якщо вдається ідентифікувати найдоречніший тип інформації, і вона є доступною і може бути правдиво подана, процес забезпечення засадничих якісних характеристик на цьому завершується. Якщо ні, він має повторюватися для наступного найдоречнішого типу інформації.

Кожна із засадничих характеристик корисності інформації має в основі певні характеристики. Зокрема, характерним аспектом доречності інформації є її суттєвість. Але Концептуальні основи констатують, що встановити граничну якісну величину суттєвості або наперед визначити, що саме може бути суттєвим у конкретній ситуації, неможливо. Щодо характеристик, які визнають правдиве подання інформації фінансів, то фінансові дані описують економічні явища у словах і числах, і досконало правдиве подання інформації характеризується (а) повнотою, (б) нейтральністю та (в) відсутністю помилок. Повним вважається таке подання фінансових даних, яке охоплює всю інформацію, необхідну користувачеві для розуміння описуваного явища, у тому числі – всі необхідні описи та пояснення. Ними можуть бути: опис природи й числова характеристика активів суб'єкта господарювання, їхня первинна, скоригована або справедлива вартість, пояснення важливих фактів про якість і природу статей фінансової звітності, чинники й обставини, що вплинули на їхню якість та природу, а також процеси, використані для формування числового опису. Нейтральною визнається інформація, у відборі та поданні якої відсутня будь-яка упередженість. Нейтральна інформація має бути неоднобокою та вільною від маніпуляцій, націлених на формування у її користувача схвального чи несхвального сприйняття. При цьому поняття «вільна від помилок» ін-

формація фінансів не тотожне поняттю «ідеально точна в усіх відношеннях» інформація, оскільки під ним розуміється відсутність помилок або пропусків в описі явища, у відборі та застосуванні відповідного процесу формування його оцінювання.

Корисність інформації фінансів може посилюватися, і виокремлено чотири, так би мовити, «посилючі характеристики»: інформація фінансів має бути зіставною, своєчасною, зрозумілою і такою, що може бути перевіреною. Пояснюються ці чотири характеристики таким чином.

По-перше, щодо зіставності важливо, щоб користувачі могли порівнювати фінансові дані одного чи кількох учасників економіки за різні проміжки часу. При цьому необхідно розрізнити поняття узгодженості та зіставності інформації фінансів, оскільки їхня суть різна. Узгодженою є інформація, для реєстрації, накопичення та опрацювання якої застосовано однакові методи. Якщо зіставність розглядати як мету, то узгодженість допомагає досягти такої мети.

По-друге, чим давніша інформація фінансів, тим менша її користь. Разом із тим і давніша інформація може бути корисною, наприклад, коли треба оцінити тенденції розвитку фінансових процесів. Практика та дослідження свідчать, що інформація фінансів старіє не тому, що плине час, а тому, що з'являється нова, актуальна інформація, яка уточнює, доповнює або відхиляє повністю чи частково спростовує попередні дані. При цьому старіння інформації зазвичай супроводжується зменшенням її цінності (ціни).

По-третьє, критерії корисності інформації фінансів корелюють з рівнем фінансової грамотності користувачів. Важливо, щоб вони мали бажання, можливість і здатність старанно вивчати цю інформацію. Щоб така інформація стала зрозумілою користувачам, необхідно, щоб їхня фінансова грамотність була вже на певному рівні: наприклад, вони мають володіти достатніми знаннями про економіку та бізнес, фінанси та рахівництво. Незважаючи на те, що для деяких з них та чи інша інформація фінансів може виявитися складною для розуміння, її не слід вилучати, оскільки інші користувачі можуть нею ефективно скористатися.

По-четверте, щодо можливості перевіряти інформацію фінансів. Така перевірка може бути прямою та непрямю. Прикладом першої є перевірка тої чи іншої фінансової суми безпосереднім перерахунком її складових. У другому випадку перевіряються вхідні та вихідні данні: наприклад, перевірка балансової вартості запасів корпорацій за даними вхідних запасів та їхніх залишків.

Друге об'єктивне призначення інституту фінансового рахівництва – мінімізація невизначеності – полягає в тому, що цей інститут відкритої інформації, надаючи користувачам дані з актуальних для них фінансових питань, підвищує достовірність їх очікувань, сприяючи ефективності управління фінансовими та економічними ризиками. Завдяки даним фінансового рахівництва учасники економіки – корпорації, домогосподарства, представники державних і місцевих органів влади, а також міжнародні організації приймають обґрунтовані рішення в управлінні ризиками.

За сучасних умов перед усіма учасниками економіки часто постають виклики, зумовлені ризиками й інформаційною асиметрією фінансових відносин. Будучи результатом нерозвиненості належного інформаційного обміну, ці процеси, водночас, є рушіями розвитку інституту фінансового рахівництва, забезпечення відкритості та зрозумілості його даних. Уможливорюючи належний інформаційний обмін, інститут фінансового рахівництва зменшує інформаційну невизначеність і мінімізує ризики, сприяючи тим самим ефективному управлінню і створенню доданої вартості.

Невизначеність є основою ризиків, і представники науки та практики давно шукають підходи до цифрового оцінювання (оцифрування) інформації, намагаючись визначити параметри її достатності та інформаційної невизначеності. Нині інформаційна невизначеність вимірюється інформаційною ентропією – вона становить той мінімум інформації, що необхідний для ліквідації невизначеності випадкової величини. Поняття інформаційної ентропії ввів американський учений, один із основоположників теорії інформації – Клод Шенон (Claude Elwood Shannon) у праці «Математична теорія зв'язку» (1948)⁷⁴. К. Шенон узагальнив положення, викладені у праці «Передання інформації» (1928)⁷⁵ його попередником – американським ученим Ральфом Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley), котрий ввів логарифмічну міру інформації, відому нині як «хартлієвська кількість інформації», і сформулював кількісну концепцію інформації, запропонувавши поняття інформаційної ентропії як міру невизначеності інформації.

У контексті управління ризиками фінансової інфраструктури інформаційної економіки це означає, що суспільство має вибудувати таку систему інформаційного обміну, за якої буде досяга-

⁷⁴ Shannon C. E. A Mathematical Theory of Communication // Bell System Technical Journal, 1948, Volume 7. – Number 3. – P. 379–423.

⁷⁵ Hartley R.V.L. Transmission of Information // Bell System Technical Journal, 1928. – Vol. 7. – Number 3. – P. 535–563.

тися зменшення інформаційної ентропії фінансів – зменшення невизначеності в усіх сферах фінансових відносин, серед яких: державні та місцеві фінанси, фінанси корпорацій, фінансовий ринок і міжнародні фінанси. Це забезпечується відкритістю інформації фінансів, її зрозумілістю та вільним доступом до неї учасників економіки. Тому одним із завдань інституту фінансового рахівництва є генерування і надання таких інформаційних продуктів і послуг, що забезпечують зрозумілість інформації і таку систему доступу до інформації, за якої досягається зменшення інформаційної ентропії фінансів, тобто зменшення невизначеності в усіх сферах фінансових відносин.

Сутність третього об'єктивного призначення інституту фінансового рахівництва полягає в такому інформуванні користувачів, у результаті якого збільшуються їхні знання з питань фінансів, зростає фінансова грамотність суспільства. Від підготовленості користувачів до сприйняття фінансових даних залежать ефективність розкриття відповідної інформації та управління ризиками. Перефразуючи відомий вислів щодо сили знань, маємо, що будь-які учасники економіки можуть стільки, скільки знають, а основою їхніх знань є інформація.

Якість і характер сприйняття інформації (тобто що саме вибирається з отримуваних повідомлень як інформація) значною мірою залежать від системи, котра її приймає (приймальна сторона), тобто від того, наскільки вона обізнана, технічно оснащена та налаштована на сприйняття відповідної інформації. Явище інформаційної асиметрії безпосередньо залежить від обізнаності й готовності сприймаючої сторони, від того, яку інформацію вона здатна охопити та використати. Рівень підготовленості користувачів до сприйняття інформації фінансів є важливим чинником економічного прогресу. Саме тому у функціонуванні інституту фінансового рахівництва велика увага має надаватися аспекту зрозумілості інформації.

Інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва мають бути доступними для користувачів, відповідати їхнім запитам і навіть випереджати їхні потреби, виховувати фінансово грамотних учасників економіки інформаційного суспільства, популяризувати фінансові знання. Яскравим прикладом такого слугує інформація фінансів, яка часом має рекламний характер, і відповідні інформаційні послуги, які використовуються корпораціями для популяризації своїх продуктів і бізнесових успіхів, захожуючи попит споживачів та інвесторів. Така інформаційна активність сприяє зростанню доходів корпорацій і ринкової вартості їхніх активів.

Кожен суспільний інститут є результатом соціального закріплення певної взаємодії членів суспільства, і стан його розвитку залежить від їхньої загальної обізнаності та професійної підготовки. Розглядаючи питання підготовки користувачів інформації та підвищення їхньої фінансової грамотності, важливо пам'ятати і про тих, хто готує фінансову інформаційну продукцію і надає відповідні інформаційні послуги. Якість продукції фінансового рахівництва та його послуг безпосередньо визначаються професійною підготовленістю надавачів таких послуг, оскільки саме від них залежать відбір інформації, її подальше опрацювання та результати «на виході». Ті країни, де держава та все суспільство, усвідомлюючи важливість інформації – зокрема відкритої фінансової – як ресурсу створення вартості, реалізують політику розвитку науки, професійного зростання, формування належної інформаційної інфраструктури й підвищення фінансово-економічної грамотності, досягли світових економічних переваг.

На сучасному етапі яскравим прикладом реалізації такої інформаційної політики є Китай, який за даними McKinsey & Company⁷⁶ демонструє високі темпи розвитку, що є результатом проголошеної офіційним Пекіном ідеї технологічного прориву. Збільшуючи від 1999 року річні видатки на R&D⁷⁷ у середньому на 20 %, Китай у 2006 році обігнав Японію і став другим найбільшим інвестором в інновації після США. До 2020 року ця країна планує щорічно витратити на R&D 2,5 % свого ВВП, а також заохочувати R&D субсидіями, податковими пільгами та підтримкою молодих учених як у національних вузах, так і тих, хто повертається з-за кордону⁷⁸. Такі процеси сприяють розвитку суспільства, розумінню того, що для прийняття ефективних рішень і мінімізації ризиків необхідно мати відповідний якісний фінансовий інформаційний капітал (ресурс), який є результатом діяльності фінансового рахівництва, зокрема.

Усі напрями об'єктивного призначення інституту фінансового рахівництва взаємопов'язані, реалізуються одночасно, але для кожного конкретного користувача можуть бути вибудовані у певну логічну послідовність. Зокрема, реалізація пізнавального напряму сприяє формуванню користувачів, підготовлених до сприй-

⁷⁶ McKinsey & Company – міжнародна консалтингова компанія, заснована 1926 року в Чикаго професором школи обліку – Джеймсом О. Маккінзі (James O. McKinsey), котрий першим запропонував використовувати фінансове планування як засіб управління.

⁷⁷ R&D – від англ. *research and development*, тобто дослідження та розвиток.

⁷⁸ McKinsey Global Institute. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mckinsey.com/insights/mgi>

няття інформації фінансів, тому, щоб у них з'явилися запити на ту чи іншу інформацію. Через розкриття інформації відбувається інформування користувачів відповідно до їхніх запитів щодо тих чи інших фінансових позицій. Завдяки мінімізації невизначеності з'являється можливість виявити й оцінити різні ризики.

Слушним прикладом реалізації об'єктивного суспільного призначення інституту фінансового рахівництва слугує інформаційна система банківського ринку як найрозвиненішого сегмента фінансів у будь-якій країні. Банки, які в усіх країнах є ключовими учасниками економіки та яскравими представниками фінансових корпорацій, на сучасному етапі є зразком відкритості фінансової інформації. Намагаючись зацікавити учасників ринку своїми продуктами та послугами, банки інформують про свої умови депозитів і кредитів. Деякі з користувачів банківських послуг керуються лише цим, а інші, будучи фінансово грамотними і розуміючи прямий зв'язок між величиною ставок і ризиками (вища ставка – вище ризик), детальніше цікавляться іншими умовами – наприклад, загальною інформацією про банк і його власників з метою оцінювання його надійності. Зокрема, вони продивляються рейтинги та ренкінги банків, вивчають оцінки експертів, що на сучасному етапі швидко й легко можна зробити за допомогою Інтернету. Більш освічені користувачі, не спиняючись на цьому, вивчають: (а) річні звіти, включаючи обов'язкову фінансову звітність банків, що мають розміщуватися на їх офіційних сайтах; (б) показники фінансової діяльності банків – їхню фінансову стійкість, прибутковість і ліквідність. Зрештою, є категорія «просунутих» користувачів, котрі йдуть далі й досліджують більш актуальні дані квартальної звітності не тільки одного, а й решти банківських установ країни. Така інформація має розміщуватися на офіційному сайті банківського регулятора.

Наприклад, в Україні на сайті НБУ від 2002 року щокварталу надається у зведеному Excel файлі інформація щодо фінансовим звітності всіх наявних у країні комерційних банків⁷⁹. Завдяки цим даним користувачі, які розуміються на структурі активів, зобов'язань, власного капіталу та фінансових результатів банків, можуть детально проаналізувати фінансове становище окремих банківських установ, порівняти їх між собою; виявити місце і роль того чи іншого банку як у загалі всіх банківських установ в Україні, так і в окремій групі їх. На сайті подається чимало іншої

⁷⁹ Показники банківської системи. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208

корисної фінансової інформації щодо банків. Певною мірою це може правити за орієнтир щодо того, куди слід рухатися у розвитку інституту фінансового рахівництва при збиранні, опрацюванні та поданні користувачам інформації фінансів щодо інших видів економічної діяльності.

Представлені вище напрями об'єктивного суспільного призначення інституту фінансового рахівництва реалізуються у діяльності відповідних інституцій. Інституції фінансового рахівництва створюють інформаційні продукти та надають послуги з фінансового рахівництва. Цими інституціями є як спеціалізовані інформаційно-аналітичні інституції, так і ті, в яких інформаційна продукція та послуги є лише супровідними щодо основного виду діяльності. Тобто до числа інституцій інституту фінансового рахівництва належать: інформаційно-аналітичні і рейтингові агентства, аудиторські і консалтингові компанії, підрозділи спеціалізованих фінансових видань, інформаційні структури державних та місцевих органів влади. При цьому із розвитком інформаційного суспільства в останніх зростає роль інформаційної діяльності. Детальніше про інституції фінансового рахівництва йтиметься у параграфі 4.3 даної праці. Інституції, а також їхні інформаційні продукти та послуги є формами прояву інституту фінансового рахівництва.

Фінансове рахівництво є похідним (надбудовним) інститутом щодо економічних відносин, які є об'єктом його діяльності, тобто базисом. Тому інститут фінансового рахівництва є системою, що сегментується залежно від кола економічних відносин, інформаційний аспект яких є об'єктом його уваги.

Економіка є неоднорідною системою і залежно від кола та специфіки економічних відносин її учасників у ній виокремлюються два сегменти – макроекономіка⁸⁰ та мікроекономіка. Перший з них охоплює господарські відносини, представлені як єдине ціле на рівні країни та її регіонів, міждержавних об'єднань, окремих географічних територій і світу загалом. Другий охоплює відносини на рівні конкретного виробника та (або) споживача, корпорації та (або) домогосподарства. При цьому, будучи взаємозалежними, економічні відносини всіх учасників формують ці-

⁸⁰ Термін «макроекономіка» був введений у науковий обіг 1934 року норвезьким економістом Рагнар Фрішером (Ragnar Frisch), який за розроблення динамічних моделей аналізу процесів в економіці був удостоєний Нобелівської премії з економіки (1969). Разом з тим засновником макроекономічної теорії визнається Дж. М. Кейнс, який виклав її засади у фундаментальній праці «Загальна теорія зайнятості, відсотка і грошей» (1936).

лісне господарство відповідного рівня, економіку суспільства, інформаційну підсистему фінансової інфраструктури якої і представляє інститут фінансового рахівництва.

Особливості макро- та мікроекономіки відповідно відображаються в їхніх фінансах, а отже, й у функціонуванні інституту фінансового рахівництва. При цьому поділ на фінанси макроекономіки та мікроекономіки є досить умовним, але необхідним для глибшого пізнання сутності, особливостей, місця і ролі цих вартісних відносин у суспільстві. Наприклад, фінанси регіональних і глобальних ринків і галузей – яскравий зразок відносності такого поділу. Вони являють собою відповідні системи вартісних відносин у межах цих ринків і галузей, їхніми основними учасниками є корпорації та домогосподарства, економіка саме яких і формує мікрорівень господарських відносин. Разом із тим ринки та галузі сучасної економіки – це мегаутворення, мегаструктури з широким спектром розподільних та перерозподільних відносин, макроекономічні параметри та потужний вплив яких позначається на всій економіці і навіть на позаекономічному житті суспільства. Тому регіональні та глобальні ринки і галузі економіки є складовими макроекономіки.

Таким чином *інститут фінансового рахівництва об'єктивно сегментується на фінансове рахівництво макроекономічного та мікроекономічного рівнів*. Якщо перший розглядає фінансові відносини на рівні суспільства як єдиного цілого, аналізуючи глобальні ринки, їхні взаємозв'язки, національні та місцеві економіки, державні та місцеві фінанси, то другий досліджує фінансові відносини на рівні виробника і споживача, домогосподарства і корпорації.

Сегментуючись на макро- та мікрорівневий, інститут фінансового рахівництва тим не менш функціонує як єдина інформаційна підсистема фінансів. Її основою є: *по-перше*, те, що інформація фінансів існує в єдиному неподільному інформаційному полі, воно є джерелом даних для всіх сегментів фінансового рахівництва; *по-друге*, всі фінансові відносини взаємопов'язані; *по-третє*, у суспільстві існує попит на інформацію щодо широкого спектра фінансових відносин, тобто даних, що генеруються різними сегментами фінансового рахівництва.

Сегментування інституту фінансового рахівництва на макро- та мікрорівні теоретично може бути продовжено і на дрібніші сегменти, фінансові відносини кожного з яких можуть бути об'єктом самостійного розгляду. Адже фінансові відносини домогосподарств, корпорацій, територіальних громад, держави і

міжнародних структур мають свої особливості; крім того, є галузеві, регіональні та національні відмінності. Далі – кожен із цих сегментів неоднорідний; наприклад, у сегменті корпоративних фінансів можна виокремлювати національні особливості банківського сектору, сектору страхових послуг, фондового ринку та інших складових фінансової галузі.

На думку автора, на сучасному етапі фрагментація цілісного інституту фінансового рахівництва доцільна поки на такі два сегменти як фінансове рахівництво макроекономічного та мікроекономічного рівнів. Але розвиток цього інформаційного інституту фінансів буде багатовекторним, супроводжуватиметься двома взаємопов'язаними процесами. З одного боку, в реальному житті спостерігатиметься процес його подальшої сегментації, але, разом із тим об'єктивність інтеграційно-глобалізаційних процесів в економіці, інформаційної взаємозалежності її учасників, а також існування і примноження єдиного інформаційного поля стримуватимуть процес фрагментації інституту фінансового рахівництва. Унікальність інформації як явища полягає в тому, що, не маючи меж, об'єктивно вона існує в єдиному полі (єдине інформаційне поле).

Проявом багатовекторності розвитку інституту фінансового рахівництва є також напрями діяльності його численних інституцій. З одного боку, бізнес частини з них, як правило, спеціалізуються на певних сферах фінансово-економічних відносин. Зокрема, маючи відповідну експертизу і доступ до відповідних джерел інформації, деякі з них концентрують увагу на підготовці інформаційних продуктів і послуг з фінансів корпорацій і домогосподарств. Інші займаються однією із макроекономічних сфер: міжнародними прямими інвестиціями; платіжними балансами і міжнародними валютними відносинами; ринками цінних паперів, банківських та інших фінансових послуг; державними і місцевими фінансами.

Разом з тим, сегментуючись за тематикою, інститути фінансового рахівництва являють собою єдину інформаційну систему: у своїх інформаційних продуктах і послугах вони подають інформацію фінансів, що стосується всіх аспектів економіки. Наприклад, незважаючи на те, що основним призначенням інформаційних підрозділів державних або місцевих органів влади є інформування суспільства суто про стан фінансів конкретного міністерства чи відомства, готуючи свої інформаційні продукти, вони зазвичай вивчають питання конкретних підприємств. Прикладом є й те, що великі інформаційні агентства та міжнародні ор-

ганізації, маючи у своєму штаті високопрофесійних експертів з широкого кола фінансово-економічних проблем і залучаючи необхідну зовнішню експертизу, здатні швидко осягати дані з широкого кола фінансових питань і готувати необхідні користувачам інформаційні матеріали, охоплювати фінансове рахівництво як макроекономіки, так і мікроекономіки. Саме тому їхня інформаційна продукція та послуги користуються особливою увагою та попитом.

Існує тісна взаємодія між фінансовим рахівництвом мікроекономічного та макроекономічного рівнів, і разом вони формують у суспільстві єдиний цілісний інститут відкритої інформації фінансів. Для підготовки інформаційних продуктів і послуг у діяльності цього інституту використовують різні моделі, які, враховуючи особливості макро- та мікроекономіки і їхні взаємозв'язки й залежності, дозволяють розкривати мотиви поведінки учасників економіки, виявляти та прогнозувати причинно-наслідкові зв'язки в їхніх фінансово-економічних відносинах.

Цільність інституту фінансового рахівництва є основою вільного перетікання даних між різними його учасниками. Аналітичні матеріали фінансового рахівництва в частині державних і місцевих фінансів (зокрема дані щодо оподаткування, державних і місцевих запозичень, а також закупівель) необхідні й використовуються для управління фінансами різних міністерств і відомств. Разом з тим дані щодо становища фінансових ринків, окремих галузей – важливі й застосовуються при визначенні напрямів розвитку фінансів на державному та місцевому рівнях, а також фінансів міждержавних об'єднань.

Одна й та сама сфера фінансових відносин, а отже, й дані щодо неї одночасно можуть бути у фокусі уваги різних сегментів фінансового рахівництва. Наприклад, фінанси окремих ринків і галузей стають об'єктом дослідження як фінансового рахівництва мікроекономічного, так і фінансового рахівництва макроекономічного рівнів. Існує єдине поле інформації фінансів, дані його перетікають між різними учасниками економіки, однакові фінансові відомості використовуються всіма. Все це легко забезпечується сучасними інформаційними технологіями.

Попри існування взаємозв'язку та залежності між фінансовим рахівництвом рівня макроекономіки та фінансовим рахівництвом рівня мікроекономіки у кожного з них є особливості. Вони значною мірою визначають розвиток (процес інституціоналізації) кожного із цих сегментів фінансового рахівництва, а також їхні місце і роль в економіці.

1.3. Особливості фінансового рахівництва економіки макро- та мікрорівнів

Інститут фінансового рахівництва, будучи інформаційною підсистемою фінансів і представляючи собою системну діяльність зі збору, аналітичної обробки, генерування та надання учасникам економіки необхідної їм відкритої інформації фінансів, є структурою, в якій об'єктивно виокремлюються два сегменти – фінансове рахівництво економіки макрорівня та фінансове рахівництво економіки мікрорівня.

Кожен з них має особливості, що визначаються специфікою макроекономіки і мікроекономіки та їхніх фінансових інфраструктур (фінансів). Виявляються ці особливості в тому, що характерна ознака і суспільне призначення загального (цілісного) інституту фінансового рахівництва відповідним чином модифікуються у кожному з його сегментів. Тобто інститути фінансового рахівництва макроекономіки і мікроекономіки дещо різняться як за об'єктами діяльності, так і за функціями (суспільним призначенням) і їх реалізацією.

Розглянемо насамперед специфіку відповідних рівнів економіки та фінансів.

Макроекономіка – це складний агрегований господарський механізм, представлений на рівні окремої країни, її регіонів, міждержавних об'єднань (наприклад Євросоюз), географічних територій (наприклад, Африка, країни Карибського басейну, Євразійський континент, Океанія) та глобально. Інформаційно макроекономіка асоціюється з узагальненими явищами, серед яких: економічне зростання країни або регіону, їхня зовнішня торгівля, міжгалузеві пропорції і зв'язки, державний і місцеві бюджети, інфляція, безробіття, кон'юнктура ринків. Характеризується цей сегмент економіки агрегованими параметрами, дослідження яких є неодмінною основою у виявленні і простежуванні причинно-наслідкових зв'язків і тенденцій як у самій макроекономіці, так і її впливу на мікроекономіку.

Макроекономіка є відкритою системою, і забезпечення її динамічної рівноваги – сталою розвинутою – стає в сучасному інформаційному суспільстві життєво необхідним. Саме на макрорівні гостро проявляється актуальність аспекту динамічної рівноваги економіки. Дослідженню питань економічної рівноваги значну увагу приділяв у своїх працях ще Карл Маркс. Він виявив загальні умови її формування в простому і розширеному відтворенні.

К. Маркс сформулював методологічний принцип, згідно з яким кризові спади в економіці є результатом відхилень від стану рівноваги, а постійна тенденція різних сфер виробництва до рівноваги є реакцією на постійне порушення цієї рівноваги. У наукових дослідженнях економістів ХХ – початку ХХІ століть теорія загальної рівноваги набула подальшого розвитку.

Фінансовими показниками відкритості макроекономіки і поглиблення її інтеграційних процесів є, зокрема, обсяги і частка у ВВП країн їх експорту, імпорту, зовнішніх запозичень, міжнародних прямих інвестицій тощо. Наприклад, в Україні впродовж 2010–2015 років середньорічна частка експорту у ВВП становила майже 51 %, імпорту – близько 56 %, а показник співвідношення обсягу валового зовнішнього боргу та ВВП виріс на 45 % і на початок 2016 року цей борг досяг майже 119 млрд дол. США⁸¹. Це приклади фінансових потоків, що характеризують відкритість національних економік країн. Рух грошового капіталу та інформаційний обмін, що його супроводжує, постійно відбувається і в межах національних економік – між регіонами та окремим суб'єктами господарювання, демонструючи відкритість сучасних економік. Потоки грошового капіталу й інформаційний обмін всупереч географічним кордонам дедалі міцніше зв'язують регіональні та національні господарства в єдине макроекономічне ціле (єдиний економічний простір), визначаючи стан динамічної рівноваги макроекономіки країн та їхніх регіонів, міждержавних об'єднань та окремих географічних територій. Це об'єктивний процес, економіка інформаційної епохи не може перебувати в стані автаркії.

Фінанси макроекономіки представляють відносини у процесі руху в ній грошового капіталу. Їх інформація дає картину вартісного (грошового) зрізу макроекономіки. Уособлені фінанси макроекономіки в державних і місцевих фінансах, фінансах міждержавних об'єднань, регіональних і глобальних ринків і галузей. Перелічене є ланками (підсистемами) фінансів макроекономіки. Державні та місцеві фінанси у розвинених економіках трансформуються у фінанси публічні (від англ. *public* – суспільний, державний, загальнодоступний, гласний, відкритий). При цьому термін «публічні фінанси» підкреслює належність коштів, якими вони оперують, суспільству в цілому чи його частині (місцевій громаді), а не державі як суспільному інституту⁸².

⁸¹ Фінансовий портал МІНФІН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

⁸² Опарін В. М., Федосов В. М., Юхименко П. І. Українська класична школа публічних фінансів // Фінанси України. – 2015. – № 10. – С. 7–31.

Макроекономічна фінансова інформація життєво необхідна суспільству. Підтверджуючи її унікальну важливість, ІМФ визнає її суспільним благом, наголошує необхідність належного поширення та забезпечення необмеженого доступу до неї користувачів⁸³. При цьому під поняттям «поширення» розуміється сукупність усіх засобів надання суспільству інформації, серед яких: випуск документів (таких як повідомлення для видань, періодичні видання та спеціальні публікації, що не належать до серійних видань); поширення даних в електронній формі (наприклад, дискети, компакт-диски, через Інтернет); надання інформації у друкованому вигляді або в електронному форматі у відповідь на прямі запити; надання доступу до статистичної інформації шляхом систем автоматичних телефонних запитів та/або факсом. Щодо періодичності надання інформації, то ІМФ рекомендує для конкретних наборів даних враховувати відповідні чинники, у тому числі керуватися потребами аналізу та простотою спостережень і складання статистичних даних.

Слід зауважити, що поняття «фінанси макроекономіки» відмінне, нетотожне «міжнародним фінансам». Останні об'єднують: 1) міжурядові (міждержавні) фінансові відносини (наприклад, кредити і гранти); 2) фінанси міжнародних (міжурядових) фінансових організацій (зокрема ООН, ІМФ, ІБРД, ІФС, ЕБРД); 3) міжнародні ринки (серед яких: фінансовий ринок, фінанси ринків реальних товарів і ринку робочої сили); 4) фінанси транснаціональних корпорацій; 5) фінанси національних корпорацій (таких, що діють лише в межах національного ринку, тобто не ТНК) у частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо; 6) фінанси домогосподарств у частині, що представлена міжнародними платежами, переказами тощо. Серед цього переліку останні три – тобто фінанси ТНК і національних корпорацій, а також домогосподарств – не належать до фінансів макроекономіки. Разом з тим, за постійного зростання інтеграції економіки господарські зв'язки корпорацій і домогосподарств дедалі більше набувають міжнародного характеру, залишаючись при цьому складовими мікроекономіки.

У кожній з ланок фінансів макроекономіки є інформаційна підсистема, в якій, своєю чергою, є складова, інформаційні продукти та послуги якої представлені лише відкритою інформацією. Цією складовою своїх інформаційних підсистем усі ланки

⁸³ Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. – Вашингтон: Международный валютный фонд. – 2007. – 83 с., п. 2.3.

фінансів макроекономіки – тобто державні та місцеві фінанси, фінанси міждержавних об'єднань, ринків і галузей – формують фінансове рахівництво економіки макрорівня як єдиний макро-економічний інститут фінансової інформації.

Де-факто фінансове рахівництво макроекономіки існує в суспільстві вже тривалий час. Підтвердженням тому є ведення зведених національних рахунків, які по суті є матеріальною основою фінансового рахівництва макроекономіки. Такі рахунки традиційно використовуються країнами як одна з форм подання національних бюджетів і джерело інформації при дослідженні національних економік та їхніх макропоказників (ВВП, ВНП тощо), для системного аналізу і планування кругообігу доходів і відтворення та підтримання структурних складових економіки, а також побудови різноманітних моделей, зокрема в термінах Системи національних рахунків (СНР) ООН.

Діяльність із ведення СНР є прикладом фізичного втілення фінансового рахівництва як інформаційної підсистеми макроекономіки. СНР є інструментом міжнародної інформаційної системи, членом якої з початку 1990-х років стала і Україна. Ведення Системи національних рахунків дає можливість бачити цілісну картину руху національного продукту у формі доходів, характеризувати міжгалузеві зв'язки, фінансові, перерозподільні потоки; відображає розвиток макроекономіки країни на різних стадіях процесу відтворення, показує рух товарів і послуг, стан виробництва та використання її ВВП та валової доданої вартості. СНР описує механізм функціонування національної економіки на всіх її рівнях, показує реальні економічні зв'язки, фактичну організацію виробництва і розподілу ВВП та валової доданої вартості. Система формує сукупність показників ринкової макроекономіки, які послідовно та взаємопов'язано описують важливі макропроцеси і явища, такі як виробництво, доходи, споживання і нагромадження капіталу. Її основою є побудовані за балансовим принципом зведені рахунки: доходи – видатки; ресурси – їхнє використання.

На відміну від макроекономіки мікроекономіка – це господарська діяльність окремих економічних суб'єктів, що представлена економікою на рівні товаровиробника і споживача. Ключовими її учасниками є корпорації та домогосподарства. Відповідно, фінанси рівня макроекономіки представлені корпоративними фінансами та фінансами домогосподарств.

Під поняттям «корпорація» тут розуміється не організаційно-правова форма господарювання, а прийняте міжнародною спіль-

нотою загальне визначення інституційної форми бізнесової діяльності⁸⁴. В Україні налічують тисячі корпорацій. Дотримуючись міжнародної класифікації учасників ринкової економіки, в її нормативних документах, серед іншого зазначено, що корпорація, будучи юридичною особою, створена для виробництва і продажу товарів та послуг, що є джерелом прибутку чи іншої фінансової вигоди для її власників, є основною інституційною формою підприємництва⁸⁵. Будучи в сучасному інформаційному суспільстві найбільш ринково орієнтованими, корпорації – особливо ТНК – є рушіями прогресу, основними у виробництві товарів і послуг, розробленні та запровадженні новітньої техніки та технологій, у створенні робочих місць. За останні десятиліття кількість ТНК у світі стрімко зростає: з кількох сотень на початку 1950-х років до майже 90 тисяч з більш як 1 млн афілійованих структур у різних країнах на початок 2016 року. Вони домінують у прямих іноземних інвестиціях, забезпечують зайнятість близько 80 млн осіб, 50 % світового промислового виробництва та понад 70 % світової торгівлі⁸⁶.

Фінанси корпорацій характеризуються потоками грошового капіталу, представленого доходами і витратами корпорацій, залученням ними власного і запозиченого капіталу, його використанням. Для економіки завжди важливими є дані щодо інвестицій корпорацій, їх джерел, управління фінансовими ризиками корпорацій тощо.

Домогосподарство (*household*), згідно з Класифікацією інституційних секторів економіки України⁸⁷, є господарством сукупності осіб, що спільно проживають в одному житловому приміщенні або його частині, забезпечують себе всім необхідним для життя, ведуть спільне господарство, повністю або частково об'єднують і витрачають кошти. Ці особи можуть перебувати в родинних стосунках або стосунках свояцтва, не перебувати у

⁸⁴ System of National Accounts 2008. – United Nations Publications. Business and Economics, 2009. – 662 p.

⁸⁵ Див.: Про впровадження системи національних рахунків: постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 № 727 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/727-92-%D0%BF>; Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України: наказ Державного комітету статистики України від 3.12.2014 № 378 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm

⁸⁶ Див.: Transnational Corporations. Vol. 18, № 2 (August 2009), p. 113–174, p. 120; Transnational Corporations: Big Business, Pour People. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://goo.gl/6MYTSc>; розрахунки авторів.

⁸⁷ Класифікація інституційних секторів економіки України (KICE). – Наказ Державної служби статистики України від 13.12.2014 № 378. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/378/378_2014.htm

будь-яких з цих стосунків, або бути і в тих, і в інших стосунках. Домогосподарство може складатися з однієї особи. Крім того, до домашніх господарств належать особи, що постійно або тривалий час живуть у певних установах. Серед них: члени релігійних конфесій (товариства, монастирі тощо), пацієнти лікарень, особи, що утримуються в пенітенціарних установах, особи, що постійно проживають у будинках для літніх людей, дитячих будинках тощо.

Роль домогосподарств в економіці надзвичайно важлива. З одного боку, вони є споживачами кінцевих товарів і носіями кінцевих потреб. З іншого – це власники ресурсів, які вони постачають для економіки: насамперед ресурсів трудових; крім того, ресурсів фінансових – населення є основним джерелом накопичення грошового капіталу; також населення є виробником і постачальником товарів і послуг. Аналіз матриці даних розвиненої ринкової економіки за тривалий період, свідчить, що домогосподарства є найбільшими споживачами грошового капіталу (понад 38%), водночас їхні заощадження формують 32% його загального обсягу⁸⁸.

Фінанси домогосподарств характеризуються потоками грошового капіталу, представленого доходами і витратами домогосподарств, їх накопиченнями та інвестиціями. Незмінно важливою для економіки є інформація з характерних для домогосподарств аспектів, серед яких: заробітна плата, пенсії та інші соціальні виплати, доходи від присадибної діяльності і продажу власного майна, накопичення, інвестиції в цінні папери та нерухомість.

Отже, на відміну від макроекономіки, мікроекономіка обіймає спектр господарських питань з виробництва і споживання на рівні домогосподарств і корпорацій. Її характеризує інформація щодо обсягів, структури та характеру потреб споживачів; з приводу того, де і як слід виробляти; які, де і в якій кількості мають для цього залучатися ресурси; кому і які результати принесе виробництво; якими є доходи учасників економіки та як вони розподіляються на поточне і відкладене у часі споживання. Така інформація, належно характеризуючи мікроекономічну ситуацію, дає можливість учасникам економіки планувати і прогнозувати поведінку.

Де-факто фінансове рахівництво мікроекономіки вже існує, але поки не має системного комплексного характеру і не сприй-

⁸⁸ Фінансовий ринок : Підручник / [М. А. Гапонюк, А. Є. Буряченко, Н. В. Дегтярьова та ін.]; за заг. ред. проф. М. А. Гапонюка. – К.: КНЕУ, 2014. – 419 с. – С. 19–22.

мається суспільством як самостійний з характерними рисами інформаційний інститут фінансів.

Фінансове рахівництво мікроекономічного рівня незамінне в подоланні інформаційної асиметрії та вирішенні проблеми недостатньої транспарентності фінансів корпорацій. Явища інформаційної асиметрії та дефіциту транспарентності є породженням фінансового егоїзму учасників економіки, під яким розуміється бажання задовольняти власні фінансові інтереси, нехтуючи інтересами інших та діючи у збиток для них. Такі егоїстичні устремління є основою політики корпорацій, спрямованої на спотворення і приховування від решти учасників економіки (інших корпорацій, держави і домогосподарств) важливих для них даних.

Для України тема фінансового рахівництва мікроекономіки надзвичайно актуальна, оскільки корпоративний бізнес відіграє в ній вагомую роль. Сьогодні в її економіці діють сотні тисяч вітчизняних економічних суб'єктів, і серед них чимало таких, що за своєю організаційною структурою та характером діяльності належать до лідерів корпоративного бізнесу – транснаціональних компаній. Одночасно з тим в Україні представлено багато ТНК, чий материнські компанії розташовані в інших країнах. Серед останніх всесвітньо відомі корпорації Benetton, Cargil, Coca-Cola, IKEA, Kraft Food, McDonalds, Metro, Nestle, PepsiCo, Philip Morris, Procter & Gamble, Raiffeisen, Salamander, Siemens, SigmaBlazer, Renault, Tetra Pak, Vetropack та багато інших⁸⁹.

Фінансове рахівництво економіки макро- та мікрорівнів має характерну ознаку: інформаційні продукти та послуги обох його сегментів містять лише відкриті, тобто необмежені за доступом дані. Разом з тим об'єкти їхньої діяльності різняться, оскільки кожен з них є інформаційною підсистемою лише певної сфери фінансів. **Об'єкт фінансового рахівництва макроекономіки – це фінанси макроекономіки, а фінансового рахівництва мікроекономіки – фінанси мікроекономіки.** Внаслідок таких зв'язків інформаційні продукти та послуги цих сегментів також мають відмінність: кожен з них висвітлює свою сферу фінансів. У результаті характерна ознака інституту фінансового рахівництва модифікується в його сегментах таким чином: інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва макроекономіки містять відкриту інформацію фінансів макроекономіки, а інформа-

⁸⁹ Business-groups. The information system. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/1zUz7B>

ційні продукти та послуги мікрорівня – необмежену за доступом інформацію фінансів мікроекономіки.

Інститут фінансового рахівництва економіки макрорівня є системною діяльністю з виявлення, збору, аналітичної обробки, підготовки і надання широкому колу користувачів відкритої інформації фінансів держави, місцевої влади, міждержавних об'єднань, ринків і галузей. Об'єктом його діяльності є все поле інформації, що стосується вартісних (грошових) відносин на рівні країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань і глобально.

Інформація фінансового рахівництва рівня макроекономіки, характеризуючи пов'язані з рухом грошового капіталу макроекономічні розподільні та перерозподільні відносини, є унікальним економічним ресурсом, інформаційним капіталом. Вона постійно є предметом пильної уваги всіх учасників економіки і посідає особливе місце в інформаційному просторі. Особливо важлива вона при довгостроковому плануванні і розробленні політик. З цього приводу професор з економіки Гарвардського університету Ніколас Грегорі Менк'ю (Nicholas Gregory Mankiw) зазначає, що макроекономіка, оперуючи фактичними даними історичного досвіду та аналітичними матеріалами, проливає світло на факти і події реальної дійсності, пояснює економічні явища і процеси, а тому необхідна для вдосконалення економічної політики⁹⁰.

Інститут фінансового рахівництва економіки мікрорівня є системною діяльністю з виявлення, збору, аналітичної обробки та надання користувачам – здебільшого фінансовому менеджменту – необхідної відкритої інформації фінансів домогосподарств і корпорацій. Цей сегмент забезпечує економіку даними щодо руху грошового капіталу, фінансового становища, доходів та витраток її основних споживачів і виробників – домогосподарств і корпорацій. Його інформація важлива для корпорацій і домогосподарств, а також для інших учасників економіки, адже об'єктом його діяльності є поле інформації, що прямо чи опосередковано стосується всіх. Його дані слугують інформаційним інструментарієм, необхідним для виявлення й оцінювання напрямків розвитку, фінансового потенціалу, ризиків, для вибору і втілення в життя ефективних господарських рішень.

Окрім відмінності об'єкта діяльності, фінансовому рахівництву макро- та мікроекономіки властиві відмінності у суспільному призначенні (функціях).

⁹⁰ Манків Г. Н. Макроекономіка / Пер. з англ. / Наук. ред. пер. С. Панчишина. – К.: Основи, 2000. – 588 с. – С. 34–35.

Нагадаємо, що загальному інституту фінансового рахівництва, як цілісній інформаційній підсистемі фінансів, властиві три функції: розкриття інформації, мінімізація невизначеності, пізнання фінансів інформаційної економіки. Усі вони присутні і в обох його сегментах, але, будучи подібні за суттю, функції кожного із сегментів мають особливості реалізації. Оскільки ці функції детально викладено у параграфі 1.2, тут ми обмежимося визначенням їхніх особливостей. Окрім переліченого, фінансове рахівництво макроекономічного рівня, будучи спрямованим на інформаційне поле, що представляє актуальні для макроекономіки процеси динамічної рівноваги, має додаткове важливе для суспільства призначення – інформаційно забезпечувати стан динамічної рівноваги економіки.

У межах кожного сегмента всі функції тісно взаємопов'язані й реалізуються у взаємодії. При цьому між обома сегментами існує тісна взаємодія у реалізації всіх функцій. Насправді в реальному житті для користувачів обидва сегменти сприймаються як єдиний цілісний інформаційний інститут, що реалізує відповідні завдання суспільства. Але щоб дослідити сутність загального, необхідно розібратися в його складових, базуючись на чому, його розвивати й ефективно використовувати.

Отже, інститут фінансового рахівництва макроекономічного рівня реалізує своє суспільне призначення у такому:

- 1) забезпечує прозорість фінансових відносин державної і місцевої влади, міждержавних об'єднань, ринків і галузей;
- 2) мінімізує невизначеність, а отже – ризики, фінансів державної і місцевої влади, міждержавних об'єднань, ринків і галузей;
- 3) уможлиблює пізнання учасниками економіки макроекономічних фінансових відносин;
- 4) інформаційно забезпечує стан динамічної рівноваги макроекономіки.

Перша функція – *забезпечення прозорості фінансових відносин державної і місцевої влади, міждержавних об'єднань, ринків і галузей* – полягає в тому, що інформаційна продукція та послуги фінансового рахівництва, представляючи користувачам відкриту інформацію, мають належним чином інформувати їх з усіх аспектів фінансів макроекономіки.

Друга функція – *мінімізація невизначеності (ризиків) фінансових відносин макроекономічного рівня* – розкривається в тому, що цей інститут відкритої фінансової інформації, надаючи користувачам дані з актуальних для них питань фінансів макроекономіки, забезпечує достовірність їхніх очіку-

вань, сприяє ефективності управління фінансовими та економічними ризиками.

Третя функція – **уможливлення пізнання учасниками економіки макроекономічних фінансових відносин – полягає в такому інформуванні користувачів, у результаті якого збільшуються їхні знання фінансів макроекономіки, зростає фінансова грамотність суспільства.**

Четверта функція спрямована на забезпечення стану динамічної рівноваги у макрорівневій системі господарських відносин, їх сталий розвиток. Вона полягає в тому, щоб **забезпечувати у суспільстві інформаційний обмін, необхідний для прийняття і реалізації рішень, спрямованих на підтримання і відновлення динамічної рівноваги в економіці.**

Тема динамічної рівноваги макроекономіки, її сталого, стійкого до ризиків розвитку сьогодні є актуальною і належить до основних в економічній науці. Разом із тим у фінансовій науці є дефіцит досліджень з позицій теорії відкритих систем фінансів макроекономіки, відповідного їм руху грошового капіталу та обміну фінансовою інформацією. Це складні, багатоаспектні питання, що потребують самостійного глибокого дослідження. У нашій праці можна лише частково заторкнути цю тему.

Уперше теорію відкритих систем (відому також як «загальна теорія систем») сформулював професор теоретичної біології, австрієць Карл Людвіг фон Берталанфі (Ludwig von Bertalanffy) у праці «Теорія відкритих систем у фізиці та біології» (1950)⁹¹. Згодом вона була поглиблена кібернетиком англійцем Вільямом Росом Ешбі (William Ross Ashby) у праці «Вступ у кібернетику» (1956)⁹². Згідно з теорією відкритих систем, життєві процеси такої системи підтримуються завдяки функціонуванню в ній та з навколишнім середовищем речових, інформаційних та (або) енергетичних потоків, через які забезпечується динамічна рівновага цієї системи. Кожна відкрита система здатна забезпечувати свою динамічну рівновагу (стійкість) лише завдяки правильній взаємодії та обміну з оточуючим середовищем через такі входні та вихідні потоки. Важливо, що цей постулат релевантний не тільки біологічним і фізичним системам, а й економіці та її фінансам.

⁹¹ Ludwig von Bertalanffy The Theory of Open Systems in Physics and Biology // Science, 13 January 1950. – Vol. 111. – 23–29 p. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://qoo.by/Oyr>

⁹² W. Ross Ashby. An Introduction to Cybernetics. – Second Impression. – Chapman & Hall, London, 1957. – 156 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pespmc1.vub.ac.be/books/introcyb.pdf>

Пізніше концепція динамічної рівноваги в економіці як відкритій системі дістала відображення у працях американських економістів Джона Річарда Хікса (John Richard Hicks) та Кенета Джозефа Ерроу (Kenneth Joseph Arrow). За новаторський внесок у загальну теорію рівноваги і теорію добробуту вони стали лауреатами Нобелівської премії 1972 року. Поняття стану загальної рівноваги в економіці вони визначили як стан, за якого досягається зрівноваження, взаємне збалансування в економіці явищ і процесів⁹³.

На думку автора, в інформаційному суспільстві економічна рівновага є динамічним і багатоплановим явищем. У ринковій економіці інформаційного суспільства актуальним для забезпечення стану динамічної рівноваги є зрівноваження і взаємне збалансування не лише біполярних явищ і процесів, що пов'язані з виробництвом і споживанням, попитом і пропозицією, ресурсами і потребами. Багатоплановість стану динамічної рівноваги сучасної економіки виявляється, зокрема, в тому, що процеси виробництва і споживання, попиту і пропозиції, ресурсів і потреб мають розглядатися не лише в економічному, але й фінансовому та інформаційному планах. Це зумовлюється неймовірним розвитком такого сегмента макроекономіки, як фінансовий ринок, річні обсяги якого багаторазово перевищують сукупний ВВП усіх країн, а також зростанням ролі інформації як економічного ресурсу, інформаційного капіталу, чинника створення доданої вартості.

Економіка інформаційного суспільства є відкритою системою, і стійкість (динамічна рівновага) макроекономіки будь-якого рівня об'єктивно забезпечується завдяки функціонуванню в ній вхідних і вихідних речових, інформаційних та (або) енергетичних потоків. При цьому фінансові відносини відіграють ключову роль в обмінно-розподільних механізмах економіки – через них як по каналах рухаються потоки грошового капіталу і це, як зазначалося, супроводжується відповідним потоком інформації. За цим спостерігають всі економічні суб'єкти, відстежуючи, наприклад, дані щодо прямих інвестицій, зовнішньої торгівлі, міжнародних кредитів, кон'юнктури валютних і фондових ринків. А тому становище розвитку фінансового рахівництва – як інформаційної підсистеми фінансів відкритої макроекономіки – є вирішальним у забезпеченні стійкості (динамічної рівно-

⁹³ Arrow K. J., Debreu G. The Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy // *Econometrica*. – 1954. – 22 (3). – P. 265–290.

ваги) економік країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань і глобально.

Вважаємо, що в сучасній економіці стан динамічної рівноваги можна визначити як такий, за якого одночасно досягається:

по-перше, зрівноваження і взаємне збалансування вартісних (грошових) розподільних і перерозподільних явищ і процесів з рештою економіки, результатом чого унеможливорюється створення в економіці так званих «фінансових бульбашок»;

по-друге, в суспільстві існує належний інформаційний обмін з питань фінансових розподільчих і перерозподільних відносин, завдяки якому мінімізується інформаційна асиметрія фінансів;

по-третє, на основі перших двох позицій в економіці відбувається зрівноваження та взаємне збалансування виробництва і споживання, попиту і пропозиції, ресурсів і потреб.

Отже, в інформаційній економіці стан динамічної рівноваги досягається тільки за належного функціонування її вартісних (грошових) розподільних і перерозподільних відносин, що можливо тільки за належного обміну фінансовою інформацією.

В останні десятиліття відсутність належного інформаційного обміну і вражаюча інформаційна асиметрія на окремих сегментах фінансових ринків (зокрема ринку цінних паперів) стали одними з чинників порушення стану динамічної рівноваги в економіці та руйнівних фінансових криз. З цього приводу відомий фінансовий журналіст, постійний дописувач таких авторитетних фінансово-економічних видань, як *The New York Times Magazine*, *The Wall Street Journal*, *Bloomberg*, автор бестселера про причини і розвиток іпотечної кризи у США 2000-х років «Велика гра на пониження. Таємні пружини фінансової катастрофи» (2010) – американець Майкл Монро Льюїс (Michael Mongroe Lewis) зауважує, що саме вражаюча інформаційна асиметрія, яка існувала на фінансових ринках кінця 1990-х – початку 2000-х років, особливо на ринку боргових зобов'язань, фактично зробила можливою найбільшу в історії людства світову фінансову кризу⁹⁴.

Держави-члени ІМФ, визнаючи важливість макроекономічної інформації, добровільно беруть на себе довгострокові зобов'язання підвищувати якість публічної інформації. Як результат, 1996 року ІМФ схвалив для країн, у яких існує доступ до ринків капіталів або вони шукають його, але при цьому мають проблеми із забезпеченням публічності фінансово-економічної інформації,

⁹⁴ Lewis Michael. *The Big Short: Inside the Doomsday Machine*. – USA: W. W. Norton & Company, 2010. — 266 p.

Спеціальний стандарт поширення даних (Special Data Dissemination Standard, SDDS)⁹⁵. Цей Стандарт постійно вдосконалюється з урахуванням досвіду окремих країн, побажань інших міжнародних організацій та потреб глобальної інформаційної економіки; на жовтень 2016 року чинними були SDDS у редакції 2007 року⁹⁶.

На початку 2003 року Україна приєдналася до SDDS, ставши 52 членом цієї інформаційної системи⁹⁷; координатором поширення за цим Стандартом даних визначено Державну службу статистики України. Тепер публічна статистична інформація за секторами економіки України – такими секторами є (а) реальний, (б) бюджетно-податковий, (в) фінансовий, (г) зовнішній і (д) соціально-демографічні дані – розміщується на веб-сторінках IMF⁹⁸, Державної служби статистики України⁹⁹ та Офіційного інтернет-представництва Національного банку України¹⁰⁰.

Розвиваючи політику підтримки розвитку діяльності з підготовки та поширення належної якості макроекономічної та фінансової інформації, зокрема інформації публічної, Генеральна Асамблея ООН на початку 2014 року затвердила десять Фундаментальних принципів офіційної статистики¹⁰¹. Першим з них проголошено незамінність офіційної статистики в інформаційній системі демократичного суспільства. Важливою характеристикою цієї інформації є її неупередженість, тому у першому із п'ятнадцяти принципів Кодексу норм Європейської статистики (2011)¹⁰² зафіксовано, що достовірність такої інформації забезпечується професійною незалежністю статистичних органів від інших полі-

⁹⁵ IMF standards for Data Dissamination. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Ouyv>

⁹⁶ Special Data Dissemination Standard. – Офіційний сайт МВФ. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/Overview.aspx>

⁹⁷ Press Release: Ukraine Subscribes to the IMF's Special Data Dissemination Standard, January 2003. – офіційний сайт IMF, [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/14/01/49/pr0303>

⁹⁸ Broadening Financial Indicators in the Special Data Dissemination Standard . IMF Policy Paper; February 22, 2010, 40 p. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/022210a.pdf>

⁹⁹ Спеціальний стандарт поширення даних МВФ. – Державна служба статистики України, офіційний сайт, [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

¹⁰⁰ Спеціальний стандарт поширення даних. – НБУ, офіційний сайт. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=51753

¹⁰¹ Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>

¹⁰² Див.: Кодекс норм европейской статистики. Для национальных и местных органов статистики. – Принят 28.09.2011 года Комитетом Европейской статистической системы. – Евростат, 2011, 11 с.; European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. – Eurostat Committee, 28th September 2011. – Publications office, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Ouyv>

тичних, регуляторних та адміністративних організацій і відомств, а також від суб'єктів приватного сектору.

Інститут фінансового рахівництва мікроекономічного рівня покликаний реалізувати своє суспільне призначення у такому:

1) розкривати інформацію щодо фінансів корпорацій і домогосподарств;

2) мінімізувати невизначеність, а отже, й ризики фінансів корпорацій і домогосподарств;

3) забезпечувати пізнання учасниками економіки фінансів корпорацій і домогосподарств.

Перше призначення – *розкриття інформації щодо фінансів окремих корпорацій і домогосподарств – полягає в тому, що його інформаційна продукція та послуги, надаючи користувачам необмежену за доступом інформацію, мають належним чином інформувати їх з усіх аспектів фінансів мікроекономіки.*

Зауважимо, що реалізація цієї функції тісно переплетена з реалізацією функції інформаційного забезпечення стану динамічної рівноваги інститутом фінансового рахівництва мікроекономіки. Адже в сучасній економіці виклики її динамічній рівновазі значною мірою породжуються результатом таких одночасних процесів, як, з одного боку, зростання інтегрованості і глобалізації економіки, з іншого, посилення егоцентричних фінансових інтересів великих корпорацій, особливо ТНК.

Показником зростання фінансово-економічної інтеграції у глобальному масштабі є динаміка частки світової торгівлі у валовому світовому продукті (*gross world product, GWP*). За даними UNCTAD, упродовж останніх двадцяти п'яти років (1990–2014) обсяг міжнародної торгівлі товарами та послугам зріс ушестеро і зараз перевищує 24 трлн дол. США. При цьому такі темпи були більшими за темпи зростання GWP, через що частка міжнародної торгівлі у GWP піднялася з 20 % на початку 1990-х років до понад 30 % у наші дні¹⁰³. На тлі таких інтеграційних процесів егоцентричні фінансові інтереси корпорацій стають основою дисбалансів і криз у фінансах мікроекономіки. Прикладом цього є світова фінансова криза, що вибухнула 2007 року, а її наслідки людство відчуває донині.

Протидією таким викликам є, зокрема, розвиток фінансового рахівництва мікроекономіки, дані якого допомагають кожному учаснику економіки і суспільству загалом вчасно виявляти мож-

¹⁰³ Key Statistics and Trends in International Trade 2015. – UNCTAD, United Nations Publications. – P. 30. – P. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/SVrX9a>

ливі прояви фінансового егоїзму корпорацій. Це ключ до запобігання дисбалансам і забезпечення динамічної рівноваги у фінансово-економічних відносинах сучасної економіки.

Друге призначення – мінімізація невизначеності, а отже, ризиків, фінансів корпорацій і домогосподарств – полягає в тому, що цей інститут відкритої фінансової інформації, надаючи корпораціям і домогосподарствам дані з актуальних для них питань, забезпечує достовірність їхніх очікувань, ефективно управління фінансовими та економічними ризиками.

Третє призначення – забезпечення пізнання учасниками економіки фінансів корпорацій і домогосподарств – полягає в такому інформуванні користувачів, у результаті якого збільшуються їхні знання фінансів мікроекономіки, зростає фінансова грамотність суспільства.

Наостанок зазначимо, що краще розуміння особливостей об'єкта діяльності кожного із сегментів інституту фінансового рахівництва і завдань, котрі суспільство об'єктивно ставить перед ними, формує необхідне підґрунтя для розвитку інституту фінансового рахівництва як цілісної інформаційної підсистеми фінансів й ефективного використання його інформаційних продуктів і послуг в економіці інформаційного суспільства.

РОЗДІЛ 2

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА

2.1. Інституційна концепція фінансів

Вважаємо однією із ключових теоретичних засад функціонування фінансового рахівництва інституційну концепцію фінансів, що дає змогу краще виявити місце і роль цього інформаційного інституту фінансів в економіці, оцінити його зв'язки і залежності з іншими її підсистемами.

Засновником інституційного напрямку в економічній науці вважається американський економіст Торстейн Бунде Веблен (Thorstein Bunde Veblen), який у праці «Теорія марнотратного класу. Економічне дослідження в еволюції інститутів» (1899)¹⁰⁴ уперше в економічній теорії аналізував поняття інституту. Він визначав соціальні інститути як стійкі звичаї мислення, що характерні для великої спільноти людей.

Поняття суспільного (соціального) інституту належить до абстрактної лексики і є науковим терміном. Разом з тим воно представляє об'єктивні реально наявні в суспільстві зв'язки і взаємовідносини, що організуються в порівняно усталені форми (структури). Хоча соціальні інститути не мають реального втілення в окремих фізичних об'єктах, їх виникнення та існування можливі лише тому, що така реальність існує. Понад те, наукове осмислення сутності, характерних особливостей і призначення соціальних інститутів дозволяє свідомо впливати на їх розвиток.

На початку XXI століття у матеріалах Енциклопедії з філософії, підготовленої одним із найавторитетніших і рейтингових у світі університетів – Стенфордським університетом (США) – визначено, що *соціальний інститут (суспільний інститут) є формою організації сумісної життєдіяльності людей, що складається історично та (або) в результаті цілеспрямованих людських зусиль, і існування якої зумовлюється необхідністю задоволення соціальних, економічних, політичних, культурних або інших потреб суспільства в цілому або його частині*¹⁰⁵.

¹⁰⁴ Veblen T. The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions. – Adamant Media Corporation, 2005.

¹⁰⁵ Social Institutions. – Stanford Encyclopedia of Philosophy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/>

В українській економічній науці тема інституціоналізму ґрунтовно досліджувалася доктором економічних наук Анатолієм Чухно. Він писав, що інституціоналізм, будучи складним утворенням як за напрямками досліджень, так і за досягненнями у пізнанні економіки і суспільства, тим не менш, є одним із поширених напрямів сучасної економічної теорії. При цьому термін «інститут» використовують для позначення комплексних соціальних форм, що здатні відтворюватися у поколіннях, і значущість трактування інститутів виявляється, зокрема, в тому, що вони формують один із основних напрямів сучасної економічної теорії¹⁰⁶.

А. Чухно характеризував інститути як властивість економіки, особливі складні соціальні формами чи структури, які нерозривно пов'язані з системою виробничих і суспільних відносин. За його визначенням, *інститути є відносно стійкими зразками системної людської діяльності, стосуються фундаментальних питань виробництва, забезпечення ресурсів, відтворення людей, забезпечення життєздатності суспільних структур*.

Учений відмічав, що в сукупності інститути утворюють інституційну структуру економіки, для якої характерна певна самостійність і яка адекватна структурі економіки і суспільства, відображає систему виробничих і суспільних відносин і є їх реалізацією. Підкреслював, що поєднання виробничих відносин та інститутів збагачує та конкретизує уявлення про суспільну структуру, розширює можливості подолання спрощених підходів до трактування складних соціально-економічних проблем і розкриття глибини й багатогранності зв'язків і залежностей, які, своєю чергою, дають змогу виявляти механізми реалізації системи виробничих відносин, функціонування і розвитку економіки й суспільства. Одним з його висновків було те, що зосередження уваги лише на ринкових аспектах реформ і недооцінювання інституційних перетворень призводить до низки негативних явищ і процесів. Тому послідовне здійснення ринкових трансформацій потребує поєднання соціально-економічних та інституційних перетворень.

Інший видатний український учений – Юрій Пахомов, характеризуючи поняття «соціальні інститути», писав, що воно є багатокомпонентним і ємким. І «хоча інституційно-інфраструктурне оснащення ринку та держави існувало завжди, не лише забезпечуючи, а й оптимізуючи взаємодію ринку та держави, нині, особ-

¹⁰⁶ Чухно А. А. Вибрані праці : У 2-х т. / А. А. Чухно : передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. – Т. 1. – 557 с. – С. 205–224.

ливо у зв'язку із чинником технологічного динамізму і глобальної невизначеності, вирішальним чинником успішного розвитку країни є якість, повноцінність і системність формування інститутів. При цьому потреба у такому тим більша, чим демократичнішим є суспільство»¹⁰⁷.

Досліджуючи поняття інституціоналізму, сучасна наука вкладає у його зміст процеси розвитку соціальних інститутів і системи їхніх взаємозв'язків, розбудову інституційної структури (архітектури інститутів суспільства) та відповідних інституцій. Вважається, що в перебігу інституціоналізації вибудовується соціальний порядок, тобто те, яким чином форми дістають вияв у відносинах, як взаємопов'язані соціальні системи та їхні елементи, які структури, процеси та зміни властиві соціуму, як вони відображаються на поведінці та взаємодії індивідумів, а також функціонуванні соціальної системи в цілому. І саме тому аналіз походження соціального порядку, форм його підтримання та відтворення має базуватися на концепції інституціоналізації¹⁰⁸.

Актуальність аспекту інституціоналізації, здавалося, вже добре знайомих і звичних фінансів стала очевидною з розвитком інформаційного суспільства. Серед причин того: формування нових, характерних для інформаційної економіки підсистем фінансів; розвиток і ускладнення фінансових відносин; посилення інформаційної асиметрії фінансів; поглиблення і глобалізація фінансових криз; принципово нове розуміння явища інформації та її ролі як особливого економічного ресурсу, інформаційного капіталу, вартість-формуючого фактору.

У фінансовій науці України тема інституціоналізації вперше предметно була досліджена представниками фінансової наукової школи Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у працях, присвячених фінансовій інфра-

¹⁰⁷ Пахомов Ю. Н. Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста. С. 281–334. В кн.: Глобальный конкурентный простір: Монографія / О. І. Білорус та ін.; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.

¹⁰⁸ Е. А. Островская-младшая. Концепции институционализации в германской теоретической социологии второй половины XX века // Вестник РУДН, серия Социология, 2003, – № 1(4). – С. 96–113.

¹⁰⁸ Пахомов Ю. М. Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста. – С. 281–334. В кн.: Глобальный конкурентный простір: Монографія / О. І. Білорус та ін.; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.

¹⁰⁸ Островская-младшая Е. А. Концепции институционализации в германской теоретической социологии второй половины XX века // Вестник РУДН, серия Социология, 2003. – № 1(4). – С. 96–113.

структурі ринкової економіки. Першими серед цих праць були статті професорів Віктора Федосова, Валерія Опаріна та Сергія Львовичкіна: «Інституційна фінансова інфраструктура України: сучасний стан та проблеми розвитку» (2008) і «Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи» (2008)¹⁰⁹. У них з позицій інституціоналізму вперше була виокремлена фінансова інфраструктура економіки у самостійне явище, тобто фінанси досліджувалися як інститут фінансової інфраструктури економіки. Вченими було запропоновано два тісно взаємопов'язані виміри до характеристики фінансової інфраструктури економіки. Перший вимір – з позицій розуміння фінансів як однієї з важливих складових економічної інфраструктури, що впливає із сутності та об'єктивних функцій фінансів. Другий – з позицій формування сукупності різних елементів (складових), що забезпечують функціонування фінансів як суспільного інституту в різних зрізах: інституційному, управлінському та інструментальному.

Учені констатували, що *фінанси відіграють стосовно економіки забезпечувальну роль і являються окремою важливою складовою економічної інфраструктури*. При цьому наголошувалося, що фінансова інфраструктура економіки є конче складним, багатоплановим і водночас цілісним єдиним явищем. *Головне її призначення полягає у створенні, спільно з іншими складовими економічної інфраструктури, належних передумов для відтворювального процесу, який є основою життєдіяльності суспільства*. Зазначаючи, що складність, багатоплановість і динамічність розвитку фінансової інфраструктури економіки зумовлює потребу в додаткових глибоких і всебічних дослідженнях, учені показують, що ця інфраструктура економіки може розглядатися у двох зрізах: організаційному й інструментальному. У кожному з них присутні інформаційні продукти та послуги.

Базуючись на сформованих сучасною наукою дефініціях поняття соціального інституту та фінансової інфраструктури економіки зокрема, сутність поняття «інститут фінансової інфраструктури інформаційної економіки» можна визначити так: *інститут фінансової інфраструктури інформаційної економіки є відносно стійкою, сформованою адекватно структурі інформаційної економіки та інформаційного суспільства формою*

¹⁰⁹ Див.: Федосов В. М., Опарин В. М., Львовичкін С. В. Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3–21; Львовичкін С., Опарин В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 57–72.

організації системи вартісних відносин, існування якої зумовлюється необхідністю задоволення відповідних потреб суспільства.

Інститут фінансової інфраструктури є системою, в якій реалізується вартісний зріз (аспект, план, вимір) суспільних відносин. Представляючи у суспільстві вартісні відносини, інститут фінансової інфраструктури інформаційної економіки є економічною категорією. Власне, це добре відома в сучасній науці та практиці категорія фінансів, але у даному випадку вона розглядається під кутом зору інституціоналізму. Вивчення фінансів з позицій інституціоналізму – як фінансової інфраструктури інформаційної економіки – відкриває нові грані в цій економічній категорії й сприяє адекватному усвідомленому розвитку фінансів інформаційної економіки.

Фінансова інфраструктура інформаційної економіки є системою – інституційною структурою, якій властива певна самостійність і яка вибудовується і постійно розвивається під впливом та адекватно особливостям економіки і суспільства, в яких вона функціонує.

Інститут фінансової інфраструктури економіки є категорією історичною, розвиток якої, на думку автора, має низку об'єктивних особливостей (характерних рис).

По-перше, процес еволюції фінансової інфраструктури економіки є перманентним. Тобто незважаючи на розвиненість фінансових відносин сучасного суспільства, процес їх розвитку триває. В інформаційній економіці та суспільстві фінанси об'єктивно розвиваються в унісон прогресу інформаційних технологій і зростанню ролі інформації як економічного ресурсу.

По-друге, інституціоналізація фінансової інфраструктури економіки, будучи комплексною і багатоаспектною, є процесом трансгалузевим (трандисциплінарним). В інформаційному суспільстві цей процес включає не лише суто вартісний аспект економіки, а й інформаційний. Адже інформація є наповненням усіх фінансових відносин і завжди присутня у фінансових потоках; особливості фінансової інформації як унікального явища відображаються у процесі інституціоналізації фінансової інфраструктури економіки та її інформаційної підсистеми; закони інформаційного обміну впливають на фінансові відносини.

По-третє, розвиваючись як єдина цілісна система, фінансова інфраструктура економіки має підсистеми (складові), що різняться за рівнем (етапом) розвитку і не збігаються з рівнем розвитку загальної системи фінансової інфраструктури. Це

зумовлено тим, що еволюціонуючи адекватно розвитку економіки та суспільства, у фінансовій інфраструктурі стрімко розвиваються насамперед ті підсистеми, що відповідають за забезпечення цієї адекватності. Наприклад, в економіці інформаційного суспільства відповідальною за таку адекватність є інформаційна підсистема в особі інституту відкритої інформації – фінансового рахівництва.

Вважаємо, що в інформаційній економіці *об'єктивне суспільне призначення її фінансів (фінансової інфраструктури) полягає в тому, щоб забезпечувати процес руху і розподілу вартості (грошового капіталу) відповідно до потреб учасників економіки. Це можливо лише за наявності у фінансових відносинах належного інформаційного обміну.*

Інституціоналізація¹¹⁰ є динамічним і багатоаспектним процесом, що охоплює зародження, впорядкування та формалізацію тих чи інших необхідних суспільству діяльностей, зв'язків і відносин у відповідні соціальні (суспільні) інститути. Інституціоналізація фінансів (фінансової інфраструктури економіки) відбувається в безпосередньому взаємозв'язку із загальним соціально-економічним розвитком суспільства і під впливом його історичних особливостей.

Майже два століття тому Карл Маркс писав, що економічні епохи розрізняються не за тим, що виробляється, а за тим, як виробляється, за допомогою яких засобів праці¹¹¹. Особливістю сучасного етапу розвитку суспільства є поява принципово нового економічного ресурсу, фактору виробництва – інформації, який сутнісно характеризує інформаційну економіку та суспільство, визначає розвиток його інститутів, зокрема фінансової інфраструктури економіки.

На початку ХХІ століття А. Чухно, досліджуючи методологію сучасного інституціоналізму, зазначив, що вона ґрунтується на об'єктивному процесі зростання науково-технологічного чинника розвитку економіки і суспільства, і саме технічні та технологічні зміни визначають зміни й розвиток інститутів, місце і роль людини у виробництві та суспільстві. При цьому саме сучасний інституціоналізм розкрив динаміку суспільно-економічного прогресу, послідовний рух його закономірних стадій: доіндустріальне, індустріальне та інформаційне (постіндустріальне) сус-

¹¹⁰ Інституціоналізація – від латинського *institutum*, що перекладається як встановлення, звичай, заснування.

¹¹¹ Маркс К. Сочинения: В 50-ти т. – Т. 25, ч. 2 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1962. – С. 191.

пільства¹¹². Розглядаючи етапи суспільно-економічного розвитку, вчений наголошував, що категорія «фактор виробництва» настільки важлива, що визначає не лише спосіб виробництва, а й назву суспільства. Коли поряд із такими факторами виробництва, як земля і праця, з'явився капітал, що став вирішальним, то і суспільство назвали капіталістичним. Нині інформація та знання є сутнісною характеристикою нового суспільства і його економіки, тому їх називають інформаційними, або знанневими (досліджуючи інституціоналізм, учений ототожнював поняття «інформація» та «знання»). – *Н.Р.*)¹¹³.

«Цивілізація – це інформація» – такий алгоритм наприкінці ХХ століття вивів професор з економіки Кембриджського університету Деніс Робертсон (Dennis Holme Robertson), який саме інформацію вважав визначальною в економіці, технології, мистецтві, філософії та інших сферах людської діяльності¹¹⁴. Сучасна наука беззаперечно визнає, що обмін інформацією лежить в основі розвитку економіки і всього суспільства, охоплюючи процеси збору, реєстрації, накопичення, обробки, передання та використання різноманітних даних. І залежно від видів та обсягів оброблюваної суспільством інформації сучасна наука виокремлює п'ять рівнів (етапів) людської цивілізації¹¹⁵. Показником нинішнього етапу є електронна обробка інформації¹¹⁶. Новітні інформаційно-комунікаційні технології – це просто технічна інфраструктура, пов'язана, наприклад, з комп'ютеризацією чи телефонізацією. Передусім це інструмент глобального перерозподілу ідей, капіталів і праці, який визначає парадигму розвитку глобалізованого світу¹¹⁷. В останні десятиліття вони зумовлюють кардинальні – пов'язані з інформаційним аспектом фінансів – зміни у розвитку фінансів.

¹¹² Чухно А. А. Вибрані праці : у 2-х т. / А. А. Чухно : передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. – К.: ДНУ «Академія фінансового управління», 2012. – Т. 1. – 557 с. – С. 211–215.

¹¹³ Там само., С. 211–217.

¹¹⁴ Робертсон Д. С. Информационная революция // Информационная революция: наука, экономика, технология : Реферативный сб. / М.: ИНИОН РАН, 1993. – С. 17–26.

¹¹⁵ Рівень «0» – інформаційна ємність людського мозку – 10^7 біт; рівень «1» – усне спілкування в общині або племені – 10^9 біт; рівень «2» – письмова культура, мірилом якої є Олександрійська бібліотека, що містила 532 800 сувоїв – 10^{11} біт; рівень «3» – книжкова культура, що характеризується існуванням сотень бібліотек та десятків тисяч друкованих видань – 10^{17} біт; рівень «4» – Електронне опрацювання інформації – 10^{25} біт.

¹¹⁶ Киселев А. С. Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации : монография. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. – 164 с. – С. 9–10.

¹¹⁷ Інформаційне Суспільство. Шлях України. – Бібліотека інформаційного суспільства. – К., 2004. – 309 с. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf>

Необхідно зазначити, що суспільство планети Земля розвивається нерівномірно, і на початок ХХІ століття існує неоднорідна за розвитком структура світу. Майже 15 % населення планети («золотий мільярд») живе у розвинених країнах, де відбувається становлення інформаційного технологічного способу виробництва й інформаційного суспільства. Друга частина – приблизно половина населення – живе за індустріального способу виробництва та індустріального суспільства. Решта населення (майже третина) проживає у бідних і відсталих районах окремих країн, що перебувають на доіндустріальному етапі суспільно-економічного розвитку¹¹⁸.

Авторство терміна «інформаційне суспільство» належить професорові Токійського технологічного інституту Ю. Хаяши (Японія)¹¹⁹. Але глобального поширення це поняття набуло після доповіді «Технологія для економічного зростання Америки, новий напрям для побудови економічної могутності», представленій 1993 року керівництвом США на одній з конференцій¹²⁰. Трохи згодом один із провідних фахівців з питань теорії інформаційного суспільства – американський соціолог Мануель Кастельс (Manuel Castells) у праці «Інформаційна епоха: Економіка, суспільство та культура» (1996–1998) констатував, що інформаційна доба знаменує появу нового суспільства, яке формується розгортанням мережі інформаційних та комунікаційних технологій, і пріоритетом у якому стають інформаційні потоки¹²¹.

У 2000 році в м. Окінава (Японія) на зустрічі представників різних держав було ухвалено «Хартію глобального інформаційного суспільства»¹²², що зафіксувала принципи входження країн в інформаційне суспільство. Трохи пізніше під егідою ООН у

¹¹⁸ Киселев А. С. Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации (монография). – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. – 164 с. – С. 9–10.

¹¹⁹ За дорученням уряду Японії професор Ю. Хаяши наприкінці 1960-х – початку 1970-х років аналізував вплив комп'ютеризації на економіку. Одночасно такі ж процеси досліджувалися професором Гарвардського університету (США) соціологом Деніелом Белом (Daniel Bell) у роботі «Прихід постіндустріального суспільства» (1974, «The Coming of the Post-Industrial Society»). З часом відбулась конвергенція цих двох напрямів, і поняття «інформаційне» та «постіндустріальне» суспільство ототожнюються.

¹²⁰ W.J. Clinton, A. Gore. Technology for America's Economic Growth, a New Direction to Build: Executive Office of the President, Washington D. C., 1993. – 36 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntl.bts.gov/lib/jpdocs/briefing/7423.pdf>

¹²¹ Див.: Manuel C. (1996-1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell; Уобстер Ф. Теория информационного общества. / Френк Уобстер; Пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; Под ред. Е. Д. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С.130–164.

¹²² Okinawa Charter on Global Information Society. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html>

Женеві відбулася Всесвітня зустріч на вищому рівні з питань інформаційного суспільства, головним результатом якої стало ухвалення «Декларації принципів побудови інформаційного суспільства»¹²³. У цьому документі побудова інформаційного суспільства була визнана глобальним завданням нового тисячоліття. При цьому в науці та практиці поступово утвердився цивілізаційний підхід у пізнанні суспільства, який, на відміну від класового, характерного для минулих десятиліть підходу, впливає із загальнолюдських цінностей¹²⁴.

Сучасна наука виокремлює низку характерних ознак інформаційного суспільства та його економіки¹²⁵. Вони безпосередньо впливають на фінансову інфраструктуру економіки та фінансове рахівництво і є важливими для розуміння процесу їх інституціоналізації. Серед них:

1) Набуття інформацією статусу особливого роду економічного ресурсу, фактору виробництва, чинника створення доданої вартості, інформаційного капіталу і товару. У фінансовій інфраструктурі це виявляється в актуальності розвитку її інформаційної підсистеми.

Статус рушійної сили розвитку суспільства поступово переходить від виробництва матеріального продукту до створення інформаційних продуктів і надання інформаційних послуг, у числі яких інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва. Крім того, зростає інформаційна ємність матеріального продукту.

¹²³ Див.: Декларация принципів Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии. 12.12. 2003 г. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57

¹²⁴ Чухно А. А. Вибрані праці : у 2-х т. / А. А. Чухно : передм. Л. В. Губерського, Т. І. Єфименко. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. – Т. 1. – 557 с. – С. 211–215.

¹²⁵ Див.: Карминский А. М. Информатизация бизнеса / А. М. Карминский, П. В. Нестеров. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 415 с. – С. 2–4; Копылов В. А. Информационное право: учебник / В. А. Копылов. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Юрист, 2002. – 512 с. – С. 20–22; Bell Daniel (1973). The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1976; Уобстер Ф. Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; Под ред. Е. Д. Варгановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 55–57, 130–164; Webster Frank. Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995; Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: 1999. – 468 с. – С. 347; Скаленко О. К. Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання): Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]; [Від. ред.: І. Й. Малий, Н. О. Тараненко, редкол.: А. Ф. Павленко та ін.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 304 с. – С. 46–47; Manuel C. (1996-1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell.

Наприклад, виробництво сировини, машин і обладнання, а також зведення будівель і споруд на сучасному етапі супроводжуються бізнес-планами, численною технічною і фінансовою документацією, інформаційним обміном, якістю, підготовка і реалізація яких формують, серед іншого, вартість цих товарів. Частка інформаційної складової у вартості деяких товарів може перевищувати десятки відсотків¹²⁶.

2) Можливість майже миттєвої комунікації, обміну інформацією і зростання обсягів інформаційного обміну завдяки транскордонній інформаційній мережі й підготовленості людей до роботи в ній. Якщо від початку літочислення нашої ери і до 1750 року обсяги інформаційного обміну зросли лише вдвічі, то подальше подвоєння тривало 150 років (1750–1900), а наступне за ним – лише 50 (1900–1950). У третьому тисячолітті цей процес став ще стрімкішим, і лише упродовж 2006–2010 років інформаційний обмін примножився вшестеро¹²⁷. Ці дані підтверджують процес постійного вдосконалення інформаційного обміну, у тому числі інформацією з фінансів, і свідчать про беззаперечність існування його зв'язку з еволюцією суспільства¹²⁸.

3) Глобалізація інформаційного обміну як результат бурхливого розвитку у суспільстві інформаційної інфраструктури. При цьому сфера фінансів є лідером цього процесу. Завдяки новітнім інформаційним технологіям реальністю став глобальний інфор-

¹²⁶ Це досліджується, зокрема, у таких роботах: *Карминский, А. М.* Информатизация бизнеса / *А. М. Карминский, П. В. Нестеров.* – М.: Финансы и статистика, 1997. – 415 с. – С. 2–4; *Копылов В. А.* Информационное право: учебник / *В. А. Копылов.* – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 512 с. – С. 20–22; *Bell Daniel (1973).* The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1976; *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / *Френк Уобстер*; Пер. с англ. *М. В. Арапова, М. В. Мальхиной*; Под ред. *Е. Д. Варгановой.* – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 55–57; *Webster Frank.* Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995; *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. *В. Л. Иноземцева.* – М.: 1999. – 468 с. – С. 347; *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання): матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]; [від. ред.: *І. Й. Малий, Н. О. Тараненко*, редкол.: *А. Ф. Павленко та ін.*]. – К.: КНЕУ, 2000. – 304 с. – С. 46–47; *Manuel C.* (1996-1998). The Information Age: Economy, Society and Culture, 3 volumes. Oxford: Blackwell; *Уобстер Ф.* Теория информационного общества. / *Френк Уобстер*; Пер. с англ. *М. В. Арапова, М. В. Мальхиной*; Под ред. *Е. Д. Варгановой.* – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 130–164.

¹²⁷ *Сазонцев, О. М.* Информатизация светогосподарского развития: навч. посібник / *О. М. Сазонцев.* – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

¹²⁸ Глобальные трансформации и стратегии развития / Ин-т мировой экономики и международных отношений НАНУ. – К.: Орияни, 2000. – 424 с. – С. 66.

маційний обмін і глобалізація потоків електронного грошового капіталу та відповідних фінансових відносин. Тобто глобалізація економіки і фінансів стали проявом властивостей і закономірностей функціонування інформаційного ресурсу у світогосподарських відносинах¹²⁹.

Свого часу відомий американський учений з питань міжнародної економічної історії – Рондо Камерон (Rondo E. Cameron) у праці «Короткий виклад економічної історії світу. Від палеоліту до наших днів» (1989), аналізуючи роль фінансового сегмента економіки, писав, що розвиток суспільства супроводжується зростанням саме банків та інших фінансових інституцій, необхідних для забезпечення економічного механізму суспільства, що постійно збільшується й ускладнюється¹³⁰. За даними UNCTAD, на початку 2000-х років серед 500 найбільших у світі ТНК майже 23 % займалися наданням саме фінансових послуг (табл. 2.1.1). При цьому ТНК, що представляли банківську справу, налічували 12,4 % – це найбільший показник серед усіх ТНК світу.

Таблиця 2.1.1

ГАЛУЗЕВИЙ РОЗПОДІЛ ТНК, ЩО НАДАЮТЬ ФІНАНСОВІ ПОСЛУГИ¹³¹

Галузь	Кількість ТНК	Питома вага, %
Найбільші у світі ТНК, усього	500	100
з них: Фінансові ТНК, усього:	113	22,6
у тому числі за видами діяльності:		
• Банківська справа	62	12,4
• Страхова справа	37	7,4
• Торгівля цінними паперами	9	1,8
• Інші фінансові послуги	5	1,0

Інститут ринку є своєрідною інформаційною структурою, і в сучасній економіці очевидним є превалювання фінансових ринків та їх інформації. Обсяги угод на міжнародних ринках капіталів,

¹²⁹ Скаленко О. К. Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання): матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. / М-во освіти і науки України, Київ. нац. екон. ун-т, НАН України, Ін-т світової економіки і міжнар. відносин [та ін.]; [від. ред.: І. Й. Малий, Н. О. Тараненко, редкол.: А. Ф. Павленко та ін.]. – К.: КНЕУ, 2000. – 304 с. – С. 46–47.

¹³⁰ Камерон Рондо. Краткая экономическая история мира. От палеолита до наших дней / Пер. с англ. – М.: «Российская политехническая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. – 544 с. – С. 383–395.

¹³¹ Складено за даними: Fortune Magazine, July 20, 2009.

валютних обмінних (*foreign exchange, FOREX*) і ф'ючерських ринках у разі перевищують обсяги товарно-закупівельної діяльності на ринках реальних товарів. При цьому наднаціональний характер фінансових операцій, їхній інтенсивний розвиток, а також інформаційний обмін, що супроводжує ці процеси, стали головними чинниками транснаціоналізації економічної діяльності та розвитку процесів глобалізації. Інформатизація перетворюється на один з найважливіших аспектів гігантського процесу: інтеграція – транснаціоналізація – глобалізація¹³².

Наука виокремлює кілька тенденцій у процесі набуття фінансовим обміном і фінансовою інформацією вирішальної ролі в розвитку економіки інформаційного суспільства¹³³. *По-перше*, стрімка експансія послуг банківських, страхових та інших фінансових інституцій, а також реклами. Вони охоплюють інформацію з усіх сегментів ринку, по податках, виробниках і споживачах, ризиках, моделях інвестування та інших фінансових питань. При цьому зростає вага аналітичної роботи з інформацією, вимог до її своєчасності та якості. *По-друге*, вдосконалення інформаційних технологій, у застосуванні яких фінансовий сектор – один із лідерів, що дає йому змогу швидко зростати. Цей процес є неодмінною умовою координації глобальних підприємницьких структур. Банки, інститути спільного інвестування, біржі та інші фінансові інституції стають інформаційними центрами, акумулюють дані про економічне становище, плани та можливості широкого кола учасників економіки.

Британський соціолог Френк Вебстер (Frank Webster) з приводу процесів глобалізації інформаційного обміну пише, що головним аспектом глобалізації є: а) поширення по всьому світу інформаційних послуг банківських і страхових корпорацій; б) глобалізація фінансових ринків і постійне зростання інтегрованого глобального фінансового ринку; в) можливість постійного отримання учасниками економіки фінансової інформації в режимі реального часу для цілодобової участі у торгах фінансовими інструментами; г) стрімке збільшення обсягів і швидкостей міжнародних фінансових трансакцій і одночасна залежність будь-якої національної економіки від грошових глобальних ринків;

¹³² *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика: В 2-х т. Т. 1. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2001, – 598 с. – С. 112–115.

¹³³ Див.: *Уобстер Ф.* Теория информационного общества. / Френк Уобстер; Пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; Под ред. Е. Д. Варгановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 92–99; Webster Frank. Theories of Information Society. 1st edition, Routledge, 1995; *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика: В 2-х т. Т. 1. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. – 598 с. – С. 112–115.

д) вражаючі масштаби та швидкості інформаційних потоків. В економіці інформаційного суспільства інституціоналізація інформаційної підсистеми її фінансової інфраструктури – фінансового рахівництва – також має глобальний, транскордонний характер.

4) Принципово важливою ознакою інформаційного суспільства є підвищення вимог користувачів до якості й корисності інформації. Це характеризує формування по-справжньому громадянського суспільства. Розвиток фінансового рахівництва є безпосередньою відповіддю на виклики громадянського суспільства і вимоги учасників економіки щодо необхідності забезпечення їх відкритою якісною і зрозумілою інформацією з питань фінансової інфраструктури економіки.

5) І нарешті, ознакою інформаційного суспільства і формування адекватних йому суспільних інститутів є становлення належного національного та міжнародного інформаційного права. Законодавче закріплення тієї чи іншої системи фінансових відносин є важливою ознакою вищого етапу інституціоналізації таких відносин. При цьому фінансова інфраструктура сучасної економіки вже значною мірою закріплена в численних законах і підзаконних нормативних документах. Але, як зазначалося, процес розвитку інституту фінансової інфраструктури інформаційної економіки триває, тому переглядаються старі нормативні положення щодо фінансів і розробляються нові. Адекватно вимогам інформаційної економіки та інформаційного суспільства змінюються фінансова політика і фінансове право.

Свого часу К. Маркс зазначав, що суспільні інститути є продуктами історичного розвитку¹³⁴. Як особливі форми (структури) прояву відносин у суспільстві, соціальні інститути розвиваються адекватно економіці та суспільству, їхній розвиток безпосередньо залежить від прогресу суспільства у відповідних технологіях і техніці.

Розглядаючи інститут фінансової інфраструктури інформаційної економіки, необхідно спинитися на особливостях його сучасного етапу розвитку.

Базуючись на положеннях, сформованих наукою щодо трьох етапів інституціоналізації інститутів суспільства¹³⁵ (детальніше див. параграф 1.1.), та викладеному вище матеріалі щодо інституту фінансової інфраструктури інформаційної економіки, можна

¹³⁴ К. Маркс і Ф. Енгельс. Вибрані листи. / Уклав В. В. Адоратський. Переклав О. Соболів. – Харків-Київ: Державне видавництво «Пролетар», 1931. – С. 4–14.

¹³⁵ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – 323 с. – С. 80–120.

стверджувати, що *взята в цілому сучасна фінансова інфраструктура економіки є розвиненим інститутом суспільства*. Ознаки її розвиненості такі: вона а) повністю сприймається суспільством як об'єктивна соціальна реальність; б) історично закріплена і здатна відтворюватися у поколіннях; в) у суспільстві накопичено вже багато знань про фінанси, їхнє місце і роль в економіці; г) фінансові відносини закріплені в численних законах і підзаконних нормативних актах, в яких пояснено й закріплено фінанси як відповідний соціальний порядок.

Як цілісний інститут суспільства фінансова інфраструктура економіки, розвивається адекватно структурі сучасної економіки і суспільства, відображає систему сучасних виробничих і суспільних відносин, є їхньою реалізацією. ***Особливістю сучасного етапу розвитку інституту фінансової інфраструктури економіки є те, що в його структурі особливу роль дедалі більше відіграє підсистема інформаційна, зокрема фінансове рахівництво***. Рівень адекватності фінансової інфраструктури інформаційній економіці визначається рівнем інституціоналізації саме цієї інформаційної підсистеми.

Щодо інституціоналізації фінансового рахівництва, то дослідження передумов його розвитку, характерних особливостей і суспільного призначення (детальніше див. параграф 1.1) дають підстави для висновку, що ця підсистема фінансової інфраструктури нині перебуває одночасно на початку другого і третього етапів інституціоналізації. Тобто де-факто фінансове рахівництво існує вже давно, але розвиненим інформаційним інститутом суспільства стає лише у XXI столітті. На другому і третьому етапах інституціоналізації відбувається становлення інституту фінансового рахівництва, його, так би мовити, опредмечення, коли він перетворюється на об'єктивну реальність, історично закріплюється і здатен відтворюватися у поколіннях. Одночасно з тим у суспільстві викристалізуються знання про інститут фінансового рахівництва, його місце і роль в економіці, відбувається його узаконення, пояснення та закріплення як відповідного соціального порядку, закріплення розуміння цього інституту як соціальної реальності. Важливою складовою кожного етапу інституціоналізації фінансового рахівництва є дослідження, розвиток і наукове збагачення теоретико-методологічних засад становлення цього соціального інституту.

В Україні важливим проявом інституціоналізації фінансового рахівництва є законодавче закріплення процедур інформаційного обміну та формування його поняттєвого апарату. На кінець

2016 року низкою нормативних документів – серед них насамперед закони «Про інформацію» (1992) і «Про публічну інформацію» (2011)¹³⁶ – зафіксовано низку дефініцій щодо інформації та порядок доступу до неї. Вони відповідають практиці розвинених економік.

Проявом інституціоналізації фінансового рахівництва в Україні є також запровадження міжнародних стандартів звітності, що повністю відповідає трендам інформаційної економіки. Упродовж останніх двадцяти років наша країна пройшла надзвичайно важливий для її економіки та кожної конкретної учасниці економіки шлях транспарентності, розкриття інформації. Спочатку в Україні панувала концепція складання обов'язкової фінансової звітності суб'єктами господарювання на підставі Національних стандартів бухгалтерського обліку, які хоч і були наближеними до міжнародних вимог, проте не відповідали їм повною мірою. Натомість нині фінансова політика країни передбачає повний перехід до міжнародних стандартів. Від 2012 року обов'язковому застосуванню IFRS в Україні підлягають публічні акціонерні товариства, банки та страхові компанії. З 2013 року це стало неодмінним для решти підприємств, що надають фінансові послуги (крім страхування та недержавного пенсійного забезпечення). Від 2014 року IFRS мають застосовувати і підприємства, які провадять допоміжну діяльність у сферах фінансових послуг і страхування. При цьому решта суб'єктів господарювання мають право добровільно переходити на IFRS.

Для реалізації політики стандартизації фінансової звітності за міжнародними принципами в Україні у веб-мережі створено спеціальні інформаційні ресурси. Зокрема, за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID) у межах його Програми розвитку фінансового сектору в Україні (FINREP) на сайті Міністерства фінансів України сформовано інформаційний ресурс для допомоги в застосуванні IFRS¹³⁷. На ньому мовою оригіналу (англійська) та українською передбачено подавати зміни та коментарі до стандартів, надавати інформацію щодо їхнього використання у різних країнах світу.

¹³⁶ Див.: Про інформацію: Закон України від 2.10.1992. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>; Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. [Електронний ресурс], – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

¹³⁷ The Ministry of Finance of Ukraine. International Financial Reporting standards. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: msfz.minfin.gov.ua

У концепції інституціоналізації фінансової інфраструктури економіки важливими аспектами є особливості (а) функціонування цієї інфраструктури як цілісної структури, (б) її місця та ролі в загальній архітектурі інституту економіки та (в) взаємодій її підсистем з цілою структурою фінансів. Ці аспекти взаємопов'язані і можуть бути розглянуті з використанням підходів і методів, що вже добре відомі в інших галузях сучасної науки і широко використовуються в дослідженні складних системних структур (утворень, інститутів).

Сучасна фізика, хімія, цифрова техніка, прикладна математика, теорія ймовірності та інші успішно досліджують складні динамічні структури, використовуючи, зокрема, поняття фрактала. Фрактали¹³⁸ є частинками цілісної системи, що за формою і структурою схожі на всю систему. Яскравими прикладами є: у фізиці та хімії – кристали, вони подрібнюються на менші частинки, кристалічна структура яких подібна більшому кристалу; у цифровій техніці – голографічна (тривимірна) фотографія, при її подрібненні утворюються меншого розміру голографічні «малюночки», що містять повне зображення цілої голограми, але з меншою кількістю пікселів¹³⁹, з меншою цифровою резольюцією (разрешением)¹⁴⁰. На сьогодні встановлено, що фрактали та загальна динамічна система взаємопов'язані і взаємодіють не хаотично, а за певними закономірностями. Кожен фрактал (тобто підсистема, складова), хоч би в якій частині загальної інституційної структури (або її підсистеми) він був виокремлений: (а) містить інформацію (мікрокартину) про всю систему і (б) впливає абсолютно на всю інституційну структуру (систему) через численні різноманітні зв'язки.

Економічні відносини суспільства є динамічною системою, тобто структурою, що постійно змінюється в часі та просторі. При цьому **архітектура інституцій, що представляють господарську діяльність суспільства, і структура кожного з них вибудовуються за фрактальним принципом.**

¹³⁸ Поняття «фракталу» (що у перекладі з латинського *fractus* означає дроблений, розламаний, розбитий) у 1975 р. ввів у науковий обіг Бенуа Мандельброт (Benoit Mandelbrot) – французько-американський математик, засновник фрактальної геометрії (Кроновер Р. М. Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. – М.: Постмаркет, 2000. – 352 с. – С. 16–21). Але об'єкти і явища, які зараз визначаються як фрактали, досліджувалися задовго до того. Зокрема, ідея «рекурсивної самоподібності» була висунута ще німецьким філософом Готфрідом Вільгельмом Лейбніцом (Gottfried Wilhelm Leibniz, 1646–1716).

¹³⁹ Піксель (*pixel, pix*) – від англійського picture's elements, picture cell, що буквально перекладається як елемент зображення.

¹⁴⁰ Український еквівалент цього поняття відсутній.

Базуючись на особливостях фракталів, вважаємо можливим стверджувати таке:

по-перше, дослідження якоїсь окремої підсистеми цілісного інституту фінансів – зокрема, фінансового рахівництва – дає уявлення як про весь цілісний інститут фінансів, так і загальний інститут економіки інформаційного суспільства;

по-друге, результатом неналежного функціонування та (або) недостатнього розвитку будь-якої підсистеми фінансової інфраструктури економіки (зокрема нерозвиненість фінансового рахівництва) є зменшення ефективності функціонування фінансів та економіки суспільства як цілісних інституційних структур;

по-третє, свідомий комплексний відповідно до стратегічних потреб виробництва розвиток у країні окремих підсистем фінансової інфраструктури економіки (зокрема системної діяльності з фінансового рахівництва) сприяє стрімкому прогресу економіки суспільства. Показниками останнього є насамперед радикальне скорочення тінізації та корупційної складової в економіці.

В архітектурі сучасної економіки як інституту суспільства можна виокремити дві важливі принципово різні складові – основну складову економіки та інфраструктуру економіки:

- до основної підсистеми належать соціальні інститути, що представляють, наприклад, такі виробничі види діяльності, як сільське господарство, промисловість і будівництво;

- до інфраструктурної – ті інститути, що є цеглинами інституційної основи архітектури економіки, забезпечують її внутрішню будову та цілісність, формують особливості того чи іншого етапу розвитку економіки та всього суспільства. До них належать інститут фінансів, інститут інформаційної інфраструктури, а також інститути, що вможливають організаційно-правове оформлення економічних відносин.

Виокремлення двох принципово різних складових – основної та інфраструктурної – у соціальних інститутах визнане сучасною вітчизняною економічною і фінансовою наукою. Наприклад, досліджуючи глобальний економічний простір¹⁴¹, вчені пишуть, що ринок і держава є стрижневими (по суті, основними. – *Н.Р.*) соціальними інститутами, і їхня успішність визначається «свого роду інституційною ринково-державною інфраструктурою». Аналогі-

¹⁴¹ Глобальний конкурентний простір: Монографія / О. Г. Білоус та ін., кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білоус. – К.: КНЕУ, 2007. – 677 с. – С. 282–283.

чний підхід існує й у фінансовій науці¹⁴². Оцінюючи значимість інформаційної інфраструктури у функціонуванні загальної архітектури економіки, вчені відзначають, що на сучасному етапі «дієвість інститутів оцінюється з точки зору швидкості донесення інформації про сигнали ринку»¹⁴³.

Вважаємо, що у фінансовій інфраструктурі економіки інформаційного суспільства, базуючись на принципі фрактальності, також можна виокремити основну та інфраструктурну складові.

• До основних інститутів належать: інститут державних і місцевих фінансів, інститут корпоративних фінансів, інститут фінансів домогосподарств, інститут фінансового ринку та інститут міжнародних фінансів. Історично першим серед інститутів фінансів у суспільстві сформувався інститут фінансів держави, і нині в усіх країнах він залишається найрозвиненішим. Разом з тим із розвитком ринкової економіки стрімко формуються інститут корпоративних фінансів та інститут фінансового ринку. Вони йдуть у ногу з розширенням міжнародної торгівлі, економічної інтеграції і зростанням обсягів міжнародного руху грошового капіталу. Інститут фінансів домогосподарств як особлива сфера економічних грошових відносин також поступово викристалізовується в окрему значиму складову фінансової інфраструктури інформаційної економіки. На глобальному, транскордонному рівні всі ці процеси втілюються у розвитку інституту міжнародних фінансів.

• Щодо інфраструктурної складової фінансової інфраструктури економіки, то в інформаційному суспільстві вона представлена, насамперед, інформаційною складовою в особі інституту фінансового рахівництва та інституту управлінського рахівництва.

Продовжуючи на основі фрактального підходу поглиблювати розгляд інституційної архітектури фінансів інформаційної економіки, в інституті фінансового рахівництва також можна виокремити дві підсистеми:

• **його основна підсистема представлена (а) інститутом фінансового рахівництва макроекономіки**, який охоплює діяльність з інформацією сфери державних і місцевих фінансів, міжде-

¹⁴² Див.: Федосов В. М., Опарин В. М., Львовичкін С. В. Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. – 2008. – №12. – С. 3–21; Львовичкін С., Опарин В., Федосов В. Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // Економіка України. – 2008. – № 11. – С. 57–72.

¹⁴³ Інституційно-інноваційний базис фіскальної моделі мобілізаційно-інноваційного розвитку України: монографія. / В. В. Токар, Є. С. Хорошаєв. – К.: НАУ, 2010. – 386 с. – С. 56.

ржавних об'єднань, ринків і галузей та *(б) інститутом фінансового рахівництва мікроекономіки*, який охоплює діяльність з інфраструктурою сфери фінансів домогосподарств і корпорацій;

• *інфраструктурна складова фінансового рахівництва представлена інститутом обліку (бухгалтерським обліком)*, тобто діяльністю зі збору, нагромадження, опрацювання, групування, узагальнення і реєстрації (фіксації) інформації щодо фінансових відносин учасників економіки.

Використання інституційної концепції фінансів дозволяє структурувати всю низку фінансових відносин країни і пов'язаних з ними інформаційних підсистем у єдину струнку архітектуру інститутів суспільства. Кожен з цих інститутів має свої місце і роль у національній економіці, взаємодіє з усіма іншими інститутами та всією системою. Укупі вони утворюють систему, яку можна подати у вигляді цілісної інституційної матриці¹⁴⁴. Така матриця є системою рівнянь, у яких кожен елемент уособлює той чи інший інститут: його фінансові та відповідні інформаційні потоки, а також місце і роль в економіці.

Вважаємо, що побудова і дослідження інституційної матриці фінансів (фінансової інфраструктури економіки) є справою недалекого майбутнього. На сучасному етапі українській фінансовій науці та практиці доцільно звернути увагу на необхідність системного якісного формування бази емпіричних даних, на підставі яких можна буде обчислювати параметри системи рівнянь, що представлятимуть цю інституційну матрицю. Разом із тим уже зараз можна сформулювати концептуальні положення її побудови.

Вважаємо, що інституційна матриця фінансової інфраструктури економіки країни має відображати залежності, що їх можна подати кількома лінійними рівняннями.

По-перше, два рівняння, одне з яких представляє інституційну структуру фінансів макроекономіки країни, інше – фінансів її мікроекономіки. Елементи кожного з цих рівнянь мають відображати взаємодію основної та інфраструктурної підсистем фінансів. Тобто взаємодію (а) потоків грошового капіталу (руху вартостей) у межах відповідного фінансового інституту (позначається через «X») та (б) інформаційних потоків (обсягів інформаційного обміну, тобто кількості інформації), що стосуються руху

¹⁴⁴ Уперше поняття «інституційна матриця» ввів у науку американський і канадський економіст угорського походження Карл Пауль Полані (Karl Paul Polanyi) у праці «Життєзабезпечення людини», що вийшла друком 1977 р., вже після смерті вченого.

грошового капіталу цього інституту (позначається через « Z ») ¹⁴⁵. При цьому взаємодія цих двох видів інститутів (основного фінансового та інфраструктурного інформаційного) алгебраїчно уособлюється в їх добутку, тобто « $Z \times X$ ».

Крім того, мають враховуватися місце і роль – тобто вага (питома вага) – кожного з інститутів фінансової інфраструктури економіки країни в цій економіці як цілісній системі. Тобто питома вага (а) державних і місцевих фінансів, (б) фінансів міждержавних об'єднань, (в) фінансів ринків і галузей, а також (г) домогосподарств та (д) корпорацій в економіці країни. Величина ваги кожного фінансового інституту в національній економіці позначається відповідним коефіцієнтом « a ».

Будучи зваженою на відповідний коефіцієнт « a_n », взаємодія основного фінансового та інфраструктурного інформаційного інститутів алгебраїчно представляється добутком « $a_n \times Z_n \times X_n$ ». Цей добуток є *вартість-інформаційним компонентом, що відображає місце і роль відповідних вартісних (грошових) відносин та інформаційного наповнення їх в економіці*.

Щорічні (чи будь-якого іншого коротшого періоду) потоки грошового капіталу інституту держаних та місцевих фінансів позначимо через « X_1 », міждержавних об'єднань – « X_2 », ринків і галузей – « X_3 », домогосподарств – « X_4 », а корпорацій – « X_5 ». Відповідні їм інформаційні потоки позначимо як « Z_1 », « Z_2 », « Z_3 », « Z_4 » та « Z_5 ». А відповідні коефіцієнти, що відображають вагу кожного з компонентів як « a_1 », « a_2 », « a_3 », « a_4 » та « a_5 ». У сумі ці коефіцієнти мають дорівнювати 100 %, тобто $a_1 + a_2 + a_3 + a_4 + a_5 = 100 \%$. Коефіцієнти « a_n » відображають пропорції (питому вагу) окремих сфер фінансових відносин в економіці країни на тому чи іншому етапі її розвитку і визначаються: емпірично на підставі тривалих, багаторічних досліджень; за експертними оцінками; через бенчмарки, що слугують орієнтирами, є прикладами найкращих практик. Взяті у цілому фінан-

¹⁴⁵ Перші спроби кількісно оцінити інформацію зробив американський учений-електронщик Ральф Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley), ввівши у 1928 році логарифмічну міру інформації. 1948 року американський інженер, математик Клод Шенон (Claude Elwood Shannon) у статті «Математична теорія зв'язку» запропонував кількість інформації визначати з використанням імовірнісних методів. Він увів поняття інформаційної ентропії, основною функцією якої є зменшення або повне усунення невизначеності. За найменшу одиницю інформації нині прийнято «біт», що є аббревіатурою англійського Binary digit, тобто бінарна (двійкова) цифра. 1946 року поняття біт запропонував використовувати для позначення одного двійкового розряду, здатного приймати значення «0» або «1», американський учений-статистик Джон Тьюк (John Wilder Tukey). Вважається, що біт є одним зі знакових понять ХХ століття.

си макроекономічного рівня позначаються як (Y_1) , а мікроекономічного рівня – (Y_2) .

Сума взаємодій потоків грошового капіталу та інформаційного обміну макроекономічного рівня, зважених на їхню вагу в економіці, по суті тотожна фінансам макроекономіки. Алгебраїчно це виглядає таким чином:

$$a_1 Z_1 X_1 + a_2 Z_2 X_2 + a_3 Z_3 X_3 = Y_1. \quad (2.1.1)$$

Подібним чином формується лінійне рівняння, яке представляє сукупність взаємодій фінансових інститутів мікроекономіки та їхніх інформаційних підсистем, зважених на відповідні коефіцієнти. Ця сукупність тотожна фінансам мікроекономіки і математично формує таке лінійне рівняння:

$$a_4 Z_4 X_4 + a_5 Z_5 X_5 = Y_2. \quad (2.1.2)$$

По-друге, рівняння, яке показує взаємозв'язок фінансів макроекономіки (Y_1) та фінансів мікроекономіки (Y_2) . При цьому коефіцієнти « b_1 » і « b_2 » показують, відповідно, вагу макроекономіки та мікроекономіки у загальному господарстві країни і в сумі становлять 100 %, тобто $b_1 + b_2 = 100\%$. Вони визначаються подібно до описаних вище коефіцієнтів « a_n », тобто: емпірично – за даними за багато років; як бенчмарки; за експертними оцінками. Зважені на відповідні коефіцієнти, в сумі фінанси макро- та мікрорівня формують цілісну систему фінансових відносин країни, представляють вартісний зріз її господарських відносин як єдиного цілісного інституту економіки, тобто дорівнюють «1». Математично це формалізується у такому лінійному рівнянні:

$$b_1 Y_1 + b_2 Y_2 = 1. \quad (2.1.3)$$

Загальну картину інституту фінансів інформаційного суспільства може представляти інституційна матриця, яка є системою трьох лінійних рівнянь:

$$\begin{cases} a_1 Z_1 X_1 + a_2 Z_2 X_2 + a_3 Z_3 X_3 = Y_1 \\ a_4 Z_4 X_4 + a_5 Z_5 X_5 = Y_2 \\ b_1 Y_1 + b_2 Y_2 = 1 \end{cases}. \quad (2.1.4)$$

При побудові цієї матриці слід враховувати, що з подальшим розвитком інформаційного суспільства і поширення у фінансах інформаційних технологій: (а) потоки грошового капіталу невпинно переходитимуть у безготівковий, електронний формат;

(2) інформаційний обмін щодо фінансових відносин також формалізуватиметься переважно в електронному форматі і його обсяги можна буде оцифрувати, наприклад, у відповідній кількості бітів; (3) широке використання інформаційних технологій дозволить оперативно збирати й опрацьовувати необхідну інформацію, уточнювати дані.

Загалом ця система, відображаючи в алгебраїчній формі взаємозв'язок, роль і місце елементів основної та інфраструктурної складових фінансів, дає змогу моделювати фінансові відносини країни. Тобто оцінювати рух грошового капіталу у межах кожного з інститутів фінансової інфраструктури економіки, вагу кожного з компонентів у загальній структурі фінансових відносин країни на тому чи іншому етапі її економічного розвитку, оцінювати можливі слабкі місця та виклики, що постають перед учасниками економіки, та знаходити для них ефективні рішення.

2.2. Інформаційна концепція фінансів

Вважаємо, що теоретичним підґрунтям функціонування в інформаційному суспільстві інституту фінансового рахівництва поряд з інституційною концепцією фінансів слугує інформаційна концепція. Якщо перша з них подає фінанси як систему об'єктивних економічних зв'язків і взаємовідносин з руху грошового капіталу, що сформовані у відповідний інститут суспільства, тобто стійкі структури, системну діяльність (при цьому місце і роль фінансів визначено як фінансову інфраструктуру економіки), то друга відображає інший – інформаційний аспект відносин суспільства з руху грошового капіталу. Вона базується на тому, що інформація – це невіддільний атрибут фінансів. В інформаційному суспільстві він стає важливим економічним ресурсом, капіталом, який наповнює фінансові відносини й забезпечує рух грошового капіталу у процесі вартісно-інформаційної взаємодії.

Інформаційна концепція фінансів являє собою систему наукових поглядів щодо прояву явища (феномену) інформації у фінансах (фінансовій інфраструктурі економіки) і безпосередньо стосується розвитку інституту фінансового рахівництва.

Із розвитком інформаційного суспільства актуальним стає переосмислення вже добре вивчених явищ і понять економіки та фінансів з позицій інформаційної концепції. Знаково, що автори теорії інформаційної асиметрії фінансів – американські економісти Джордж Акерлоф (George Akerlof), Майкл Спенс (Michael

Spence) та Джозеф Юджин Стігліц (Joseph Eugene Stiglitz) – стали лауреатами Нобелівської премії з економіки (2001) на початку інформаційного ХХІ століття. Ними закладено підвалини принципово нового аналізу ринків і управління корпоративними фінансами за умов асиметричної інформації.

Сучасне суспільство стикається з недосконалістю існуючих нині фінансових відносин – вони є джерелом криз та інших ризиків суспільства, непрозорі, характеризуються інформаційною асиметрією, їх хитросплетіння на фінансових ринках не завжди до кінця зрозумілі навіть фаховим економістам. У пошуках відповідей на виклики глобальних фінансових криз перед фінансовою наукою і практикою резонно постають питання щодо генези інформаційної асиметрії фінансів, сутності зв'язку явища інформаційного обміну з рухом грошового капіталу.

У такій ситуації важливо усвідомлювати, що фінанси, які за своєю природою є об'єктивним інститутом суспільства, мають органічно функціонувати в його економіці, не породжувати деструктивних явищ, а забезпечувати сталий розвиток. Такий підхід дає підстави до висновку, що фінансові кризи та їх руйнівні наслідки є результатом того, що сутність фінансів, їх місце і роль в економіці поки для кінця не розкриті, і практика фінансових відносин і досі неадекватна їхньому об'єктивному суспільно-економічному призначенню. Вважаємо, що науковий підхід з позицій розуміння визначальної ролі феномену інформації (інформаційного обміну) у фінансах інформаційної економіки дозволяє наблизитися до відповідей на такі питання. Результатом цього є формування інформаційної концепції фінансів, яка є відмінною від наявних нині поглядів на систему вартісних (грошових) відносин.

Засадничою в дослідженні сутності інформаційної концепції фінансів є атрибутивна концепція інформації¹⁴⁶. Свого часу вона

¹⁴⁶ Філософська думка, до якої належать напрацювання представників філософії та фундаментальні світоглядні розробки з інших галузей знань, демонструє широкий спектр підходів до розуміння інформації. В цілому вони формують сучасну інформаційну парадигму, що дає можливість по-новому подивитись на оточуючий нас світ, розширює горизонти світогляду та сприяє переосмисленню здавалось би добре відомих фінансів. Разом із тим, поки немає єдиної загальнозживаної дефініції поняттю «інформація», оскільки рівень людського світогляду та знань ще не дозволяють вичерпно сформулювати визначення інформації через вже існуючі простіші поняття. Вважається, що інформація, будучи фундаментальною філософською категорією, подібною до категорій «речовина» та «енергія», належить до найважливіших у сутності світу та не може зводитись до жодної з визначених донині категорій. Аналогічними «невизначуваними» поняттями є «точка» та «пряма», котрі, широко використовуючись у математиці, самі поки не описані за допомогою більш елементарних понять.

була сформульована в процесі дослідження фундаментального філософського питання: що первинне – ідея чи матерія? А сьогодні є ключовою інформаційною концепцією, і сучасні фізика та філософія повністю поділяють її. Згідно з цією концепцією, **інформація є атрибутом матерії, всього, що нас оточує**. Тобто інформація іманентна (властива, внутрішньо притаманна) всьому. При цьому «разом з енергією вона визначає параметри руху матеріального світу, виявляючись в його спрямованості та створенні упорядкованих форм існування матерії як результату інформаційної взаємодії. На ній будуються всі взаємодії у природі та суспільстві»¹⁴⁷.

Сучасна українська фінансова наука має вже чимало праць, в яких фінансові відносини досліджуються з позицій інформаційної концепції. Зокрема, у фундаментальній науковій монографії «Теорія фінансів» (2010)¹⁴⁸, підготовленій під керівництвом професорів Віктора Федосова та Сергія Юрія, аналізуються наявні в економічній науці концепції асиметричності інформації. Є також низка праць, присвячених інформаційному аспекту корпоративних фінансів¹⁴⁹, у яких сформульовано ключові положення концепції інформаційної функції корпоративних фінансів. Є й дослідження, що доводять іманентність (атрибутивність) інформації фінансовим відносинам макроекономічного рівня¹⁵⁰.

Фінанси є особливою сферою взаємодій у суспільстві: це система відносин, у процесі яких і через які в економіці відбувається рух грошового капіталу (вартості), його формування, розподіл, накопичення та використання. Фінансові відносини учасників економіки наповнені інформацією, а точніше – наповненням їхніх фінансових відносин є саме інформація, така, що прямо та (або) опосередковано стосується руху вартості, руху грошового капіталу.

¹⁴⁷ Демин А. И. Информационная теория экономики: Макромодель / А. И. Демин. – М. : Палев, 1996. – 347 с. – С. 66.

¹⁴⁸ Теорія фінансів: підручник / Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін.; за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.

¹⁴⁹ Див.: Бабіченко В. В. Інформаційна парадигма і трансформація наукових поглядів щодо корпоративних фінансів. – Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Випуск 8, 2015. С. 923–926; Бабіченко В. Корпоративні фінанси: сучасна парадигма розвитку: Монографія, – К.: ИД «Винниченко», 2014. – 552 с. – С. 109–160. Кривоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 7–27; Федосов В. М., Рязанова Н. С. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 39–55.

¹⁵⁰ Рязанова Н. С., Федосов В. М. Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки // Фінанси України. – 2017. – № 1. – С. 26–52.

Отже, явище інформації (інформаційного обміну) невіддільне від фінансів (фінансових відносин). Саме інформація формує наше уявлення про фінансові відносини: їхню природу, мету, учасників, особливості руху грошового капіталу, його структуру, ризики та інші аспекти. Усе це стає нам відомим саме завдяки інформації, яку, так би мовити, «несуть» у собі фінансові відносини учасників економіки.

Базуючись на атрибутивній концепції інформації, можна констатувати, що **інформація є атрибутом (властивістю) фінансових відносин, фінансів.**

За всіх часів існування фінансів їхні учасники формують свої взаємини через інформаційну взаємодію. Завдяки їй відносини в економіці та її фінансах вибудовуються у відповідне правове поле, впорядковуються адекватно до вимог суспільства. В інформаційному суспільстві ці процеси набувають якісно іншого характеру: роль інформаційної складової у фінансово-економічних взаєминах стає визначальною, інформація перетворюється на важливий чинник створення вартості. Сприяє цьому бурхливий розвиток новітніх інформаційних технологій і їх глобальне поширення. Характерно, що сфера фінансів, маючи справу з надзвичайно мобільним і унікальним за своєю універсальністю грошовим капіталом, стала лідером глобалізації інформаційного обміну. Нині саме фінансові ТНК, широко запроваджуючи новітні інформаційні технології, домінують у глобальній економіці. Фінансовий сектор став керманічем процесу стандартизації інформації фінансових звітів, який розпочавшись у розвинених економіках, поширюється на решту країн світу.

Економічні відносини суспільства вибудовуються на підставі тієї фінансової інформації, що є в його розпорядженні, і прогрес в інформаційному обміні фінансів веде до змін як в економічних, так і суспільних відносинах загалом.

Наприклад, зараз державні структури вслід за корпораціями переходять на міжнародні стандарти фінансової звітності. Це є основою транспарентності їхніх фінансів, необхідною передумовою сталого розвитку макроекономіки. Сучасний прогрес в інформаційному обміні фінансів безпосередньо пов'язаний з системою управління екологічними і соціальними ризиками, дотримання якої стає необхідною умовою інвестицій і банківського кредитування. Ініціатором запровадження при фінансуванні системи управління екологічними і соціальними ризиками (*ecological and social risk management, ESRM*) була найбільша у світі інвестиційна компанія, член Групи Світового Банку – IFC. У своїй Стратегії

забезпечення сталого розвитку ІФС виокремлює дві взаємопов'язані складові: (1) Політику і Стандарти діяльності із забезпечення екологічної та соціальної стійкості та (2) Політику щодо доступу до інформації¹⁵¹. У найближчій перспективі на всіх фінансових ринках позичальники без наявності належної системи ESRM не зможуть отримати необхідний грошовий капітал. Інформаційна відкритість фінансів лежить в основі формування громадянського суспільства, необхідна для політичної довіри та економічної інтеграції країн.

Згідно з атрибутивною концепцією інформації розрізняють поняття первинної та вторинної інформації. Первинна – це інформація, що незалежно від волі та свідомості людини об'єктивно існує в оточуючому світі. Сприймаючись людиною, технічними засобами й будь-якою живою істотою, яка здатна бачити та декодувати цю інформацію, вона постає у вигляді вторинної інформації.

Первинну інформацію неможливо виміряти; всі вимірювання та розрахунки здійснюються над вторинною інформацією, дії над якою зовсім не означають, що вимірюється первинна інформація. При цьому первинна і вторинна інформація існують у певних багатопланових залежностях: (а) вторинна інформація, характеризуючи властивості первинної, її структуру та форму, залежить від неї; (б) маючи властивість без втрати змісту багаторазово перекодуватися, переноситися на інші носії та розмножуватися, вторинна інформація не залежить від первинної; (в) поява нової первинної інформації відбувається під впливом вторинної та іншої первинної інформації, і в цьому плані вторинна та первинна інформації взаємозалежні¹⁵².

Базуючись на сформульованих атрибутивною концепцією інформації положеннях щодо первинної і вторинної інформації, можна стверджувати, що **інформація фінансів також поділяється на первинну і вторинну**. При цьому первинна інформація є атрибутом фінансових відносин. Людський розум і технічні засоби, сприймаючи та фіксуючи цю первинну інформацію, формують інформацію вторинну. Для людини інформацією про предмети та процеси є їхнє віддзеркалення (відображення) у вигляді

¹⁵¹ ІФС. Стандарти деятельности по обеспечению экологической и социальной устойчивости. 01.01.2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/cd44c6004b8bbc068dbccfbdb578891b/PS_Russian_2012_Full-Documents.pdf?MOD=AJPERES

¹⁵² Демин А. И. Информационная теория экономики: Макромодель / А. И. Демин. – М. : Палев, 1996. – 347 с. – С. 62–64.

чисел, формул, описів, креслень, символів, образів¹⁵³. При цьому розум людини опрацьовує вторинну інформацію, що усвідомлена людиною відповідно до рівня її розвитку, знань і можливостей сприймати інформацію. Саме вторинна інформація постає для нас як дані статистики, облікових документів, фінансових звітів, аналітичних матеріалів тощо.

У фінансах залежність між первинною інформацією, носіями якої є фінансові відносини, та вторинною інформацією, яка є результатом фіксації первинної інформації на різноманітних носіях (людський розум, людська пам'ять, папір, пам'ять комп'ютера тощо), є аналогічною тій, що сформована атрибутивною концепцією інформації. Отже, зв'язки між первинною і вторинною інформацією фінансів характеризуються таким:

а) вторинна інформація фінансів характеризує первинну інформацію, її властивості, структуру, форми і залежить від неї;

б) вторинна інформація фінансів може без втрати змісту багаторазово переноситися на інші носії, розмножуватися, тому вона певною мірою не залежить від первинної;

в) нова первинна інформація фінансів з'являється під впливом як вторинної, так і іншої первинної інформації, і в цьому вторинна та первинна інформація фінансів взаємозалежні.

У будь-якій ланці фінансових відносин сучасної економіки можна знайти приклади прояву взаємозалежностей первинної і вторинної інформації фінансів. Наприклад, нові фінансові відносини учасника економіки (а отже, і нова первинна інформація, що несуть у собі ці відносини) можуть виникати при залученні ним необхідного грошового капіталу. Це можуть бути відносини із залучення капіталу шляхом емісії цінних паперів або запозичення коштів на ринку банківських кредитів. Але ці відносини виникають під впливом уже наявної вторинної інформації, зокрема даних консультантів, аналізу кон'юнктури фінансового ринку, потенційних кредиторів, інвесторів та інших актуальних питань. Разом з тим на відносини даного учасника економіки із залучення капіталу впливає інша первинна інформація, що міститься, зокрема, у його нових фінансових відносинах з клієнтами і постачальниками (ймовірно, що саме відносини з цими клієнтами та постачальниками і спонукали його до пошуку грошового капіталу).

¹⁵³ Антоноук А. О. Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації: монографія / А. О. Антоноук, В. В.; Держ. податк. адмін. України, Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь : НУДПС України, 2010. – 309 с. – С. 53–55.

Важливо усвідомлювати, що *всі вимірювання і розрахунки щодо фінансів здійснюються саме над вторинною інформацією, яка, характеризуючи властивості первинної, залежить від неї, але не є нею*. Хоча на практиці всі учасники економіки зазвичай виходять з того, що оперують повною інформацією, у різноманітних облікових документах, формах звітності та аналітичних матеріалах міститься лише та інформація фінансів, яку людський розум і різноманітні технічні засоби були здатні, заохотили та мали можливість зафіксувати (тобто інформація вторинна), а не та, що реально існувала у нашому економічному середовищі, у його фінансових відносинах (тобто не первинна інформація).

Існує безліч доказів того, що, *по-перше*, суспільство використовує у своїй діяльності вторинну інформацію фінансів, яка не тотожна первинній, відповідним чином вибудовуючи свої фінансові відносини. *По-друге*, що рівень адекватності вторинної інформації первинній безпосередньо залежить від людських знань і можливостей сприймати первинну інформацію як людським розумом, так і створеними людиною носіями пам'яті. Розглянемо деякі з них.

У корпоративних фінансах яскравим прикладом такого є фінансова звітність, яка не лише за формою, а й змістом періодично змінювалась і безперечно ще удосконалюватиметься. Незважаючи на те, що на всіх етапах розвитку фінансові відносини корпорацій є однаковими, охоплюючи економічні відносини корпорацій з іншими суб'єктами господарювання у процесі формування, розподілу та використання їхніх фінансових ресурсів, облік фінансової інформації з корпоративних фінансів і звітність корпорацій змінювалися. Наприклад, Звіт про грошові потоки (Cash Flow Statement, відомий в Україні як Звіт про рух грошових коштів) почав застосовуватися в країнах з розвинутою ринковою економікою лише у 1950-х роках, а в Україні він з'явився тільки наприкінці 1990-х років. Тобто попри те, що інформація про грошові потоки була складовою економічних відносин корпорацій завжди, лише в середині ХХ сторіччя суспільство усвідомило важливість оцінювання фінансового становища підприємства саме за рухом його грошових ресурсів і почало відповідним чином фіксувати й відображати у звітності таку інформацію.

Іншим прикладом слугує історія розвитку платіжного балансу як документа, що відображає вартісний зріз міжнародних відносин країни. Такі відносини, а відповідно і пов'язані з цим потоки грошового капіталу, існують з давніх давен, і сутність їх не змі-

нюється, зростають лише обсяги та з'являються нові форми потоків грошового капіталу. Разом з тим інформація щодо міжнародного руху грошового капіталу стала доступна суспільству тільки наприкінці XI століття, коли в Англії було здійснено перші спроби обліку міжнародних розрахунків. Саме ж поняття «платіжний баланс» введено в лексикон лише у 1767 році шотландським економістом, послідовником меркантилізму – Джеймсом Стюартом (James Denham-Steuart). Тобто незважаючи на те, що міжнародним економічним відносинам завжди була іманентна вартісна складова, інформація щодо неї тривалий час суспільством не сприймалася, а отже, й не використовувалася. І лише з розвитком знань і технічних можливостей суспільство почало її так би мовити «вилучати» з економічних відносин і використовувати завдяки налагодженню відповідної системи рахівництва.

Поступово система складання платіжного балансу вдосконалювалася, що супроводжувалося розвитком практики обліку міжнародних операцій і формуванням системи державних органів, котрі збирають та аналізують інформацію з питань міжнародного руху грошового капіталу, серед яких: казначейство, митниця, бюджетні та кредитні установи. З плином часу змінювалося розуміння суспільством сутності платіжних балансів, виникла потреба у зіставленні міжнародних показників та уніфікації методів їх складання різними країнами. Тільки до середини ХХ століття була сформована схема платіжного балансу, котру ООН запропонувала країнам-членам для використання у 1947 році. Ця схема стала підґрунтям подальшого розроблення Міжнародним валютним фондом форм і принципів складання платіжних балансів. Процес розвитку платіжних балансів і повнішого відображення в них інформації про міжнародний рух грошового капіталу триває у ХХІ столітті, і ІМФ пропонує країнам-членам нові удосконалені схеми, що містять глибшу інформацію – дані щодо міжнародної інвестиційної позиції¹⁵⁴. Таким чином, удосконалюючи методики складання платіжних балансів, суспільство наближає інформацію, якою воно оперує, до тієї, яку за фактом несуть у собі міжнародні фінансові відносини. Це є основою ефективності міжнародних фінансів, міжнародної торгівлі та інших видів зовнішньоекономічної діяльності країн.

У сфері державних фінансів, зокрема в бюджетній практиці також існують докази «розриву» між вторинною і первинною

¹⁵⁴ Balance of payments and international investment position manual. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009. – 351 p.; 6th ed. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>

інформацією. Наприклад, в Україні, на жаль, уже традиційною стала практика постійних переглядів та уточнень державного і місцевих бюджетів після їх офіційного затвердження законом. В основі цього – не лише чинник непередбаченої динаміки національної та міжнародної економіки і політики, а й значною мірою те, що вихідні фінансові дані для розроблення цих бюджетів від початку не відповідали реальному стану речей. Наприклад, інформація, що фіксується податковим обліком платників податків і відповідними системами обліку держаних податкових органів і використовується при формуванні дохідної частини бюджету, далеко не повністю віддзеркалює інформацію, яку насправді мають фінансові відносини платників і держави. Перевірки, уточнення та інші дії щодо зібраної податкової інформації – усе це кроки, які відображають прагнення суспільства наблизити податкову інформацію, якою воно оперує (вторинну), до інформації, яка реально існує у фінансових відносинах платників (первинна інформація).

Учасники економіки формують своє судження про фінанси на підставі тієї інформації, що її мають у своєму розпорядженні. При цьому їхній економічний розвиток і розвиток економіки в цілому безпосередньо визначаються тим, наскільки інформація фінансів, якою вони оперують (вторинна інформація), адекватна тій, що реально мають фінансові відносини (інформація первинна). Вважаємо, що підтвердженням цьому є той факт, що у більш розвинених економіках розрив між інформацією, яка міститься у фінансових відносинах, і тією, що сприйнята людиною і технічними засобами, є меншим порівняно з рештою країн. Наприклад, інформаційна база з питань фінансів (фінансова статистики) у США, Великій Британії та інших економічно розвинених країнах набагато повніша, ніж у багатьох менш розвинених країнах. Це є як передумовою соціально-економічного прогресу розвинених економік, так і результатом високого рівня їхнього розвитку. Адекватність вторинної інформації фінансів первинній, а також рівень людського сприйняття і розуміння обох рівнів фінансової інформації є ключовими питаннями у забезпеченні якості та ефективності інформаційного обміну у фінансах.

Явища первинної та вторинної інформації безпосередньо пов'язані з інформаційною асиметрією фінансів. Основою інформаційної асиметрії є насамперед те, що вторинна інформація не тотожна первинній. Крім того, наявна вторинна інформація може сприйматися користувачами по-різному. І нарешті, розбіжності в інтересах і людський чинник можуть стати причиною спотворен-

ня інформації окремими учасниками фінансових відносин. Невідповідність вторинної інформації первинній призводить до того, що генерована з урахуванням такої неадекватної вторинної інформації нова фінансова інформація містить нові хибні дані.

Хоча сьогодні в суспільстві існують чинники асиметрії фінансової інформації, на нашу думку, в інформаційній концепції фінансів можна виокремити й інше положення: **закономірністю сучасного інформаційного суспільства є інформаційне наближення учасників економіки**. Це своєрідний прояв закону єдності та боротьби протилежностей. Тобто інформаційна асиметрія та інформаційне наближення у фінансах існують одночасно, але перше зазвичай випереджає друге. Вважаємо, що з подальшим розвитком інформаційного суспільства, його передових інформаційних технологій і людських знань розрив між первинною і вторинною інформацією у фінансах зменшуватиметься, а рівень сприйняття та розуміння людиною і створеними нею технічними засобами інформації зростатиме. Уже сьогодні в суспільстві на всіх рівнях – державному, у бізнес-середовищі, серед населення – зростає визнання необхідності відкритості інформації фінансів, її доступності та зрозумілості широкому загалу. Формується громадянське суспільство, зростають вимоги транспарентності та якості розкриття інформації.

Розвиток інформаційної економіки та її фінансової інфраструктури об'єктивно супроводжуються процесом зростання рівня адекватності вторинної інформації фінансів первинній. У фінансових відносинах, на противагу явищу асиметрії інформації, посилюватиметься процес інформаційного наближення. **Це логічний, причинно-наслідковий, тобто закономірний процес, який умовно може бути означений як закон інформаційного наближення. На нашу думку, закон інформаційного наближення у фінансових відносинах має асимптотичний характер.** Таке бачення базується на розумінні постулату атрибутивної концепції інформації, суть якого в тому, що первинну інформацію неможливо виміряти. Тобто з розвитком інформаційного суспільства відбувається процес максимального наближення вторинної інформації фінансів до первинної, але разом із тим повної відповідності вторинної інформації первинній не спостерігається.

Підсумовуючи викладене, сутність інформаційної концепції фінансів можна сформулювати як низку положень:

1) **інформація як атрибут (властивість) фінансів поділяється на інформацію первинну (повну) та вторинну, яка є результатом сприйняття первинної інформації людським розумом і різноманітними технічними засобами;**

2) між первинною і вторинною інформацією існують закономірні зв'язки;

3) учасники економіки оперують лише вторинною інформацією, яка, наближаючись до первинної, не тотожна їй;

4) розрив між вторинною інформацією та первинною є інформаційною невизначеністю. Вона є основою ймовірності та ризиків у фінансах та економіці в цілому. Мірою наближення вторинної інформації до первинної зменшується невизначеність, а отже, і ризики.

Фінанси, будучи інфраструктурною складовою економіки, забезпечують рухом грошового капіталу господарську діяльність суспільства і впливають на інші сфери його життя. Тому важливим аспектом інформаційної концепції фінансів є положення щодо їхнього об'єктивного суспільно-економічного призначення (об'єктивних функцій). Адекватне розуміння функцій фінансів – це неодмінна умова успішності їхньої практики в інформаційній економіці як для владних структур, так і бізнесових кіл і широким верствам населення.

В українській фінансовій науці поки переважає точка зору, що фінансам об'єктивно притаманні дві функції – розподільна і контрольна¹⁵⁵. Ці ж функції вважаються властивими державним і місцевим фінансам. Розподільна функція визнається головною і визначається як така, що виявляється в розподілі та перерозподілі вартості суспільного продукту. Контрольна функція вважається такою, що зумовлена об'єктивною здатністю фінансів кількісно відображати розподіл та перерозподіл суспільного продукту у вартісному вираженні. Виявляється вона в процесі контролю за розподілом та перерозподілом суспільного продукту відповідно

¹⁵⁵ Див.: Ковальчук С. В. Фінанси: навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів : Новий Світ-2009. – 567 с.; Кремень О. І. Фінанси : навч. посібник / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 413 с.; Опарін В. М. Фінанси : (Загальна теорія) : навч. посібник / В. М. Опарін ; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Вид. 5-те, без змін. – К. : КНЕУ, 2008. – 240 с.; Романенко О. Р. Фінанси : підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. Р. Романенко. – Вид. 3-тє, стер. – К. : Центр навчальної літератури, 2006. – 310 с.; Теорія фінансів : підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 574 с.; Теорія фінансів : навч. посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко [та ін.] ; ред. О. Д. Василик. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – С. 5–24; Фінанси: підручник / [С. І. Юрій, Л. М. Алексеєнко, І. В. Зятковський, О. П. Кириленко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К. : Знання, 2008. – 611 с. – С. 15–29; Фінанси : (теоретичні основи) : підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осипчук [та ін.]; під ред. і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожай. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К. : МАУП, 2007. – 305 с.; Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л. та ін. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с. – С. 8–10.

до цільового призначення. Деякі вчені певні, що фінансам притаманні й такі функції, як регулююча, стимулююча, відтворювальна, стабілізаційна.

У певній модифікації розподільна і контрольна функції розглядаються як властиві іншим сферам фінансових відносин, зокрема фінансам корпоративним. Наприклад, професор Валентина Суторміна виокремлювала три функції корпоративних фінансів: формування капіталу корпорацій, тобто залучення капіталу з фінансового ринку; розподіл і використання капіталу, тобто інвестування відповідно до бізнес-планів корпорації; контроль за формуванням, розподілом і використанням капіталу¹⁵⁶. Подібні функції виділені й іншими науковцями для фінансів підприємств, а саме: формування фінансових ресурсів; розподіл і використання фінансових ресурсів підприємства для забезпечення операційної виробничої та інвестиційної діяльності, для виконання фінансових зобов'язань перед бюджетом, банками, суб'єктам господарювання; контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення¹⁵⁷.

Незважаючи на те, що сучасною українською фінансовою наукою вже ґрунтовно вивчено сутнісні аспекти фінансів, вважаємо, що інформаційна концепція фінансів дозволяє розкрити в них нові грані. Адже визнання інформації як невіддільного атрибуту фінансових відносин логічно підводить до питання про існування об'єктивної взаємодії руху капіталу (вартості) та феномену інформації. Тому необхідно з'ясувати особливості прояву цієї взаємодії.

Одразу нагадаємо про існування взаємодії інформації у дуалізмі «енергія-інформація», об'єктивність існування якого визнана сучасною фізикою і філософією. При цьому під енергією¹⁵⁸ розуміють єдину міру різних форм руху та взаємодії матерії, міру переходу руху матерії з одних форм в інші. Це скалярна (від лат. *scalaris* – ступінчата) фізична величина, тобто така, кожне значення якої можна подати одним дійсним числом. Поряд з такими величинами, як довжина, площа, час і температура, до скалярних може бути віднесена вартість. Поняття енергії пов'язане зі

¹⁵⁶ Суторміна В. Н. Фінанси зарубіжних корпорацій: підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 566 с. – С. 12–19, 20–26.

¹⁵⁷ Теорія фінансів: підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 574 с. – С. 321–323.

¹⁵⁸ Поняття «енергія» введено древньогрецьким філософом Аристотелем у трактаті «Фізика», де фізика вперше розглядалася не як вчення про природу, а як наука про рух. У стародавній Греції це поняття означало дію, діяльність, силу та міць.

здатністю фізичного тіла або системи виконувати роботу, при цьому тіло або система частково втрачає енергію, витрачаючи її на зміни в навколишніх тілах¹⁵⁹. Енергія не виникає ні з чого і нікуди не зникає, вона може тільки переходити з одного стану в інший і, внаслідок існування цього закону збереження енергії, поняття «енергія» поєднує всі явища природи. Енергоінформаційний обмін є скрізь, у всьому, забезпечуючи і з'єднуючи існування всього.

Вважаємо, що в економіці аналогом поняття енергії є поняття вартості (грошового капіталу). Тотожність цих понять певною мірою визнається у працях представників української економічної науки. Наприклад, у книзі «Ким бути» (2014) відомого українського економіста Олександра Пасхавера використовується поняття «енергія капіталу»¹⁶⁰. Подібно енергії, вартість (грошовий капітал) перебуває у постійному русі, формується, розподіляється, передається, накопичується, інвестується, використовується. У господарських відносинах суспільства саме вартість (грошовий капітал) є універсальним мірилом усього в перебігу створення, розподілу, обміну, накопичення, інвестування та використання.

Досліджуючи з позицій інформаційної концепції фінансів питання об'єктивного суспільно-економічного призначення інституту фінансів, важливо коротко спинитися на взаємозв'язку таких ключових для фінансів і економіки понять, як вартість і грошовий капітал. Актуальність цього зумовлена тим, що у фінансовій інфраструктурі економіки постійно відбувається взаємодія інформації – залежно від ситуації й аспекту розгляду – то з вартістю, то з грошовим капіталом.

Як стверджує філософія, «все у світі існує в постійному русі, взаємодії та перетіканні форм у зміст, а далі – знову у форму. Зміст одного явища є одночасно формою іншого, а ця форма – своєю чергою – змістом ще іншого явища»¹⁶¹. **Явище вартості та явище грошового капіталу пов'язані між собою як зміст і форма, і вони є ланками єдиного ланцюжка перетікання у соціально-економічних відносинах явищ змісту та форм.** Тобто вартість є сутнісною (змістовою) категорією і притаманна всьому, що включається людиною в економічний простір (кругообіг).

¹⁵⁹ Федорченко А. М. Теоретична фізика. Квантова механіка, термодинаміка і статистична фізика. – Т. 2. – К.: Вища школа., 1998. – 415 с.

¹⁶⁰ Пасхавер А. И. Кем быть / Александр Пасхавер. – К.: Фонд Порошенка, 2014. – 112 с. – (Серія «Жити по-новому»). Предисловіе Петра Порошенка.

¹⁶¹ Арутюнов В. Х., Мишин В. М., Свініцький В. М. Філософія. Навч. посіб. для аспірантів і здобувачів ученого ступня екон. спец. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с. – С. 199–207.

Далі вартість перетікає у грошовий капітал, який, будучи формою стосовно вартості, є, своєю чергою, змістом фінансових відносин. Фінансові відносини (фінанси) як форма стосовно грошового капіталу, своєю чергою, є змістом економічних відносин. Економічні ж відносини, будучи формою стосовно фінансів, формують зміст людських взаємин у суспільстві. Крім того, для здійснення товарообмінних операцій в економіці виникає необхідність у визначенні вартості (ціни) грошового капіталу, і тут вартість виступає вже як форма, а грошовий капітал – як її зміст. Кожна ланка цього ланцюжка є необхідною, і вартість є універсальним мірилом усього у сфері економічних відносин суспільства, мірилом різних форм руху факторів виробництва, їхнього переходу з одних форм в інші. При цьому для кількісного вираження вартості суспільство використовує як абсолютні величини у тих чи інших грошових одиницях, так і відносні (наприклад, відсотки).

Вважаємо, що ключовими поняттями при дослідженні об'єктивного суспільно-економічного призначення фінансів є два – вартість та інформація. Саме у межах фінансових відносин відбувається рух вартості (грошового капіталу), і змістом цих відносин є інформація, яка прямо та (або) опосередковано стосується руху вартості (грошового капіталу).

Логічним є висновок, що *об'єктивне призначення фінансів як таких, що є забезпечувальною, інфраструктурною підсистемою для економіки суспільства, полягає насамперед у забезпеченні всіх етапів руху вартості (грошового капіталу)*. При цьому *процес руху вартості є закономірним послідовним циклом, що охоплює не лише рух як такий, а й формування (створення) вартості, її розподіл, накопичення, інвестування та використання*. Ці процеси можливі лише в поєднанні з інформаційним обміном між учасниками економіки, тобто в існуванні дуалізму «вартість–інформація». Тому *об'єктивне суспільне призначення фінансів полягає в реалізації двох функцій – вартісної та інформаційної*.

В українській фінансовій науці ідею існування вартісної функції першим сформулював професор В. Федосов. Дослідивши сутність корпоративних фінансів крізь призму їхнього зв'язку з фундаментальною дефініцією «капітал», він обґрунтував вартісноформуючу функцію у корпоративних фінансах¹⁶². Її суть поля-

¹⁶² Див.: Федосов В. М., Рязанова Н. С. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 39–55; Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 7–27.

гає в тому, що корпоративні фінанси уможливають такий рух вартості капіталу, у перебігу якого формуються умови зростання вартості. Ми поділяємо цю точку зору.

Вважаємо, що фінансам як цілісному інституту суспільства властива насамперед вартісна функція. ***Сутність вартісної функції фінансів у тому, що саме у процесі (у межах) фінансових відносин в економіці відбувається рух вартості, її формування (створення), розподіл, накопичення, інвестування та використання.***

Загальна архітектура інституту фінансів (фінансової інфраструктури економіки) сегментується і представлена такими взаємопов'язаними фінансами інститутами (ланками, сферами фінансів), як: фінанси домашніх господарств, корпорацій, державних і місцевих органів влади і управління, фінансовим ринком і міжнародними фінансами. У кожній з цих сфер фінансових відносин існує рух вартості як такий, і присутні абсолютно всі етапи його циклу: формування (створення) вартості, її розподіл, накопичення, інвестування та використання. Разом із тим кожна сфера фінансових відносин має характерні ознаки, що визначають саме її місце і роль у забезпеченні в економіці повного циклу руху вартості (грошового капіталу). У кожній сфері фінансів домінує лише один чи кілька етапів загального циклу руху вартості, і саме вони визначають головне (але не єдине) об'єктивне вартісне призначення цієї сфери фінансів. У сукупності, всі сфери фінансових відносин являють собою єдину систему, яка й забезпечує в економіці повний цикл руху вартості, руху грошового капіталу.

У корпоративних фінансах домінує етап формування (створення) вартості, тому вартісна функція тут представлена переважно вартісноформуючою функцією, яка вже описана українською фінансовою наукою і полягає в тому, що фінансові відносини корпорації уможливають рух і зростання мінової вартості капіталу. Зауважимо, що сутність цієї функції, на наш погляд, точніше передає словосполучення вартість-формуюча¹⁶³ функція. Щодо державних і місцевих фінансів, то в них домінує вартість-розподільна функція. Її сутність є подібною розподільній функції фінансів, яка вже ґрунтовно досліджена українською фінансовою наукою.

¹⁶³ Вважаємо, що окремі сфери фінансових відносин завжди важливо бачити як складові єдиних цілісних фінансів (фінансової інфраструктури економіки). Функції кожної сфери мають єдине коріння, і їх логічно передавати однокорінними словосполученнями. Такий підхід сприяє цілісному сприйняттю і розумінню інституту фінансів і його суспільного призначення.

Сфера фінансового ринку відрізняється від корпоративних фінансів та державних і місцевих фінансів тим, що у ній одночасно домінують кілька етапів руху вартості. Тому фінансовому ринку об'єктивно властиві такі функції: вартість-накопичувальна, вартість-інвестиційна та вартість-цінова.

Вартість-накопичувальна та вартість-інвестиційна функції можуть бути об'єднані у вартість-мобілізаційну функцію фінансового ринку. Детальніше ці функції розглядалися автором в іншій праці¹⁶⁴. Вартість-накопичувальна функція полягає в тому, що ринок акумулює грошовий капітал, котрий його учасники пропонують для подальшого інвестування. Таке, наприклад, має місце у процесі накопичення в банках грошового капіталу на депозитних рахунках. Або коли інституційні інвестори – недержавні пенсійні фонди, страхові компанії, інститути спільного інвестування (корпоративні та пайові інвестиційні фонди) – акумулюють грошовий капітал своїх клієнтів. Це надзвичайно важлива функція, оскільки завдяки їй невеликий за обсягом грошовий капітал трансформується у великі за обсягом інвестиції, що потрібні емітентам і позичальникам. Крім того, реалізуючи вартість-накопичувальну функцію, фінансовий ринок акумулює різний за тривалістю грошовий капітал, який потім трансформуватися у тривалі за часом кошти. Основним джерелом накопичення є заощадження домогосподарств. Вартість-інвестиційна функція фінансового ринку полягає в уможливленні ринком розміщення акумульованого грошового капіталу. Реалізуючи вартість-інвестиційну функцію, цей ринок має забезпечити рух грошового капіталу у плані більшої дохідності й мінімізації ризиків, тобто вкладання коштів у найефективніші проекти.

Щодо вартість-цінової функції, то для забезпечення в економіці товарообміну суспільству необхідна інформація про вартість (ціну) грошового капіталу. Тому ще однією вартісною функцією фінансового ринку є вартість-цінова функція, яка реалізується в перебігу виконання перших двох – вартість-накопичувальної та вартість-інвестиційної функцій. Сутність її в тому, що на фінансовому ринку визначається і фіксується ціна грошового капіталу. Враховуючи її, суспільство має можливість оцифрувати (виражати) ціни й цінові пропорції між рештою товарів і послуг. Інформація щодо стану формування цін на фінансовому ринку – кон'юнктура фінансового ринку – у сучасній економіці належить

¹⁶⁴ Рязанова Н. С. Сутність та функції фінансового ринку. – у кн.: Фінансовий ринок : підручник/ за заг. Ред. проф. М. А. Гапонюка. – К.: КНЕУ, 2014. – 419 с. – С. 7–16.

до основних в аналітичних матеріалах і прогнозах розвитку національних і світової економіки. Прикладом такої інформації є біржові індекси, що узагальнюють динаміку цін на грошовий капітал (цінні папери).

Ці три функції фінансового ринку взаємопов'язані і реалізуються практично одночасно (паралельно). При цьому, реалізуючи вартість-накопичувальну, вартість-інвестиційну та вартість-цінову функції, фінансовий ринок одночасно відіграє унікальну роль у забезпеченні загального циклу руху вартості. На сучасному етапі оцінювання обсягів руху капіталу в економіці здійснюється, зокрема, інформацією щодо рівня капіталізації фондового ринку. Ці дані характеризують обсяг ринку, а взяті в динаміці, дають змогу оцінити якісний бік функціонування ринку.

Окрім вартісної функції фінанси об'єктивно виконують інформаційну функцію. Інформація є атрибутом фінансових відносин, їхнім наповненням. Вартісна функція фінансів, як і відповідні вартісні функції кожної зі сфер фінансових відносин, можуть бути реалізовані лише одночасно з відповідним інформаційним обміном. Тобто дуалізм вартість-інформація втілюється у взаємодії вартісної та інформаційної функції фінансів. Адже завдяки тому, що фінансові відносини несуть у собі інформацію про вартісний зріз економічних відносин, між їхніми учасниками уможливлуються процеси руху вартості – її формування, розподіл тощо. Безперечним є факт, що для всіх етапів руху вартості необхідно мати відповідну інформацію. Саме на інформаційній функції базується можливість суспільства оцінювати потоки грошових вартостей, аналізувати, планувати та контролювати їх. ***Сутність інформаційної функції фінансів полягає в тому, що фінансові відносини завжди містять в собі інформацію, яка прямо та (або) опосередковано стосується вартості (грошового капіталу).*** Це як загальна інформація про рух, так і інформація про формування, розподіл, накопичення, інвестування і використання вартості (грошового капіталу); про цінові характеристики грошового капіталу, його фізичну структуру, власників, джерела, напрямки та інші аспекти руху вартості в економіці.

Об'єктивним призначенням інформаційної функції фінансів є зменшення в економіці невизначеності (непередбачуваності) у питаннях, що стосуються руху вартості (грошового капіталу). Інформаційна асиметрія фінансів є одним із проявів невизначеності у фінансах. Реалізується інформаційна функція фінансів у процесі реєстрації, накопичення, обробки, підготовки відповідної інфо-

рмації користувачам і їхніх подальших дій з одержаною інформацією. Належна інформація та її ефективний обмін є неодмінною передумовою мінімізації ризиків, сталого фінансово-економічного розвитку.

Вважаємо, що інформаційна функція об'єктивно притаманна як загальному інституту фінансів, так і всім його підсистемам. При цьому сутність і прояв інформаційної функції у корпоративних фінансах уже описані українською фінансовою наукою. Інформаційне суспільне призначення корпоративних фінансів полягає в тому, що фінансові відносини корпорацій, «несучи» в собі дані, які прямо та (або) опосередковано стосуються руху вартості (грошового капіталу), тим самим уможливають цей рух, забезпечують формування (створення) вартості, її розподіл, передачу, накопичення, інвестування та використання.

Інформаційна функція яскраво проявляється у функціонуванні фінансового ринку, що фіксує фінансова наука і практика. Зокрема, одним із фундаментальних положень сучасної теорії фінансового ринку є сформульована наприкінці 1970-х років гіпотеза ефективного ринку, що повністю базується на інформаційній концепції. Її автор – американський економіст Юджин Фама (Eugene F. Fama) став лауреатом Нобелівської премії у галузі економіки (2013). Згідно з цією теорією на ефективному ринку вся суттєва інформація одразу та повністю відображається в цінах його фінансових інструментів. При цьому залежно від доступності інформації учасникам ринку і її відображення у його цінах фінансовий ринок класифікується на три рівня ефективності: (1) ринок слабкої ефективності (*weak-form efficiency*), коли поточні ціни ринку базуються тільки на історичній, тобто минулій інформації про його ціни; (2) ринок напівсильної ефективності (*semi-strong efficiency*) – формування поточних цін відбувається відповідно до історичної інформації про ціни та всієї загальнодоступної інформації, яка стосується і може стосуватися цін фінансового ринку; (3) ринок сильної ефективності (*strong-form efficiency*), на якому ціни є результатом рішень учасників ринку, що приймаються під впливом не лише історичної інформації про ціни та всієї загальнодоступної інформації, а й на підставі інформації з обмеженим доступом – інформації інсайдерської. Тобто гіпотеза Ю. Фама ґрунтується на визнанні того, що об'єктивно економічним відносинам фінансового ринку притаманна інформаційна складова, але проблемою є те, що інформація не повністю фіксується і використовується учасниками ринку.

Українська наука також відзначає особливість ролі інформації на фінансовому ринку. Зокрема, у праці «Теорія фінансів» (2010)¹⁶⁵ наголошується, що повноцінне функціонування фінансового ринку та фінансової системи загалом можливе тільки за наявності повної й достовірної інформації.

Щодо сфери державних і місцевих фінансів, то в українській фінансовій науці вже існують дослідження, в яких розкрита іманентність (атрибутивність) інформації фінансовим відносинам цієї сфери¹⁶⁶. Разом з тим пряма згадка про існування в державних і місцевих фінансах інформаційної функції у публікаціях поки відсутня. Вважаємо, що логічним продовженням досліджень атрибутивності інформації державним і місцевим фінансам, а також викладеного вище з приводу інформаційної концепції фінансів є висновок про існування інформаційної функції також у державних і місцевих фінансах інформаційної економіки. У ХХІ столітті розвиток інформаційного суспільства і його інформаційної економіки супроводжується трансформацією традиційної контрольної функції державних і місцевих фінансів у ширшу – функцію інформаційну. Це відбувається на тлі процесів розвитку інформаційних технологій, формування інформаційного суспільства і його фінансів публічних.

Вартісна й інформаційна функція фінансів існують у взаємодії, і вартісно-інформаційні зв'язки пронизують і з'єднують економіку суспільства, забезпечуючи її функціонування. Тому фінанси є забезпечувальною, інфраструктурною підсистемою економіки. При цьому важливо пам'ятати, що **вартісно-інформаційні зв'язки, об'єктивні за суттю, в реальному економічному житті суспільства є надзвичайно суб'єктивними**. Тобто у реальних економічних відносинах в об'єктивному дуалізмі «вартість-інформація» виникає, так би мовити, дисонанс (розбіжність).

Дисонанс у вартісно-інформаційних зв'язках виявляється в тому, що інформація з питань руху вартості (грошового капіталу) не відповідає дійсності, не відображає реального стану руху вартості (грошового капіталу) в економіці. Це, власне, є проявом уже розглянутої вище ситуації щодо відмінності вторинної інформації

¹⁶⁵ Теорія фінансів: Підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; під заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К. : Центр учбової літератури, 2010. – 574 с. – С. 19–27.

¹⁶⁶ Рязанова Н. С., Федосов В. М. Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки // Фінанси України. – 2017. – № 1. – С. 26–52.

у фінансах від первинної. Причина цього криється в людському чиннику: (а) недостатній рівень фінансово-економічної грамотності суспільства, (б) помилки, (в) а також фінансовий егоїзм учасників економіки, тобто бажання окремих учасників економіки отримувати фінансові вигоди за рахунок інших, нерідко, в збиток для інших, для чого ними приховується правдива інформація. Крім того, учасники економіки нерідко використовують недосконалі технічні засоби фіксації й обробки інформації, що також веде до виникнення розбіжностей у дуалізмі «вартість-інформація».

У реальному економічному житті суспільства переконливим прикладом таких дисонансів можуть слугувати ситуації фінансового ринку, коли його учасники проводять віртуальні операції з грошовим капіталом. З цього приводу відомий фінансист Джордж Сорос у книзі «Криза світового капіталізму. Відкрите суспільство в небезпеці» (1998) пише, що масштаби ринків своп, форвардних угод і похідних цінних паперів – величезні, а маржа – дуже незначна, а отже, суми, з якими здійснюються операції, у багато разів перевищують капітал, що реально використовується у комерційній діяльності¹⁶⁷. Такі дисонанси лежать в основі явищ, що описуються знайомим нині поняттям «фінансової бульбашки», а також світових фінансових криз кінця ХХ – початку ХХІ століть.

Для мінімізації описаних вище дисонансів (розбіжностей) в архітектурі фінансової інфраструктури економіки об'єктивно існує інформаційна підсистема, яка швидко розвивається за умов інформаційного суспільства. Найбільшої актуальності й розвитку ця підсистема фінансів набуває наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть. З цього приводу Дж. Сорос у книзі «Алхімія фінансів» (2007)¹⁶⁸ наголошує, що одним із постулатів фінансів інформаційної доби стає те, що простого розуміння ситуації їхніми учасниками недостатньо і не може розглядатися як знання: у фінансах саме повнота інформації є важливою.

Особливе місце в інформаційній підсистемі фінансової інфраструктури інформаційної економіки посідає інститут фінансового рахівництва. При цьому інформаційна функція фінансів та фінансове рахівництво пов'язані між собою як сутність і форма. Усвідомлення іманентності фінансам інформаційної функ-

¹⁶⁷ Сорос Дж. Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М., 1999. – 262 с. – С. 5.

¹⁶⁸ Soros G. The Alchemy of Finance. Reading the Mind of the Market. John Wiley & Sons, Inc.. – 2007. – 281 p. – P. 49–72.

ції є важливою умовою цілеспрямованого пошуку суспільством шляхів максимально повного вилучення інформації із фінансових відносин.

2.3. Сучасні наукові уявлення про феномен інформації фінансів

До теоретичних засад інституту фінансового рахівництва належить система наукових уявлень про явище (феномен) інформації фінансів. Адже інформація наповнює фінансові відносини, вартісно-інформаційна взаємодія є стрижнем фінансової інфраструктури економіки, і все це безпосередньо визначає сутність інституту фінансового рахівництва, його місце і роль у господарському житті суспільства. У сучасній економіці зростає роль інформації, і в науці посилюється увага до інформації як джерела створення вартості, багатства, пріоритетного економічного ресурсу, інформаційного капіталу¹⁶⁹.

Дослідження ознак явища (феномену) інформації фінансів та ролі цієї інформації в економіці сприяють кращому розумінню предмета інституту фінансового рахівництва та його ролі в інформаційній економіці, формуванню адекватних підходів для цілеспрямованого розвитку цього інформаційного інституту фінансів.

Вважається, що теоретичні засади використання інформації як економічного ресурсу були закладені австрійським економістом Йозефом А. Шумпетером (Joseph Alois Schumpeter) у праці «Теорія економічного розвитку» (1911). Задовго до початку інформаційної доби він передбачив перспективи її економіки, розглядаючи інновації – а вони є результатом інтелектуальної, тобто інформаційної людської діяльності – як підприємницький засіб отримання прибутку¹⁷⁰.

¹⁶⁹ Див.: *Alvin Toffler and Heidi Toffler. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives.* – Clutis Brown Ltd., 2006., 576 p.; *Stonier T. The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy.* Thames Methuen: London, 1983., 224 p.; *Годин, В. В. Управление информационными ресурсами / В. В. Годин, И. К. Корнеев.* – М.: ИНФРА-М, 2000. – 352 с. – С. 17; *Демин А. И. Информационная теория экономики: Макромодель / А. И. Демин.* – М.: Палев, 1996. – 347 с.; *Сакайя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева.* – М.: 1999. – 468 с. – С. 347; *Тюсс Д. Получение экономической выгоды от знаний как активы: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы // Российский журнал менеджмента.* – 2004. – Т. 2. – № 1. – С. 95–120. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/>; *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М. Сучасні економічні теорії: Підручник / За ред. А. А. Чухно.* – К.: Знання, 2007. – 878 с.

¹⁷⁰ *Schumpeter J. Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung.* – Berlin, 1911.

Том Стоун'єр (Tom 'Ted' Stonier) – англійський біолог, філософ, один із фундаторів теорії інформаційного суспільства – у праці «Інформаційне багатство: Профіль постіндустріальної економіки» (1983)¹⁷¹ писав, що за інформаційної епохи інформація стає основною економічною цінністю, найбільшим джерелом створення багатства, додаючи вартості не лише до праці та капіталу, а й до самої себе. Він наводив прості, але переконливі приклади: якщо до пустелі застосувати інформацію про методи господарювання в умовах засушливих земель, вона може дати високі врожаї; надання необхідної інформації невмілим працівникам може підвищити їхню кваліфікацію; капітал стає вигідною інвестицією, коли до нього своєчасно прикладається потрібна інформація.

Інший учений – Таїчі Сакаїя, професор з економіки Токійського університету (Японія) у книзі «Вартість, що створюється знанням, або історія майбутнього» (1985)¹⁷² як найсуттєвішу виокремлює в інформаційній економіці таку відмінність: цінність продуктів у цій економіці визначається не традиційними факторами виробництва, а інформацією, яка стає ресурсом особливого роду. Усвідомлюючись, вона трансформується у знання, стає товаром і відіграє зростаючу роль у виробництві, розподілі, обміні та споживанні створюваних суспільством благ, збільшуючи ціну інших товарів і послуг.

На початку ХХІ століття тема інформаційної економіки представлена дослідженнями всесвітньо відомих економістів, соціологів, філософів і футурологів, серед яких: Деніел Бел (Daniel Bell), Вільям Брайан Артур (William Brian Arthur), Джон Нейсбіт (John Naisbitt), Елвін Тофлер (Alvin Toffler), Йошихіро Френсіс Фукуяма (Yoshihiro Francis Fukuyama)¹⁷³.

¹⁷¹ *Stonier T. The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy. Thames Methuen: London, 1983. – 224 p.; Стоун'єр Т. Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики. – Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986. – С. 392–409.*

¹⁷² *Сакаїя Т. Стоимость, создаваемая знанием, или история будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: 1999. – 468 с. – С. 347.*

¹⁷³ Див.: *Bell D. The coming of post-industrial society: A venture of social forecasting. – N.Y.: Basic Books, 1973; Brian W. Arthur. Increasing Returns and Path Dependence in the Economy. University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994; Naisbitt, J. Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives. Warner Books, 1982; Toffler A. and Toffler H. Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century. – Bantam Books, 1990; Fukuyama Y. F. Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. Farrar, Straus and Giroux, 2002.*

Сучасний бізнес і бізнес-освіта повністю приймають унікальність інформаційного ресурсу. Школа бізнесу імені Хааса (Haas School of Business) входить до складу Каліфорнійського університету Берклі (Berkley University of California, США), одного з найвідоміших у світі університетів з підготовки спеціалістів з комп'ютерних й інформаційних технологій, економіки та фізики. Її директор – Девід Тііса (David J. Teece) наголошує, що за сучасної доби роль джерела конкурентних переваг переходить до такого нематеріального активу, як інформація та знання (усвідомлена інформація. – *Н.Р.*), і менеджери, розуміючи, що основою конкурентної переваги стає саме інформаційний актив, думають про його створення й про те, як отримувати з нього дохід¹⁷⁴.

Надзвичайність ролі інформації як економічного ресурсу фіксується документами авторитетних міжнародних організацій, зокрема ОЕСД. Констатується, що особливість економіки інформаційного суспільства не лише у зростанні обсягів і глобалізації інформаційного обміну, а й у тому, що інформація, представлена у наукових знаннях, професійних навичках і розвиненій інформаційній інфраструктурі, є обов'язковою умовою стійкого економічного зростання, основним джерелом і чинником створення вартості¹⁷⁵.

Інформації фінансів належить особливе місце в загальному інформаційному полі. Навіть у далеких від економіки сферах вона набуває дедалі більшого значення. Наприклад, у сімейних відносинах, дружніх стосунках тощо характер взаємодій нерідко визначає саме фінансова інформація. Це прояв тенденції пріоритетизації грошового аспекту предметів і явищ, і відходу духовних і моральних цінностей на другий план. Грошові відносини дедалі частіше виходять за межі традиційних господарських відносин, унаслідок чого фінансова інформація стає детермінантою і в традиційно позаекономічних стосунках людей, визначаючи їхні параметри та розвиток.

З цього приводу Джордж Сомрос у книзі «Криза світового капіталізму. Відкрите суспільство у небезпеці» (1998) пише, що

¹⁷⁴ *Тііса Д.* Получение экономической выгоды от знаний как активов: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы // Российский журнал менеджмента. 2004. – Т. 2. – № 1. – С. 95–120. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/>

¹⁷⁵ Див.: *Creating Value from Intellectual Assets, Policy Brief.* – February, 2007, OECD; *Going for Growth.* – 2007, OECD; *Main Science and Technology Indicators (MSTI)* – 2006, OECD; *Innovation in Energy Technology: Comparing National Innovation.* – 2006, OECD; *Innovation and Growth.* – 2007, OECD.

чинником, який відрізняє сучасність від минулого, є поширення ринкових цінностей і мотиву отримання прибутку у сфери, які раніше базувалися на неринкових міркуваннях. На його думку, це одна із найбільших вад сучасності, через яку руйнується й деморалізується суспільство: перетворення користі та егоїзму на моральні принципи корумпувало політику, а суспільство, відмовляючись від віри у фундаментальні принципи та намагаючись спиратися суто на фінансові результатами своїх дій, стає нестабільним¹⁷⁶.

Особливості інформації фінансів лежать в основі розвитку інституту фінансового рахівництва. Тому досліджуючи сучасні наукові уявлення про феномен інформації фінансів, першою чергою треба розглянути характерні ознаки (риси) цього феномену і його роль в економіці інформаційного суспільства.

На початку XXI століття вийшла друком книга «Револьюційне багатство. Як воно буде створене та як воно змінить наше життя» (2006)¹⁷⁷, підготовлена американськими вченими – філософом, соціологом і футурологом, членом Міжнародного інституту стратегічних досліджень (International Institute for Strategic Studies, IISS) і Американської асоціації розвитку науки (American Association for the Advancement of Science, AAAS) Елвіном Тофлером (Alvin Toffler) і його дружиною Хейді Тофлер (Heidi Toffler). Вони визначили феномен інформації як категорію, що виходить далеко за межі інших відомих людству економічних категорій, і виокремили десять характерних ознак інформації як унікального ресурсу: (1) інформація не зменшується за жодних обставин, навіть якщо нею одночасно користуються мільйони людей; (2) вона нематеріальна, але разом з тим нею можна маніпулювати; (3) вона нелінійна; (4) відносна; (5) здатна поєднуватися з іншою інформацією, породжуючи нову інформацію; (6) мобільна; (7) здатна стискатися до символів та абстракцій; (8) здатна зберігатися в дедалі менших за об'ємом носіях інформації; (9) за доступом може бути закритою та відкритою; (10) постійно «витає» («просочується») і її складно приховати назавжди¹⁷⁸.

Особливості інформації як економічного ресурсу досліджував і український вчений-економіст А. Чухно. Він писав, що

¹⁷⁶ Soros G. The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. – Public Affairs, New York, 1998. – 241 p. – P. 13, 15–16, 76–77, 81.

¹⁷⁷ Alvin Toffler and Heidi Toffler. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. – Clutis Brown Ltd., 2006. – 576 p.

¹⁷⁸ Ibidem. – P. 131–150.

інформація є феноменом, який може споживатися у процесі виробництва в необмеженій кількості відтворюваних циклів. Вона невідчужувана, існує незалежно від простору, може одночасно перебувати і споживатися у багатьох місцях. Якщо матеріальні блага можна купувати, повертати, передавати іншим, то інформацію не можна повернути назад. Інформація чутлива до чинника часу, вона знецінюється з часом до повної втрати вартості¹⁷⁹.

Вважаємо, що *все різноманіття виокремлених сучасною наукою ознак інформації можна об'єднати у три групи:*

по-перше, здатність інформації зберігати зміст при зміні форми;

по-друге, невідворотна тенденція інформації до «витікання» («просочування»), внаслідок чого її неможливо приховати назавжди;

по-третьє, своєрідність методів виникнення, відтворення та старіння інформації.

Усі вони повністю релевантні інформації фінансів – предмету діяльності та змісту інформаційних продуктів і послуг інституту фінансового рахівництва. Кожну з них ми детально розглянемо.

На відміну від решти інформації, фінансова інформація, будучи, приналежною до загального феномену інформації, існує в нерозривному зв'язку із вартістю (грошовим капіталом), а тому має додаткову унікальну ознаку й відіграє особливу роль в економіці. Фінансова інформація (її інформаційний обмін), на відміну від решти інформації, представляє, так би мовити, симбіоз інформації та руху вартості. Вона одночасно є результатом (наслідком) і причиною у вартісно-інформаційній взаємодії в економіці. Детально це розглядалося у параграфі 2.2. *Унікальність фінансової інформації в тому, що лише вона представляє дані про навколишній світ в універсальному зіставному в часі та просторі вартісному (грошовому) вимірі.*

Тому вважаємо, що *інформації фінансів притаманні чотири ознаки (характерні риси, властивості), які існують одночасно і виявляються у тісній взаємодії. Вони визначають особливість інформації фінансів як економічного ресурсу і лежать в основі розвитку інституту фінансового рахівництва.* Структурно-логічну схему зв'язку цих ознак унаочнено на рис. 2.3.1.

¹⁷⁹ Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М. Сучасні економічні теорії: Підручник / За ред. А. А. Чухно. – К.: Знання, 2007. – 878 с. – С. 455–456.

Рис. 2.3.1. Ознаки (характерні риси) інформації фінансів

Розглянемо детальніше кожну з названих ознак інформації фінансів.

Властивість інформації зберігати зміст при зміні форм виявляється в тому, що, будучи подано в текстовому форматі, графічно або закодовано у вигляді символів чи утримуючись в людській пам'яті, інформація фінансів завжди зберігає свій зміст. Структурно-логічний зв'язок цього зображено схематично на рис. 2.3.2.

Завдяки тому, що інформація фінансів може представлятися у символах і абстракціях (тобто кодуватися), її можна стискати. На сучасному етапі вона кодується (представляється) у символах найпростішої знакової (двійкової) системи чисел – цифри один «1» і нуль «0». Кожен знак або символ такої системи числення містить один біт інформації, а вимірюється обсяг символної інформації у байтах: 1 байт = 8 бітів, що відповідає восьми розрядам двійкового числа.

Рис. 2.3.2. Структурно-логічний зв'язок, що відображає здатність інформації фінансів зберігати зміст при зміні форми

Завдяки здатності до кодування інформація фінансів є надзвичайно мобільним економічним ресурсом і може одночасно, миттєво, у величезних обсягах транспортуватися до сотень і більше мільйонів користувачів, при цьому витрати на її передавання із розвитком техніки постійно зменшуються, наближаючись до нуля. У науці навіть існує думка, що інформацію можна прирівняти до поняття руху. Властивість інформації багаторазово перекодуватися без втрати змісту дозволяє її користувачам переходити, наприклад, від текстового відображення до графічного, а далі – до її зорового та мисленого уявлення¹⁸⁰.

¹⁸⁰ Демин А. И. Информационная теория экономики: Макромодель / А. И. Демин. – М. : Палев, 1996. – 347 с. – С. 62.

Здатність інформації фінансів до мобільності відповідає особливостям та потребам розвинених ринкових відносин. Зокрема, фінансовий ринок може бути ефективним, лише за одночасного охоплення якомога більшої кількості учасників, які формують попит і пропозицію на грошовий капітал. У XXI столітті цей ринок оснащений новітніми інформаційними технологіями, результатом яких є майже миттєве переведення грошового капіталу, залучення максимально широкого кола учасників ринку і разом з тим зменшення трансакційних витрат.

Здатність інформації фінансів стискатися і кодуватися зумовлює її особливість зберігатися в дедалі менших носіях, що веде до збільшення обсягів збереженої інформації за одночасного зменшення витрат на це. Нині існують наукові розроблення, які дають змогу в недалекому майбутньому зберігати інформацію на носіях нанорівня¹⁸¹. Здатність інформації фінансів кодуватися без втрати змісту визначає такі особливості участі цього економічного ресурсу у створенні доданої вартості, як зменшення витрат на зберігання і передавання інформації з наближенням їх до нуля; зростання швидкостей, кількостей та обсягів трансакцій з інформацією.

Зауважимо, що в реальному житті властивість інформації фінансів зберігати зміст при зміні форм не завжди реалізується, оскільки в інформаційному обміні можуть виникати проблеми, зумовлені людським чинником і (або) технічними збоями. Наприклад, при створенні того чи іншого інформаційного продукту та послуги фінансового рахівництва існує імовірність пошкодження інформації, її неправильного розуміння, свідомого викривлення тощо. Це слід враховувати при організації розвитку інституту фінансового рахівництва.

Наступною ознакою інформації фінансів є її невідворотна тенденція до так би мовити «витікання» («просочування»), вона не може бути прихована назавжди. Схематично сутність цієї особливості інформації фінансів подано на рис. 2.3.3.

Вважаємо, що невідворотна тенденція інформації фінансів до витікання (просочування), швидкого поширення та неможливість бути прихованою назавжди є проявом об'єктивного суспільного призначення інформації ставати відомою користувачеві. У реальному житті рано чи пізно навіть приховувана інформація стає відомою третім особам, а згодом – і широкому загалу. У сучасній економіці ця риса часом набуває своєрідних спотворених форм:

¹⁸¹ Нано- – префікс, що у системі одиниць СІ означає множник 10^{-9} .

зокрема, із розвитком інформаційних технологій з'являються висококваліфіковані ІТ-спеціалісти – хакери (*hacker*, від *to hack* – рубати, шматувати), котрі стають комп'ютерними зломниками й здатні з легкістю добути будь-яку приховану інформацію.

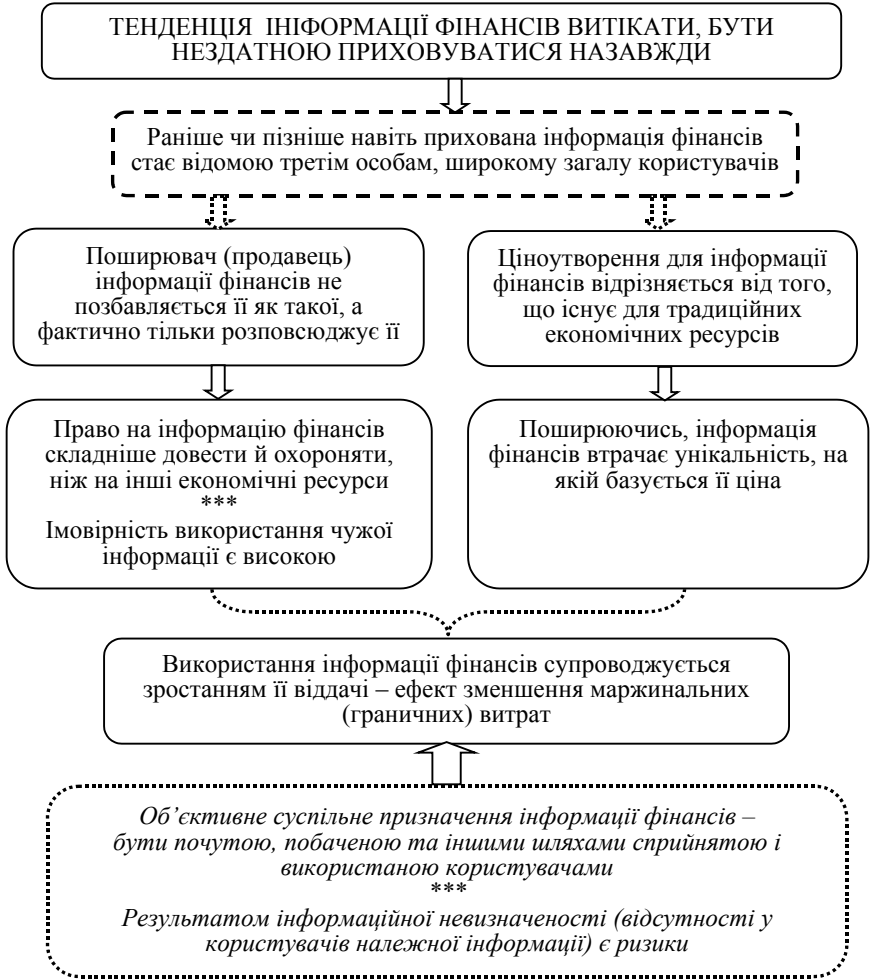

Рис. 2.3.3. Структурно-логічна схема властивості інформації фінансів витікати, внаслідок чого її неможливо приховати назавжди

Характерна риса інформації фінансів витікати і бути нездатною приховатися назавжди в економічних відносинах суспільст-

ва має різноманітні форми прояву. Наприклад, через її властивість витікати й легко поширюватися у сучасному суспільстві виникає чимало проблем із визначенням прав власності на неї, а у виробництві продуктів існує висока ймовірність використання чужої інформації фінансів. Реальністю є те, що поширювач (продавець) інформації при її поширенні (продажу) не позбавляється її як такої, а фактично тільки розповсюджує її. У результаті цього в юридичній та економічній практиці право на інформацію довести й охороняти куди складніше, ніж на решту видів економічних ресурсів.

Усупереч властивості інформації фінансів витікати й бути нездатною приховуватися назавжди в сучасній економіці – одночасно з політикою транспарентності і розкриття інформації – нерідко вдаються до політики обмеження інформаційного обміну, обмеження доступу до інформації. Результатом цього є невизначеність, ризики, можливість маніпулювання інформацією для отримання вигоди. Політика обмеження доступу до інформації – це наслідок поки що недосконалості суспільства, суперечностей між учасниками економіки, розвитку у них фінансового егоїзму. Вона містить суперечності, породжуючи нову невизначеність, а отже, й ризики. Фактично всупереч тому, що ризики за своєю природою є результатом інформаційної невизначеності (недостатності інформації), суспільство продовжує вибудовувати механізм їх мінімізації саме на обмеженні доступу до інформації.

Перші спроби оцінити у фінансах зв'язок інформації та ризику описано на початку ХХ століття у праці «Ризик, невизначеність та прибуток» (1921) американського економіста Френка Хайнемена Найта (Frank Hyneman Knight). Досліджуючи стратегію поведінки корпорації, він визначив інформацію як поняття, протилежне невизначеності та обернено пропорційне ризику. При цьому ризик – це оцінена будь-яким чином імовірність події, а невизначеність – те, що не піддається оцінюванню¹⁸². Ризик є результатом неповної інформації і дає змогу з певною мірою достовірності передбачати будь-яку подію, при цьому чим більше інформації, тим менший рівень ризику. Мірою невизна-

¹⁸² Див.: *Knight F. H. Risk, Uncertainty, and Profit*. Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co. – 2000, 375 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>; *Brooke Geoffrey T. F. Uncertainty, Profit and Entrepreneurial Action: Frank Knight's Contribution Reconsidered*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=NZAE2007&paper_id=17

ченості інформації є інформаційна ентропія – той мінімум інформації, що потрібен для подолання невизначеності випадкової величини¹⁸³.

Відкритість фінансової інформації – це шлях до зменшення невизначеності, отже, і ризиків. Доказом цього є остання світова фінансова криза, що розпочалася на ринку іпотеки і споживчого кредитування США через нехтування належною інформацією.

Для управління фінансовими ризиками суспільство має вибудувати таку систему доступу до інформації, за якої зменшуватиметься інформаційна ентропія (невизначеність) у фінансах, і розвиток інституту фінансового рахівництва повністю відповідає цьому завданню. Вважаємо, що розвиток інформаційного суспільства супроводжуватиметься переходом до механізмів мінімізації ризиків, які лежать у площині ширшого інформування громадянського суспільства, підвищення рівня фінансово-економічної грамотності та соціально-економічної відповідальності його членів. Інформація існує, щоб бути сприйнятою та використаною, і цьому сприяють мобільність, доступність і глобальність сучасного інформаційного зв'язку.

За рівнем доступності інформації для учасників фондового ринку сучасна фінансова наука виокремлює в ньому три рівні ефективності: ринок слабкої, напівсильної та сильної ефективності. Недостатня відкритість і доступність інформації створює можливість маніпулювання нею, підтвердженням чого є фондовий ринок, коли його учасники навмисно розповсюджують неправдиві дані. Внаслідок цього ціна, попит та (або) обсяг торгів на ринку відхиляються від рівня (або підтримують на рівні), який суттєво відрізняється від того, що сформувався би без розповсюдження таких відомостей. Скориставшись такими відхиленнями, ці учасники можуть отримати вигоду. Маніпулювання інформацією фінансів порушує принципи вільної торгівлі та механізм справедливого ціноутворення, не дозволяє добросовісним інвесторам кваліфіковано приймати рішення.

¹⁸³ Поняття інформаційної ентропії введено американськими науковцями-практиками Клодом Шеноном (Claude Elwood Shannon) і Ворреном Вівером (Warren Weaver) у роботі «Математична теорія зв'язку» (1949) (Shannon Claude E., Weaver Warren. *The Mathematical Theory of Communication*. Univ of Illinois Press, 125 p.). Узагальнюючі положення, сформульовані американським вченим у галузі електроніки Ральфом Хартлі (Ralph Vinton Lyon Hartley) у роботі «Передача інформації» (1928) (Hartley, R.V.L. «Transmission of Information» // *Bell System Technical Journal*. – Vol. 7. – Number 3. – P. 535–563. – July 1928), де вводилася логарифмічна міра інформації, відома нині як «хартлівська кількість інформації», К. Шенон та У. Вівер запропонували поняття інформаційної ентропії як міру невизначеності інформації.

Незважаючи на політику обмеження доступу до інформації та явища свідомого маніпулювання нею, інформація має невідворотну тенденцію до витікання. Прикладом того, знову ж таки, слугують сучасні фондові ринки: у більшості країн на рівні закону чинною є заборона використовувати на фондових ринках інсайдерську інформацію¹⁸⁴, але вона нерідко просочується на ринок, стає відомою іншим особам, які з вигодою використовують її. Для фондових ринків тема відкритості інформації надзвичайно актуальна, про що, зокрема, йдеться у документах Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (International Organization of Securities Commissions, IOSCO)¹⁸⁵.

Наступною ознакою інформації фінансів є своєрідність виникнення, відтворення і старіння інформації. Схематично її сутність подано на рис. 2.3.4.

Своєрідність виникнення, відтворення та старіння інформації фінансів як економічного ресурсу виявляється в такому:

1) На відміну від інших економічних ресурсів вона не зношується від частого користування, а навпаки – чим інтенсивніше нею користуються, тим більше нової інформації створюється¹⁸⁶. Наприклад, будь-яка фінансова звітність, статистичні та аналітичні матеріали не зменшуються від того, що їх продивляються та досліджують численні користувачі. Понад те, дані щодо фінансового ринку, корпоративних фінансів, державних і місцевих фінансів, а також фінансів домогосподарств і міжнародних фінансів є предметом постійного вивчення дедалі більшого числа користувачів. Базуючись на отриманій інформації, вони генерують нову інформацію, в результаті інформаційний обмін стає повнішим, більш вичерпним і корисним, зменшується інформаційна асиметрія фінансів, мінімізуються можливість маніпулювання інформацією та фінансові ризики.

¹⁸⁴ Поняття «інсайдер» (англ., inside – всередині) вперше з'явилось на фондовому ринку США у 1930-х і спочатку стосувалося лише тих осіб, що мали службовий доступ до конфіденційної інформації. З розвитком інформаційних технологій, коло інсайдерів стало набагато ширшим. До інсайдерської інформації належать дані про можливі зміни у керівництві корпорації, її стратегії, ймовірність випуску нового продукту, впровадження нової технології, результати переговорів щодо злиття компаній, скупку контрольного пакету акцій, можливі фінансові труднощі та багато іншої суттєвої службової інформації, що не розкривається, оскільки у разі оприлюднення може вплинути на ринкову ціну цінних паперів корпорації.

¹⁸⁵ Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/ioscopd132_ua.pdf

¹⁸⁶ Могилёв А. В. Информатика : Учеб. пособие для вузов / А. В. Могилёв; А. В. Могилёв, Н. И. Пак, Е. К. Хённер. – М. : Академия, 1999. – 816 с.

Рис. 2.3.4. Структурно-логічна схема своєрідності виникнення, відтворення та старіння інформації фінансів

Мільйони учасників економіки можуть користуватися однаковою інформацією фінансів, не зменшуючи, а навпаки примножуючи її та підвищуючи вартість створюваних за її участі продук-

тів. Така особливість цієї інформації актуалізує розвиток інституту фінансового рахівництва, його роль в економіці та фінансах.

2) Фінансова інформація здатна поєднуватися з іншою інформацією, створюючи різноманітні та корисні інформаційні комбінації, збільшення яких – за інших рівних умов – веде до зменшення рівня невизначеності (ентропії), а отже, й ризику. Наприклад, при визначенні ціни грошового капіталу поєднують багато різноманітної інформації про чинники, які прямо та (або) опосередковано впливають на неї. Тому алгоритм розрахунку номінальної ціни (відсотка) грошового капіталу (*stated, or nominal rate, k*) (див. формулу 2.3.1) охоплює дані щонайменше за п'ятьма параметрами. Серед них: реальна мінімальна відсоткова ставка, рівень інфляції, дані щодо можливості неповернення грошового капіталу, відомості про рівень його ліквідності, а також час можливого повернення.

$$k = k' + IP + DRP + LP + MRP, \quad (2.3.1)$$

де: k' – реальна, бездомішкова відсоткова ставка (*pure rate of interest*), IP – інфляційна надбавка (*inflation premium*), DRP – надбавка за ризик несплати (*default risk premium*), LP – надбавка за ліквідність, ринковість фінансового активу (*liquidity, or marketability premium*), MRP – надбавка за ризик, зумовлений терміном повернення грошей (*maturity risk premium*). Зауважимо, що величини цих компонентів на практиці досить важко точно виміряти, для цього потрібно чимало іншої інформації.

Охоплюючи практично всі аспекти суспільного буття і подаючи їх у вартісному (грошовому) вимірі, фінансова інформація завжди органічно поєднується із загальноекономічною та іншою описовою інформацією: відбувається інформаційне взаємодоповнення, формування різноманітної необхідної для користувачів інформації. Поєднання фінансової інформації із загальноекономічною, галузевою, технічною, політичною і соціальною інформацією при підготовці різноманітних аналітичних матеріалів фінансового рахівництва є основою забезпечення корисності даних для інвесторів й емітентів, регуляторів і фінансових посередників, а також широкого загалу громадськості.

3) Інформація фінансів є відносною, і кожен її фрагмент набуває значення тільки в системі інших фрагментів, що створюють контекст. Зважаючи на це, при вивченні, наприклад, фінансової звітності обов'язково слід зважати на примітки і пояснення до неї. Вони допомагають користувачеві звітів розкрити контекст поданих даних, краще зрозуміти значимість і причино-наслідкові

зв'язки вартісно-інформаційних взаємодій того, чия звітність досліджується. Саме тому неодмінність приміток і пояснень до фінансових звітів закріплена міжнародними стандартами. У звітах корпорацій обсяги приміток і пояснень у десятки разів перевищують обсяг самих форм звітності.

4) Незважаючи на те, що кожна нова інформація генерується з використанням інформації попередньої, а також у процесі поєднання різних видів інформації, інформація фінансів як економічний ресурс водночас є величиною нелінійною. Тобто грандіозні за суттю інформаційні результати можуть бути отримані внаслідок поодиноких інформаційних сплесків – відкриттів, винаходів, просвітлень. Підтвердженень тому в історії фінансів чимало.

Наприклад, одним із фундаментальних положень фінансів є поняття часової вартості грошового капіталу (*time value of money*), без якого неможливо уявити функціонування сучасних ринкових фінансів. Воно є золотим правилом бізнесу і полягає в тому, що цінність грошей сьогодні вища, ніж цінність тих самих грошей, отриманих у майбутньому, і на даній концепції базується теорія того, що грошовий капітал має приносити відсотки. Достеменно невідомо, хто і коли вперше сформулював поняття часової вартості грошей, лише загальновідомо, що математик середньовіччя Фабіначчі, він же Леонардо Пізанський (Leonardo Pisano, близько 1170 – близько 1250) вже писав про таке у своїх працях. Можливо, він здобув ці знання від арабських вчителів, навчаючись в Алжирі, або згодом – подорожуючи Єгиптом, Сирією, Візантією та Сицилією.

Наприкінці XIX століття австрійський економіст Ойген фон Бём-Баверк (Eugen Böhm Ritter von Bawerk), базуючись на інформації щодо часової вартості грошового капіталу, досліджував у праці «Капітал та відсоток» (1884–1889) теорію капіталу та відсотку на капітал. А у XX столітті професор Єльського університету (США) Ірвінг Фішер (Irving Fisher) у праці «Теорія відсотка» (1930), вивчаючи на базі напрацювань з питань часової вартості капіталу зв'язок між темпами інфляції та номінальною і реальною відсотковими ставками, сформулював відоме нині «рівняння Фішера». Він також аналізував співвідношення грошової маси, швидкості обігу грошової одиниці, рівня цін та обсягів виробництва продукції, сформулювавши рівняння обміну¹⁸⁷.

5) Інформація фінансів як економічний ресурс не зношується, але морально старіє – це невпинний процес, швидкість якого із розвитком інформаційного суспільства зростає. При цьому інфор-

¹⁸⁷ Fisher I. The Theory of Interest. – N.Y.: The Mscmillian Company, 1930. – P. 14.

мацію робить старішою не сам час, а поява нової, актуальнішої інформації, яка уточнює, доповнює або відхиляє повністю чи частково попередні дані, і старіння інформації фінансів супроводжується зменшенням її цінності (ціни).

Філософські засади взаємодії явищ часу та інформації досліджувалися бельгійським фізиком і хіміком, лауреатом Нобелівської премії з хімії (1977) Іллею Романовичем Пригожиним (Іуа Prigogine) у праці «Кінець визначеності. Час, хаос та нові закони природи» (1997)¹⁸⁸. Учений визначав час як фундаментальний вимір нашого існування, що передує буттю.

Інформація фінансів як економічний ресурс певним чином розподілена у часі. При цьому поява із часом нової інформації веде до старіння попередньої інформації, що зовсім не означає, що змінюється зміст попередньої інформації. Часовий аспект інформації фінансів є результатом об'єктивного чотиривимірного простір-час існування – такого, де окрім тривимірного існує ще вимір часу. Тому явище старіння інформації фінансів доцільно розглядати також з позицій теорії, згідно з якою всі форми існування матерії визначаються, окрім дуалізму інформація-енергія, також дуалізмом простір-час¹⁸⁹. Схематично появу фінансових подій у часі, а отже, й появу відповідної фінансової інформації можна зобразити так, як це подано на рис. 2.3.5.

Тобто на кожен момент існує інформація фінансів, що стосується тієї чи іншої події. Питання в тому, яку саме інформацію використовувати, як опрацьовувати та як трактувати.

Як зазначалося, інформація фінансів як економічний ресурс існує в часі, у вартісно-інформаційній взаємодії і впливає на економіку та її фінанси. Для аналізу розкиданих у часі та просторі фінансових подій використовують різноманітні прийоми, інструментарій. Наприклад, в інвестиційному аналізі завжди існує поле інформації, і постає питання про відбір корисної інформації, приведення її до зіставного вигляду й подальшого аналізу. Розглядаючи вартість інвестованого капіталу з позицій далекої перспективи (наче відсторонений погляд на події, погляд ззовні), аналітики за допомогою спеціального фінансового інструментарію оцінюють майбутні грошові потоки та можливі фінансові результати того чи іншого інвес-

¹⁸⁸ Пригожин И. Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. Ижевск: ЦИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 208 с. – С. 143; Див.: Суторміна В. М. Фінанси зарубіжних корпорацій: Підручник. – К.: КНЕУ, 2004. – 566 с. – С. 168–169.

¹⁸⁹ Арутюнов В. Х., Мішин В. М., Свінцицький В. М. Філософія. Навч. посіб. для аспірантів і здобувачів ученого ступня екон. спец. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с. — С. 192–193.

тиційного проекту. Серед такого інструментарію коефіцієнт дисконтування, алгоритм розрахунку приведеної (теперішньої) вартості грошового капіталу¹⁹⁰, чистої приведеної вартості¹⁹¹ та інші. Інститут фінансового рахівництва у своїй діяльності використовує весь арсенал фінансового інструментарію.

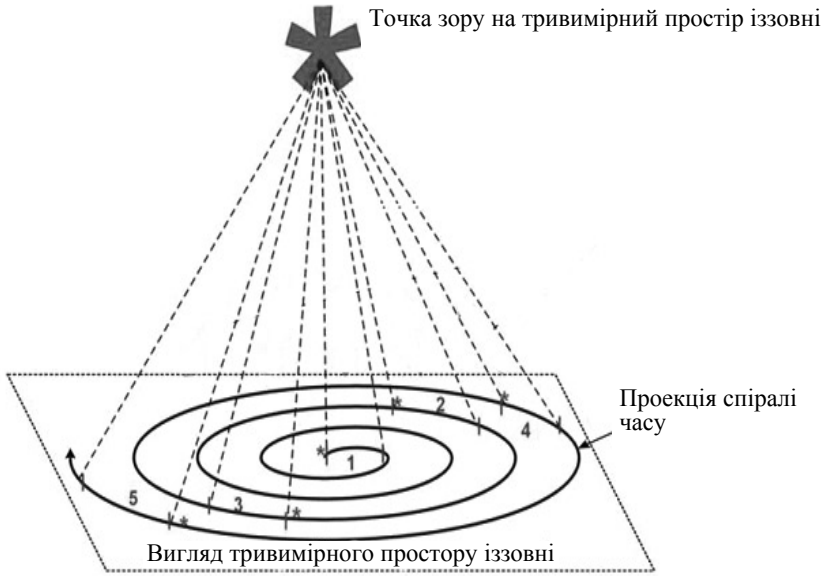

Рис. 2.3.5. Вигляд розподілу фінансових подій у часі з точки зору відстороненого (зовнішнього) погляду¹⁹²

¹⁹⁰ Грошовий капітал у часі оцінюється за допомогою інструментарію, що зв'язує його майбутню вартість (*future value, FV*) з сьогоденням, шляхом її «приведення» до теперішнього часу (*PV* – теперішня, приведена вартість, *present value*). Майбутня вартість досліджуваного грошового капіталу з позицій поточного моменту показує його ймовірну вартість на якийсь певний момент у майбутньому. На поточний момент грошовий капітал цінується вище, ніж у майбутньому. Щоб величини були співставні, майбутню (очікувану) вартість, приводять (конвертують) за допомогою відповідного дисконту (тобто дисконтують) до поточного моменту (тобто розраховують приведену вартість такого капіталу). Алгоритм розрахунку приведеної грошової вартості капіталу такий: $PV = FV \times 1 / (1 + r)^t$, де $1 / (1 + r)$ – це коефіцієнт дисконтування; r – відсоткова ставка; t – порядковий номер періоду настання події.

¹⁹¹ Рух грошового капіталу у часі необхідно оцінити з позицій доцільності інвестування коштів, фінансової ефективності проекту. Для цього використовують алгоритм чистої приведеної вартості капіталу (*net present value, NPV*): $NPV = PV - \sum FV \times 1 / (1 + r)^t$. Тобто загальний обсяг інвестицій (їх теперішня, приведена вартість) прирівнюється до приведеної вартості очікуваних у майбутньому надходжень від цих інвестицій.

¹⁹² Складено за: Павлова С. Н. В измененном состоянии сознания. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naturalworld.ru/kniga_rabota-v-izmenennom-sostoyanii-soznaniya.htm

Суспільство у господарській діяльності традиційно використовує річний відлік часу та його частини. Така ж періодичність лежить в основі збирання й опрацювання інформації фінансів, планування та управління. Старіння фінансової інформації, так би мовити, йде в ногу з регулярністю цих подій. При цьому в інформаційну епоху швидкість старіння інформації має невпинну тенденцію до зростання, що зумовлено низкою об'єктивних процесів: 1) вартість є дуже мінливою величиною, а тому фінансова інформація як похідна від неї також надзвичайно волатильна, мінлива; 2) із розвитком інформаційних технологій момент виникнення інформації дедалі більше збігається з моментом її фіксації та сприйняття користувачами. Інформаційні технології ніби «підштовхують» час, інформація оновлюється, а отже, й морально старіє швидше; 3) невпинний розвиток суспільства, його науково-технічний прогрес генерують дедалі нову інформацію; 4) у суспільстві зростає рівень знань, і все більше нових аспектів фінансових відносин, які раніше не розглядалися, стають об'єктом поглибленого дослідження, результатом чого є поява нової інформації.

Фінансовій інформації як економічному ресурсу властива унікальна особливість, що робить її відмінною від решти інформації. ***Тільки фінансова інформація здатна подавати дані про навколишній світ в універсальному зіставному в часі та просторі вартісному (грошовому) вимірі.*** На основі цієї унікальної риси фінансової інформації можливі аналіз, планування і контроль потоків грошового капіталу в економіці, дослідження всієї гами вартісних відносин її фінансової інфраструктури.

На початку ХХІ століття наука доводить, що все у світі може бути оцифровано і піддається обчисленню. Ізраїльський учений, лауреат премії Вольфа у галузі фізики¹⁹³ Яков Давид Бекенштейн (*Jacob D. Bekenstein*)¹⁹⁴ сформулював концепцію цифрової фізики (*digital physics*). Згідно з нею інформація описує все у світі і все піддається обчисленню, тому Всесвіт можна розглядати як єдине інформаційне поле, результат комп'ютерної програми, величезний цифровий обчислювальний пристрій¹⁹⁵. У житті суспільства яскравим підтвердженням цієї концепції є фінансові відносини та їхня інформація.

¹⁹³ Премія Вольфа відома як передвісник Нобелівської премії у галузі фізики. 16 лауреатів Нобелівської премії з фізики, перед тим були відзначені премією Вольфа.

¹⁹⁴ Я. Д. Бекенштейн перший у світі сформулював ідею застосування термодинаміки до опису чорних дірок, відомий дослідженням зв'язків між інформацією та гравітацією.

¹⁹⁵ *J. D. Bekenstein*. Information in the Holographic Universe // Scientific American. – Volume 289. – Number 2. – August 2003. – P. 61.

Фінансові відносини як результат вартісно-інформаційних взаємодій у суспільстві підтверджують можливість бути поданими у цифровому вигляді. У фінансовій інформації закладена здатність подавати все, що залучається в сфері економічних відносин – зокрема, економічні ресурси, учасники економіки, процеси формування, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту, накопичення та інвестування – у цифровому, вартісному (грошовому) вимірі. При цьому фінансова інформація здатна, повністю зберігаючи інформативність, багаторазово переноситися на інші носії, оброблятися та піддаватися математичному опрацюванню. Оцифрована фінансова інформація потрібна всім учасникам економіки, які на її підставі аналізують, планують, приймають рішення та контролюють господарські процеси на макрота мікроекономічному рівнях.

Актуальними для інформаційної економіки є наукові дослідження ролі інформації у створенні доданої вартості. Їхні положення важливі для інституту фінансового рахівництва, щоб зрозуміти роль його інформаційних продуктів і послуг в економіці. При цьому найрелевантнішою у даному разі, вважаємо теорію факторів виробництва¹⁹⁶, згідно з якою нова вартість створюється не лише живою працею, а й уречевленою¹⁹⁷.

Як уже зазначалося, сучасна наука відводить чиннику інформації конче важливу роль у створенні вартості в економіці інформаційного суспільства. Вважаємо, що інформація фінансів виконує при цьому особливу роль. Нагадаємо, що ця інформація безпосередньо відображає рух вартості (грошового капіталу) в економіці (фінансова інформація) і характеризує процеси, що прямо й опосередковано пов'язані з ним, зумовлюють чи зумовлені цим рухом.

Вважаємо, що ефективність реалізації інформаційної функції фінансів може оцінюватися величною створюваною за її участі доданою вартості. Остання є результатом ефективних господарсь-

¹⁹⁶ Основоположник теорії факторів виробництва – французький економіст Жан Батіст Сей (Jean-Baptiste Say), який виклад її положення у роботі «Трактат політичної економії, або простий виклад способу, котрим створюється, розподіляється та споживається багатство» (1803).

¹⁹⁷ Див.: Блауг М. Мак-Куллох, Джон Рамсей // 100 великих економістів до Кейнса. – СПб.: Економікус, 2008. – 352 с. – С. 184–186; Василевский Е. Г. Джеймс Милль и Мак-Куллох // Всемирная история экономической мысли: В 6 томах / Гл. ред. В. Н. Черковец. – М.: Мысль, 1988. – Т. II. От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса. – 574 с.; Сэй, Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. – М.: Дело : Акад. нар. хоз-ва при Правительстве Рос. Федерации, 2000.

ких рішень, управління ризиками. Але питання в тому – як виокремити ту частку доданої вартості, що створена саме завдяки інформації фінансів.

Розглядаючи інформацію фінансів як чинник створення доданої вартості, важливо чітко розрізнити поняття «чинник грошового капіталу» та «чинник інформації». Практика доводить, що наявності землі, машин і обладнання, сировини і матеріалів, а також робочої сили недостатньо для реалізації того чи іншого проекту, навіть якщо для нього є достатній грошовий капітал. Необхідна ще інформація, зокрема інформація фінансова. Остання – дає змогу правильно поєднати вартості всіх інших факторів виробництва, порівняти їх у часі та просторі і знайти оптимальне рішення. Це інформація про: де і як придбати грошовий капітал; дохідність різноманітних активів; фінансові ризики; інвестиційні можливості, учасників економіки; тенденції фінансового розвитку тощо.

Носієм інформації фінансів є насамперед людський розум (знання, професіоналізм працівника), а також інші різноманітні носії, наприклад електронні та паперові записи. Якщо перше належить до такого фактору виробництва, як жива праця, то друге – до уречевленого фактору. У реальному житті обидві складові не легко відділити одну від одної, але за інформаційної доби з'являється домінування другої складової, що зумовлено невпинним збільшенням можливостей комп'ютерної техніки та розвитком інших елементів інформаційних технологій. При цьому носієм інформації фінансів дедалі частіше стають саме електронні пристрої, а паперові носії відходять на другий план, у результаті чого зростає ефективність використання інформації і зменшуються витрати на інформаційний обмін.

Вважаємо, що в основі реалізації ролі інформації як чинника створення доданої вартості лежить об'єктивна вартісно-інформаційна взаємодія. Вона вже розглядалася у параграфі 2.2 нашої праці.

Отже, джерелом створення вартості є всі задіяні у виробництві фактори – земля, основні засоби, людська розумова і фізична праця, грошовий капітал, інформація. У кожному продукті або послугах є часточка вартості, що сформована в результаті перенесення в них вартості (енергії) цих факторів, у тому числі енергії (вартості) інформації фінансів. Будь-яка інформація фінансів містить певний потенціал енергії, який за сприятливих умов втілюється у вартість того чи іншого продукту та (або) послуги, яка, своєю чергою, реалізується, оцінюючись ринком.

Інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва використовуються учасниками економіки для організації виробництва, розподілу, обміну та використання продуктів, забезпечення ефективного руху грошового капіталу, мінімізації ризиків. Чим більше корисної інформації містить той чи інший інформаційний продукт або послуга фінансового рахівництва, тим вище він цінується учасниками економіки. Далі вартість (енергія) інформаційних продуктів та послуг переноситься в інші створювані учасниками економіки продукти та послуги, додаючи їм вартості.

Ринкова ціна інформації фінансів – інформаційних продуктів та послуг інституту фінансового рахівництва – в інформаційному суспільстві має тенденцію до зменшення, але значимість її від того не падає.

Зауважимо, що явища вартості і ціни для інформаційного товару суттєво відрізняються від інших традиційних економічних ресурсів. Окремі підходи, що стосуються концепції ціни (вартості) інформації фінансів, подано автором у параграфі 5.2 пропонуваної праці.

РОЗДІЛ 3

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА

3.1. Законодавче закріплення в обміні інформацією фінансів принципу транспарентності

Інститут фінансового рахівництва являє собою системну діяльність, результатом якої є необмежені за доступом інформаційні продукти та послуги, що надають учасникам економіки необхідні їм відомості з питань фінансів. Надзвичайно важливим для становлення цього інституту є закріплення у відповідних нормативних документах – законах і підзаконних актах – порядку, визнаного суспільством обов'язковим для (а) організації цієї системної діяльності та (б) забезпечення належного обміну інформацією фінансів. Закріплений законодавчо, цей порядок є неодмінною інституційною основою фінансового рахівництва. Тобто процеси виявлення, збору, обробки, аналізу, підготовки та подання різноманітних інформаційних продуктів і послуг (змістом яких є інформація щодо фінансів) користувачам¹⁹⁸ мають певною мірою регулюватися суспільством на законодавчому рівні.

Згідно з класифікацією етапів (стадій) інституціоналізації соціальних інститутів¹⁹⁹, законодавче закріплення положень стосовно порядку діяльності того чи іншого інституту розпочинається на другому – передостанньому етапі їх становлення. Важливість процесу визначення та фіксації у нормативно-правових актах понять і положень стосовно порядку функціонування фінансового рахівництва зумовлена тим, що у такий спосіб цей соціальний інститут закріплюється в суспільстві історично, опредмечується і перетворюється на об'єктивну реальність.

Дослідження сутності та особливостей інституту фінансового рахівництва показало, що його характерною ознакою є те, що інформація, яка подається в його інформаційних продуктах і по-

¹⁹⁸ Взяті в цьому ці процеси представляють інститут фінансового рахівництва як цілісну системну діяльність.

¹⁹⁹ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – С. 80–120. Детальніше про етапи (стадії) інституціоналізації фінансового рахівництва див. параграф 1.1.

слугах, завжди відкрита (необмежена за доступом), і її користувачем може бути будь-хто²⁰⁰. З огляду на це першочерговими в законодавчих інституційних засадах інституту фінансового рахівництва є ті поняття і положення, що стосуються закріплення в інформаційному обміні принципу прозорості. Вони спрямовані на забезпечення відкритої і зрозумілої користувачам інформації, досягнення ефективного вартісно-інформаційного обміну у фінансовій інфраструктурі макро- та мікроекономіки.

Принцип прозорості (прозорості, *transparency*) фінансів передбачає доведення до відома користувачів повної, достовірної і зрозумілої інформації про минулий, теперішній та очікуваний у майбутньому стан фінансових відносин як цілих країн, так і окремих учасників їхніх економік. Це інформація про потоки грошового капіталу, фінансові результати та всі інші питання, що прямо та (або) опосередковано стосуються вартісно-інформаційної взаємодії в економіці. Принцип прозорості поширюється на фінанси макро- та мікроекономіки і визнається ключовим у забезпеченні публічності фінансів, розкриття учасниками економіки інформації та ефективного функціонування фінансової інфраструктури в цілому.

Поняття прозорості слід відрізнити від поняття розкриття інформації, вони не ідентичні і схожі лише на перший погляд. Згідно із затвердженою НКЦПФР «Концепцією розкриття інформації на фондовому ринку» (2012)²⁰¹, розкриття інформації є системою дій емітента цінних паперів, спрямованих на інформування своїх власників, державних органів та інших учасників ринку про своє фінансово-економічне становище, діяльність та інші відомості, що передбачені законодавством. Тобто розкриття інформації є механізмом, який дає змогу підвищити прозорість (прозорість) і відкритість сучасного фондового ринку.

Механізм розкриття інформації не забезпечує повної прозорості. Нерідко учасники ринку розкривають величезні обсяги інформації, що не становить цінності, а натомість важливі для користувачів відомості залишаються нерозкритими. В результаті діяльність такого учасника ринку продовжує бути непрозорою. Надаючи багато інформації, що не стосується справи, корпорації часто мають на меті маніпулювати нею та (або) завуалювати реальну картину. Прикладом такого є подання детальної інформації про

²⁰⁰ Детально про характерну ознаку інституту фінансового рахівництва див. параграф 1.2.

²⁰¹ Концепція розкриття інформації на фондовому ринку України: Рішення НКЦПФР від 26.04.2012 року № 645.

номінальних власників, тоді як дані про реальних власників і міру їхнього впливу на корпорацію залишаються прихованими за складними юридичними конструкціями, спеціально створюваними структурами й офшорними компаніями.

Реалізація в інформаційному обміні суспільства принципу транспарентності базується на відповідному законодавчо закріпленому понятійному апараті та процедурах. В Україні правові засади інформаційного обміну, у тому числі того, що має місце у фінансовій інфраструктурі її економіки, закладено законами «Про інформацію» (1992)²⁰², «Про науково-технічну інформацію» (1993)²⁰³, «Про захист персональних даних» (2010)²⁰⁴, «Про доступ до публічної інформації» (2011)²⁰⁵, «Про відкритість використання публічних коштів» (2015)²⁰⁶, а також «Концепцією національних інформаційної політики» (2003)²⁰⁷. Діє також низка підзаконних актів, які регулюють обмін інформацією на фондовому ринку, у банківській та інших сферах економіки. При цьому слід зазначити, що сучасне законодавство України з питань інформаційного обміну формується з урахуванням найкращої зарубіжної та міжнародної практики. На мікроекономічному рівні продовженням і розвитком державного та місцевого законодавства є нормативні акти корпорацій (накази, положення, інструкції, методики, кодекси поведінки тощо). Окремі корпорації та їхні об'єднання розробляють і приймають до дії відповідні нормативні документи, якими регулюється їхній інформаційний обмін з питань фінансів. Це є одним із сучасних трендів інформаційної економіки.

Регулюючи відносини щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації, Законом «Про інформацію» було зафіксовано низку ключових принципів побудови інформаційного обміну в Україні.

²⁰² Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 року № 2657-XI. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

²⁰³ Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

²⁰⁴ Про захист персональних даних: Закон України від 1.06.2016 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

²⁰⁵ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

²⁰⁶ Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>

²⁰⁷ Про Концепцію національної інформаційної політики: Постанова ВР України від 3.04.2003 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15>

Ними є: (а) гарантованість права на інформацію; (б) її відкритість, доступність і свобода обміну; (в) достовірність і повнота інформації; (г) свобода вираження поглядів і переконань; (д) правомірність одержання, використання, поширення, зберігання та захисту інформації; (е) захищеність особи від втручання в її особисте та сімейне життя.

Базуючись на цих принципах, у законодавстві України виокремлено поняття (1) відкритої інформації (відкритість фінансової інформації забезпечується її систематичною публікацією в офіційних друкованих виданнях, поширенням засобами масової інформації та безпосереднім наданням усім зацікавленим особам) і (2) інформації з обмеженим доступом, тобто такої, що класифікується як конфіденційна, таємна чи службова. Крім того, Законом «Про акціонерні товариства» (2008)²⁰⁸ в Україні до інформації з обмеженим доступом, тобто такої, що не надається на вимогу кожного акціонера, віднесено: дані, що підтверджують майнові права товариства; дані бухгалтерського обліку; перелік осіб товариства із зазначенням кількості, типу та/або класу належних їм акцій.

Відкритою є будь-яка інформація, крім тієї, що віднесена Законом до інформації з обмеженим доступом і класифікується як конфіденційна, таємна або службова. Крім того, користувачам завжди має відкриватися інформація з питань, що становлять суспільний інтерес (суспільно необхідна інформація), тобто така, що прямо чи опосередковано стосується загрози людині. Серед такої інформації дані про: (1) стан довкілля, якість харчових продуктів і предметів побуту; (2) аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні ситуації; (3) здоров'я населення, його життєвий рівень (харчування, одяг, житло, медичне обслуговування та соціальне забезпечення), освіта і культура, соціально-демографічні показники, стан правопорядку; (4) факти порушення прав і свобод людини; (5) незаконні дії органів державної і місцевої влади, їхніх посадових і службових осіб; (6) діяльність підприємств, у статутному капіталі яких (а) понад 50 % належать державі або територіальній громаді, а також тих, в яких (б) 50 % і більше належать господарському товариству, частка держави або територіальної громади в якому становить 100 %; (7) інші відомості, доступ до яких не може бути обмежено відповідно до законів і міжнародних договорів України. Фінансовий аспект при-

²⁰⁸ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року, зі змінами та доповненнями. — Ст. 77–78. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101>

сутній у всіх перелічених вище питаннях, тому ці положення безпосередньо формують інституційні засади фінансового рахівництва.

До конфіденційної інформації належить та, що (а) стосується даних про фізичну особу, а також (б) доступ до якої обмежено фізичною або юридичною особою. Тобто поширюватися така інформація може за бажанням (згодою) відповідної особи у визначеному нею порядку, відповідно до передбачених нею умов. При цьому законодавство передбачає, що в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини навіть конфіденційна інформація може бути поширена²⁰⁹.

Таємною є інформація, що містить державну, професійну, банківську таємницю, таємницю досудового розслідування та іншу передбачену законом таємницю.

До службової віднесена інформація, що міститься в документах суб'єктів владних повноважень, які становлять внутрішньовідомчу службову кореспонденцію, доповідні записки, рекомендації, якщо вони пов'язані з розробленням напряму діяльності установи або здійсненням контрольних, наглядових функцій органами державної влади, процесом ухвалення рішень і передують публічному обговоренню та (або) прийняттю рішень. Також до службової належить інформація, що зібрана в процесі оперативно-розшукової, контррозвідувальної діяльності, у сфері оборони країни, яку не віднесено до державної таємниці²¹⁰. Розвиток інституту фінансового рахівництва й підготовка його інформаційних продуктів і послуг мають обов'язково враховувати вимоги щодо захисту конфіденційної, таємної та службової інформації.

Важливим сегментом фінансової інфраструктури інформаційної економіки є публічні фінанси, що представлені фінансовими відносинами державних і місцевих органів влади. При цьому, як зазначають автори дослідження «Українська класична школа публічних фінансів» (2015)²¹¹, публічність фінансів підкреслює належність їхніх коштів суспільству, а не державній чи місцевій владі, і саме на цій основі розвивався ключовий принцип організації публічних фінансів – транспарентність. Натомість за умов адміністративної економіки за часів соціалізму запанувало поняття «державні фінанси», вказуючи на всеосяжну державну

²⁰⁹ Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

²¹⁰ Там само.

²¹¹ *Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І.* Українська класична школа публічних фінансів // *Фінанси України.* – 2015. – № 10. – С. 7–31.

складову в суспільному житті, на переважні права державної власності в розподілі й використанні суспільного продукту. Це поняття й досі є широко вживаним у науковому середовищі та в бізнесі.

На сучасному етапі розвитку суспільства інформаційна асиметрія фінансів макроекономічного рівня та дефіцит прозорості фінансової діяльності державної і місцевої влади є проблемою не лише для України. Але обрання Україною сучасного євроінтеграційного цивілізаційного напрямку має стати запорукою того, що поняття «публічні фінанси» – як ознака відкритості та гласності фінансових відносин її центральних і місцевих органів влади – поступово стане пануючим у вітчизняній науці та практиці. Цьому сприяють поява нових інформаційних технологій, Інтернету, веб-мережі та всіх супутніх удосконалень, що виводять інформаційний обмін державних і місцевих фінансів на принципово новий рівень. Крім того, для України процес трансформації державних і місцевих фінансів в інститут публічних фінансів посилюється викликами і загрозами, що постали на початку ХХІ століття перед її економікою як результат непрозорості фінансів її державних і місцевих органів влади, насамперед корупційної складової.

Законодавчі основи публічних фінансів у частині організації їх інформаційного обміну значною мірою в Україні вже сформовані. Зокрема, Законом «Про публічну інформацію»²¹² зафіксовано низку вихідних положень, що формують організаційне підґрунтя інституту фінансового рахівництва в частині публічних фінансів.

По-перше, публічною визначена інформація, яка (а) отримана або створена в процесі виконання обов'язків суб'єктами владних повноважень – тобто органами державної та місцевої влади, або (б) перебуває у володінні цих суб'єктів та інших розпорядників публічної інформації.

По-друге, розпорядниками публічної інформації можуть бути: (а) суб'єкти владних повноважень; (б) в частині інформації щодо використання бюджетних коштів – юридичні особи, які фінансуються з державного і місцевих бюджетів; (в) особи, які виконують делеговані повноваження суб'єктів владних повноважень (включно з наданням освітніх, оздоровчих, соціальних або інших державних послуг) – тільки в частині інформації, пов'язаної з виконанням їхніх обов'язків; (4) суб'єкти господарювання, які домінують на ринку або наділені спеціальними чи виключними

²¹² Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

правами, або є природними монополіями, – стосовно інформації щодо умов постачання товарів, послуг і цін на них. Усі розпорядники публічної інформації зобов'язані надавати її у формі відкритих даних на запит, оприлюднювати і регулярно оновлювати на єдиному державному веб-порталі відкритих даних і на своїх веб-сайтах.

По-третє, публічна інформація охоплює дані про (а) стан довкілля, (б) якість харчових продуктів і предметів побуту, (в) аварії, катастрофи, небезпечні природні явища та інші надзвичайні події, що сталися або можуть статися і загрожують здоров'ю та безпеці громадян, а також (г) іншу інформацію, що становить суспільний інтерес (суспільно необхідною інформацією). При цьому фінансова інформація може бути присутня в кожному з цих видів інформації, але насамперед вона належить до іншої.

По-четверте, публічна інформація є відкритою, крім випадків, встановлених законом. Відкрита публічна інформація подається у форматі, що дозволяє її автоматизоване оброблення електронними засобами, вільний і безоплатний доступ до неї і подальше використання. При цьому будь-яка особа може її вільно копіювати, публікувати, поширювати, використовувати (у тому числі в комерційних цілях) у поєднанні з іншою інформацією або шляхом включення до складу власного продукту з обов'язковим посиланням на джерело отримання такої інформації.

По-п'яте, доступ до публічної інформації здійснюється за принципами: (а) прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень; (б) вільного отримання, поширення та будь-якого іншого використання публічної інформації; (в) рівноправності, незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних чи інших ознак.

По-шосте, доступ до публічної інформації забезпечується шляхом: (а) її систематичного оприлюднення в офіційних друкованих виданнях, на офіційних веб-сайтах у мережі Інтернет, на єдиному державному веб-порталі відкритих даних, на інформаційних стендах, будь-яким іншим способом; (б) її надання за запитами.

По-сьоме, обмеження доступу до публічної інформації можливе тільки, якщо дотримується сукупність таких вимог: (а) винятково в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошен-

ню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя; (б) розголошення інформації може завдати істотної шкоди цим інтересам; (в) шкода від оприлюднення такої інформації переважає суспільний інтерес в її отриманні.

На доповнення до вище переліченого Законом України «Про відкритість використання публічних коштів»²¹³ встановлено умови та порядок забезпечення доступу до інформації про використання публічних коштів. Цим Законом визначено, що до публічних належать кошти: державного і місцевих бюджетів; НБУ; державних банків; державних цільових фондів; суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності; а також кредитні ресурси, надані під державні та місцеві гарантії.

На виконання Закону «Про доступ до публічної інформації» в Україні у мережі Інтернет створено офіційний державний інформаційний ресурс «Єдиний веб-портал використання публічних коштів»²¹⁴. Доступ до його даних є вільним і безоплатним, а порядок його адміністрування – включно із затвердженням суб'єкта, який безпосередньо адмініструє веб-портал, а також форм, за якими на ньому подається інформація – визначається Кабінетом Міністрів України.

Законом «Про відкритість використання публічних коштів» визначено критерії якості оприлюднених на Офіційному веб-порталі публічних фінансів України даних. Інформація на цьому веб-порталі має бути повною, правдивою, точною та реально відображати фактичний стан на відповідну дату або за відповідний період. Оприлюднена інформація має містити інформацію про: (а) використання коштів державного і місцевих бюджетів, коштів Пенсійного фонду та загальнообов'язкового державного соціального страхування; (б) розпорядника (одержувача) бюджетних коштів; (в) обсяги бюджетних асигнувань і реальних видатків у розрізі періодів у цілому та за окремими програмами; (г) укладені договори (предмет договору і його виконавець, загальна вартість, ціна та кількість закупленого товару, робіт чи послуг, процедура закупівлі, обсяг платежів за договором, термін дії договору); (д) виконання раніше укладених договорів; (е) кількість службових відряджень (у тому числі закордонних) та витрати на них.

²¹³ Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>

²¹⁴ Офіційний портал публічних фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spending.gov.ua/>

При цьому інформація має оприлюднюватися періодично і зберігатися у вільному доступі впродовж наступних трьох років.

Об'єктивні процеси інформаційної доби змушують інститут публічних фінансів ставати дедалі інформаційно відкритішим; це реалізується через інститут фінансового рахівництва.

Значною мірою на розвиток відкритості публічних фінансів спрямована політика провідних міжнародних фінансових організацій, зокрема ІМФ. Україна взяла на себе зобов'язання підвищувати якість публічної інформації і на початку 2003 року приєдналася до розробленого ІМФ «Спеціального стандарту поширення даних (SDDS)²¹⁵. У результаті публічна статистична інформація за секторами економіки України почала розміщуватися на веб-сторінках ІМФ²¹⁶, Державної служби статистики України²¹⁷ та Офіційного інтернет-представництва Національного банку України²¹⁸. Координатором поширення в Україні даних за цим Стандартом визначено Державну службу статистики.

Центральне місце у фінансовій інфраструктурі сучасної ринкової економіки займає фінансовий ринок, а тому законодавчі положення щодо його прозорості посідають важливе місце в інституційних засадах фінансового рахівництва.

Законодавче закріплення принципу транспарентності в інформаційному обміні фінансового ринку найефективніше в тих країнах, де існують: (1) дієві механізми контролю за менеджерами та (або) великими власниками корпорацій-учасниць цього ринку; (2) належне корпоративне керівництво корпорацій-учасниць ринку в особі їхніх керуючих органів²¹⁹. Механізми контролю за менеджерами та (або) великими власниками корпорацій-учасниць фінансового ринку представлені: (а) відповідною нормативно-

²¹⁵ Press Release: Ukraine Subscribes to the IMF's Special Data Dissemination Standard, January 2003. Офіційний сайт ІМФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/14/01/49/pr0303>

²¹⁶ Broadening Financial Indicators in the Special Data Dissemination Standard. IMF Policy Paper; February 22, 2010, 40 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/022210a.pdf>

²¹⁷ Спеціальний стандарт поширення даних МВФ. – Державна служба статистики України, офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

²¹⁸ Спеціальний стандарт поширення даних. НБУ, офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=51753

²¹⁹ Практика підтверджує, що навіть найкраща у світі система розкриття інформації і добре розроблені нормативні документи не можуть стати на заваді працівникам корпорації, які, маючи намір обманути корпорацію, її власників та інших зацікавлених осіб, подають неправдиву інформацію. У таких випадках керівні органи корпорації (Збори акціонерів, Наглядова Рада, Правління), будучи нетерпимими до будь-яких проявів сумнівних ситуацій у розкритті інформації, є дуже дієвими і приносять реальну користь. Детальніше про корпоративне управління див. параграф 3.2.

правовою базою; (б) системою правочину, тобто регуляторними органами, що аналізують фінансову інформацію на предмет виявлення викривлень; (в) судами, які покликані забезпечувати реалізацію прав учасників ринку, в тому числі прав на якісну інформацію з питань фінансів.

Важливо зазначити, що інститут фінансового рахівництва, представлений діяльністю авторитетних національних і зарубіжних консалтингових, аудиторських, спеціалізованих мас-медіа та інших інституцій, своєю чергою також сприяє законодавчому закріпленню принципу транспарентності в інформаційному обміні. *По-перше*, внутрішнє законодавство цих інституцій містить положення, спрямовані на дотримання принципу транспарентності як власних фінансових відносин, так і фінансів клієнтів. *По-друге*, інституції фінансового рахівництва здійснюють певний контроль за якістю інформації, що надається учасникам фінансового ринку. Наприклад, незалежні аудитори, яких залучають для перевірки та підтвердження правильності фінансових звітів, надають певні гарантії ринку щодо якості наданої інформації; засоби масової інформації, що мають активну позицію й достатньо поінформовані, аналізують поведінку учасників фінансового ринку та їхню інформацію, тобто відіграють вагомий роль у забезпеченні принципу прозорості.

Особливу роль у законодавчому закріпленні принципу транспарентності в інформаційному обміні сучасного фінансового ринку відіграють міжнародні фінансові організації Групи Світового банку (World Bsnk Group, WBG). Як інститути розвитку її члени є лідерами в розробленні та впровадженні правил функціонування фінансових ринків, у тому числі з питань інформаційного обміну. Питанням прозорості діяльності та розкриття інформації міжнародні фінансові організації (МФО) приділяють надзвичайно важливу роль, і з їхньої ініціативи на міжнародному рівні щороку визначають рейтинг прозорості діяльності учасників фінансового ринку (Aid Transparency Index)²²⁰.

Світовий банк (World Bank, WB) у 2010 році запровадив спеціальну Політику доступу до своєї інформації (Access Information Policy, AIP)²²¹, що забезпечило прозорість фінансування ним проєктів і стало прикладом для інших учасників фінансового ринку.

²²⁰ 2016 Aid Transparency Index. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ati.publishwhatyoufund.org/archive/>

²²¹ World Bank. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intranet.worldbank.org/WBSITE/INTRANET/INTRANETHOME/0,,contentMDK:23676433~pagePK:6426483~pPK:6402841~theSitePK:86048,00.html>

Реалізуючи політику розкриття інформації, WB відкрив вільний, без обмежень доступ через веб-сайт до своєї бази знань, до інформації щодо проектів. У результаті такої інституціоналізації фінансового рахівництва, упродовж 2010–2015 років з цього сайту було завантажено зовнішніми користувачами понад 6,1 млн документів і звітів за більш як 18 тис. інформаційних показників. Такий проактивний підхід дозволив розповсюдити інформаційне багатство цієї МФО, результати її наукових досліджень і важливі для всього світу статистичні дані. Після 2010 року й інші МФО – Африканський Банк Розвитку (African Development Bank) та Програма ООН з питань довкілля (United Nations Environment Programme) – наслідують приклад Світового банку в розробленні своїх політик з розкриття інформації.

Найбільш динамічним, волатильним і водночас впливовим для всієї економіки сегментом фінансового ринку є ринок цінних паперів (фондовий ринок). Саме тому в сучасній економіці належна організація системної інформаційної діяльності в частині фондового ринку є запорукою мінімізації ризиків й ефективного руху грошового капіталу. На ньому у величезних обсягах відбувається обіг грошового капіталу та залучаються численні учасники. Наприклад, 2012 року капіталізація фондового ринку США досягла 10,7 трлн євро, Євросоюзу – 6 трлн євро, а Японії – 2,4 трлн євро, що стосовно їхніх ВВП відповідно становило 108 %, 59 і 75 %²²². Віддзеркаленням важливості для сучасних економік фондових ринків є критерій оцінювання корпорацій за рівнем капіталізації їхніх акцій. Корпораціями з високою капіталізацією вважаються ті, загальна ринкова ціна акцій яких понад 10 трлн дол. США, середньою – від 2 до 10 трлн дол. США, а малою – менше 2 трлн дол. США²²³.

Практика функціонування фондових ринків свідчить, що політика регулювання їхнього інформаційного обміну базується на відповідних концепціях державного регулювання діяльності корпорацій на ринку. На сучасному етапі розрізняють дві концепції такого регулювання. Одна з них полягає в тому, що держава законодавчо окреслює коло подій та обставин, які можуть статися на ринку, закріплюючи чіткі норми, які визначають правила поведінки його учасників. Інша концепція передбачає переважно ринкові механізми, але при цьому має місце державне регулю-

²²² Ринкова капіталізація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/CVyhlS>

²²³ INVESTOPEDIA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.investopedia.com/terms/m/marketcapitalization.asp>

вання процесу розкриття інформації. У практиці фондових ринків обидва підходи застосовуються паралельно, але у деяких країнах розкриття інформації відіграє помітнішу роль. В Україні політика державного регулювання фондового ринку фактично зводиться до регулювання розкриття інформації, що і зафіксовано Законом «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» (1996)²²⁴.

Нормативні акти, що визначають порядок розкриття інформації на фондовому ринку, окреслюють (а) перелік інформації, яка підлягає розкриттю, (б) періодичність і (в) порядок такого розкриття, а також (г) відповідальність у разі неналежного виконання вимог законів і підзаконних актів.

В основі регулювання фондового ринку через розкриття інформації лежить розуміння такого: (1) механізм ринку здатен ефективніше, ніж будь-які регуляторні органи, попереджати неналежну поведінку його учасників (насамперед, емітентів); (2) розкриття інформації є дієвою і разом з тим недорогою заміною законодавчому регулюванню. За такого підходу держава, здійснюючи регулювання розкриття інформації на фондовому ринку, частково покладає відповідальність за захист прав та інтересів інвесторів, кредиторів та інших учасників ринку на них самих. Тобто діє принцип «*caveat emptor*», що в перекладі з латини означає «хай буде покупець обачливим». Отже, попри наявність інформації на фондовому ринку тут все одно може мати місце інформаційна асиметрія, коли, приміром, інвестори та кредитори мають менше – порівняно з емітентами – інформації про цінні папери та послуги, які вони купують на ринку. Тож таким інвесторам і кредиторам слід бути дуже обачливими й уважними.

Закон України «Про акціонерні товариства» (2008)²²⁵ зобов'язує емітентів цінних паперів розкривати інформацію на фондовому ринку за трьома каналами: (1) подання даних у загальнодоступній інформаційній базі, що ведеться НКЦПФР України; (2) публікації в офіційному друкованих виданнях Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та НКЦПФР; (3) безпосереднє подання до НКЦПФР. При цьому емітент цінних паперів до моменту подання інформації в офіційні джерела має розміщувати її на власному веб-сайті (веб-сторінці). Цим Законом визначено,

²²⁴ Закон України «Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні» від 30.10.1996 року № 448/96-ВР. – Ст. 1, 2.

²²⁵ Закон України «Про акціонерні товариства» від 17.09.2008 року, зі змінами та доповненнями. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101>

що обов'язковому розкриттю підлягає вся регулярна інформація, до якої віднесено інформацію річної та квартальної звітності емітента про результати його фінансово-господарської діяльності.

Порядок розкриття інформації на фондовому ринку встановлює «Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів» (2007)²²⁶ НКЦПФР. Цим Положенням визначено перелік особливої фінансової інформації, що підлягає розкриттю емітентом залежно від того, який вид цінного папера випускається ним в обіг. Встановлено, що розкриватися особлива інформація має шляхом оприлюднення її в загальнодоступній інформаційній базі даних НКЦПФР, опублікування в офіційному друкованому виданні, розміщення на сторінці в мережі Інтернет та подання до НКЦПФР.

Встановлено, що для емітентів акцій (часток, паїв) особливою фінансовою інформацією, що підлягає розкриттю, є: (а) кількість і вартість акцій (розмір часток, паїв), включно з особами, що володіють щонайменше 10 % акцій; (б) чисельність працівників (включно з посадовцями) та оплата їхньої праці; (в) дивіденди; (г) емітовані цінні папери; (д) бізнес, майновий стан і фінансово-господарська діяльність емітента; (е) гарантії третіх осіб за борговими цінними паперами; (ж) баланс, звіти про фінансові результати, рух грошових коштів і зміни у власному капіталі, а також примітки і пояснення до них; (з) аудиторський висновок.

Для емітентів, що відкрито розміщують облигації, а також акціонерних товариств, у статутному капіталі яких щонайменше 25 % належить державі, особливою інформацією фінансів, що підлягає розкриттю, є дані про: (а) посадовців та осіб, послугами яких користується даний емітент; (б) власні цінні папери; (в) господарську та фінансову діяльність; (г) участь у створенні інших юридичних осіб; (д) підтверджені аудитором баланс, звіти про фінансові результати, грошові потоки та зміни у власному капіталі, а також примітки і пояснення до них; (е) при емісії цільових облигацій (їх забезпеченням є об'єкти житлового будівництва) – звіт про стан об'єкта нерухомості.

Для емітентів, які відкрито розміщують іпотечні облигації або сертифікати, а також сертифікати фонду операцій з нерухомістю (ФОН), особливою інформацією, що має розкриватися, є дані про: (а) конвертацію цінних паперів; (б) заміну управителя; (в) іпотечне покриття; (г) заміну фінансової установи, що обслу-

²²⁶ Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення НКЦПФР від 03.12.2013 року № 2826. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>

гове іпотечні активи; (д) дострокове погашення іпотечних облігацій; (є) внесення змін до проспекту емісії іпотечних цінних паперів; (ж) трансформацію (перетворення) іпотечних активів, що забезпечують виконання зобов'язань за розміщеними іпотечними сертифікатами; (з) низку іншої інформації.

Важливим аспектом діяльності фондового ринку є котирування цінних паперів, і роль фінансового рахівництва як джерела інформації тут ключова. Для недопущення маніпулювання цінами на фондовому ринку в Україні затверджено НКЦПФР «Порядок запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі» (2011)²²⁷.

Зауважимо, що інституційні засади фінансового рахівництва в частині законодавчого закріплення принципу транспарентності в обміні фінансовою інформацією стають дієвими, якщо вони підкріплені і супроводжуються процесом контролю за їх дотриманням. Наприклад, в Україні держава взяла на себе обов'язок здійснювати контроль за розкриттям інформації емітентами на фондовому ринку. Але на практиці цей контроль певною мірою є декларативним. Хоча законодавством передбачена норма, за якою «емітент, який не опублікує, або опублікує не в повному обсязі інформацію, або ж вона буде недостовірною, зобов'язаний буде нести відповідальність відповідно до закону»²²⁸, її реалізація є проблематичною. Декларативність цієї норми в тому, що нині в Україні відсутні критерії, порядок і процедури оцінювання достовірності та повноти інформації, яка надається емітентами учасникам фондового ринку. Вважаємо, що дієвість контролю за дотриманням принципу транспарентності в обміні інформацією фінансів, зокрема на фондовому ринку, може бути досягнута, якщо порядок і процедури такого контролю базуватимуться на теоретичних засадах інституту фінансового рахівництва (детально див. Розділ II), зокрема, на інформаційній концепції фінансів, розумінні сутності вартісно-інформаційної взаємодії та особливостей феномену інформації фінансів.

Фондовий ринок України поступово інтегрується в європейський і глобальний ринок цінних паперів. Тому державна політика розкриття інформації, а отже розвиток інституту фінансового ра-

²²⁷ Про затвердження Порядку запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі: Рішення НКЦПФР від 4.06.2011 року № 716. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1045-11>

²²⁸ Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення НКЦПФР від 03.12.2013 року № 2826. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>

хівництва в частині інформації фондового ринку має враховувати норми європейського і міжнародного права.

У міжнародній практиці ознаками належного розкриття інформації на фондовому ринку є: (а) регулярність і своєчасність розкриття інформації; (б) відсутність перешкод для доступу до інформації; (в) повнота, достовірність і точність інформації; (г) доречність, порівнянність і підкріплення документами інформації, що розкривається²²⁹. При цьому передбачається обов'язковість не тільки повного й оперативного розкриття інформації, а й дієвих і своєчасних засобів її поширення. Критеріями розкриття інформації визначено, що воно має бути чесним, неоманливим, без упущень, і при цьому має дотримуватися принцип рівного ставлення до користувачів інформації. Останнє означає, що інформація не може надаватися окремим інвесторам або іншим зацікавленим особам до того, як вона буде розкрита широкому загалу користувачів, але є винятки, коли цей принцип може не враховуватися. Винятки допустимі при: роботі з радниками та рейтинговими агентствами, веденні ділових переговорів з метою укладання комерційних і фінансових угод, переговорах з працівниками корпорації, профспілками або їхніми представниками²³⁰.

На міжнародному фондовому ринку розкриття інформації регулюється Стандартами розкриття інформації IOSCO та Директивами Європейського Союзу (ЄС). Зокрема, IOSCO спирається на такі документи: «Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, які перебувають в лістингу» (2002)²³¹ та «Загальні принципи розкриття обговорень керівництва та аналізу фінансового становища і результатів діяльності» (2003)²³². До директив ЄС з питань розкриття інформації зокрема належать: Директива 109 «Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку» (2004)²³³,

²²⁹ Пособие по корпоративному управлению : В 6-ти т. – М.: Альпина Бизнес Букс, 2004. – Т. 4, Ч. IV: Раскрытие информации и прозрачность. – С. 9.

²³⁰ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що перебувають в лістингу // Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). – жовтень 2002 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

²³¹ Там само.

²³² General Principles Regarding Disclosure of Management's Discussion and Analysis of Financial Condition and Results of Operations. – Report of the Technical Committee of the IOSCO. – February 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD141.pdf>

²³³ Директива 2004/109/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15.12.2004 року «Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l22022>

Директива 71 «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж» (2003)²³⁴, Директива 34 «Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню» (2001)²³⁵.

Положення Директив Європарламенту та Ради Євросоюзу вимагають, щоб інформація, яка розкривається емітентами, була достатньою і якомога об'єктивною. Для цього у проспекті емісії цінних паперів має міститися інформація про всі важливі особливості та ризики пов'язані з емітентом, його гарантом та цінними паперами (див. Додаток 1). При цьому інформація має бути легкодоступною, що передбачає зрозумілість, можливість аналізу й достатній обсяги (не більше 2500 слів мовою країни, де розроблено проспект).

Директива ЄС №71 передбачає необхідність узгодження інформації, що подається у проспектах емісії на фондових ринках країн-членів, таким чином, щоб забезпечувати однаковий захист їхніх інвесторів. Крім того, стандартизація розкриття інформації має спростити процеси для тих інвесторів країн-членів ЄС, котрі бажають накопичувати капітал у третіх країнах.

У фінансовій інфраструктурі економіки кожної країни центральне місце посідає банківський сектор, і в багатьох країнах не фондові біржі, а банки є основними посередниками на ринку цінних паперів. Тому Директиви ЄС через регулювання порядку гармонізації процесів забезпечення транспарентності емітентів цінних паперів обов'язують узгоджувати ці процеси із завданнями та обов'язками Європейської системи центральних банків (ЄСЦБ)²³⁶. Зокрема, Директива ЄС № 109 особливу увагу концентрує на необхідності розкриття інформації центральними банками держав-членів, цінні папери яких допущені до торгів на регульованому ринку (тобто біржі).

Директиви ЄС регулюють також мінімальну тривалість перебування інформації у широкому доступі. Зокрема, Директива ЄС

²³⁴ Директива 2003/71 /ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 року «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0071-20140523>

²³⁵ Директива 2001/34/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28.05.2001 року «Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0034>

²³⁶ ЄСЦБ об'єднує Європейський центральний банк (ЄЦБ) та центральні банки країн-членів ЄС.

№109 вимагає, аби щорічні звіти залишалися у загальному доступі щонайменше впродовж наступних п'яти років після звітного року. При цьому якщо емітент має надавати консолідовану звітність, то її необхідно супроводжувати доповіддю компанії-засновника, складеною за вимогами законодавства держави-члена, де зареєстрована така компанія-засновник. Якщо ж консолідована звітність не вимагається, вона має містити доповідь, підготовлену згідно із законодавством держави-члена, де зареєстрована компанія-емітент, інформація якої розкривається.

На початку XXI століття IOSCO розробила стандарти розкриття інформації з метою уможливлення ефективного транскордонного обігу (торгівлі) цінних паперів. Було констатовано, що у світі існує два підходи до регулювання цього процесу: підхід передбаченого обсягу та підхід загального обов'язку²³⁷.

У разі застосування підходу передбаченого обсягу емітенти мають надавати інвесторам та громадськості суттєву інформацію. Для цього введено поняття суттєвості інформації і визначається мінімальний перелік подій, дані про які вважаються суттєвими. Суттєвою є інформація, ненадання чи викривлення якої може вплинути на економічне рішення її користувача. Вона охоплює дані про події, що відбуваються у проміжках між наданням регулярної (квартальної, піврічної чи річної) інформації.

Згідно з вимогами OECD до суттєвої інформації щодо фінансів, яка підлягає розкриттю, належать: (а) результати фінансово-господарської діяльності; (б) завдання фінансово-господарської діяльності; (в) інформація щодо великих власників; (г) політика винагород членів виконавчого органу корпорації та її основних керівників; (д) суттєві угоди з пов'язаними особами; (е) передбачувані чинники ризику (галузеві та регіональні; зумовлені сировинною залежністю; ризики фінансових і валютних ринків; ризики виробництва; позабалансові угоди; ризики, зумовлені зобов'язаннями з охорони довкілля тощо); (є) дані щодо працівників та інших зацікавлених осіб.

Практика розкриття суттєвої інформації існує, наприклад, на фондових ринках США та Японії; відповідні переліки суттєвої інформації подано нами в Додатках 2 і 3. Лістингові компанії мають надавати таку інформацію ринку у піврічній і річній звітності. При цьому у США на додаток до переліку суттєвої інфор-

²³⁷ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. – Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

мації, що визначена Комісією з цінних паперів і бірж (Securities and Exchange Commission, SEC) як така, що здатна впливати на ціну цінних паперів, може вимагатися додаткова інформація. Це зумовлено тим, що судами США було розширено визначення поняття суттєвості. В результаті інвестори – якщо вони вважають, що інформації згідно з переліком SEC недостатньо або вона оманлива – можуть подати позов проти емітента, і суд має визначити суттєвість розкриття чи нерозкриття інформації. Суттєва інформація дуже чутлива до чинника часу. Тому нормативними актами регулюється не лише сам перелік суттєвих подій та інформації, а й обов'язковість оперативного розкриття інформації²³⁸.

Підхід загального обов'язку при розкритті інформації має місце в Європейському Союзі та деяких інших країнах, зокрема у Бразилії. За цим підходом законодавство вимагає від компаній, що перебувають у лістингу, розкривати суттєву інформацію та інформацію, що здатна вплинути на ціну, але при цьому (а) не зазначається, які саме види подій можуть вважатися суттєвими, або ж (б) визначаються події, котрі лише як правило можуть вважатися суттєвими. Прикладом останнього є Бразилія (див. Додаток 4). У разі, коли емітент визнає інформацію такою, що здатна вплинути на ціну, або суттєвою, інформація має ним негайно розкриватися без жодних характеристик цієї інформації. При цьому підході передбачається, що інформація, яка підлягає розкриттю, має оцінюватися з трьох позицій: (а) її можливого впливу на ціну та (або) вартість відповідних акцій; (б) інформаційного очікування ірраціонального (нерозумного, нелогічного) інвестора на ринку; (в) необхідності завчасного розкриття інформації громадськості. У разі застосування підходу загального обов'язку дозволяються затримки в розкритті інформації, але за певних умов.

2003 року в Україні НКЦПФР затвердила Принципи корпоративного управління, що базуються на принципах ОЕСД²³⁹. Згідно з ними, бізнес при визначенні суттєвості інформації не має обмежуватися вимогами чинного законодавства, а враховуючи інтереси й потреби користувачів, регулярно надавати детальнішу інформацію, здатну суттєво вплинути на їхні рішення.

²³⁸ У США SEC вимагає, щоб корпорації, які перебувають у лістингу, сповіщали у спеціальній поточній звітності (Форма 8-K) про будь-яку суттєву подію не пізніше двох робочих днів після того, як вона відбулася.

²³⁹ Про затвердження Принципів корпоративного управління. Рішення НКЦПФР, 11.12.2003 № 571.

До суттєвої інформації фінансів (вона є у продуктах і послугах фінансового рахівництва корпорації) віднесено: (1) мету бізнесу (наприклад, досягнення певних фінансових показників, розвиток нової діяльності, вихід на нові ринки, час, коли її планується її досягти); (2) стратегію бізнесу (включає необхідні для цього фінансові ресурси, порядок їх використання); (3) результати фінансової й операційної діяльності (пройшовши аудит, результати фінансової діяльності мають розкриватися за останні три роки у складі балансу і звітів про фінансові результати, рух грошових коштів, власний капітал і приміток до звітів); (4) оцінювання змін у складі та структурі активів (за останні три роки), оцінювання поточної та перспективної ліквідності активів, аналіз рентабельності та іншу подібну інформацію, що дає змогу оцінити фінансові перспективи бізнесу; (5) структуру власності та контролю над бізнесом (зокрема інформація про осіб, у власності яких є щонайменше 5 % статутного капіталу); (6) розмір винагород та участь у капіталі посадових осіб органів управління товариства; (7) істотні чинники ризику, що можуть вплинути на фінансове становище й результати господарської діяльності бізнесу і які можна з достатньою мірою впевненості спрогнозувати; (8) збільшення чи зменшення статутного капіталу; (9) випуск облігацій; (10) придбання товариством власних акцій; (11) суттєві зміни у структурі акціонерного капіталу (поява власника, частка якого в капіталі бізнесу перевищує 10, 25, 40, 50, 60, 75 відсотків); вчинення правочину щодо майна або послуг, вартість яких перевищує 10 % вартості активів бізнесу на момент його вчинення; будь-які судові справи (включно з тими, що пов'язані з банкрутством, управлінням майном тощо); зміна реєстратора або депозитарія; факти лістингу (делістингу) емітованих бізнесом цінних паперів.

Перелічена вище суттєва інформація фінансів має розкриватися на регулярній основі, при цьому у складі суттєвої інформації виокремлено поняття «особливої інформації», яка має розкриватися негайно (впродовж двох днів після виникнення відповідної події чи зміни). Повною визнається інформація, яка містить усі дані; при цьому окрім фактичних даних мають розкриватися обґрунтовані прогнози щодо господарської діяльності та фінансового становища бізнесу.

Ключовими гравцями в сучасній ринковій економіці є ТНК, фінансова діяльність яких – зокрема торгівля цінними паперами – одночасно здійснюється на фінансових ринках кількох країн. При розкритті інформації для корпорацій, чії цінні папери перебува-

ють у лістингу двох і більше країн, IOSCO запровадила принцип одночасності та однаковості розкриття. Його суть у тому, що кожна ТНК має подавати відповідну інформацію про себе одночасно й в однаковому вигляді на ринках усіх тих країн, де вона представлена у лістингу, незалежно від того, лістинг якої країни вважається для неї основним²⁴⁰.

Сучасна економіка базується на принципі конкуренції, і реальністю є те, що через надмірний фінансовий егоїзм її учасників розкрита інформація може бути використана ними для послаблення або навіть фінансово-економічного знищення конкурентів. Тому конфіденційна інформація не підлягає розкриттю. Тут актуальним стає питання виокремлення із широкого масиву фінансово-економічної інформації такої, що класифікується як конфіденційна. Це також важливий момент інституціоналізації фінансового рахівництва, оскільки змістом його інформаційних продуктів і послуг має бути лише відкрита, не обмежена за доступом інформація. На практиці корпорації на сучасному етапі закріплюють свою політику щодо конфіденційності укладанням зі своїми працівниками, партнерами, інвесторами, кредиторами, клієнтами відповідних угод про конфіденційність і нерозголошення інформації.

Разом із тим вважаємо, що в інформаційній економіці право тлумачити поняття «конфіденційної інформації» не можна повністю віддати на розсуд корпорацій. Результатом цього можуть стати нескінченні вилучення відомостей з переліку інформації, що підлягає розкриттю. Вважаємо, що критерії того, яку інформацію слід вважати конфіденційною, а яку – ні мають законодавчо визначати державні органи.

У вересні 2014 року Верховною Радою України було ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами – з іншої²⁴¹. Згідно зі 387 статтею Угоди Сторони – з метою повноцінного функціонування ринкової економіки й задля стимулювання торгівлі – зобов'язалися спрямовувати свою діяльність на обмін інформацією і до-

²⁴⁰ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу. – Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

²⁴¹ Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої. 2014. [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/rada/show/984_a11

свідом щодо наявних систем і відповідних нововведень з таких питань, як: захист прав акціонерів, кредиторів та інших зацікавлених сторін; розвитку політики корпоративного управління відповідно до міжнародних стандартів; упровадження на національному рівні відповідних міжнародних стандартів і поступове наближення до права ЄС у сфері бухгалтерського обліку та аудиту. Отже, Україна взяла зобов'язання імплементувати у своєму законодавстві низку нормативних документів, що закріплюють принцип транспарентності у фінансових відносинах її суспільства. Тож можна стверджувати, що процес забезпечення транспарентності в обміні фінансовою інформацією в Україні триває.

3.2. Стандартизація фінансової звітності

Економічний розвиток суспільства та його фінансових відносин неможливий без інформаційного обміну, належність якого визначається повнотою і зрозумілістю, актуальністю і достовірністю його інформації, можливістю її однозначного тлумачення і коректного порівняння. Існування в суспільстві механізмів, що забезпечують зазначені параметри і критерії інформаційного обміну, є конче важливим інституційним принципом розвитку фінансового рахівництва, оскільки на кожному етапі його діяльності відбір і подальше використання необхідних даних безпосередньо залежать саме від них. Досягається це, зокрема, стандартизацією фінансової звітності. Від того, наскільки учасники економіки виконують стандартизовані вимоги формування і подання звітності, безпосередньо залежать стан фінансового рахівництва, якість його відної інформації й готових інформаційних продуктів та послуг.

У сучасній економіці у фінансових звітах формалізується чимала частина інформації фінансів. При цьому звіти різняться за предметом і метою, неоднакові за періодом і обсягом охопленої інформації, формою подання даних тощо. Серед них виокремлюється ***обов'язкова фінансова звітність загального призначення***, до якої належать: балансовий звіт (*balance sheet*) – відомий ще як звіт про фінансове становище суб'єкта господарювання, звіти про його фінансові результати (*income statement*), зміни у власному капіталі (*statement of changes in equity*), фінансові потоки (рух грошових коштів, *cash flow statement*), а також примітки і пояснення до них. Наприкінці 2010-х років учасники

економіки на національних і міжнародному рівнях не лише сформували перелік обов'язкової фінансової звітності загального призначення, а й визначили принципи її складання. Тобто має місце її стандартизація.

Крім переліченого, існують *також податкова і статистична звітність*, які також є *обов'язковими і стандартизуються*.

Слід зауважити, що зазначений перелік обов'язкової фінансової звітності існував не завжди, і можна впевнено стверджувати, що в подальшому – із розвитком інформаційної економіки та її фінансів, інформаційних технологій і людських знань – звітність буде вдосконалюватися і з'являтимуться її нові форми. Це підтверджується всією попередньою історією розвитку цієї звітності для корпорацій. Процес удосконалення фінансової звітності та її стандартизації є нескінченним, адже постійно розвивається економіка і її фінанси, формуються нові сегменти фінансового ринку, з'являються нові фінансові інструменти, збагачуються людські знання, посилюється усвідомлення важливості забезпечення фінансово-економічної транспарентності учасників економіки.

Окрім розвитку і стандартизації фінансової звітності відбувається поширення її на дедалі ширше коло учасників економіки. Якщо попервах обов'язкова фінансова звітність загального призначення стосувалася лише великого корпоративного бізнесу, то на сучасному етапі у багатьох країнах вона поступово поширюється на малий і середній бізнес, а також на публічні фінанси.

В Україні переліченою вище стандартизованою обов'язковою фінансовою звітністю загального призначення поки охоплено не всіх учасників економіки. Згідно із Законом «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» (1999)²⁴², уже згадувані чотири форми обов'язкової звітності загального призначення та примітки до них мають подавати лише підприємства. При цьому за міжнародними стандартами її зобов'язані складати лише публічні акціонерні товариства, банки, страховики і підприємства, які провадять господарську діяльність за видами, перелік яких визначається Кабінетом міністрів України. На бюджетні установи, представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності та суб'єктів малого підприємництва вимога про складання чотирьох форм звітності загального призначення не поширюється. Для них встановлено скорочену за показниками фінансову звітність у

²⁴² Про бухгалтерський облік та фінансову звітність: Закон України від 16.07.1999. Ст. 12-1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

складі балансу і звіту про фінансові результати, які подаються раз на рік.

В інформаційному обміні фінансова звітність залежно від ситуації є джерелом необхідних даних або видом кінцевих інформаційних продуктів. При цьому учасники економіки, готуючи її для внутрішніх і зовнішніх користувачів, можуть здійснювати це як самостійно, із залученням власних фінансово-економічних підрозділів, так і шляхом замовлення цієї послуги у спеціалізованих інституцій, наприклад, аудиторських чи інших консалтингових компаній. Сформована таким чином фінансова звітність стає, з одного боку, важливим, але далеко не єдиним джерелом інформації фінансового рахівництва, з іншого – різновидом його інформаційних продуктів і послуг.

Стандартизація фінансової звітності може супроводжуватися розробленням єдиного плану рахунків бухгалтерського обліку. В Україні такий план існує. Подібний підхід до стандартизації фінансової звітності сприяє правильному використанню первинних облікових даних для формування фінансових звітів, забезпечує якість і зіставність вхідної інформації для інституту фінансового рахівництва.

Одним із аспектів стандартизації фінансової звітності є її частота (періодичність). Наприклад, нині мінімальна частота складання обов'язкової звітності загального призначення – квартал. При цьому шоквартально подаються лише балансовий звіт (звіт про фінансове становище) і звіт про фінансові результати, а решта звітів – раз на рік. Вважаємо, що інформаційна економіка ХХІ століття ставатиме дедалі динамічнішою і з подальшим прогресом інформаційних технологій і поширення їх на дедалі більше коло суб'єктів господарювання зростатиме не лише потреба, а й можливості генерувати й отримувати фінансову інформацію в режимі реального часу в онлайн режимі (від англ. *online* – на лінії, на зв'язку).

Такі аспекти стандартизації фінансової звітності як (а) охоплення якнайбільшого кола суб'єктів не за національними, а за міжнародними стандартами і (б) частота звітності виводять інститут фінансового рахівництва на якісно новий рівень. Це сприяє мінімізації інформаційної асиметрії у фінансових відносинах, зменшенню невизначеності, а отже, ризиків і втрат, тож як результат може підвищуватися ефективність економіки та її фінансів.

Історично стандартизація фінансової звітності розпочалася з вимог до обов'язкової фінансової звітності корпорацій. Це мало місце після першої світової фінансової кризи кінця 1920-х – по-

чатку 1930-х років. Тоді США прийняли рішення про створення Комісії з цінних паперів та бірж (Securities and Exchange Commission, SEC), зобов'язавши комерційні фірми звітувати про фінансове становище та результати діяльності. Комісія наказала розробити правила рахівництва, що відомі нині як Загальноприйняті принципи рахівництва (Generally Accepted Accounting Principles, GAAP)²⁴³.

З часом процес стандартизації фінансової звітності вийшов на міжнародний рівень. Від середини ХХ століття розвиток міжнародного руху грошового капіталу – насамперед інвестицій ТНК, набуваючи дедалі більших обсягів, вимагав відповідного інформаційного забезпечення з боку тих суб'єктів, в економіку яких планувалося спрямовувати грошові потоки. У результаті рушіями міжнародної стандартизації звітності стали ТНК, яких до того спонукала низка об'єктивних чинників.

Міжнародна стандартизація фінансової звітності, будучи інституційною основою розвитку фінансового рахівництва, має важливе значення для світової та національних економік, а також їхніх учасників на макро- та мікрорівнях.

По-перше, міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення дозволяє мінімізувати інформаційні та фінансові ризики, поліпшити взаєморозуміння учасників фінансового ринку. Відсутність надійної інформації про стан інвестованих ресурсів суттєво обмежує, а інколи й зовсім припиняє міжнародний рух капіталів. Розмаїття практик складання фінансової звітності стає стримувальним чинником у розвитку міжнародних інвестицій. Для подолання цього ТНК вимушені вдаватися до детальної перевірки і навіть залучати до складання фінансової звітності авторитетні міжнародні аудиторські компанії, висновкам яких довіряють.

По-друге, міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення сприяє скороченню грошових, трудових і часових витрат інвесторів та емітентів цінних паперів, суттєво знижує вартість підготовки інвестицій. Використання складеної за міжнародними стандартами звітності дозволяє зменшити (а) чималі витрати на аудиторські послуги, (б) кількість коригувань при підготовці зведених і консолідованих фінансових звітів, а також (в) полегшити процес синхронізації фінансового та управлінського рахівництва.

²⁴³ Карлін Т. Р. Анализ финансовых отчетов (на основе GAAP). – М.: ИНФРА-М, 1998. – С. 23.

По-третє, міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення дає можливість всім юрисдикціям при підготовці фінансової звітності ефективно використовувати передові знання і технології фінансового рахівництва. Зокрема, стандартизація фінансової звітності передбачає залучення іноземних фахівців з відповідною широкою експертизою з фінансового рахівництва, що особливо важливо для країн з «молодими» фінансовими ринками, серед яких і Україна.

По-четверте, міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення створює сприятливі умови для розвитку теорії та світової практики складання такої звітності з урахуванням економічних і соціальних особливостей окремих країн, а також традицій місцевих юридичних практик.

По-п'яте, міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення є альтернативою домінуванню політики окремих країн у її складанні. Адже національні системи підготовки фінансової звітності окремої країни зазвичай не можуть бути використані в інших юрисдикціях. Вони мають бути відповідним чином адаптовані. Міжнародна стандартизація дозволяє уникнути цього й нівелювати домінування політики фінансового рахівництва окремих країн. Історичним фактом є те, що бажання уникнути домінування системи стандартизації звітності США (GAAP) стало свого часу, однією з причин активізації в Європі процесів стандартизації обов'язкової фінансової звітності.

По-шосте, на сучасному етапі міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення стає надзвичайно актуальною для розвитку ринків запозичень місцевої влади. Із посиленням процесів децентралізації і збільшенням обов'язків місцевих органів влади з надання комунальних послуг у всьому світі обсяги цих ринків зростають. Така тенденція триватиме з огляду на величезну потребу місцевого самоврядування в інвестиціях. Але для учасників цього процесу – передусім інвесторів, серед яких чимало міжнародних кредиторів, у тому числі ТНК – існує проблема оцінювання кредитних ризиків: адже безперечним є факт, що нині є дефіцитом достовірної і надійної фінансової звітності позичальників-місцевої влади. Це характерно не лише для України, а й для більшості інших країн.

За даними експертів Світового банку²⁴⁴, у багатьох країнах фінансові звіти, що їх місцеві органи влади готують для міністерств

²⁴⁴ George E. Peterson. Measuring Local Government Risk and Improving Creditworthiness. – Prepared for World Bank. March 1998, – 27 p.

фінансів і урядів провінцій, рідко містять фінансову інформацію у формі, котру вимагають учасники фінансового ринку для оцінювання кредитного ризику. Нерідко у цих звітах (а) одноразові виняткові доходи відображаються поруч із регулярними, (б) змішуються показники, що відображаються за касовим методом обліку і методом нарахувань, (в) капітальні бюджети не відокремлюються від операційних, (г) нові запозичення не виокремлюються із загальної категорії «дохід», відображаючись на балансі місцевого бюджету. Незважаючи на це, лише в небагатьох країнах існує вимога того, щоб муніципальні фінансові звіти підлягали незалежному аудиту і були доступні громадськості. Понад те, у той час, як оприлюднення муніципальної фінансової звітності (включно з бюджетом) необхідне для кредитного аналізу і забезпечення відповідальності місцевої влади за використані бюджетні кошти, у низці країн навіть заборонено доступ громадськості до фінансової звітності місцевої влади.

Для компенсації такої ситуації у деяких країнах з числа тих, що використовують ринки облігацій для муніципальних запозичень, створюються спеціалізовані інституції фінансового рахівництва – незалежні кредитно-рейтингові агентства і фірми зі страхування облігацій. Їхня інформаційна продукція та послуги недешеві. За таких умов експерти Світового банку наголошують надзвичайну актуальність упровадження місцевими органами влади стандартизованої обов'язкової фінансової звітності загального призначення. Базуючись на міжнародних стандартах, вона має забезпечувати ринок місцевих запозичень достовірною і своєчасною інформацією для прийняття кредитних рішень. На думку експертів, це принесе консолідації даного ринку більше користі, ніж будь-яка інша політична ініціатива²⁴⁵.

Стандартизація процесів підготовки фінансової звітності дає змогу відповісти на важливі для діяльності інституту фінансового рахівництва питання. Серед них: якою є мета обов'язкової фінансової звітності загального призначення? У чому є корисною її інформація? Як визначати момент визнання і як оцінювати такі елементи звітності, як активи, зобов'язання, власний капітал, дохід і витрати? У чому сутність концепцій капіталу та його утримання?

Фінансова звітність охоплює широке коло економічних відносин, і подібні на перший погляд звіти економічних суб'єктів з різних країн у разі детального аналізу нерідко виявляються незіс-

²⁴⁵ George E. Peterson. Measuring Local Government Risk and Improving Creditworthiness. – Prepared for World Bank. March 1998, – 27 p.

тавними і незрозумілими користувачеві. Відомо, що обов'язкова фінансова звітність загального призначення, складена за національними стандартами різних юрисдикцій, має багато відмінностей. Причинами цього можуть бути, наприклад, відміни у критеріях визначення і методах оцінювання активів, зобов'язань, власного капіталу (часто просто капітал), доходів і витрат. Тому міжнародна стандартизація фінансової звітності передбачає однозначність тлумачення її ключових елементів і понять.

Інформація, що подається в обов'язковій фінансовій звітності загального призначення, згідно з міжнародною стандартизацією структурується залежно від економічних характеристик на елементи (класи), які, своєю чергою, поділяються на підкласи. При цьому кожен елемент відображає відповідний рух фінансових ресурсів, їх джерела, порядок їх формування, напрями й порядок використання.

На сучасному етапі в загальному переліку обов'язкової фінансової звітності загального призначення дві форми звітності домінують – баланс і звіт про фінансові результати. Лише вони мають надаватися щоквартально, а решта звітів – раз на рік.

Традиційно елементи балансової форми звітності, відображаючи фінансове становище учасника економіки, представлені його активами, зобов'язаннями і власним капіталом (капіталом). Згідно з міжнародною стандартизацією до активів мають належати лише контрольовані відповідним учасником економіки фінансові ресурси, від яких він очікує економічної вигоди. А до зобов'язань – сьогочасна заборгованість, погашення якої призведе до зменшення активів. Власний капітал є тією частиною активів, що залишається після вирахування всіх зобов'язань. Зазначимо, що таке визначення елементів балансу існувало не завжди: наприклад, в Україні воно стало нормою тільки наприкінці 1990-х років.

Елементами звіту про фінансові результати є доходи та витрати, на визнання та вимірювання яких (а отже, визнання та вимірювання прибутку) впливає концепція власного капіталу, якої дотримується відповідний учасник економіки. При цьому дохід розглядається як збільшення економічної вигоди, що виявляються у зростанні власного капіталу, але в частині, не пов'язаній із додатковими внесками учасників. Він є результатом надходжень, збільшення корисності активів або зменшення зобов'язань. Витрати, навпаки, є зменшенням економічної вигоди, тобто зменшенням власного капіталу в частині, не пов'язаній із виплатами учасникам; вони є результатом вибуття активів, їх амортизації

(зносу) чи збільшення зобов'язань. В Україні ця форма звітності стала нормою наприкінці 1990-х років, і тоді ж було прийнято визначення понять доходів і витрат.

На міжнародному рівні стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення розпочалася зі створення 1973 року Комітету з Міжнародних стандартів рахівництва (International Accounting Standards Committee, IASC) (далі по тексті – Комітет) на підставі угоди між представниками дев'яти спільнот рахівників, що презентували Австрію, Велику Британію та Ірландію, Канаду, Мексику, Нідерланди, Німеччину, США, Францію та Японію. Таке об'єднання створювалося з метою вдосконалення та узгодження фінансової звітності на засадах розроблення і видання Міжнародних стандартів рахівництва (International Accounting Standards, IAS).

Наприкінці 1990-х років з ініціативою керівництва Комітету розпочалася його реструктуризація; було створено Раду з Міжнародних стандартів рахівництва (International Accounting Standards Board, IASB), якій поступово передавалися всі функції Комітету (далі по тексті – Рада). 2000-го року було ухвалено рішення про те, що стандарти, ухвалювані Радою, віднині називатимуться Міжнародними стандартами фінансової звітності (IFRS). Основними завданнями Ради стали: (а) розроблення в інтересах суспільства високоякісних, зрозумілих і легітимних стандартів, що забезпечать високу якість, прозорість і зіставність інформації фінансової звітності, допомагатимуть учасникам міжнародних ринків капіталу та іншим користувачам у прийнятті ними економічних рішень; (б) сприяння використанню і суворому дотриманню цих стандартів; (в) конвергенція національних стандартів рахівництва та IAS для формування високоякісного спільного продукту²⁴⁶.

2002 року, усвідомлюючи важливість стандартизації фінансової звітності у глобальному масштабі і можливість досягти цього шляхом зближення, з одного боку, GAAP, а з іншого – IAS та IFRS, Рада зі стандартизації рахівництва США та Рада з міжнародних стандартів рахівництва проголосили початок процесу конвергенції GAAP та IAS/IFRS. Стандартизація на міжнародному рівні є гармонізаційним процесом, що сприяє зниженню витрат на залучення капіталу й полегшенню доступу до міжнародних ринків капіталу. Зазначимо, що попри невідворотність і

²⁴⁶ IFRS. Mission statement. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/About-us/Pages/IFRS-Foundation-and-IASB.aspx>

об'єктивність цього процесу, не всі учасники економіки його підтримують, зокрема чимало корпорацій США є його противниками.

2004 року OECD закріпила у своїх принципах корпоративного управління необхідність міжнародної стандартизації фінансової звітності²⁴⁷. А вже 2006 року UNCTAD констатувала, що в останні десятиліття спостерігається зближення стандартів фінансової звітності окремих країн і трансформація їх в єдиний набір широкотовизначених стандартів, які тепер не мають юрисдикційної належності²⁴⁸.

2008 року Комісія США з цінних паперів та бірж розробила план поступового переходу від GAAP до IFRS.

2009 року Група 20 країн-лідерів (G20) на зустрічі в Пітсбурзі (США), аналізуючи наслідки настання світової фінансової кризи, звернулася до міжнародної спільноти рахівників із закликом подвоїти зусилля, щоб досягти мети міжнародної стандартизації обов'язкової фінансової звітності загального призначення. Тобто констатовалася гостра необхідність розроблення в інтересах суспільства єдиних високоякісних стандартів, які, базуючись на чітких концептуальних положеннях, були б зрозумілими, практичними та визнавалися глобально²⁴⁹.

На 1.06.2017 року розроблено 16 стандартів IFRS²⁵⁰ (див. Додаток 5). Одночасно із IFRS чинними є деякі з розроблених раніше IAS (див. Додаток 6)²⁵¹. Поступово, мірою їх доопрацювання вони замінюватимуться відповідними IFRS.

Малий і середній бізнес (МСБ) представлений більш як 95 відсотками всіх компаній у світі²⁵². Для них розроблено окремий стандарт IFRS. При цьому кожна юрисдикція має самостійно визначити, які економічні суб'єкти належать до МСБ. Єдиним обмеженням є те, що суб'єкти, які мають публічну звітність, не повинні використовувати цей стандарт.

Перелічені раніше чотири форми фінансової звітності та примітки до них згідно з IFRS класифікуються як основна звітність, бо «сама вона є структурованим відображенням фінансового ста-

²⁴⁷ Principles of Corporate Governance. – 2004, OECD, 80 p. – P. 55–66.

²⁴⁸ Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. – Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк и Женева, 2006. – 48 с. – С. 3–6.

²⁴⁹ Офіційний сайт IFRS Foundation and the IASB : [Електронний ресурс], Режим доступу: <http://www.ifrs.org/ifrss/Pages/IFRS.aspx>

²⁵⁰ Website of the IFRS Foundation and the IASB. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>

²⁵¹ Там само.

²⁵² IFRS for SMEs. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx>

новища та фінансових результатів» кожного конкретного суб'єкта господарювання, «демонструючи наслідки того, як управлінський персонал розпоряджався віреними йому ресурсами»²⁵³.

Міжнародна стандартизація підготовки фінансової звітності загального призначення важлива для всіх юрисдикцій. Для багатьох із них наявність міжнародних стандартів знімає необхідність великих витрат на розроблення власних національних стандартів, оскільки міжнародні стандарти можуть використовуватися: (а) як національні (зазвичай після відповідного доопрацювання); (б) як основа для розроблення вимог до системи національного рахівництва; (в) як орієнтир для країн, котрі розробляють власні вимоги з цих питань.

Нині міжнародна стандартизація обов'язкової фінансової звітності загального призначення охопила більшість країн світу. Уряди понад 110 країн, включно з країнами Євросоюзу, зобов'язали або дозволили національним суб'єктам господарювання на добровільних засадах використовувати IFRS/IAS. Уряди 85 країн зобов'язали національні компанії, що претендують на лістинг, будувати свій бухгалтерський облік і фінансове рахівництво на міжнародних стандартах.

Сучасна Україна надзвичайно активно й ефективно просувається шляхом упровадження міжнародних стандартів обов'язкової фінансової звітності, початком чого було затвердження 1998 року Кабінетом Міністрів України Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів²⁵⁴. У 2007 році в Україні ухвалено Стратегію застосування міжнародних стандартів фінансової звітності, до якої у 2013 році внесено зміни²⁵⁵. За даними провідних вітчизняних фахівців – після десяти років реалізації Стратегії – аналіз підсумків її виконання свідчить, що як програмний документ розвитку бухгалтерського обліку в Україні вона свої завдання виконала²⁵⁶.

У XXI столітті актуальним стає розгляд обов'язкової фінансової звітності загального призначення в контексті розвитку інтегрованої звітності, яка нині перебуває в центрі уваги світової еко-

²⁵³ IAS 1 «Presentation of Financial Statements».

²⁵⁴ Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова КМУ від 28.10. 1998 р. № 1706.

²⁵⁵ Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: КМУ Розпорядження від 24.10. 2007 р. № 911-р.

²⁵⁶ Ловінська Л.Г. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні // Фінанси України. – 2014. – № 9. – С. 21–30.

номічної спільноти²⁵⁷. Існує думка, що традиційна обов'язкова фінансова звітність загального призначення «не дає змоги повною мірою простежити за міграцією вартості, цінності. В умовах відсутності єдиного підходу до проблем кліматичних змін, невідновлюваності ресурсів, екології спричиняється негативний вплив людської діяльності з реалізації цілей стійкого, інклюзивного розвитку у глобальних та національних масштабах»²⁵⁸. За таких умов потрібен комплексний підхід до формування кількісних і якісних показників, що характеризують комерційну, соціальну й екологічну складові в діяльності економічних агентів²⁵⁹.

Міжнародна стандартизація підготовки обов'язкової фінансової звітності загального призначення покликана сформулювати мову ділових відносин глобального рівня, яка б дозволяла розуміти та зіставляти інформацію щодо фінансів учасників економіки різних країн. Її основою є концептуальні положення, а не жорстко прописані правила. Такий підхід дає укладачам фінансової інформації змогу у будь-якій практичній ситуації дотримуватися цих положень замість намагатися шукати шпаринки у жорстко прописаних правилах, щоб обійти їх. Саме через це засадничим документом у міжнародній стандартизації є не самі стандарти, а документ під назвою «Концептуальні основи підготовки та подання фінансової звітності» (Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements)²⁶⁰, або просто «Концептуальна основа», схвалені Радою з Міжнародних стандартів рахівництва у 2010 році. Формулюючи концептуальні положення, цей документ відображає базовий підхід міжнародної стандартизації фінансової звітності, суть якого полягає у просуванні «від загального до окремого». Сьогодні існує офіційний переклад українською всіх IFRS, IAS, їх тлумачень, а також Концептуальної основи²⁶¹.

Концептуальною основою IFRS визначено, що звітність має містити інформацію про фінансове становище суб'єкта господарювання та його фінансові ресурси, а надавана інформація має

²⁵⁷ *Єфименко Т. І.* Запровадження інтегрованої звітності та реформування бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції // *Фінанси України*. — 2014. — № 10. — С. 7–23.

²⁵⁸ Там само.

²⁵⁹ Там само.

²⁶⁰ Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. Deloitte. [Електронний ресурс], — Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/standard4>

²⁶¹ Див.: Концептуальна основа фінансової звітності. [Електронний ресурс], — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009; Міжнародні стандарти фінансової звітності. [Електронний ресурс], — Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010

бути корисною інвесторам та учасникам економіки для прийняття фінансових рішень. При цьому визначено критерії корисності інформації²⁶², про що детально йшлося у параграфі 1.2.

Стандартизуються методи реєстрації даних, що подаються у фінансовій звітності. Зокрема, має використовуватися метод нарахування (тобто нарощення, *accrual method*), сутність якого полягає в тому, що господарські операції визнаються (реєструються) в момент їх виникнення, хоча відповідні суми можуть бути ще не сплачені або не отримані. Операції реєструються в облікових реєстрах і подаються у фінансовій звітності того періоду, коли вони здійснювалися. Складена за таким принципом звітність інформує користувачів не тільки про минулі платежі та надходження, а й про зобов'язання сплатити гроші в майбутньому і про ресурси, які ще мають надійти. Такі дані необхідні у прийнятті фінансових рішень.

Згідно з Концептуальною основою, всі елементи обов'язкової фінансової звітності мають грошове вираження, величина якого залежать від обраного методу оцінювання їх вартості. При цьому можливі чотири методи оцінювання: за історичною, поточною, реалізаційною і теперішньою (приведеною, дисконтованою) вартістю. Найчастіше користуються оцінювання за історичною вартістю, комбінуючи цей метод з іншими. Обрання методу оцінювання суттєво залежить від концепції утримання (підтримки, збереження) капіталу, що, своєю чергою, залежить від трактування поняття капіталу та його зв'язку з прибутком. Концепція утримання капіталу є відправною точкою у вимірюванні прибутку. Їхня взаємозалежність впливає на прибутковість капіталу (*return on capital, rate of return*) та повернення платежів власникам (*return of capital, ROC*). Лише ті обсяги надходження активів, що перевищують суми, необхідні для підтримки капіталу, вважаються прибутком, і лише за цих умов може йтися про прибутковість капіталу. Прибутком є сума, що залишається після витрат (у тому числі витрат на підтримку капіталу), які мають бути вираховані з доходу. Якщо витрати перевищують доходи, мають місце збитки.

Концептуальною основою визначено три концепції капіталу: (1) фізичного капіталу (*physical capital*), (2) номінального фінансового капіталу (*nominal financial capital*) та (3) фінансового капіталу за купівельною спроможністю (*constant item purchasing power financial capital*). Дві останні розрізняють у зв'язку з тим,

²⁶² Концептуальна основа фінансової звітності. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

що вимірювання капіталу та процес його утримання може здійснюватися у номінальних грошових одиницях або в одиницях постійної купівельної спроможності.

Важливим питанням інформаційного обміну є ціна інформації. До сьогодні теорія ціноутворення інформаційних товарів ще не дала відповіді на багато питань (про це детальніше див. параграф 5.2). Але IFRS фіксують, що вигода від інформації має бути більшою, ніж її ціна, до якої можуть входити витрати на збирання, опрацювання, перевірку й поширення інформації, а також на її аналіз і тлумачення.

Для роз'яснення і тлумачення положень IFRS створено Комітет з інтерпретації IFRS (IFRS Interpretations Committee, IFRICs), членами якого є 14 фахівців з рівним правом голосу, які представляють різні країни²⁶³. Рада з міжнародних стандартів рахівництва рекомендує користуватися цими тлумаченнями і роз'ясненнями додатково до IFRS та IAS.

Ще близько 20 років тому в Україні панувала радянська система фінансової звітності, метою якої було лише надання інформації для цілей державного і місцевого оподаткування. Вона не давала змоги належно оцінити фінансове становище підприємств, їх платоспроможність, реальні фінансові результати, ліквідність активів та інші необхідні для ринкової економіки фінансові параметри. Її неможливо було використовувати для фінансового менеджменту, навіть поняття таке було відсутнє. Після затвердження Кабінетом Міністрів України «Програми реформування системи бухгалтерського обліку» (1998)²⁶⁴ в Україні на підставі міжнародних стандартів розроблено й затверджено Мінфіном низку Національних положень (стандартів) бухгалтерського обліку (НП(С)БО). На 1.06.2017 року налічується 31 стандарт²⁶⁵ (див. Додаток 7). Також запроваджено НП(С)БО для суб'єктів бухгалтерського обліку в державному секторі: на 1.06.2017 року прийнято 18 стандартів²⁶⁶ (див. Додаток 8).

Україна досягла хороших успіхів у сфері стандартизації обов'язкової фінансової звітності загального призначення, гармонізувавши

²⁶³ Website of the IFRS Foundation and the IASB. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/About-us/IASB/Members-of-IFRS-IC/Pages/Members-of-the-IFRS-IC.aspx>

²⁶⁴ Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова КМУ від 28.10.1998 р. № 1706.

²⁶⁵ Міністерство фінансів України. – Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?cat_id=293533&stind=1

²⁶⁶ Міністерство фінансів України. Єдиний веб-портал використання бюджетних коштів. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-\(standarti\)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjuzhzet](http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-(standarti)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjuzhzet)

національну практику підготовки звітності з практикою розвинених ринкових економік. Якщо на початковому етапі йшлося про гармонізацію звітності тільки великих підприємств, то нині цей процес охопив й інших економічних агентів, зокрема малий і середній бізнес і державний сектор. Для окремих галузей, зокрема сільського господарства, банківської справи, страхового бізнесу, фінансових операцій розробляються окремі стандарти для врахування специфіки їхньої діяльності. При цьому всі стандарти, базуючись на єдиній методології, в організаційному плані є відокремленими, бо мають різне нормативне забезпечення, суттєві особливості поточного обліку, нюанси у змісті фінансової звітності²⁶⁷.

У червні 2017 року Україна стала асоційованим членом Євросоюзу, і в політиці стандартизації вітчизняної фінансової звітності особливої актуальності нині набуває її узгодження з вимогами ЄС. За оцінками українських учених, окремі положення ухваленої 2013 року Директиви ЄС щодо щорічної фінансової звітності, консолідованої фінансової звітності та пов'язаних з ними звітів певних типів компаній²⁶⁸, є певною мірою інноваційними для України. Зокрема, це стосується звітності про управління різних типів підприємств, мета якої – показати ефективність стратегічного і тактичного менеджменту корпорацій, а також запровадження при складанні річної та консолідованої фінансової звітності альтернативного підходу за IFRS, що базується на справедливій вартості²⁶⁹.

На сучасному етапі набула актуальності тема інтегрованої звітності, яка поєднує обов'язкову фінансову звітність з нефінансовою. Серед інноваційних для України положень Директиви деякі стосуються запровадження обов'язкової нефінансової звітності у складі річної звітності корпорацій. Слушність цього зумовлена тим, що складена за IFRS фінансова звітність у її класичному розумінні не виконує поставлених перед нею завдань. Вона не дає змоги належно висвітлювати вплив на результати діяльності таких чинників, як ризик, стратегія, нагляд і стабільність бізнесу²⁷⁰.

²⁶⁷ Ловінська Л. Г. Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролінгу в сучасних умовах господарювання в Україні / Л. Г. Ловінська, І. Б. Стефанік. – К.: НДФІ, 2006. – 240 с. – С. 14–21.

²⁶⁸ Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 26.06.2013 г. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЄС Европейского парламента и Совет и отменяющая Директивы Совета 78/660/ЄЕС и 83/349/ЄЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aru.com.ua/files/23345235325.pdf>

²⁶⁹ Ловінська Л. Г. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні // Фінанси України. – 2014. – № 9. – С. 21–30.

²⁷⁰ Ibidem.

Процес удосконалення підходів у стандартизації фінансової звітності є перманентним. Це об'єктивний факт, який свідчить, що інституційні засади фінансового рахівництва постійно розвиваються і забезпечують адекватність розвитку інформаційного інституту фінансів вимогам економіки та суспільства в цілому.

3.3. Система корпоративного управління

Важливою інституційною основою розвитку фінансового рахівництва є система корпоративного управління як така, що значною мірою базується саме на принципі належного інформаційного обміну, відкритості інформації. На сучасному етапі її актуальність визнається всіма учасниками економіки на національних і міжнародному рівнях, до того ж вона релевантна не лише для корпорацій, а й у сфері державного управління і місцевого самоврядування. Підтвердження з боку суспільства дотримуватися практики належного корпоративного управління є ознакою розвиненості економічних відносин й інституціоналізації фінансового рахівництва.

Система корпоративного управління (корпоративного керування) почала формуватися наприкінці 1980-х років у США у великому корпоративному бізнесі. Охопивши систему взаємовідносин між менеджментом компанії, радою її директорів, акціонерами та іншими зацікавленими особами, вона стала вирішальною у забезпеченні на фінансових ринках належного інформаційного обміну. При цьому належним визнавався такий інформаційний обмін, який уможлиблював прозорість діяльності корпорації, розкриття інформації та контроль власників за роботою виконавчого органу. Зорієнтована на захист інтересів власників бізнесу, система корпоративного управління разом з тим, забезпечувала баланс інтересів усіх зацікавлених у діяльності корпорації акторів²⁷¹.

²⁷¹ Причиною зародження та розвитку системи корпоративного управління стало те, що до середини 1980-х років на фінансовому ринку США зростає роль портфельних інвестицій. Інституційні інвестори в особі переважно пенсійних фондів і фондів взаємного страхування, інвестуючи в цінні папери корпорацій, ставали їхніми основними власниками (наприкінці 1980-х їм належало 40 % акцій усіх зареєстрованих у США корпорацій, а у великих корпораціях цей показник сягав 60 % (див.: *Путер Ф. Друкер. Задачі менеджмента в XXI веку / Пер. с англ. — М.: Издательский дом «Вильямс», 2000, С. 88—89, 211*). Придбавши частку участі в капіталі корпорацій, вони не приймали безпосередньої участі в їх управлінні, що вело до зростання інформаційної асиметрії між ними та управліннями корпорацій. Обіцяні управліннями доходи часто виявлялися неправдою, що для пенсійних фондів і фондів взаємного страхування мало тяжкі наслідки. Оскільки за цими інституційними інвесторами стояли мільйони пересічних громадян, пенсіонерів, це вело до масштабної соціальної проблеми. Впровадження системи корпоративного керування корпораціями мало вирішити цю проблему.

На початку 1990-х політика корпоративного управління стала актуальною і в інших розвинених економіках²⁷². А наприкінці 1990-х років почала поширюватися і в країнах колишнього соціалістичного табору, включно з Україною. Причиною того була необхідність налагодження сучасного управління на підприємствах, створених у результаті масової приватизації, і початку формування в країні ринкових відносин.

Чинниками зростання уваги суспільства до теми корпоративного керівництва, відкритості інформації корпорацій, фінансового контролю і моніторингу за її діяльністю з боку власників, на думку експертів IFC (вони є серед провідних у питаннях корпоративного управління), є усвідомлення необхідності (а) запобігати шахрайству найнятих корпорацією менеджерів і (б) боротьба з нездатністю некомпетентного менеджменту виправляти помилки²⁷³.

Дослідження вочевидноють тісну кореляцію між наявністю у корпорації системи корпоративного управління і рівнем її розвитку та конкурентоспроможністю. Такі корпорації мають більше можливостей доступу до зовнішнього фінансування, зменшення ціни залученого капіталу, ефективнішого розміщення грошового капіталу і управління грошовими потоками, зменшення ризику виникнення фінансових криз, а також покращення взаємовідносин усіх зацікавлених сторін. Усе це, окрім економічного, має неабиякий соціальний ефект²⁷⁴.

Щодо фінансового рахівництва, то система корпоративного керування, вибудовуючи належний інформаційний обмін корпорацій, стає важливою інституційною основою розвитку в суспільстві цього інформаційного інституту на мікроекономічному і макроекономічному рівнях.

²⁷² У багатьох розвинених економіках для корпорацій характерна велика кількість міноритаріїв (малих і мілких акціонерів), захист інтересів яких є серед основних у системі корпоративного управління. На початок 2000-х років у Великій Британії серед великих корпорацій відкритого типу лише 13 % мали по кілька великих акціонерів із часткою кожного у статутному капіталі понад 25 %; 6 % корпорацій мали по одному такому акціонеру; і лише 1 % їх мав по одному акціонеру, що володів 75 % акцій. Для Німеччини, Франції, Італії, Японії, Південної Кореї, Іспанії, Швеції і Швейцарії характерна більша концентрація власності, але також має місце збільшення кількості акціонерів (див.: *Шейн В.І. и др. Корпоративный менеджмент: опыт России и США / В.И. Шейн, А.В. Жуплев, А.А. Володин; рук.авт.кол. В.И. Шейн. – М.: ОАО «Типография «НОВОСТИ»», 2000. – 280 с. – С. 109–111).*

²⁷³ *Чаркхем Джонатан, О'Майнік Дезмонд, Стенсрад Майкл, Лисенко Анна.* Посібник для членів спостережних рад банків. – К.: Міжнародна фінансова корпорація, 2006. – 56 с. – С. 20–21.

²⁷⁴ *Stijn Claessens and Burcin Yurtoglu.* Corporate Governance and Development. 10 Focus. – A Global Corporate Governance Forum Publication, 2012. – 97 p. – P. 17.

В Україні система корпоративного керування (*corporate governance*) відома як корпоративне управління, що, на думку автора, не точно передає її суть. Адже стосуючись організації управління на вищому, тобто керівному щаблі управлінської вертикалі корпорації, вона безпосередньо не торкається операційного менеджменту (управління)²⁷⁵. Утім, дотримуючись уже вставленої практики вживання в Україні поняття корпоративного управління, автор також застосовуватиме саме його.

На державному рівні увагу до теми корпоративного управління вперше зафіксовано 1988 року у США. Тоді Міністерство праці для мінімізації негативних соціальних наслідків, зумовлених інформаційною асиметрією між, з одного боку, інвесторами в особі пенсійних фондів і фондів взаємного страхування та корпораціями-емітентами – з іншого вирішило, що пенсійні фонди мають нести фідучіарну (*fiduciary*) відповідальність перед своїми вкладниками, тобто виступати їхніми повіреними у справах з корпораціями²⁷⁶. Такі дії уряду США поклали початок розвитку політики корпоративного управління і спонукали пенсійні фонди та інших інституційних інвесторів посилити увагу до цієї теми.

Щодо країн Західної Європи, то експерти міжнародної юридичної фірми Baker & McKenzie, аналізуючи розвиток корпоративного управління, зазначають, що в Європі у широкого загалу розуміння важливості корпоративного управління з'явилося тільки у 1990-х. Якщо раніше ця тема досліджувалася лише в наукових і академічних колах, то тепер вона опинилася серед основних у діяльності інституційних інвесторів і юридичних компаній, визначаючи процеси функціонування корпорацій, ставлення до них з боку інвесторів, регуляторних органів і широких верств населення. Така зміна парадигми була наслідком численних гучних порушень на фінансових ринках, які глобалізувалися і відкрилися для прямого й опосередкованого (через інституційних інвесторів) залучення грошового капіталу від

²⁷⁵ До органів, що представляють корпоративне керівництво, належать такі керівні структури корпорацій: (1) Загальні збори власників (акціонерів), (2) Наглядова рада, у складі якої створюються комітети з питань внутрішнього аудиту, управління ризиками, фінансів та інвестицій, стратегічного планування, з питань призначень; (3) Правління (Рада директорів), що керує операційною діяльністю корпорації. В Україні, згідно із Законом «Про акціонерні товариства» (2008), виконавчий орган може бути колегіальним чи одноосібним, а (4) Ревізійна комісія, на відміну від найкращих практик розвинених економік, є можливою, а не обов'язковою (див. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008, ст. 37, 58. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/514-17>

²⁷⁶ Us Department of Labor. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <https://goo.gl/qNThnc>

юридичних осіб і широких верств населення. Важливу роль відіграли рейтингові агентства, показники яких щодо рейтингів конкретних компаній почали враховувати чинник належного корпоративного управління як такий, що поліпшує ситуацію на ринку пайових цінних паперів²⁷⁷.

У світі не існує єдиної універсальної моделі корпоративного управління. Разом з тим, базуючись на досвіді багатьох країн, поступово було сформульовано принципи належного (ефективного) корпоративного управління²⁷⁸, які формують його стандарти і є своєрідними бенчмарками. Ці стандарти, демонструючи прозорі й зрозумілі в усьому світі правила гри на фінансових ринках, важливі за умов глобалізації і лібералізації руху капіталу. Вони розроблені, базуючись на розумінні, що належне корпоративне управління відіграє важливу роль у забезпеченні впевненості інвесторів і формуванні і розподілі капіталу. Належне корпоративне управління переконає акціонерів та інших зацікавлених осіб, що їхні права захищені, дозволяє корпораціям полегшити доступ до ринку капіталу і знизити ціну залучення капіталу²⁷⁹.

Принципи корпоративного управління визначають правила і процедури організації інформаційного обміну корпорацій, спрямовані на максимальну відкритість і справедливість процесу їх управління, забезпечення всім учасникам цього процесу рівних умов доступу до релевантної інформації²⁸⁰. Вони актуальні для корпорацій фінансового і реального (нефінансового) секторів економіки, для тих, чиї акції обертаються на відкритому ринку, та для компаній закритого типу, а також для інших приватних і державних підприємств тією мірою, якою вони можуть бути ними застосовані.

Для інституту фінансового рахівництва як системної діяльності, що охоплює процеси відбору інформації, її опрацювання та підготовки користувачам у відповідних інформаційних продуктах і послугах, принципи корпоративного управління допомагають систематизувати й організувати відносини у процесі цієї діяльності. На їх основі в корпораціях встановлюються правила і

²⁷⁷ Corporate Governance. A European Perspective. – Baker & McKenzie, 2007. – 209 p. – P. 1–3.

²⁷⁸ Належним є таке корпоративне управління, що забезпечує довгостроковий сталий розвиток корпорації.

²⁷⁹ G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>

²⁸⁰ Шейн В. *И и др.* Корпоративный менеджмент: опыт России и США / В. И. Шейн, А. В. Жуплев, А. А. Володин; рук.авт.кол. В. И. Шейн. – М.: ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 280 с. – С. 32–34.

процедури прийняття рішень, у тому числі з питань інформаційного обміну, розподілу прав і обов'язків керуючих органів та їхніх учасників, порядок контролю за діяльністю виконавчого органу. Вони лежать в основі визначення осіб, відповідальних у корпорації за організацію фінансового рахівництва та інформацію, що має надаватися зацікавленим особам. Принципи корпоративного управління допомагають відповісти, зокрема, на такі питання: Хто в корпорації відповідає за організацію збирання, опрацювання і підготовки інформації власникам та іншим зацікавленим особам? Якими є процедури та порядок інформаційного обміну корпорації з власниками та іншими зацікавленими особами? Яка інформація має надаватися керівним органам корпорації та іншим зацікавленим особам? Як і коли має надаватися така інформація? Що належить до суттєвої фінансової інформації? Якими є права й обов'язки керівних органів корпорації щодо використання інформації?

На міжнародному рівні принципи корпоративного управління вперше були сформульовані OECD у 1999 році²⁸¹ і переглянуті 2004 року²⁸². Ними проголошувалася необхідність створення такої системи керування корпоративним бізнесом, що забезпечує:

- (а) захист прав власників акцій корпорації;
- (б) рівне ставлення до всіх її акціонерів;
- (в) визнання законних прав усіх зацікавлених осіб і заохочення їх до активної співпраці з корпорацією-емітентом;
- (г) своєчасне і точне розкриття корпорацією-емітентом суттєвої інформації;
- (д) ефективний контроль і моніторинг за корпорацією-емітентом з боку її власників.

Принципи OECD не є законом і мають еволюційний характер. Вони, за визначенням OECD, покликані слугувати дороговказом для країн при розробленні й реалізації політики належного корпоративного управління на державному рівні та на рівні окремих корпорацій. Слід зауважити, що ці принципи передбачають, що разом з належним корпоративним управлінням у країнах має діяти ефективне законодавство з питань банкрутства і забезпечення прав кредиторів.

Користуючись розробленими на міжнародному рівні Принципами корпоративного управління, держави мають формувати для національного фінансового ринку достатньо гнучкі умови, які

²⁸¹ OECD Principles of Corporate Governance 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qps.ru/k90dc>

²⁸² Там само.

дадуть йому змогу ефективно функціонувати і при цьому відповідати очікуванням власників корпорацій та інших зацікавлених осіб.

Найпередовіші корпорації, спираючись на міжнародні Принципи та національні вимоги, розробляють власні кодекси корпоративного управління, що затверджуються загальними зборами власників. Наприклад, в Україні передовим у запровадженні високих стандартів корпоративного управління є банківський сектор. За оцінками компанії Ernst & Young, в Україні напередодні кризи 2008 року вже 41 % банків мали власні кодекси корпоративного управління, а ще 43 % планували розробити такі кодекси у найближчій перспективі²⁸³. Періодично корпорації-емітенти мають переглядати свою політику корпоративного управління, щоб бути конкурентоспроможними.

На сучасному фондовому ринку підтвердження емітентами факту дотримання принципів корпоративного управління є неодмінною умовою лістингу. Розвиваючи політику корпоративного управління, Комісія з цінних паперів та бірж США схвалила у 2000 році Положення про розкриття корпоративної інформації, яке різко змінило відносини емітентів з інвесторами. Аналогічний процес мав місце у Великій Британії. У результаті імплементації вимог Положення інформаційний потік на фондовому ринку почав безпосередньо надходити від корпорацій-емітентів і впливати на курси акцій, залишаючи обмаль можливостей (некримінальних) для спекуляцій на додаткових відомостях²⁸⁴. Один з керівників компанії Merrill Lynch Investment, аналізуючи відносини великих інвесторів з корпораціями-емітентами на початку 2000-х років, констатував, що місце культури відносин фінансового ринку, за якої його учасники заробляли, користуючись інсайдерською інформацією, прийшла нова, що базується на справедливому розкритті інформації (*fair disclosure, FD*)²⁸⁵.

Темі розвитку належного інформаційного обміну в межах системи корпоративного управління велику увагу приділяє UNCTAD. Після низки крахів корпорацій, що прокотилася у світовій економіці наприкінці ХХ століття, ця міжнародна організація підготувала доповідь «Основні проблеми імплементації принципів розкриття інформації в системі корпоративного управління»

²⁸³ Дослідження змін у корпоративному управлінні банківського сектора України. – Ernst & Young, 2007. – 54 с. – С. 18.

²⁸⁴ Секреты инвестиционного дела. Все, что нужно знать об инвестициях: пер. с англ. / ред. Д. Пикфорд. – М. : Олимп-Бизнес, 2006. – 464 с. – С. 333–334.

²⁸⁵ Там само.

(2003)²⁸⁶, звертаючи увагу на очевидність актуальності посилення системи корпоративного управління. Згодом UNCTAD розробила «Посібник з ефективної практики розкриття інформації в системі корпоративного управління» (2006)²⁸⁷, що покликаний допомогти організувати належний інформаційний обмін у системі корпоративного управління. Усі ці матеріали спрямовані на відновлення довіри інвесторів, посилення транспарентності та підзвітності корпорацій-емітентів, результатом чого має стати покращення умов для інвестиційних потоків і мобілізації фінансових ресурсів на глобальному фінансовому ринку.

У 2015 році спільним рішенням міністрів фінансів і голів центральних банків країн Групи 20 (G20)²⁸⁸ була запропонована нова версія Принципів корпоративного управління OECD редакції 2004 року. Невдовзі її затвердили на саміті лідерів G20, і нині чинними є оновлені – розроблені спільно G20 і OECD – Принципи корпоративного управління G20/OECD (2015)²⁸⁹. Нова редакція Принципів враховує зміни у фінансовій сфері економіки і в корпоративному секторі, що відбулися за останні роки.

Метою корпоративного управління, згідно з Принципами G20/OECD (2015)²⁹⁰, проголошено сприяння створенню середовища довіри, прозорості й відповідальності, необхідних для стимулювання довгострокових інвестицій, фінансової стабільності, чесності у підприємницькій діяльності, що, своєю чергою, забезпечить стрімке зростання і розвиток інклюзивних суспільств. Це повністю відповідає концепції інститут фінансового рахівництва.

Принципи G20/OECD (2015) представлені у шести розділах:

(I) Створення засад ефективної системи корпоративного управління;

(II) Права та основні функції власників;

²⁸⁶ Major issues on implementation of corporate governance disclosure requirements. UN Conference on Trade and Development. – 8 August 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/docs/c2isar19_en.pdf

²⁸⁷ Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. – Организация Объединенных Наций, Нью-Йорк и Женева, 2006 г. – 48 с. – С. V.

²⁸⁸ Велика двадцятка, або G20 – група міністрів фінансів і керівників центральних банків 20 економік: 19 з найбільших економік світу та Європейського Союзу. Загалом, економіки G-20 становлять 90 % світового ВВП, 80 % світової торгівлі (включаючи внутрішню торгівлю у ЄС) та 2/3 населення світу.

²⁸⁹ G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>

²⁹⁰ Принципы корпоративного управления G20/OЭСР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/pn6aBq>

(III) Інституційні інвестори, ринки цінних паперів та інші посередники;

(IV) Роль зацікавлених осіб;

(V) Розкриття інформації та прозорість;

(VI) Обов'язки виконавчого органу корпорації.

Хоча лише один із розділів («V») безпосередньо присвячений темі інформаційного обміну, порядок і процедури обміну інформацією певною мірою розглядаються у всіх інших розділах.

Принципи, що стосуються побудови ефективної системи корпоративного управління (розділ I), проголошують, що вона має стимулювати прозорі та справедливі ринки, які вможливають ефективний розподіл ресурсів. Вона має дотримуватися верховенства закону, підтримувати ефективний нагляд і правочин. Інвестори мають відчувати впевненість у ринку та його інформації, в компаніях, куди вони вкладають свої кошти. Якщо ринок не гарантує такого рівня довіри, інвестори залишають його. Для забезпечення такої відкритості й слугує інститут фінансового рахівництва, надаючи користувачам необхідну інформацію. Ідеться і про те, що транскордонна співпраця має розширюватися, у тому числі за рахунок двосторонніх і багатосторонніх домовленостей з обміну інформацією.

Серед головних прав власників (розділ II) є право на отримання актуальної та суттєвої інформації про фінанси корпорації на своєчасній і регулярній основі. Саме власники приймають рішення з доленосних для корпорації питань, і їм належить повне право отримувати достатню для цього інформації. Зокрема, інформація щодо внесення змін до статуту корпорації, дозволу на випуск додаткових акцій, угод надзвичайного характеру (включно з переданням всіх або значної частини активів, що ведуть до продажу компанії). Для акціонерів має розкриватися інформація про структуру капіталу та домовленості, які дозволяють певним акціонерам справляти вплив або здійснювати контроль непропорційно до своїх часток у капіталі.

Стосовно інституційних інвесторів, ринків цінних паперів та інших посередників (розділ III) Принципи G20/OECD (2015) визначають таке. Інституційні інвестори, які діють як довірені особи, мають розкривати інформацію про власне корпоративне управління і політику голосування щодо своїх інвестицій. Крім того, довірені радники, аналітики, брокери, рейтингові агентства та інші особи, що надають аналітику та (або) консультації стосовно рішень інвесторів, зобов'язані розкривати інформацію, яка б дозволяла мінімізувати конфлікти інтересів, що можуть підірвати

бездоганність їхніх аналізу та консультацій. Угоди з використанням інсайдерської інформації і маніпулювання ринком забороняються.

Стосовно ролі зацікавлених осіб (розділ IV), то серед них кредитори, працівники, постачальники, клієнти та інші, від яких також значною мірою залежить конкурентоспроможність корпорації, її сталий розвиток і надходження додаткових ресурсів. Для всіх зацікавлених сторін, що беруть участь у процесі корпоративного управління, має забезпечуватися доступ до необхідної, достатньої і достовірної інформації на своєчасній та регулярній основі.

Розкриття інформації і прозорість (розділ V) відіграють особливу роль у забезпеченні корпоративним управлінням належного інформаційного обміну. Принципи проголошують, що для ефективної діяльності корпорації має забезпечуватися своєчасне і точне розкриття інформації з усіх суттєво важливих питань (суттєва інформація).

До **суттєвої інформації** віднесено: фінансові та операційні результати діяльності компанії; її цілі та інформація нефінансового характеру; великі акціонери, включно з бенефіціарними власниками, і права голосу; винагороди, що сплачуються членам ради директорів і ключовим керівникам; інформація про членів ради директорів, включно з відомостями щодо їхньої кваліфікації, процесу відбору, членству в рада директорів в інших компаніях, а також про те, чи розглядає їх рада директорів як незалежних членів; угоди з пов'язаними сторонами; прогнозовані чинники ризику; питання стосовно найманих працівників та інших зацікавлених осіб; структура і політика управління, включно зі змістом всіх кодексів корпоративного управління, або політика і процеси, завдяки ким вони здійснювалися.

Гарантом ефективної системи розкриття інформації та відповідальним за її повноту і достовірність є Наглядова рада корпорації. Встановлено, що у складі цієї ради доцільно призначати особу (Корпоративного секретаря), яка відповідатиме за організацію процесу розкриття інформації та забезпечення доступу до відкритої інформації.

Принципи вводять поняття **сильного (жорсткого – strong) режиму розкриття інформації**, що стимулює реальну прозорість, будучи найважливішою особливістю ринкового моніторингу корпорацій. Протилежністю йому є **слабка система розкриття інформації та непрозорість**, які породжують неетичну поведінку на ринку і втрату довіри інвесторів; коли величезних втрат зазнають не тільки корпорації та її власники, а й економіка

загалом. Недостатня і неточна інформація шкодить нормальному функціонуванню фінансових ринків, підвищуючи вартість капіталу та породжуючи неефективний розподіл фінансових ресурсів.

Наголошується, що інформація має готуватися, перевірятися і розкриватися відповідно до стандартів якості ведення бухгалтерського обліку і розкриття фінансової та нефінансової інформації. Щорічно має проводитися аудит фінансової звітності із залученням незалежного, компетентного і кваліфікованого аудитора. При цьому зовнішні аудитори мають бути підзвітні акціонерам і зобов'язані проводити аудит з належною професійною обачністю.

Канали поширення інформації мають забезпечувати рівноправний, своєчасний і не пов'язаний з надмірними витратами доступ користувачів до необхідної їм інформації.

Щодо питань інформаційного обміну, пов'язаного з обов'язками виконавчого органу корпорації (розділ VI), то Принципи G20/OECD (2015) зазначають, що члени ради директорів (виконавчий орган корпорації) мають діяти за умов повної поінформованості. У них має бути доступ до достовірної, релевантної і своєчасної інформації.

На виконавчий орган покладено відповідальність забезпечити цілісність систем бухгалтерської та фінансової звітності, включно з незалежним аудитом, а також наявність відповідних систем контролю, зокрема систем управління ризиками, фінансового і операційного контролю, а також дотримання законодавства і відповідних стандартів. Рада директорів має здійснювати нагляд за процесом розкриття інформації і комунікаціями.

В Україні імплементація принципів корпоративного управління була ініційована міжнародними організаціями розвитку, серед яких надзвичайно важливу роль відіграла IFC. Упродовж 1996–2001 років в Україні було зареєстровано приблизно 36 тис. акціонерних товариств, 90 % з яких створено в результаті приватизації колишніх державних підприємств, вони перебували у власності майже 19 млн акціонерів. Переважна більшість з них переживала фінансово-економічну скруту й потребувала термінової реструктуризації та залучення іноземних інвестицій, що неможливо без організації управління економікою таких акціонерних товариств за принципами корпоративного управління.

Складовою державної політики регулювання фінансового ринку Принципи корпоративного управління стали в Україні наприкінці 1990-х років. Перша редакція Принципів корпоративного управління була затверджена НКЦПФР у 1999 році. Зараз вони

є чинними у редакції 2014 року²⁹¹. Повномасштабний розвиток корпоративного управління в Україні розпочався після Указу Президента «Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах» (2002)²⁹².

Принципи корпоративного управління за редакцією НКЦПФР 2014 року²⁹³ у розділі «Розкриття інформації та прозорість» фіксують, що, окрім суттєвої інформації, що має регулярно розкриватися акціонерними товариствами, які працюють на фондовому ринку України, вони мусять негайно розкривати *особливу інформацію про суттєві події та зміни*, які можуть впливати на стан акціонерного товариства, вартість його цінних паперів і (або) розмір доходу за ними. Принципи корпоративного управління зобов'язують учасників ринку забезпечувати рівний доступ до інформації, включно з її обсягом, змістом, формою та часом надання. Важливу роль відіграє чинник зручності для користувачів засобів поширення інформації та мінімізація витрат на поширення інформації.

Політика і практика корпоративного управління в Україні розвивається. Найвідчутніше на це впливають зобов'язання, зумовлені набуттям Україною статусу асоційованого члена Євросоюзу. Однією з Директив ЄС²⁹⁴ передбачається посилення в країнах – членах ЄС контролю за дотриманням правил корпоративного управління і надання статусу обов'язкової звітності Звіту про управління. Існує думка, що для імплементації цього в Україні необхідно прийняти Закон «Кодекс корпоративного управління»²⁹⁵.

Розвиток в Україні системи корпоративного управління є свідченням зміцнення механізмів, які, забезпечуючи інтереси власників і баланс інтересів усіх зацікавлених осіб, одночасно передбачають належне розкриття інформації, її відкритість і доступність. А це ключові основи розвитку в країні інституту фінансового рахівництва.

²⁹¹ Принципи корпоративного управління: Рішення НКЦПФР від 22.07.2014 р. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/law/18922>

²⁹² Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Указ Президента України від 21.03. 2002, № 280/2002. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/2002>

²⁹³ Принципи корпоративного управління: Рішення НКЦПФР від 22.07.2014 р., Розділ 4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/law/18922>

²⁹⁴ Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 26.06.2013 г. О ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний, вносящая поправки в Директиву 2006/43/ЄС Європейського парламенту і Раді і скасовуюча Директиву Ради 78/660/ЄЕС і 83/349/ЄЕС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aru.com.ua/files/23345235325.pdf>

²⁹⁵ Ловінська Л.Г. Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні // *Фінанси України*. – 2014. – № 9. – С. 21–30.

РОЗДІЛ 4

МІСЦЕ І РОЛЬ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

4.1. Фінансове рахівництво в діяльності державних і місцевих органів управління

Об'єктивно в інформаційному суспільстві без фінансового рахівництва неможливо забезпечувати (а) належне виконання функцій, покладених на державні і місцеві органи управління; (б) реалізацію публічності фінансів; (в) політику децентралізації; (г) розвиток демократичних процесів. Цей інститут суспільства, будучи інформаційною підсистемою фінансової інфраструктури економіки, є діяльністю, завдяки якій уможливується як прозорість державних і місцевих органів управління, так і їх інформаційне забезпечення.

Непрозора діяльність урядів гальмує розвиток національних економік²⁹⁷. Показником прогресивності владних структур є їхня інформаційна відкритість, насамперед у частині інформації фінансів, що робить державні і місцеві фінанси по-справжньому публічними. Їхні економічні, соціальні і політичні функції стають об'єктом пильної уваги з боку суспільства. Разом з тим для реалізації завдань їм необхідна широка інформація. Демократичні процеси й децентралізація, що в останні десятиліття охопили суспільство у багатьох країнах, в ідеології також несуть відкритість інформації щодо фінансів органів влади. Тут слушним є зауваження Джорджа Сороса, що вільний потік інформації є наймогутнішою силою у боротьбі за демократію, оскільки ускладнює можливість дезінформації людей з боку держави²⁹⁸.

Теза транспарентності діяльності урядових структур, їхніх фінансів є серед головних у програмах сучасних політиків. Прикладом цього слугує виступ Девіда Камерона при обранні його прем'єр-міністром Великої Британії (2010 рік). Констатуючи, що бізнес давно користується можливостями інформаційної та Інтернет-революції, а державні і місцеві структури роблять лише

²⁹⁷ Ловінська Л. Г., Дьяченко Я. Я. Методичні підходи до моніторингу запровадження та дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі // Фінанси України. – 2016. – №6. – С. 72–81.

²⁹⁸ Soros G. The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered. – Public Affairs, New York, 1998. – 241 p. – P. 104–105.

перші кроки у цьому напрямі, він наголосив необхідність використання інформаційних досягнень для перебудови політики, управління країною і системи надання суспільних послуг; прозорість влади справляє великий вплив, і завдяки їй країна здатна досягти більшого приросту добробуту²⁹⁹.

Завдяки сучасним інформаційним технологіям прозорість фінансової діяльності державних і місцевих органів управління легко й ефективно досягається. Переконалим прикладом цього є офіційний сайт штату Міссурі (США)³⁰⁰. Тут на єдиному порталі будь-хто може простежити кожен долар, витрачений урядом штату, проаналізувати його видатки, перевірити результати бюджету. Так реалізується прозорість місцевого самоврядування та його підзвітність громадянському суспільству.

Представники сучасної фінансової науки в Україні зазначають, що для нашої країни проблема досягнення вищої прозорості бюджетів сектору загального державного управління належить до першочергових. Без її розв'язання неможливі позитивні зміни в розвитку як національних фінансів загалом, так і їхніх окремих складових³⁰¹. Метою реформування державного сектору економіки України є підвищення ефективності й транспарентності його діяльності, посилення підзвітності та підконтрольності системи управління суб'єктів господарювання, що його утворюють³⁰². Розвиток системи управління її державними і місцевими фінансами має базуватися на транспарентності бюджетного процесу і достовірності даних для прийняття управлінських рішень. Її антикорупційна реформа вимагає запровадження сервісів відкритих даних для мінімізації необхідності звернення громадян до державних органів і забезпечення ефективного контролю дотримання вимог законодавства про доступ до публічної інформації³⁰³. Тому зазначимо, що в Україні зроблено важливі, хоча й недостатні кроки в розвитку системи інформаційного обміну, публічності її фінансів. Поступово формується державна інформаційна політи-

²⁹⁹ TED. Девід Камерон: Наступаюча ера государственного управления. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ted.com/talks/david_cameron?language=ru

³⁰⁰ Transparency & Accountability. – Сайт штату Міссурі (США). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mo.gov/government/transparency-and-accountability/>

³⁰¹ Гасанов С.С., Кудряшов В.П., Балакін Р.Л. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фінансовій сфері та його використання в Україні // *Фінанси України*. – 2015. – №11. – С. 42–22.

³⁰² Ловінська Л. Г. Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі за економічним змістом у контексті запровадження нового плану рахунків // *Фінанси України*. – 2016. – №1. – С. 99–115.

³⁰³ Мярковський А.І. Інновації в інформаційному забезпеченні управління державними фінансами // *Фінанси України*. – 2016. – №9. – С. 7–28.

ка сфери публічних фінансів, відповідне фінансове та інформаційне право³⁰⁴.

На сайтах міністерств та відомств започатковуються необхідні інформаційні рубрики. Крім того, в соціальних мережах Інтернету міністерствами і відомствами, їхніми керівниками суспільству доносяться дані щодо державних і місцевих фінансів. Найпопулярнішою у світі соціальною мережею нині є Facebook, започаткований 2004 року американським програмістом Марком Цукербергом. У 2017 році користувачами цієї мережі є близько 2 млрд підписників, тобто майже третина населення планети. Одним із прикладів подання владними структурами даних через цю соціальну мережу є інформаційна діяльність Міністерства фінансів України³⁰⁵.

В Україні функціонує електронне урядування. Згідно із «Концепцією розвитку електронного урядування в Україні» (2010)³⁰⁶, це форма організації державного управління, один з інструментів розвитку інформаційного суспільства. Завдяки ньому через використання інформаційно-телекомунікаційних технологій є можливість підвищувати ефективність, відкритість і прозорість влади, формувати державу нового типу, зорієнтовану на задоволення потреб громадян. Головна складова електронного урядування – електронний уряд. Це єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади і місцевого самоврядування між собою, з громадянами і суб'єктами господарювання.

2016 року для ефективної реалізації електронного урядування в Україні створено Державне агентство з питань електронного урядування³⁰⁷. Його функція – реалізувати державну політику у сферах інформатизації, електронного урядування, формування і використання національних електронних інформаційних ресурсів, розвитку інформаційного суспільства³⁰⁸.

³⁰⁴ Серед законодавчих документів у цій сфері, зокрема, такі: Про Концепцію національної інформаційної політики. Постанова ВР України від 3.04.2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15>; Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17; Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>; Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»³⁰⁴: Розпорядження КМУ від 11.02.2016 р. № 92-р. [Електронний ресурс].

³⁰⁵ Міністерство фінансів України. Facebook. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/>

³⁰⁶ Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні : Розпорядження КМУ від 13.12. 2010 р. №2250-р. – [Електронний ресурс]: – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

³⁰⁷ Державне агентство з питань електронного урядування³⁰⁷ створене шляхом перейменування Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України.

³⁰⁸ Положення Про Державне агентство з питань електронного урядування України : Постанова КМУ від 1.10.2014 р. № 492. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF>

Агентство зобов'язане: (а) організувати прогнозно-аналітичні дослідження розвитку інформаційного суспільства, електронного урядування і сфери інформатизації; (б) забезпечувати належне функціонування Єдиного веб-портала КМУ, вможливаючи інтеграцію розміщених в Інтернеті інформаційних ресурсів центральних і місцевих органів виконавчої влади. Воно моніторить інформаційне наповнення офіційних веб-сайтів органів виконавчої влади, координує їхню діяльність зі створення електронних інформаційних систем і ресурсів та інтеграцію у Єдиний веб-портал. Агентство надає інформаційні та інші послуги через електронну інформаційну систему «Електронний Уряд», інформує громадськість про стан розвитку інформаційного суспільства та пропагує переваги його побудови.

Продукти та послуги інституту фінансового рахівництва містять собі відкриту інформацію, і на рівні державної та місцевої влади вона асоціюється з такими поняттями, як «публічна інформація» і «публічні кошти».

Поняття публічної інформації в Україні визначено на законодавчому рівні. Згідно із Законом України «Про доступ до публічної інформації» (2011)³⁰⁹, публічною є відображена і задокументована будь-якими засобами і на будь-яких носіях інформація, що була отримана або створена в процесі виконання суб'єктами владних повноважень своїх обов'язків, або яка перебуває в їхньому володінні та володінні інших розпорядників публічної інформації, визначених Законом. Така інформація має бути відкритою, крім випадків, встановлених законом, і забороняється обмежувати права на її одержання.

У діяльності державних і місцевих органів управління інститут фінансового рахівництва використовується насамперед для забезпечення прозорості їхніх фінансів. Запит суспільства щодо прозорості фінансів зростає: доходи й видатки державних і місцевих бюджетів, позабюджетних фондів, а також програми закупівель, державні інвестиційні програми та інші стали предметом пильної уваги.

Поняття публічних коштів визначено Законом України «Про відкритість використання публічних коштів» (2015)³¹⁰. Ними є кошти державного і місцевих бюджетів, кредитні ресурси, які надані під державні та місцеві гарантії, кошти НБУ, державних банків, державних цільових фондів, Пенсійного фонду України, фондів загально-

³⁰⁹ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17/ed20150426>

³¹⁰ Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/183-19/print1475401928236872>

обов'язкового державного соціального страхування, а також кошти суб'єктів господарювання державної і комунальної власності, отримані ними від їхньої господарської діяльності.

Фінансова політика України декларує принцип публічності та прозорості. У «Бюджетному кодексі України» (2010)³¹¹ визначено, що бюджетна система має базуватися на цьому принципі. При цьому реалізується він шляхом інформування громадськості з питань складання, розгляду, затвердження та виконання державного і місцевих бюджетів, а також контролю за їх виконанням.

2016 року в Україні було ухвалено Концепцію створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»³¹². У Концепції зафіксовано, що проблема прозорості дій влади на будь-якому рівні сьогодні особливо актуальна для України, оскільки прозорість – це головна умова відкритості рішень владних структур. При цьому існує потреба у (а) впровадженні норми щодо участі громадськості у бюджетному процесі та (б) забезпеченні сучасною інформаційно-аналітичною підтримкою роботи Міністерства, Державної фіскальної служби (ДФС) і Казначейства.

Концепцією визначено, що в Україні має створюватися система надання громадянам доступу до інформації про публічні кошти на всіх стадіях їх планування і використання, забезпечення актуальності, достовірності та унікальності інформації, комфортності використання аналітичних даних, простоти та зрозумілості поданої інформації, логічності та продуманості, можливості порівняння динаміки, зворотного зв'язку та експертного обговорення.

Система «Прозорий бюджет» – за допомогою портала, тобто офіційного сайту в Інтернеті – має стати інформаційним ресурсом, що забезпечить доступ до нормативної, статистичної й аналітичної інформації у сфері управління публічними коштами. Вона є яскравим проявом інституціоналізації фінансового рахівництва в Україні, його використання державними і місцевими органами управління.

На порталі розміщуватиметься інформація за такими розділами:

- Бюджетний процес, де буде подано стислий опис етапів бюджетного процесу, термінів їх виконання, учасників та їхніх повноважень, інструментів участі зацікавлених сторін у бюджетному процесі.

- Державний та місцеві бюджети, державні цільові програми, бюджети фондів загальнообов'язкового державного соціального і пенсійного страхування, державні та комунальні підприємства. Тут

³¹¹ Бюджетний кодекс України: Закон України від 8.07.2010. – Ст. 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1475401928236872>

³¹² Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»³¹² – Розпорядження КМУ від 11.02.2016 р. № 92-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80>

будуть представлені такі матеріали: проекти, прогнози і показники, відомості щодо ухвалених нормативно-правових актів, дотримання і виконання показників, інформація про боргові зобов'язання, результати аудиту та перевірок, використання публічних коштів.

- Новини, зокрема: анонси подій, відеосюжети, презентації, експертні оцінки, інтерв'ю стосовно бюджетного процесу.

- Сервіси: опитування, глосарій, форум, навчальні матеріали, запитання та відповіді.

Також на порталі публікуватиметься так званий «Бюджет для громадян» – форма презентації основних бюджетних показників. Його мета – інформувати широке коло громадськості в доступній формі про: основні цілі, завдання і пріоритети бюджетної політики, джерела наповнення бюджету, обґрунтування бюджетних витрат, планові і досягнуті результати використання бюджетних коштів.

Система «Прозорий бюджет» має забезпечити: цілодобовий доступ до всієї інформації портала; подання інформації у формі таблиць, графіків, інфографіки, мультимедіа, гіпертекстовій формі; публікацію структурованої інформації (у тому числі у картографічному вигляді); подання вихідних текстових документів у форматі, що забезпечує можливість їх збереження, а також пошуку і копіювання довільного фрагмента тексту засобами браузера; підтримку таких браузерів, як Internet Explorer 7.0 і вище, Opera 6.0 і вище, Google Chrome 5.0 і вище, а також Mozilla Firefox 3.5 і вище; безперешкодний доступ до інформації без установки на технічні засоби користувачів програмного забезпечення, спеціально створеного для доступу до інформації; пошук і безперешкодне одержання інформації будь-якими засобами автоматизованого збирання даних в Інтернеті, у тому числі пошуковими системами; можливість визначення дати та часу розміщення поданої інформації, а також дати та часу останньої зміни інформації; безперебійне функціонування портала під навантаженням не менш як 150 000 відвідувань на добу, 75 000 одночасно.

Згідно з Концепцією, система «Прозорий бюджет» забезпечить:

по-перше, (а) підвищення бюджетної грамотності, обізнаності громадян про бюджетний процес; (б) відкритість процесів підготовки, прийняття та виконання бюджету; (в) доступність, якість й оперативність інформування громадськості про публічні кошти; (г) ефективність використання публічних коштів; (д) рейтинг України за Індексом відкритості бюджету Міжнародного бюджетного партнерства³¹³, зокрема щодо показника участі громадсько-

³¹³ Див.: International Budget Partnership (IBP). Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.internationalbudget.org; Руководство к анкете по открытости бюджетного процесса. – IBP. Center on Budget and Policy Priorities, Washington, 2011, 60 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-OBS2012_Final-RUS1.pdf

сті в бюджетному процесі; (е) інвестиційну привабливість держави за рахунок більш відкритої політики Уряду;

по-друге, створення умов для громадського обговорення, реалізації права громадян на інформацію та участь у процесі прийняття рішень;

по-третє, посилення контролю громадськості за складанням, виконанням і звітуванням про публічні кошти;

по-четверте, зменшення ймовірності зловживань і вчинення корупційних дій на всіх етапах планування та використання публічних коштів.

Гострим питанням у системі державних і місцевих фінансів в Україні є питання прозорості оподаткування і, зокрема, відшкодування податку на додану вартість (ПДВ). Вирішення цього питання лежить у площині розвитку і широкого використання інструментарію інституту фінансового рахівництва.

Наприкінці 2016 року змінами до Податкового кодексу в Україні було запроваджено єдиний публічний реєстр заяв на бюджетне відшкодування ПДВ³¹⁴. Реєстр запущено Мінфіном у квітні 2017 року³¹⁵. Завдяки ньому кошти, що підлягають відшкодуванню, перераховуються в автоматичному режимі.

Постановою «Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість»³¹⁶ визначено, що завдяки Реєстру кожен підприємець може в онлайн-режимі відстежувати – на якому етапі перебуває процес відшкодування йому ПДВ. Уся вхідна інформація Реєстру формується Державною фіскальною службою (ДФС) на підставі заявок бізнесу і закріплюється електронним цифровим підписом. Після того впродовж не більше 30 днів (у деяких передбачених законом випадках – 60 днів) сума відшкодування має бути узгоджена, і на наступний день після закінчення цього терміну відбувається автоматичне відшкодування ПДВ. У результаті, якщо раніше відшкодування ПДВ відбувалося в останні 5 днів місяця, то тепер – у хронологічному порядку на щоденній основі. Завдяки цьому бізнесу легше планувати діяльність, і в нього з'являються додаткові обігові кошти, починаючи з 10-х чисел кожного місяця.

³¹⁴ Про внесення змін у Податковий кодекс України: Закон України від 21.12.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19>

³¹⁵ Міністерство фінансів запускає електронний реєстр відшкодування ПДВ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/IMNDY4

³¹⁶ Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість: Постанова КМУ від 25.01.2017 р. № 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249698264>

В Україні здійснено велику роботу на шляху прозорого функціонування системи державних баз даних. Зокрема, відкрито всі без винятку реєстри Міністерства юстиції, реалізовано ініціативу електронних державних закупівель ProZorro, запущено електронний реєстр декларацій і багато інших ініціатив. Реалізуючи політику відкритості, Україна у травні 2017 року підтвердила намір передавати до глобальної бази власників бізнесу³¹⁷ інформацію про кінцевих бенефіціарів українських компаній. Було підписано Меморандум про передання у глобальну базу власників бізнесу інформації про кінцевих бенефіціарів компаній³¹⁸. Серед підписантів – Мініюст, Держагентство з питань електронного управління, український офіс Transparency International і глобальна ініціатива OpenOwnership. Таким чином Україна одна з перших серед європейських країн на законодавчому рівні встановила обов'язок для юридичних осіб вказувати кінцевого власника. За даними World Wide Web Foundation, яка оприлюднила результати щорічного дослідження OpenData Barometer³¹⁹ стосовно розвитку у світі систем відкритих даних, Україна за результатами 2016 року значно покращила свої показники, посівши 44 місце серед 114 країн світу³²⁰.

Показово, що Україна стала першою у світі країною, яка на державному рівні розпочала запровадження такої сучасної технології зберігання, обміну та захисту інформації, як Blockchain. Це дозволяє підвищити безпеку і швидкість транзакцій з активами, одночасно скорочуючи витрати цього процесу. Функціонування такої системи інформаційного обміну не потребує посере-

³¹⁷ Для боротьби з корупцією у березні 2017 року Велика Британія створила реєстр іноземних власників британської нерухомості. Це перший подібний список у світі. До нього увійдуть імена та прізвища олігархів, іноземних посадових осіб і членів іноземних урядів, які купили нерухомість у Британії, переважно в Лондоні. Це має підвищити прозорість ринку нерухомості, особливо у центральних районах Лондона, сприятиме боротьбі з відмиванням грошей і відстежуванню потоків капіталу, отриманого незаконними методами. За оцінками, іноземні компанії – про власників яких нічого не відомо – купили в країні нерухомість на суму 122 млрд фунтів стерлінгів. Чимало з них зареєстровані в офшорах, зокрема на Британських Віргінських островах, де неможливо дізнатися, хто саме ними володіє. Створення подібного реєстру зміцнить репутацію Великої Британії як «чесної й такої, що заслуговує на довіру». Чесні бізнесмени не мають непокоїтися, що вони якимось чином підтримують злочинну діяльність, інвестуючи в британську економіку («Борьба с коррупцией»). Британія готує реєстр іностранных владельцев недвижимости. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/iSuDU0.

³¹⁸ Україна офіційно приєдналась к глобальному реєстру собственников бизнеса. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://focus.ua/country/372958/>

³¹⁹ OpenData – є індикатором, що оцінює відкритість порталу відкритих урядових даних. Показуючи ступінь відкритості, OpenData заохочує уряди та суспільство до участі у пропаганді відкритості.

³²⁰ OpenData Barometer. WORLD WIDE WEB Foundation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://opendatabarometer.org/?_year=2016&indicator=ODB

дників, а тому сприяє зменшенню корупції та інших зловживань. У червні 2017 року між Державним підприємством Міністерства юстиції України «СЕТАМ» (система електронних торгів арештованим майном), Державним агентством з питань електронного урядування України та компанією BitFury Group (США) було підписано Меморандум про співпрацю у впровадженні технології Blockchain. Передбачається, що спочатку на Blockchain буде переведена та частина СЕТАМ, що відповідає за прийняття ставок від гравців: буде окремий модуль, що інформуватиме як і в якій кількості система прийняла ставки, гарантуючи тим транспарентність даних системи³²¹. Того ж місяця Постанова КМУ ухвалила впровадження технології Blockchain для захисту даних Держгеокадастру та переведення земельних аукціонів в електронний формат³²². А вже у жовтні 2017 року Мінагрополітики спільно з Державним агентством електронного урядування та Transparency International Україна презентували оновлений Державний земельний кадастр, який відтепер працюватиме на технології Blockchain³²³.

Розвиток систем відкритих державних даних має величезний потенціал і вплив на всю економіку. Це не лише підвищує прозорість та ефективність діяльності органів влади, а й сприяє розвитку потужної індустрії у даному сегменті. Наприклад, у Євросоюзі на базі державних даних, що стали відкритими, вже успішно реалізуються соціально важливі і комерційні проекти, обіг яких сягнув сотні мільйонів євро.

Як уже зазначалося, велику увагу аспекту прозорості державних і місцевих фінансів приділяють міжнародні фінансові організації. Ними розроблено низку матеріалів з питань рекомендацій із забезпечення транспарентності і моніторингу та аналізу показників бюджетної сфери. Серед них: Кодекс належної практики забезпечення фіскальної прозорості (IMF, 2007)³²⁴, Посібник з фіскальної прозорості (IMF, 2007)³²⁵, Посібник зі статистики

³²¹ Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/setam-pershimi-v-sviti-rozpoznali-vprovadjuvaty-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain>

³²² Урядовий портал. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250088298&cat_id=244274160

³²³ Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/24722>

³²⁴ IMF Code of Good Practices on Fiscal Transparency (2007). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf>

³²⁵ IMF Manual on Fiscal Transparency (2007). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf>

державних фінансів (IMF, 2014)³²⁶, Рекомендації Ради з питань бюджетного керування (OECD, 2015)³²⁷.

Зокрема, для оцінювання рівня прозорості бюджетних операцій використовується інтегральний показник – індекс відкритості бюджету (Open Budget Index), що розробляється Міжнародним бюджетним партнерством (International Budget Partnership. IBP)³²⁸. Він показує, наскільки інформація з питань бюджету, що надається державою тієї чи іншої країни, є корисною, своєчасною та зрозумілою. Крім того, визначається доступність інформації з питань бюджету для громадськості, а також можливості участі недержавних інституцій у проведенні аналізу й наданні пропозицій і рекомендацій з питань формування та виконання бюджету. Тим самим розширюється підзвітність органів державного управління перед громадськістю³²⁹.

Окрім забезпечення прозорості та відкритості використання публічних коштів, інститут фінансового рахівництва використовується державними і місцевими органами управління для (а) інформування учасників економіки з широкого кола актуальних для них питань фінансів і (б) формування в суспільстві належного рівня загальної фінансово-економічної грамотності.

Інформування учасників економіки актуальними для них даними щодо державних і місцевих фінансів має величезний економічний і соціальний ефект. Адже дані про державні та місцеві фінанси, які охоплюють щонайменше третину створюваного ВВП, важливі учасникам економіки не лише, щоб пересвідчитися у транспарентності фінансів влади, а й для бізнесової, наукової, навчальної та інших видів їхньої діяльності.

Функції державної і місцевої влади в основі своїй мають потреби та інтереси суспільства, зокрема інформаційні. Інститут фінансового рахівництва призначений у суспільстві саме для того, щоб реалізовувати такі інформаційні потреби в частині фінансової інфраструктури економіки. Державні та місцеві органи управління значною мірою є джерелом різноманітної макроекономічної інформації, потрібної всім учасникам економіки, зокрема, корпораціям і домогосподарствам.

³²⁶Government Finance Statistics Manual 2014. IMF. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>

³²⁷Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD. 2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf>

³²⁸International Budget Partnership. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/2017-news/>

³²⁹Гасанов С.С., Кудряшов В.П., Балакін Р.Л. Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фінансній сфері та його використання в Україні // Фінанси України. – 2015. – №11. – С. 42–22.

Інформація щодо вартісних розподільних і перерозподільних відносин у макроекономіці є предметом постійної уваги бізнесових кіл, істеблїшменту, аналітиків і широких верств населення. Вона потрібна для ефективного менеджменту корпорацій і життя домогосподарств, адекватного поведження на ринках, сталого розвитку суспільства. Залучення зовнішніх і внутрішніх інвестицій в економіку України, структурні реформи, розвиток сучасної науки, впровадження в економіку новітніх технологій та інші проривні процеси, що визначають успіх становлення її економіки і цивілізаційний розвиток, безпосередньо «зав'язані» на даних, що надаються державною та місцевою владою через інститут фінансового рахівництва.

Оцінити актуальність для учасників економіки макроекономічної інформації можна переглянувши навіть тільки назви статей і передачі різноманітних сучасних мас-медіа. Щодня в них порушуються питання економічного зростання, інфляції, курси валют, дії міністерства фінансів і центрального банку, бюджетний дефіцит, зовнішній борг на інше. Хоча макроекономічні події можуть здатися абстрактними, вони впливають на життя кожного: менеджмент корпорацій, прогнозуючи продаж продукції, враховує динаміку споживчого попиту, інфляції та валютних курсів; люди пенсійного віку орієнтуються в державній пенсійній політиці та динаміці цін на ринках; молоді спеціалісти у пошуках нових робочих місць цікавляться даними щодо прогнозів економічного зростання у тих чи інших секторах економіки та регіонах; фінансові питання макроекономіки зазвичай центральні в політичній полеміці й відіграють важливу роль у міжнародних відносинах; дослідження даних фінансів макроекономічного рівня різних країн і регіонів дозволяють пояснити механізми функціонування їхніх господарств, спрогнозувати тенденції їхнього розвитку.

Конче важливо, щоб надавана макроекономічна інформація була максимально надійною, точною і актуальною в часі. Стосовно цього слушним є застереження, сформульоване відомими шведськими журналістами Олександром Бардом і Яном Зодерквістом у бестселері «*Нетократія. Нова правляча еліта та життя після капіталізму*»³³⁰. У ньому йдеться про те, що весь діловий світ постійно змінює прогнози та коригує рішення заднім числом, ретельно приховуючи, що попередні прогнози та рішення були побудовані на підставі радше вигаданих, ніж реальних концепцій, що є результа-

³³⁰ Бард А., Зодерквист Я. Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / Перевод со шведского. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 252 с. – С. 5–30.

том хронічного браку достовірної інформації. Кожна помилка показує, що ми були поінформовані не так добре, як думали або сподівалися. Невідповідність між нашим сприйняттям реальності і сприйняттям інших людей, а рівно і між нашими власними фантазіями і самою реальністю надзвичайно велика. Реалії життя доводять, що сучасній економічній науці бракує інформації й інструментарію для впевненого прогнозування настання криз³³¹.

Яскравим проявом практики використання фінансового рахунництва в діяльності державних і місцевих органів управління в Україні є надання аналітичної інформації з таких важливих для всіх учасників економіки питань, як ВВП і Зведений бюджет країни. Динаміку їх абсолютних показників за 1992–2016 роки подано на рис. 4.1.1 і в табличному форматі Додатком 9.

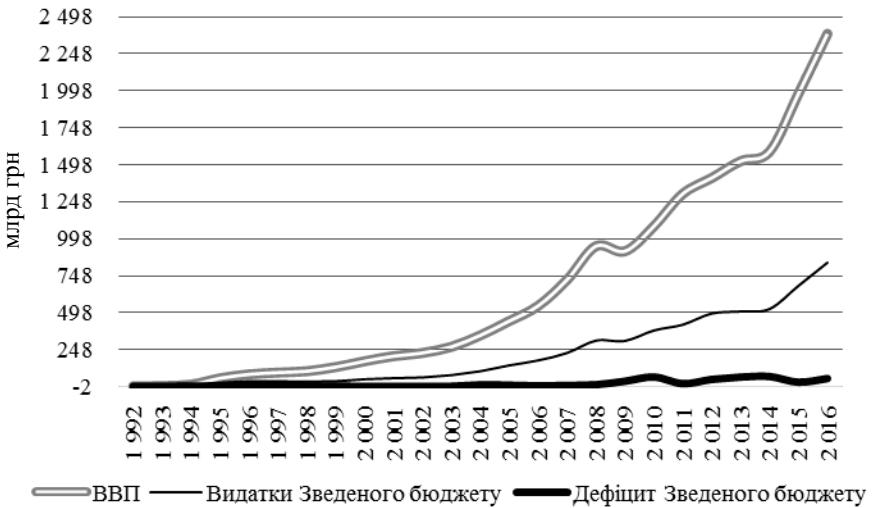

Рис. 4.1.1. Динаміка ВВП України, видатків і дефіциту Зведеного бюджету за 1992–2016 роки, у фактичних цінах, млрд грн³³²

Користувачі такої інформації з легкістю можуть переконалися, що номінальний ВВП країни виріс за час державної самостійнос-

³³¹ Див.: Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц ; пер. с англ. В. Лопатка. – М. : Эксмо, 2011. – 512 с.; *Рубини Н.* Как я предсказал кризис: экстренный курс подготовки к будущим потрясениям / Н. Рубини, М. Стивен ; пер. с англ. В. В. Ильина. – М. : Эксмо, 2011. – 384 с.

³³² За даними Додатка 9.

ті України в десятки тисяч разів. Але за цими вражаючими цифрами стоїть галопуюча інфляція початку 1990-х років. Тобто динаміка номінального ВВП не дає повної реальної картини економіки країни. На жаль, на сучасному етапі інформаційні джерела переважно надають саме такі дані.

Аналітичними й інформаційнішими є відносні дані, наприклад, частка у ВВП країни як загальної суми її Зведеного бюджету, так і його дефіциту, а також частка дефіциту у бюджетних видатках. Динаміку цих показників в Україні за останні чверть століття подано на рис. 4.1.2.

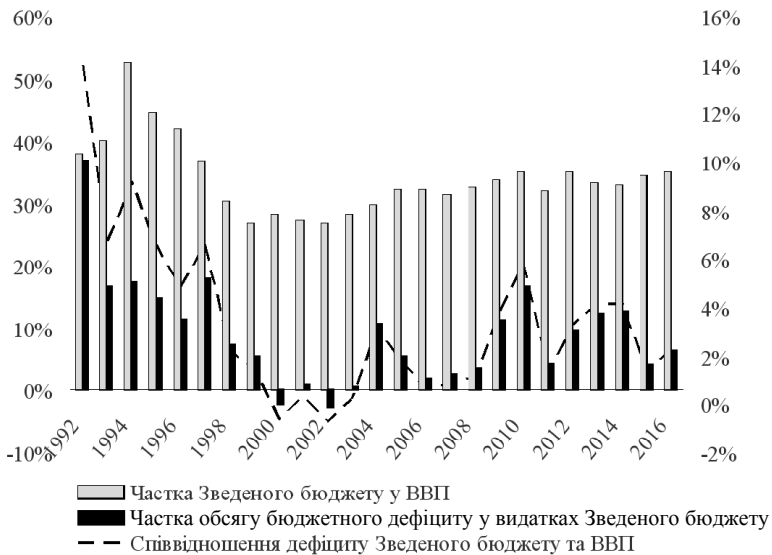

Рис. 4.1.2. Динаміка співвідношень ВВП України та видатків і дефіциту Зведеного бюджету за 1992–2016 роки, %³³³

Подібного роду інформація в сукупності з даними наведеного вище номінального зростання ВВП, Зведеного бюджету та його дефіциту дозволяє користувачеві побачити, що, наприклад, у 1994 році в Україні був пік складної макрофінансової ситуації. Частка коштів, акумульованих державою у бюджетній системі, перевищила тоді 50 %. Але відбувалося це насамперед у результаті скорочення ВВП. Поступово, з розвитком ринкової економіки ситуація змінювалася, і на початок 2017 року ця частка вже на рівні 35 %.

³³³ За даними Додатку 9.

Актуальною для всіх учасників економіки зазвичай є інформація стосовно рівня добробуту населення, динаміки його доходів. Зокрема, це дані щодо обсягу реального (скоригованого на дефлятор) ВВП країни на душу населення. Динаміку цього показника в Україні за останні чверть століття наведено на рис. 4.1.3.

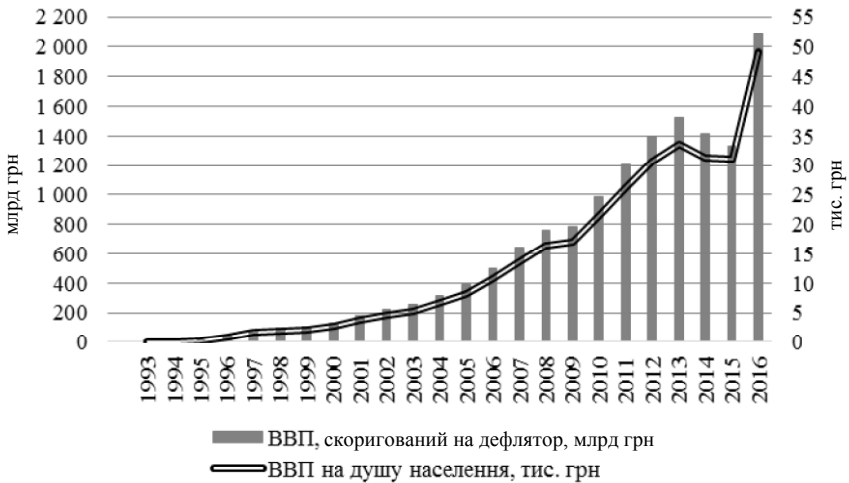

Рис. 4.1.3. Динаміка загального обсягу скоригованого на дефлятор ВВП України та його обсягу у розрахунку на душу населення, 1993–2016 роки³³⁴

Дослідження за тривалі історичні проміжки необхідні для якісного управління і наукових розробок. Лише маючи такого роду дані, можна якісно моделювати, надійно виявляти тренди і прогнозувати процеси макро- та мікроекономіки. Дані, унаочнені на рис. 4.1.1–4.1.3 та в Додатку 9, певною мірою відображають картину економіки та фінансів України за тривалий – двадцятирічний період.

Наприклад, аналізуючи за тривалий період динаміку реального (скоригованого на дефлятор) ВВП України та чисельності її населення, можна оцінити середньострокові (зокрема, до 2020 року) перспективи економічного розвитку країни, обсяг її реального ВВП у розрахунку на душу населення. Для цього скористаємося методом екстраполяції тренду, провівши згладжування ко-

³³⁴ За даними Додатку 9.

ливань середньої величини цього показника та визначивши середню абсолютну величину його зміни за рік. Детальні обрахунки того наведено у Додатку 10.

Для прогнозування обсягу реального ВВП країни, що припадає на душу населення, « F_t », скористаємося лінійною функцією $F_t = i + g \times t$. В ній « i » – теоретичний базовий рівень часово ряду, тобто обсяг реального (скоригованого на дефлятор) ВВП України у розрахунку на душу населення у 2016 році. Він становить 49,11 тис. грн. Елемент функції « g » є усередненою абсолютною величиною зміни плинних (ковзних) середніх: у нашому випадку він дорівнює **2,05 тис. грн.** Елемент « t » – це період, на який здійснюється прогноз (1-й рік після базового року, 2-й, 3-й і 4-й відповідно). Базовий показник $F_t = 49,11$ тис. грн. Розрахунок прогнозних даних щодо обсягу реального ВВП України, який припадатиме на душу населення у період до 2020 року, подано у табл. 4.1.1. Можна очікувати, що динаміка обсягу реального ВВП у розрахунку на душу населення упродовж 2017–2020 років в Україні буде такою: у 2017 році на одну особу припадатиме трохи більше 51 тис. грн; у 2018 році – більше 53 тис. грн; у 2019 році – понад 55 тис. грн; а у 2020 році – щонайменше 57 тис. грн.

Таблиця 4.1.1

РОЗРАХУНОК ПРОГНОЗНИХ ДАНИХ ОБСЯГУ РЕАЛЬНОГО ВВП УКРАЇНИ, ЩО ПРИПАДАЄ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ

Рік	t	$F_t = i + g \times t$	F_t , тис. грн
2016	0	Теоретичний базовий рівень	49,11
2017	1	$49,11 + 2,05 \times 1$	51,16
2018	2	$49,11 + 2,05 \times 2$	53,21
2019	3	$49,11 + 2,05 \times 3$	55,26
2020	4	$49,11 + 2,05 \times 4$	57,31

Такі дані важливі при розробленні політики зростання соціальних програм в Україні, для середньострокового оцінювання добробуту та платоспроможності населення. Основою політики сталого розвитку економіки країни мають бути такі принципи: обсяг споживання не може бути більшим за обсяг виробництва; зусилля передусім мають спрямовуватися на зростання науково-технічного потенціалу, інформатизацію економіки та забезпечен-

ня умов для зростання доданої вартості, що генерується кожним зайнятим в економіці.

Слід зазначити, що попри відносну доступність першоджерел для формування наведених вище даних, було виявлено, що в Україні більшість інформації фінансів, що надається державними і місцевими органами управління, є дуже фрагментованою, незіставною і недостатньою. Наприклад, для збирання відомостей для розрахунку наведеної вище інформації довелося опрацювати до десятка статистичних джерел (див. Додаток 9). Натомість, приклади найкращих практик розвинених країн (серед них США, Велика Британія) свідчать, що державні і місцеві органи управління можуть системно надавати користувачам широко, зіставну, за тривалі періоди інформацію. Від того виграють всі учасники економіки, і користь для всієї економіки країни є безумовною.

Інститут фінансового рахівництва використовується державною і місцевою владою для підготовки і надання інформації іншим учасникам економіки. Він також необхідний як джерело інформації самим органам влади та як інструмент реалізації їхніх статистично-інформаційних завдань у суспільстві.

Зокрема, для розроблення і реалізації фінансової політики державним і місцевим органам влади потрібна інформація з широкого кола фінансово-економічних питань національного, зарубіжного і міжнародного рівнів. Лише за таких умов фінансова політика здатна ефективно враховувати всі можливості мобілізації фінансових ресурсів для національної економіки. Наприклад, в Україні важливими для державної і місцевої влади є дані щодо можливостей кредитування й отримання консультативної допомоги з боку міжнародних фінансових організацій і державних агентств міжнародної допомоги економічно розвинених країн. Це інформація таких організацій, як: EBRD, члени Групи Світового банку, Північна екологічна фінансова корпорація (Nordic Environment Finance Corporation, NEFCO), Агентство США з міжнародного розвитку (United States Agency for International Development, USAID), Шведське агентство з питань міжнародної співпраці і розвитку (Swedish International Development Cooperation Agency, SIDA), Канадське Агентство міжнародного розвитку (Canadian International Development Agency, CIDA) та багато інших.

Планування бюджету та інші етапи бюджетного процесу в країні базуються на макроекономічних очікуваннях, представлених показниками динаміки ВВП, інфляції, курсу валют, граничного обсягу державного боргу, мінімальної заробітної плати та

інших. За умов, коли Україна перейшла від практики розроблення річних бюджетів до середньострокового бюджетного планування³³⁵, потреба в якісній і достатній економічній і фінансовій інформації макрорівня стає для її органів управління ще актуальнішою. Перехід від однорічної до трирічної перспективи бюджетного планування є не просто технічною зміною у формуванні бюджету шляхом додавання у розрахунках ще двох бюджетних періодів. Це системна зміна бюджетної політики, яка має забезпечити стратегічний підхід до визначення пріоритетних заходів та ефективний розподіл ресурсів. 14 червня 2017 року урядом країни було затверджено бюджетну резолюцію (Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки)³³⁶. Використання в бюджетному плануванні трирічних оцінних макроекономічних показників є результатом визнання того факту, що ефективність бюджетного процесу залежить від якісного бачення органами влади середньо- і довгострокових перспектив макроекономічного розвитку національної і міжнародної економіки. Віднині на державному рівні запроваджується комплексна система оцінювання ризиків, яка включає: управління боргом, фінансові ризики та макроризики; а також такі документи, як Стратегію управління державним боргом і Звіт про фінансові ризики.

Для забезпечення необхідною інформацією при Мінфіні України створено спеціальну інформаційну структуру – Інформаційно-аналітичний центр. Згідно з «Концепцією діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України» (2004)³³⁷, його мета – забезпечувати керівництво і структурні підрозділи Міністерства аналітичними, інформаційними, звітними та іншими матеріалами, необхідними для прийняття рішень і використання сучасних креативних технологій ситуаційного аналізу, підготовки і прийняття рішень щодо розв’язання проблем формування та супроводу бюджету України, управління фінансами і боргом.

Для реалізації в сучасній економіці інформаційно-статистичних завдань і подання в агрегованих показниках узагальненої інформації про вартісні розподільні й перерозподільні відносини

³³⁵ У 2018 році в Україні вперше за всю історію її бюджетування запроваджено середньострокове (трирічне) бюджетне планування. – Урядовий портал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art id=250067274>

³³⁶ Основні напрямки бюджетної політики на 2018-2020 роки. Міністерство фінансів України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.bv/2a4i>

³³⁷ Про затвердження «Концепції діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України»: Наказ Мінфіна України від 29.05.2004 №364. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart70/idx70976.htm>

макрорівня в Україні на державному рівні використовується, зокрема, такий інструментарій фінансового рахівництва, як Система національних рахунків (СНР). Концепція СНР була запропонована суспільству Статистичною комісією ООН ще 1947 року³³⁸. Зараз її застосовують понад 150 країн. В Україні СНР почала формуватися на початку 1990-х років³³⁹.

У багатьох країнах світу держава використовує і такий інструментарій фінансового рахівництва, як систем зведеного фінансового планування. Охоплюючи дані в масштабах держави, її територій і на рівні господарських об'єднань, вона є джерелом необхідної для державних і місцевих органів влади інформації. Прикладом системи зведеного фінансового планування на рівні держави є формування балансу її фінансових ресурсів. В Україні 1996 року було запроваджено щорічне складання Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством фінансів і Державною службою статистики балансу фінансових ресурсів країни³⁴⁰.

Ще одним напрямом застосування інституту фінансового рахівництва в діяльності органів державної і місцевої влади є використання його в інформаційному обміні між органами влади для сприяння координації їхніх дій і державній безпеці. У цьому зв'язку на початку 2015 року в Україні Указом Президента було створено міжвідомчий орган – Раду з фінансової стабільності³⁴¹. Серед її основних завдань: (а) обмін інформацією та своєчасне виявлення поточних і потенційних зовнішніх і внутрішніх загроз і системних ризиків; (б) узгодження упереджувальних заходів і заходів швидкого реагування (антикризовий менеджмент) за наявності ознак нестійкого фінансового становища банківської сис-

³³⁸ Measurement of National Income and the Construction of Social Accounts. – Report of the Sub-committee on National Income Statistics of the League of National Committee of Statistical Experts. – UN, Geneva, 1947, 59 p. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf>

³³⁹ Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики: Постанова КМУ від 4.05. 1993 р. № 326. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF>

³⁴⁰ Див.: Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України. Постанова КМУ від 28.06.1995 р. № 471. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/471-95-%D0%BF>; Методологічні вказівки щодо складання балансу фінансових ресурсів: Наказ Міністерство економіки України, Міністерство фінансів України, Міністерство статистики України від 18.04.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0220-96>

³⁴¹ Про Раду з фінансової стабільності: Указ Президента від 24.03.2015 р. № 170/2015. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>

теми, а також обставин, які загрожують стабільності банківської та/або фінансової системи держави. У складі Ради представники міністерств і відомств, що здійснюють регулювання фінансової інфраструктури економіки країни. Також Рада має взаємодіяти з провідними міжнародними фінансовими організаціями.

Активізація процесу використання інституту фінансового рахівництва в діяльності державної та місцевої влади відбувається на тлі розвитку цього інформаційного інституту. До речі, його розвиток значною мірою відбувається саме завдяки зусиллям державної і місцевої влади. У суспільстві поглиблюється розуміння того, що для забезпечення транспарентності фінансової інфраструктури економіки, протидії корупції, тіньовій економіці, офшоризації господарства та відмиванню незаконно зароблених доходів саме інститут фінансового рахівництва є ефективним.

Держава відіграє унікальну роль у реалізації та розвитку інституту фінансового рахівництва. Поряд із традиційним державним статистичним відомством – Державною службою статистики на сучасному етапі розвивається інформаційна діяльність безпосередньо в органах державної та місцевої влади.

Для України актуальним є визначення характерних рис інформаційного обміну ідеально організованої публічної сфери, запропоноване німецьким ученим у царині філософії комунікацій – Юргеном Габермасом (Urgen Habermas). Такими рисами є: (1) наявність здібних і відданих справі службовців, які чесно збирають необхідну інформацію; (2) усі події добросовісно відображаються в офіційних виданнях; (3) забезпечується вільний доступ до цих видань. Наголошуючи існування тісного зв'язку між публічністю інформації та демократичним способом правління, Ю. Габермас зазначає, що лише держава в особі уряду є тим інститутом, який здатен системно й постійно збирати і опрацьовувати інформацію про все, що нас оточує, оскільки реалізація такого надзвичайно складного завдання вимагає колосальних фінансових витрат³⁴².

Зважаючи на роль державних і місцевих органів управління в розвитку інформаційного суспільства та його інститутів, міжнародні фінансові організації серед пріоритетних напрямів своєї діяльності від кінця ХХ століття виокремлюють допомогу країнам саме у цій сфері.

³⁴² *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с.

IMF у своїх документах констатує очевидність незамінності легкодоступної, повної і своєчасної макроекономічної і макрофінансової інформації у розробленні та проведенні зваженої макроекономічної політики і прийнятті ефективних інвестиційних рішень³⁴³. Реалізуючи такий підхід, ця міжнародна організація започаткувала в середині 1990-х років «Ініціативи стандартизації поширення даних» (IMF Data Standards Initiatives, DSI)³⁴⁴, призначені сприяти прозорості та розвитку якісної системи статистики в країнах-членах. Приєднання до Ініціатив є добровільним, але їхню актуальність підтвердили фінансові кризи другої половини 1990-х і початку 2000-х років, і нині вже понад 97 % країн-членів стали їхніми учасниками. Україна приєдналася до Ініціатив 2003 року.

Одночасно з IMF ООН у «Фундаментальних принципах офіційної статистики» (1994–2013)³⁴⁵ зафіксував, що узагальнена статистична інформація, забезпечуючи даними управлінські структури держав, економічних суб'єктів і суспільство загалом, слугує необхідним підґрунтям сталого розвитку в економічній, демографічній, соціальній та екологічній сферах. Доповнюючи ці тези, Кодекс норм Європейської статистики (2011)³⁴⁶ вказав на виняткову важливість забезпечення суб'єктів економічного простору Євросоюзу незалежною високоякісною інформацією про економіку та суспільство на загальноєвропейському, національному та регіональному рівнях, зробивши цю інформацію загальнодоступною для користувачів з метою прийняття рішень у науково-дослідницьких цілях і для дебатів.

4.2. Використання фінансового рахівництва корпораціями

Інститут фінансового рахівництва відіграє важливу роль у діяльності корпорацій як джерело інформації та засіб інформаційно-

³⁴³ Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. – Международный валютный фонд. – Вашингтон, 2007. – 83 с. – Раздел 1.

³⁴⁴ IMF Standards for Data Dissemination. – International Monetary Fund. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/data.htm>

³⁴⁵ Fundamental Principles of Official Statistics (1994-2013). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>

³⁴⁶ Див.: Кодекс норм европейской статистики. Для национальных и местных органов статистики. – Принят 28.09.2011 Комитетом Европейской статистической системы. – Евростат, 2011. – 11 с.; European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. Eurostat Committee, 28th September 2011. – Publications office, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5921861/KS-32-11-955-EN.PPF/5falebc6-90bb-43fa-888f-dde032471e15>

го обміну. Власники і менеджери кожної з них користуються інформаційними можливостями та результатами діяльності цього інформаційного інституту, отримуючи з того максимальну вигоду для себе, корпорації та інших зацікавлених у ній осіб. Це зумовлено тим, що інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва, його інформаційні технології – інформаційний інструментарій – є в інформаційній економіці неодмінним вартістю-формуючим ресурсом.

У XXI столітті в управлінні корпораціями традиційними стають моделі вартісно-орієнтованого менеджменту (*value-based management, VBM*)³⁴⁷, що представляють бізнес-адміністрування, спрямовують на максимальну інформаційно-аналітичну підтримку процесів прийняття управлінських рішень. Узагальнюючись поняттям «контролінг», вони розглядаються як система управління на основі належного інформаційного інструментарію і значною мірою забезпечуються фінансовим рахівництвом. Інститут фінансового рахівництва органічно вписується у моделі вартісно-орієнтованого менеджменту: він є не лише джерелом інформації для корпорацій, а й засобом інформаційного обміну з іншими учасниками економіки.

З вартісно-орієнтованим управлінням безпосередньо пов'язане формування так званих ланцюжків створення вартості (від англ. *value chain*)³⁴⁸. Вони є результатом того, що у глобально інтегрованій інформаційній економіці вартість будь-якого продукту та послуги створюється не в одному місці чи галузі, а в багатьох. При тому всі вони перебувають у ланцюжку тісних і одночасно змінюваних і динамічних взаємозв'язків, і до традиційних чинників створення вартості додається і починає доміну-

³⁴⁷ Вартісно-орієнтований менеджмент корпорацій почав формуватися наприкінці 1980-х років у США на хвилі розвитку системи корпоративного керування бізнесом. У науковій літературі вперше він був системно поданий працями американських економістів Бенета Стюарта (Stewart G. Bennet) «У пошуках вартості: Посібник з управління» (1991) (*Stewart G. Bennet. The Quest For Value: the EVA Management Guide.* – New York: Harper Business, 1991. – 738 p.) та Альфреда Рappaпорта (Alfred Rappaport) «Створення вартості для акціонерів: Нові стандарти організації бізнесу» (1998) (*Rappaport A. Creating shareholder value: The new standard for business performance*, New York / A. Rappaport. – N. Y.: The FreePress, 1998. – 205 p.). Саме ж поняття «*value-based management*» уперше з'явилося у праці Мак-Таггарта, П. Контеса та М. Манкінса «Імператив вартості: Управління для надприбутків акціонерів» (1994) (*McTaggart J., Kontes P., Mankins M. The Value Imperative: Managing for Superior Shareholder Returns.* – NY.: The Free Press, 1994. – 367 p.). У ній досліджено особливості ролі грошових потоків в управлінні вартістю корпорації.

³⁴⁸ Уперше концепцію вартісного ланцюжка запропонував у 1985 році американський економіст Міхаел Портер у праці «Переваги конкуренції: Створення та підтримка вищого порядку» (*Porter M. Creating and Sustaining Superior Performance.* – New York, 1985. – 592 p.).

вати новий – інформаційний. Фінансове рахівництво є неодмінним учасником таких ланцюжків створення вартості, забезпечуючи в економіці необхідний інформаційний обмін.

Менеджмент корпорації використовує фінансове рахівництво передусім як важливе джерело інформації, необхідної для оперативного і стратегічного управління. Його дані потрібні для пошуку джерел фінансування і постачальників, організації виробництва, обрання каналів реалізації вироблених продуктів і послуг, аналізу надійності клієнтів, розроблення планів розвитку та інших актуальних процесів. При цьому дані фінансового рахівництва, поєднуючись з інформацією рахівництва управлінського, допомагають власникам і менеджерам корпорації орієнтуватися не лише у фінансах і економіці своєї корпорації, а й у навколишньому економічному середовищі. У такий спосіб вибудовується інформаційне підгрунтя управління корпорацією.

Інформація фінансового рахівництва цінується менеджментом корпорації, і за неї платять чималі кошти. З цього приводу Олівер Вільямсон (Oliver E. Williamson) – професор Каліфорнійського університету (США), лауреат Нобелівської премії з економіки (2009) – у праці «Вертикальна інтеграція виробництва: Роздуми з приводу невдач ринку» (1971) зазначав, що бізнесу важливо не заощаджувати на інформації, навіть, якщо витрати на неї на прямому не пов’язані з обсягами виробництва, в якому вона задіяна³⁴⁹.

Кожна корпорація є невіддільною частинкою загального економічного простору, і в сучасній динамічній економіці обов’язковою складовою її ефективного управління є макроекономічна інформація фінансового рахівництва. Це можуть бути дані, що стосуються: галузі, в якій працює корпорація, а також суміжних галузей; стану фінансового ринку і бюджетно-податкової системи; сфери політичних і соціальних відносин, які впливають на діяльність корпорації. Менеджменту корпорації постійно потрібна актуальна інформація з питань: кон’юнктури ринків, їх обсягів і провідних гравців; бюджетних програм розвитку і закупівель; грошового обігу, інфляції та її таргетування; трудових ресурсів, демографії та пенсійних програм; національного багатства і ВВП; економічних, енергетичних і структурних реформ у країні. Лише з урахуванням таких відомостей існує реальна можливість обрати фінансово найвигідніший проект, який органічно вписується у фінансово-економічні перспективи конкретної галузі, ринку і ре-

³⁴⁹ *Williamson E. Oliver. The Vertical Integration of Production: Market Failure Consideration // American Economic Review. – 1971. – Vol. 61. – №1.*

гіону, а продукти та послуги, що стають результатом його реалізації, користуються попитом споживачів.

Інформація фінансового рахівництва з питань мікроекономіки також життєво необхідна для управління корпорацією. Вона дозволяє оцінити прибутковість, ліквідність і фінансову стійкість наявних і потенційних партнерів з бізнесу, клієнтів і постачальників. Наприклад, обов'язковим елементом інвестиційного оцінювання об'єктів є їхній дью-ділідженс, який, значною мірою базуючись на відкритій інформації фінансового рахівництва, дає змогу зрозуміти особливості питань власності бізнесу, в який планують вкладати кошти, сам бізнес, його ринкове становище, пов'язані з ним бізнеси та ризики.

Існують різні канали отримання інформації фінансового рахівництва. Фінансово великі корпорації можуть дозволити собі утримувати власні інформаційно-дослідницькі підрозділи. Разом з тим у зовнішньому щодо корпорації інформаційному просторі готові матеріали існують у вільному доступі або легко можуть бути придбані за відповідну плату. Крім того, спеціалізовані матеріали і поглибленні дослідження можуть формуватися за індивідуальними замовленнями.

Здебільшого дані з питань оточуючого корпорацію економічного простору залучаються її менеджментом в інших – спеціалізованих інформаційно-консалтингових інституціях, у діяльності яких реалізується інститут фінансового рахівництва. Чимало корпорацій користуються послугами таких інституцій на постійних засадах, тобто займаються аутсорсингом (від англ. *outsourcing*), передаючи їм завдання або процеси зі збирання і підготовки необхідної інформації на умовах підряду чи субпідряду. До числа інституцій фінансового рахівництва належать насамперед ті, для яких фінансове рахівництво є системною бізнесовою діяльністю. Серед них: спеціалізовані фінансові інформаційні агентства та агентства кредитних рейтингів, аудиторські та консалтингові компанії³⁵⁰. Існують також спеціалізовані інформаційно-аналітичні державні та місцеві установи, галузеві асоціації, науково-дослідницькі інституції, а також окремі індивідуальні експерти, що здійснюють діяльність, характерну для інституту фінансового рахівництва.

На сучасному етапі у менеджменту корпорацій в Україні користуються попитом інформаційні матеріали і послуги міжнародних фінансових інституцій розвитку. Показово, що ці інституції значну увагу приділяють саме ролі інформації і, реалізуючи

³⁵⁰ Детально про інституції фінансового рахівництва див. параграф 4.3.

у різних країнах програми зі сталого розвитку, готують характерну для інституту фінансового рахівництва продукцію – ґрунтовні огляди та рекомендації за окремими галузями, сегментами ринку, країнами та регіонами. Для бізнесу країн, що розвиваються, та країн з перехідною економікою такі інформаційні матеріали є зазвичай єдиним джерелом даних як щодо поточного стану та перспектив національної економіки, так і бенчмарків. Такі дані використовуються у поточному управлінні корпораціями, для оцінювання перспектив і ризиків та формування поточних і стратегічних фінансово-економічних планів.

Наприклад, на сучасному етапі корисними для корпорацій в Україні є фінансово-економічні бенчмарки, що представляють дані країн ЄС у частині енергоємності ВВП, тобто витрат паливно-енергетичних ресурсів на одиницю виробленого ВВП. Це зумовлено тим, що в сучасній економіці енергоємність виробленої продукції та послуг є однією з фундаментальних характеристик розвитку кожного виробника і країни в цілому. Україна за цим показником у 2–3 рази відстає від Євросоюзу, про що свідчать дані міжнародного інформаційного ресурсу Enerdata³⁵¹. За зростання цін на енергоносії для її підприємств це означає, що ключовим питанням їхнього фінансового виживання і конкурентоспроможності є управління, спрямоване на енергозбереження, енергоефективність і заміну викопних джерел енергії (газ, вугілля) альтернативними, відновлюваними. Це відповідає концепції інноваційної (ресурсоефективної, «зеленої») економіки, відомої ще як біоекономіка. На сучасному етапі така економіка позиціонується як нова парадигма сталого економічного розвитку суспільства майбутнього.

Особливою цінними для менеджменту корпорацій є ті з підготовлених міжнародними інституціями продуктів, які, базуючись на дослідженні особливостей природних ресурсів, людського та економічного потенціалу України, показують її фінансово-економічні можливості та шляхи розвитку «зеленої» економіки. У них наводяться дані щодо обсягів, переваг і ризиків відновлюваних джерел енергії, нових і перспективних для українських виробників технологій і галузей розвитку, а також потрібних для цього інвестицій. Показані перспективи і величезні можливості для України і її суб'єктів господарювання у разі формування в її економіці біоенергетичної галузі за принципом повного ланцюжка вартості (*bioenergy industry value-chain*).

³⁵¹ Global Energy Statistical Yearbook 2015. Enerdata. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://yearbook.enerdata.net/>

Наприклад, для бізнесу України важливим джерелом інформації стали матеріали досліджень, підготовлених експертами IFC. Серед них: «Поводження з відходами агропромислового комплексу: Можливості для України» (2013), «Тверді побутові відходи в Україні: Потенціал розвитку» (2013), «Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні» (2014)³⁵². За даними цих досліджень (а) економічний ефект від утилізації в Україні в енергетичних цілях побутових відходів становить щонайменше 130 млн євро. (б) Потреба в інвестиціях для виробництва теплової та електричної енергії з доступної і без втрат для сільського господарства біомаси (відходи рослинництва та тваринництва) досягає щонайменше 2 млрд євро, і окупляться вони менш як за 5 років. (в) Використання енергоефективних технологій і відновлюваних джерел енергії дозволяє знизити споживання викопних джерел енергії на 10–80 %, витрат води – на 20–50 %, а собівартість продукції – на 10–50 %. Такого роду інформаційні сигнали необхідні інвесторам і виробникам обладнання, вони актуальні в контексті вирішення не лише питань енергоефективності та енергозбереження, а й екології та безпеки.

На сучасному етапі в економічно передових країнах почесне місце у вартісному ланцюжку посіла індустрія з правильного використання промислових і побутових відходів, ставши привабливим легальним цивілізованим бізнесом. Для економіки України та її корпорацій це актуальне питання, підтвердженням чого стала трагічна подія 2016 року на Грибовецькому сміттєзвалищі твердих побутових відходів біля міста Львова³⁵³. Показавши, якою проблемою для життя людини та довкілля є нецивілізоване поводження з комунальними побутовими відходами³⁵⁴, ця трагедія привернула увагу до успіхів економічно розвинених країн зі збору, сортування, переробки й утилізації відходів. Адже вироблена з вторинних ресурсів продукція обходиться набагато дешевше, ніж з ресурсів первинних. Наприклад, для отримання скла з переплавлених битих скляних виробів, пляшок та іншого потрібно вчетверо менше електроенергії, ніж

³⁵² Див.: Обращение с отходами агропромышленного комплекса. Возможности для Украины. – IFC, 2013. – 28 с.; ТБО в Украине: Потенциал развития» IFC, 2013. – 101 с.; Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні. Посібник для інвесторів. – IFC, 2014. – 77 с.

³⁵³ Див.: Львівська міська рада. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://goo.gl/Ai4XSo>; Українська правда. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/06/8/7111160/>

³⁵⁴ Поняття комунальних побутових відходів (КМО) є ширшим і крім твердих побутових відходів (ТБО) включає також стічні води.

при видобутку того ж скла з піску, поташу тощо. Переробка вторинних ресурсів дає корпорації чималий прибуток, створює нові робочі місця, а про те, що для суспільства вирішуються питання збереження природних ресурсів, охорона довкілля та безпека людини, годі навіть казати.

Інформаційні матеріали фінансового рахівництва навчають і дають матеріали для розвитку ефективного управління відходами. В Україні це сприяє розвитку індустрії цивілізованого управління відходами, зокрема побудові сучасних заводів з глибинною переробкою сміття, спаленням його залишків і збиранням й утилізацією біогазу сміттєзвалищ. Інформація цього кола питань корисна як менеджменту корпорацій, так і інвесторам.

Серед інформації з питань фінансової інфраструктури економіки України, що користується попитом, наприклад, в учасників її фондового ринку, можна назвати матеріали Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ). Як саморегульована недержавна організація, що об'єднує професійних учасників цього ринку, вона єдина в Україні, якій держава делегувала частину своїх повноважень³⁵⁵. Зокрема, відповідно до них УАІБ проводить інформаційну діяльність: залучає консультантів, у тому числі закордонних, для проведення досліджень і підготовки рекомендацій з актуальних питань розвитку фінансових ринків; виконує аналітичні і маркетингові роботи; інформує потенційних інвесторів та інших користувачів з усього спектра питань фондового ринку; роз'яснює надану інформацію; організовує видання друкованих матеріалів, проведення прес-конференцій, співпрацю з мас-медіа.

На офіційному сайті УАІБ у вільному доступі є інформація щодо фондових індексів провідних торговельних майданчиків світу, показники біржового фондового ринку України, дані щодо компаній з управління активами (КУА) та інститутів спільного інвестування (ІСІ), новини економіки і особливо – відомості щодо останніх подій фондового ринку³⁵⁶. Важливо, що ця інформація надається у зручному для користувачів форматі. Зокрема, накопичений за тривалий час матеріал подано у формі електронних таблиць Excel, що дозволяє користувачу, самостійно зробивши

³⁵⁵ УАІБ заснована 1995 року. Держава делегувала їй низку повноважень, що закріплено Законом України «Про інститути спільного інвестування» та Положенням про об'єднання професійних учасників фондового ринку, затвердженим Рішенням НКЦПФР від 27.12.2012 року № 1925.

³⁵⁶ УАІБ. Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html

необхідні розрахунки, оцінити динаміку показників ринку, його поточний стан і сформувані необхідні для себе прогнози.

Для корпорацій, діяльність яких пов'язана з КУА та ІСІ, важливою є інформація щодо розвитку цих інституцій в Україні. Дані Додатка 11 і рис. 4.2.1 дають уявлення про характер динаміки їхньої кількості.

Рис. 4.2.1. Динаміка кількості КУА та ІСІ в Україні, 2002–2016 роки³⁵⁷

Корпорації, зацікавлені у фондовому ринку України, можуть побачити, що впродовж 2002–2016 років кількість КУА в Україні зростає з 5 до 295, а зареєстрованих ІСІ, що перебувають у їх управлінні – з 6 до 1625. У результаті на початок 2017 року в управлінні однієї КУА було в середньому шість інститутів спільного інвестування. Разом з тим далеко не всі ІСІ визнані ринком, тобто змогли успішно сформувані свої активи, до яких – згідно з вимогами Закону «Про інститути спільного інвестування»³⁵⁸ – належить сформована за рахунок коштів спільного інвестування сукупність майна, корпоративних прав, майнових прав і вимог та

³⁵⁷ УАІБ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html

³⁵⁸ Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5.07.2012 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>

інших активів. Кількість ІСІ, які успішно виконали вимоги НКЦПФР щодо складу й структури активів³⁵⁹ і досягли нормативу мінімальних активів, зросла з 10 у 2003-му році до 1131 у 2016 році. Тобто на початок 2017 року на одну КУА в середньому припадало близько чотирьох належним чином сформованих ІСІ.

Аналіз динаміки річних темпів приросту кількості КУА та ІСІ в Україні (рис. 4.2.2 і Додаток 11) свідчить, що за кількістю вони вже досягли так би мовити критичної для обсягів її економіки межі.

Від 2013 року кількість КУА невинно зменшується, причому темпи цього процесу зростають. Одночасно скорочується кількість ІСІ, що досягли нормативу мінімальних активів, хоча темпи їхнього скорочення, на відміну від КУА, падають. При цьому кількість зареєстрованих ІСІ продовжує, хоча й ненабагато, але зростати. Внаслідок цих процесів частка сформованих ІСІ – таких, що визнаються як такі, що досягли нормативу мінімальних активів – у загальному масиві зареєстрованих ІСІ становить 70 %.

Рис. 4.2.2. Динаміка річних темпів приросту кількості КУА та ІСІ в Україні, 2002–2016 роки, %³⁶⁰

Корпораціям для планування своєї діяльності на ринку ІСІ в Україні важливо орієнтуватися в тому, якими обсягами коштів

³⁵⁹ Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування: Рішення НКЦПФР від 10.09.2013 № 1753. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#n17>

³⁶⁰ Там само.

оперує цей ринок. За даними УАІБ загальна сума активів тих ІСІ, що досягли нормативу мінімальних активів, на початок 2017 року перевищила 230 млрд грн (рис. 4.2.3 та Додаток 11).

Динаміка загального обсягу і темпів річного приросту активів ІСІ, унаочнена на рис. 4.2.3, показує, що зростання загальної суми активів супроводжувалося падінням річних темпів її приросту. Такі здавалось би протилежні тенденції є процесами, характерними для початкових етапів розвитку ринку. Ринок ІСІ в Україні до 2009 року був саме на такому етапі розвитку, тому характер динаміки загальної суми ІСІ, поданий на рисунку, є закономірним.

Рис. 4.2.3 Динаміка загального обсягу та темпів річного приросту активів тих ІСІ в Україні, що досягли нормативу мінімальних активів³⁶¹

У середньому сума активів кожного ІСІ, якому вдалося успішно досягти нормативу мінімальних активів, в Україні постійно зростає. Якщо у 2004 році вона дорівнювала 50 млн грн, то на початок 2017 року – 204 млн грн (див. Додаток 11).

Аналізуючи динаміку зростання середньої суми активів одного ІСІ за 2004–2016 роки, учасники ринку можуть спрогнозувати її на перспективу, зокрема на період до 2020 року. Це можна зробити методом екстраполяції тренду. Для цього за допомогою згладжування коливань даних щодо середньої суми активів одного ІСІ можна визначити середню абсолютну величину їх зміни за

³⁶¹ Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування: Рішення НКЦПФР від 10.09.2013 № 1753. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#n17>

рік (див. Додаток 12). За розрахунками середня абсолютна величина зміни середньої суми активів, що припадали на одне ІСІ в Україні упродовж 2004–2016 років, становила 16,65 млн грн на рік.

Для прогнозування середньої суми активів тих ІСІ в Україні, яким вдасться успішно досягти нормативу мінімальних активів – « Z_t », можна скористатися лінійною функцією $Z_t = c + d \times t$. У ній « c » – теоретичний базовий рівень часового ряду, тобто середня сума активів ІСІ у 2016 році: він дорівнює 204 млн грн; « d » – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх, що дорівнює 13,91 млн грн; « t » – період, на який здійснюється прогноз (відповідно, 1-й після базового рік, 2-й, 3-й і 4-й). Базовий показник $Z_t = 204$ млн грн. Розрахунок прогнозних даних на період до 2020 року наведено у табл. 4.2.1.

Таблиця 4.2.1

РОЗРАХУНОК ПРОГНОЗНИХ ДАНИХ СЕРЕДНЬОЇ СУМИ АКТИВІВ,
ЩО ПРИПАДАТИМУТЬ НА ОДНЕ ІСІ В УКРАЇНІ

Рік	t	$Z_t = c + d \times t$	Z_t , млн грн
2016	0	Теоретичний базовий рівень	204
2017	1	$204 + 13,91 \times 1$	217,91
2018	2	$204 + 13,91 \times 2$	231,82
2019	3	$204 + 13,91 \times 3$	245,73
2020	4	$204 + 13,91 \times 4$	259,64

Отже, корпорації, плануючи свою діяльність на ринку ІСІ в Україні упродовж 2017–2020 років, можуть очікувати, що обсяг активів, які припадатимуть в середньому на одне визнане ринком ІСІ, становитиме: у 2017 році майже 218 млн грн; у 2018 році – 232 млн грн; у 2019 році – 246 млн грн; у 2020 році – майже 260 млн грн.

Функціонуючи як складова загального економічного простору – неодмінною основою якого є постійний вартісно-інформаційний обмін – кожна корпорація може бути успішною, лише забезпечуючи належний обмін інформацією з іншими учасниками економіки. Тому в управлінні корпораціями фінансове рахівництво використовується також для інформаційного обміну, щоб заявити про себе і продемонструвати іншим учасникам економі-

ки свої переваги. Користуючись інструментарієм фінансового рахівництва, корпорація інформує про себе і свою продукцію, відповідним чином позиціонуючи себе і свою продукцію на ринку, що зрештою сприяє зростанню ринкової вартості її активів, продуктів і послуг.

Отже, фінансове рахівництво використовується в управлінні корпорацією не лише як джерело інформації, а й для забезпечення комунікації із зовнішнім економічним середовищем. У сучасній українській фінансовій науці є дослідження, які показують, що фінансова комунікація, являючи собою систему заходів з уможливлення діалогу між учасниками економіки, є формою реалізації такого базового принципу корпоративного управління, як забезпечення фінансової прозорості діяльності корпорацій. При цьому ефективна фінансова комунікація сприяє зростанню ринкової капіталізації корпорацій, підвищує їхню інформаційну прозорість, ліквідність і рівень стабільності фінансового ринку України загалом³⁶².

Для інформаційної економіки характерною тенденцією формування ринкової ціни дедалі частіше стає не з огляду на реальні витрати виробника і балансову вартість активів, а під впливом іміджевої та рекламної складової. Зокрема, зростанню ринкової ціни сприяє інформація про екологічну прихильність корпорації, її плани з упровадження новітніх технологій і випуску інноваційних продуктів, про благодійну діяльність корпорації та її власників. Інструментарій фінансового рахівництва успішно використовується менеджментом корпорації для комунікацій із зовнішніми користувачами, серед яких: постачальники і споживачі, інвестори і кредитори, партнери з бізнесу, регуляторні органи, мас-медіа. При цьому використовується широкий спектр інформаційних продуктів і послуг фінансового рахівництва, що сприяють формуванню позитивного іміджу та популяризації продукції та послуг даної корпорації.

Менеджмент кожної корпорації докладас чимало зусиль для формування і збільшення інформаційної складової в ринковій вартості її продуктів, послуг та активів. Завдяки можливостям фінансового рахівництва корпорації подають інформаційні сигнали учасникам ринку, (а) демонструючи свою прихильність політиці транспарентності, (б) показуючи переваги своїх проєктів потенційним інвесторам, (в) доводячи акціонерам необхідність виходу

³⁶² Андрощук О.Є. Фінансова комунікація в управлінні вартістю акціонерного товариства: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня к.е.н. – К., 2010. – 21 с.

на нові ринки та освоєння нової продукції. Також це можуть бути дані щодо: динаміки продажів, прибутків, активів і власного капіталу корпорації; стану її ліквідності та прибутковості, управління активами та пасивами; ринкової ціни та дохідності її цінних паперів; доходів її власників і топ-менеджерів; багато інших матеріалів з числа відкритої інформації.

Для управління зовнішнім інформаційним обміном корпорації її менеджмент розробляє відповідну тактику і стратегію на інформаційному ринку. В корпораціях нерідко існують спеціальні підрозділи з підготовки необхідних матеріалів, наприклад відділи зі зв'язків із громадськістю та маркетингові. Широко практикується і аутсорсинг.

На сучасному етапі неодмінною ознакою належного інформаційного статусу корпорації є наявність у неї власного сайта, де подається не лише підготовлена нею чи придбана в аутсорсингу інформація, а й даються лінки (від англ. *link* – посилання) для перегляду інших мас-медійних джерел, у яких згадувалася її діяльність. Прикладом такого в Україні слугують сайти великих корпорацій, зокрема тих, що є серед лідерів ринку за даними Forbes: Нібулон³⁶³ і Миронівський хлібопродукт³⁶⁴.

Користуючись інструментарієм фінансового рахівництва – він представлений друкованою інформаційною продукцією, даними, що подаються через візуальні та аудіотехнології, консультаційними послугами – корпорації доносять іншим суб'єктам економіки необхідну інформацію. Вона розповсюджуються всіма доступними каналами – розміщується на офіційних сайтах корпорацій, презентується на публічних заходах (конференціях, круглих столах, семінарах), транслюється по телебаченню, оприлюднюється в перебігу презентацій, ділових переговорів, консультацій.

На сучасному етапі набувають поширення різноманітні навчально-популяризаційні програми, що проводяться корпораціями з метою виховання і формування кола стабільних споживачів своєї продукції та послуг. Більшість з них є безкоштовними. Прикладом цього є діяльність найпрогресивніших інститутів спільного інвестування, які періодично проводять презентації, семінари та онлайн спілкування через Інтернет, розповідають про особливості фондового ринку, його інструменти, механізми роботи, переваги перед ринком банківських послуг. У результаті такого корпо-

³⁶³ Нібулон. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/>

³⁶⁴ Миронівський хлібопродукт. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mhp.com.ua/ru/about>

рація-провайдер цих інформаційно-популяризаційних заходів стає більш знайомою потенційним інвесторам, виховує нових інвесторів, збільшуючи кількість їх, а також формує свій імідж на ринку.

З цього приводу німецький філософ і соціолог Юрген Габермас (Jürgen Habermas) у праці «Теорія інформаційного суспільства» (1995) зазначає, що за інформаційної доби зростає розуміння ролі інформації в суспільстві й відбуваються суттєві зміни в пріоритетах бізнесу: функція зв'язку із громадськістю – тобто аспект відкритості інформації – висувається на перший план. Нині такі дії з боку банків, нафтових компаній, міжнародних хімічних концернів, страховиків та іншого бізнесу вже типові, а управління за допомогою інформації стає постійним і набуває рис системи³⁶⁵.

У діяльності корпорацій з розвитку своїх зовнішніх комунікацій незамінність фінансового рахівництва очевидна: за його допомогою зменшується інформаційна асиметрія між корпорацією та іншими учасниками економіки; воно сприяє зростанню ринкової вартості як самої корпорації, так і її продуктів і послуг. Користь від правильно налагодженого інформаційного обміну значно перевищує обсяг ресурсів, необхідних для його організації. На противагу тому викривлення або блокування інформаційних потоків одразу дається взнаки в падінні ефективності діяльності корпорації. Підтверджується факт, що інформація є економічним ресурсом, а характерною рисою сучасного успішного бізнесу є його інформаційне збагачення, суть якого в тому, що виграє той з них, хто має ефективнішу систему інформаційного обміну³⁶⁶.

За оцінками експертів, завдяки інформаційним програмам створення вартості (так званим вартісним драйверам – *value drivers*) ринкова капіталізація компаній може зрости на 50–100 відсотків упродовж двох–п'яти років³⁶⁷. Від початку 1970-х років в американській економіці спостерігається випереджальне зростання ринкових оцінок корпорацій порівняно з їхніми реальними

³⁶⁵ Уобстер Ф. Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М.В. Арапова, М.В. Мальхиной; Под ред. Е.Д. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 257–269.

³⁶⁶ Скаленко О. К. Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії. – Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання): матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26-27.04. 2000 р. – К.: КНЕУ, 2000. – 304 с. – С. 46–47.

³⁶⁷ Чухно А.А. Твори: У 3-х т./ НАН України, Київ, нац. у-т ім. Т. Шевченка. Наук. дослідн. фін. ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – 2006. – 512 с. – С. 297–299.

активами. Це явище набуло стабільного характеру, на який не впливають навіть циклічні коливання економіки. Якщо у 1973–1975 роках середнє відношення ринкової вартості до балансової становило 0,82, то за 20 років воно зросло більш як удвічі й досягло значення 1,69³⁶⁸. У середині 2017 року завдяки великій іміджевій складовій ринкова капіталізація корпорації Apple Inc. (виробник комп'ютерів, аудіоплеєрів, смартфонів і програмного забезпечення) досягла рекордної в історії фінансового ринку суми – 800 млрд дол. США³⁶⁹.

Використання фінансового рахівництва в управлінні корпорацією пов'язане з відповідними витратами. Вони можуть включати витрати як на придбання, утримання і обслуговування комп'ютерної техніки, так і на придбання, виготовлення та розповсюдження інформації. Їхня частка в загальній вартості зростає. Як зазначає Клодт Хенінг (Klodt Henning) у праці «Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки» (2011), у традиційних економічних сферах інформація стає дедалі важливішим чинником витрат, її частка в кінцевих продуктах зростає³⁷⁰. При цьому інформаційні продукти за обсягами і структурою витрат є якісно новим явищем, оскільки можуть бути дуже малими (як коробка сірників), а їхня ціна – надзвичайно високою³⁷¹. Невипадково саме компанії, що базуються на інформаційній технології, стали провідними.

У балансовій формі звітності корпорації витрати, що пов'язані з використанням фінансового рахівництва, можуть бути як у частині статей необігових, так і обігових активів. При цьому спостерігається зростання частки нематеріальних активів. Згідно з IFRS 38 «Нематеріальні активи»³⁷², це активи, що не мають фізичної субстанції, але можуть бути ідентифіковані. Інформаційна продукція певною мірою є результатом інтелектуальної праці, вона за суттю є нематеріальним активом. За оцінками експертів, в Україні інтелектуальний (інформаційний. – *Н.Р.*) капітал практично не враховується ані в собівартості продукції, ані в балансовій

³⁶⁸ *Иноземцев В.* За пределами экономического общества. – М.: Academia, 1998. – С. 343.

³⁶⁹ Fortune. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://fortune.com/2017/05/08/apple-800-billion-market-cap/>

³⁷⁰ *Клодт Х.* Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки / Х. Клодт. – К.: Таксон, 2011. – С. 28.

³⁷¹ *Чухно А. А.* Вибрані праці : у 2-х т. / А. А. Чухно. – К.: ДННУ «Акад. фін. управління», 2012. – Т. 2. – 480 с. – С. 153.

³⁷² Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) «Нематеріальні активи». – [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050

вартості підприємств, і становить менше 1 % їхньої вартості. Водночас у країнах-членах ЄС нематеріальні активи досягають 50–68 % вартості майна підприємств³⁷³.

При залученні, генерації та поширенні корпорацією інформації фінансового рахівництва має місце ефект зменшення пов'язаних з цим маржинальних (граничних) витрат. Тобто спостерігається зростання віддачі від такої інформації. Зі збільшенням обсягів виробництва питома вага матеріальних витрат зростає, а нематеріальних – скорочується. Наприклад, корпорація, яка виробляє продукцію, що продається не лише на внутрішнього ринку, а й експортується, придбала необхідну їй інформацію фінансового рахівництва з питань ситуації на ринку. Сплативши за неї певну ціну, вона включила відповідні витрати у вартість цієї продукції. Далі корпорація продовжує виробляти і продавати продукцію, користуючись придбаною раніше інформацією. Тобто її маржинальні витрати в частині витрат на цю інформацію, що йдуть на підготовку кожної наступної порції продукції, дорівнюватимуть нулю. При цьому з подальшим розвитком інформаційних технологій і систем комунікацій витрати на одиницю інформації зменшуватимуться.

В інформаційній економіці інформаційний капітал забезпечує корпорації тим більшу ефективність, чим менше у неї традиційних матеріальних активів. Якщо для корпорацій індустріальної епохи була характерною наявність величезних матеріальних активів, то інформаційна епоха створила новий тип корпорацій, матеріальні активи яких порівняно мізерні³⁷⁴.

Існують дослідження, які підтверджують, що ті корпорації, які володіють великими матеріальними активами, змушені нести великі витрати на їх утримання, що неминуче зменшує прибутки. Гігантські корпорації, які виникали на початку ХХ століття і тривалий час визначали економічне життя, сьогодні пішли в небуття або у переважній більшості втратили свій вплив. Дві третини корпорацій, які в середині минулого століття були серед 500 найбільших, у наші дні вже припинили своє існування або виявилися не настільки великими, щоб утриматися у цьому списку. Замість них виникли і стали провідними корпорації, діяльність яких базується на інформаційних технологіях. Для компаній інформаційної епохи характерне намагання звільнити свої баланси від основних фондів.

³⁷³ Чухно А.А. Економічна теорія: [у 2-х т.] / А.А. Чухно. – К.: ДНУ АФУ, 2010. – Т. 2. – 628 с. – С. 245.

³⁷⁴ Чухно А.А. Твори: У 3-х т./ НАН України, Київ, нац. у-т ім. Т. Шевченка. Наук. дослідн. фін. ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – 2006. – 512 с. – С. 287; 454–456.

Їхні штаб-квартири розміщуються в орендованих приміщеннях, а замість утримувати власні вантажні парки, компанії користуються для перевезень продукції найнятим автотранспортом³⁷⁵.

Використання в управлінні корпораціями інституту фінансового рахівництва сприяє оптимізації структури їхніх витрат і відповідним змінам в організації моделі бізнесу. Із розвитком інформаційної економіки в управлінні корпораціями посилюється тенденція заміни традиційних матеріальних активів інформаційними. Зростає кількість дот-ком компаній (*dot-com companies*), тобто таких, чия бізнесова модель повністю базується на роботі в мережі Інтернет³⁷⁶, завдяки чому такі корпорації досягають високих економічних результатів. Розвивається мережева економіка (*network economy*), відома ще як цифрова (*digital economy*), інтернет-економіка, або веб-економіка (*web economy*)³⁷⁷.

4.3. Фінансове рахівництво як бізнес

В інформаційному суспільстві практичне значення інституту фінансового рахівництва полягає не лише в забезпеченні учасників економіки необхідною їм інформацією, а й у тому, що він є бізнесом, цікавим для підприємців і корисним для суспільства. Охоплюючи діяльність з відбору, обробки, аналізу, підготовки та надання інформаційних продуктів і послуг користувачам, фінансове рахівництво стає надзвичайно привабливим з комерційної точки зору. І цей процес влучно характеризує академік Анатолій Чухно: «виробництво інформації поступово перетворюється зі спорадичного явища на відносно самостійну сферу діяльності»³⁷⁸.

³⁷⁵ Чухно А.А. Твори: У 3-х т./ НАН України, Київ, нац. у-т ім. Т. Шевченка. Наук. дослідн. фін.ін-т при М-ві фін. України. – К., 2006. – Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика. – 2006. – 512 с. – С. 287; 454–456.

³⁷⁶ Поняття «дот-ком компанії» виникло наприкінці 1990-х років під час буму інтернет-бізнесу. Термін «дот-ком» походить від англійського *dot-com*, тобто точка-ком, що означає домен верхнього рівня.com, на якому реєструються переважно сайти комерційних організацій. При цьому мережа Інтернету поділена на домени (одиниці адміністративної автономії), кожен з яких має доменне (символьне) ім'я, що дозволяє ідентифікувати ту чи іншу область у складі вищої стоячої за ієрархією області. Загальний простір імен Інтернету утворює система доменних імен (DNS), які вможливають адресацію інтернет-розташованих вузлів і розміщених на них мережевих ресурсів (веб-сайтів, серверів електронної пошти, інших служб) у зручній для людини формі.

³⁷⁷ Мережева економіка – це така, діяльність якої організована за допомогою електронних мереж. Її основою є мережеві компанії. Це така економіка, в якій будь-який її учасник, перебуваючи у будь-якому пункті економічної системи, легко і з мінімальними витратами може контактувати з будь-яким іншим її учасником з приводу купівлі-продажу товарів і послуг, організації праці, обміну ідеями тощо.

³⁷⁸ Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Вид-во «Логос», 2003. – 631 с. – С. 313–314.

Інтерес до фінансового рахівництва зростає як з боку великих національних і транснаціональних корпорацій, так і малого й середнього бізнесу. Причина цього криється в об'єктивному невпинному збільшенні попиту на інформаційну продукцію та послуги фінансового рахівництва, в порівняно низькій капіталомісткості цієї діяльності, її швидкій окупності і, зрештою, хорошій прибутковості. Крім того, як привабливий і впливовий бізнес, інститут фінансового рахівництва створює робочі місця, сплачує податки у державний і місцеві бюджети і генерує для національної економіки певну частку валової доданої вартості, ВВП.

Значення фінансового рахівництва, як і решти інформаційного бізнесу, об'єктивно зростає із розвитком інформаційного суспільства³⁷⁹. Він важливий для його макро- і мікрофінансового рівнів, тісно пов'язаний з іншими фінансовими й нефінансовими бізнесами, з одного боку, слідуючи за ними, а з іншого – стимулюючи і сприяючи їхньому розвитку.

Для належної реалізації фінансового рахівництва як бізнесу потрібні відповідні інфраструктури збирання, зберігання, продукування та надання інформації, котрі постійно вдосконалюються. Тому розвиток бізнесу фінансового рахівництва супроводжується постійним прогресом в інформаційних технологіях, і симптоматично, що фінансовий сектор є одним із лідерів їх освоєння. Фінансове рахівництво як бізнес розвивається пліч-о-пліч з банківським, інститутів спільного інвестування, бірж та інших фінансових інституцій бізнесом. Завдяки цьому фінансові інституції стають центрами координації глобальних підприємницьких структур, акумулюючи й надаючи дані про економічне становище, фінансові можливості та плани суб'єктів господарювання. Як складова інформаційної інфраструктури економіки, бізнес фінансового рахівництва сприяє зростанню інформаційних потоків і вдосконаленню інформаційного обміну в економіці та суспільстві загалом. При цьому в ньому підвищується вага аналітичної діяльності при роботі з інформацією, зумовлює зростання вартості його інформаційної продукції та послуг.

Фінансове рахівництво є вельми прибутковим бізнесом, підтвердженням чому є успішне функціонування потужних інформаційно-аналітичних агентств, чії цінні папери високо котуються на фондових біржах. Крім того, фінансове рахівництво є

³⁷⁹ Див.: Уобстер Ф. Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М.В. Арапова, М.В. Мальхиной; Под ред. Е.Д. Варгановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с. – С. 92–99; Хасбулатов Р. И. Мировая экономика: В 2-х т. Т. 1. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. – 598 с. – С. 112–115.

невіддільним джерелом доходів для інших бізнесів, сприяє надійному позиціонуванню їх на ринку, зростанню ринкової вартості їхніх активів і цінних паперів.

Охоплюючи різні види діяльностей, предметом яких є інформація, фінансове рахівництво є неоднорідним бізнесом. Тут слухним є зауваження Джорджа Стіглера, зроблене ним у праці «Економічна теорія інформації» (1961)³⁸⁰, що вказує на особливості фінансового рахівництва. Він наголошував, що з розвитком ринкової економіки обов'язково з'являються інституції, що спеціалізуються на збиранні та продажу інформації; водночас, має місце тенденція монополізації тих процесів, що пов'язані з наданням інформаційних продуктів і послуг користувачам. Причиною цього є те, що витрати на збирання, опрацювання та аналіз інформації майже не залежать від її використання, тоді як витрати на розповсюдження інформації залежать³⁸¹. Тобто у фінансовому рахівництві діяльність, пов'язана саме з поширенням інформації, стає в інформаційному суспільстві найприбутковішим бізнесом, саме вона і монополізується.

До інституцій, що формують інститут фінансового рахівництва в Україні і здійснюють характерну для нього діяльність, на сучасному етапі належать:

(1) спеціалізовані інформаційно-аналітичні агентства (REUTERS, Bloomberg, Morningstar, Cbonds та інші);

(2) спеціалізовані бізнес-медіа (зокрема, Financial Times, Wall street Journal CNN, The New York Times, Money, Yahoo.com, SmartMoney.com, Finance.ua, часопис «Фінанси України»);

(3) агентства кредитних рейтингів, серед яких: (а) міжнародні рейтингові агентства, що мають право визначати обов'язкові за законом рейтингові оцінки емітентів та цінних паперів в Україні – Fitch, Moody's, Standard & Poor's і деякі їхні дочірні компанії³⁸²; (б) українські уповноважені рейтингові агентства³⁸³ – ІВІ-Рейтинг, Рюрік, Експерт-рейтинг, Стандарт-рейтинг; (в) інші численні рейтингові агентства;

(4) аудиторські та консалтингові компанії;

(5) спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи корпорацій фінансового (біржі, банки, небанківські фінансові інституції) та нефінансового секторів;

³⁸⁰ Stigler G.J. The Economics of Information // Journal of Political Economy. – 1961. – Vol. 69. – №3, June.

³⁸¹ Там само.

³⁸² НКЦПФР. Рейтингові агентства. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/fund/rateagencies>

³⁸³ Там само.

- (6) спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи державних і місцевих органів влади;
- (7) спеціалізовані інформаційно-аналітичні підрозділи галузевих асоціацій;
- (8) науково-дослідницькі інституції;
- (9) інші.

Важливу роль у реалізації фінансового рахівництва як бізнесу відіграють незалежні аналітики та вчені. Вони виконують окремі види робіт як самостійно, так і на засадах субпідряду чи аутсорсингу. Останнє стає дедалі популярнішим, бо дозволяє корпораціям-інституціям фінансового рахівництва економити на витратах і одночасно забезпечувати високу оперативність і якість робіт. У своїх дослідницьких працях вчені-аналітики викладають як теоретико-засадничі, так і прикладні питання, що стосуються інформативного обміну у фінансовій інфраструктурі сучасної економіки, фінансово-економічних проблем і прогнозів світового, регіональних і національних ринків, галузевої практики і діяльності окремих корпорацій.

Із розвитком інформаційного суспільства посилюється роль спеціалізованих інформаційно-аналітичних інституцій, що вишукують, аналізують і доводять до користувачів необхідну фінансову інформацію. Серед них: спеціалізовані фінансові видавництва, а також інші, що мають потужні аналітичні фінансові департаменти; глобальна мережа Інтернет; інформаційні агентства; кредитні рейтингові агентства. Їхню інформацію ретельно вивчають політики, державні управлінці, професійні учасники фондового та інших ринків, менеджери корпорацій, науковці та всі, хто цікавиться фінансовими питаннями життя суспільства. У наш час спеціалізовані інформаційно-аналітичні інституції стали потужними рушіями розвитку фінансів та економіки: вони впливають на формування попиту і пропозиції на фінансових ринках, розвиток окремих корпорацій, економіки країн і регіонів.

Яскравим прикладом фінансового рахівництва як бізнесу є діяльність широко відомого британського агентства новин і провайдера інформації фінансових ринків – REUTERS (Рейтер)³⁸⁴. Його акції обертаються на Лондонській фондовій біржі та входять до складу біржового індексу FTSE 100 Index (Financial Times Stock Exchange Index). Розпочавши свою діяльність ще 1851 року в Лондоні для передавання біржових новин у Париж через теле-

³⁸⁴ REUTERS. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/finance>

графний кабель, нині REUTERS є авторитетним джерелом інформації для політиків і державних управлінців, бізнесменів і широкої громадськості у всьому світі. У 2008 році REUTERS було придбано найбільшою за величиною активів станом на другу половину XX століття канадською медіагрупою – Thomson. У результаті того його назву було змінено на Thomson Reuters.

Сьогодні відділення REUTERS представлені майже у 100 країнах світу, в них задіяно понад 14 тис. працівників, серед яких аналітики, журналісти, фотокореспонденти та представники інших професій, які забезпечують збирання, опрацювання та подання необхідної користувачам інформації оперативно й у зручних для них формах. Понад 90 % прибутку агентство має від продажу інформації на тему фінансових і товарних ринків. Щоденно налічується понад 1 мільярд таких користувачів. Агентство надає дані (а) з фінансів корпорацій, (б) з корпоративного управління, (в) екстрені новини про конкурентів, (г) відомості щодо всіх сегментів фондового ринку, (д) ринку банківських послуг, (е) державних і місцевих запозичень, а також (є) з багатьох інших питань.

Іншим добре відомим у світі інформаційно-аналітичним агентством є корпорація Bloomberg PL³⁸⁵, була заснована американським бізнесменом, мером Нью-Йорка (2002–2013) Майклом Рубенсом Блумбергом (Michael Bloomberg) 1981 року. До сьогодні в основі успіху Bloomberg лежить її відчутна перевага над конкурентами у використанні сучасних інформаційних технологій. Поєднавши біржове котирування в реальному часі з аналітикою – такі інформаційні послуги не надавали свого часу ані Reuters, ані інші компанії, Bloomberg зміг зайняти ринкову нішу, де вже, здавалося, не було місця.

Після викупу у 2008 році 20 % акцій цієї корпорації в іншого акціонера – одного з лідерів інвестиційного банкінгу – корпорації Merrill Lynch, М. Блумберг став власником 88 % акцій. Bloomberg надає велику кількість інформаційних аналітичних продуктів і послуг з фінансів та інших сумісних питань, виконує дослідницькі проекти на замовлення.

Із розвитком на теренах країн колишнього Радянського Союзу ринкової економіки у 2000 році з'явилося інформаційно-аналітичне агентство Cbonds Group³⁸⁶, зорієнтоване на фінансові рин-

³⁸⁵ BLOOMBERG. Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/europe>

³⁸⁶ Cbonds Financial Information. Офіційний сайт, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.cbonds.info/>

ки України, Казахстану та Росії. Група компаній Cbonds спеціалізується на інформації фінансових ринків. Її діяльність має кілька напрямів: підтримка та розвиток інформаційних сайтів Cbonds.Info та Investfunds; проведення конференцій і виставок, присвячених тематиці фінансових ринків; видавнича діяльність – журнал Cbonds Review і щорічні довідники. Головний офіс Групи розташовано у Санкт-Петербурзі.

Важливою частиною фінансового рахівництва як бізнесу є діяльність інформаційних підрозділів фінансових корпорацій – бірж, банків, страхових компаній, інститутів спільного інвестування тощо. З огляду насамперед на бізнес-інтереси тієї чи іншої фінансової корпорації, такі інформаційні підрозділи здійснюють інформаційно-просвітницьку й аналітично-консультативну роботу, чим забезпечують належну реалізацію як основної діяльності фінансової корпорації, так і сприяють її популяризації на ринку. Дедалі популярнішими в діяльності фінансових інституцій стають нефінансові продукти та послуги, серед яких переважають інформаційні.

Яскравим прикладом діяльності інформаційних підрозділів фінансових корпорацій є діяльність спеціально призначених для того підрозділів сучасних фондових ринків. Зокрема, на ринку цінних паперів США інформаційний обмін відбувається через Електронну систему збирання, аналізу та подання інформації – EDGAR (Electronic Data Gathering, Analysis and Retrieval). Вона підтримується Комісією з цінних паперів та бірж³⁸⁷. У Великій Британії всі новини емітентів цінних паперів розсилаються через одне з восьми уповноважених агентств, які в сукупності є Первинним інформаційним провайдером.

Нефінансові корпорації також мають підрозділи – організаційно це може бути самостійна дочірня компанія, що займається (а) збиранням та підготовкою для такої корпорації необхідної фінансово-економічної інформації (ринкова кон'юнктура, тренди і фінансово-економічні прогнози, конкуренти, їхня продукція, постачальники, клієнти, податки тощо), (б) ринковим позиціонуванням, популяризацією компанії та (в) просуванням її продукції та послуг на ринку.

Фінансове рахівництво як бізнес має величезний потенціал розвитку в країнах з перехідною економікою та країнах з економікою, що розвивається. Для цих країн характерні фінансові рин-

³⁸⁷ U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Офіційний сайт. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.edgar-online.com/>

ки, які сьогодні класифікуються як такі, що формуються (*emerging markets*), і такі, що є приграничними фінансовими ринками (*frontier markets*)³⁸⁸. Вони відрізняються від ринків розвинених економіках (наприклад, США, Канади, Англії, Німеччини, Японії) меншою розвиненістю фінансового рахівництва як бізнесу. Але, за нашими оцінками, упродовж найближчих десяти років інформаційний бізнес як складова фінансової інфраструктури перехідних економік посяде в них належне місце.

У чинному в Україні Класифікаторі видів економічної діяльності (КВЕД ДК 009:2010)³⁸⁹, де містяться коди і назви видів комерційної діяльності, фінансове рахівництво як самостійний вид діяльності відсутнє. Така ситуація цілком логічна, адже цей інформаційний інститут фінансової інфраструктури економіки ще формується як самостійна системна діяльність. Разом з тим досвід навіть останнього десятиліття демонструє приклади введення до переліку КВЕД інформаційних діяльностей. Так, окрема секція, присвячена інформаційній діяльності в економіці України – секція «J» – «Інформація та телекомунікації» – була введена до Класифікатора лише 2010 року. Дані щодо цієї секції Державний комітет статистики України почав регулярно накопичувати лише з 2012 року. До секції «Інформація та телекомунікація» віднесено діяльність з виробництва і поширення інформації, забезпечення способу передавання та поширення інформаційних продуктів і послуг. Зараз основними складовими цієї секції є: (а) видавнича діяльність; (б) виробництво кіно- та відеофільмів, телевізійних програм, видання звукозаписів; (в) діяльність у сфері радіо- й телевізійного мовлення; (г) телекомунікації (електро- зв'язок); (д) комп'ютерне програмування, консультування та пов'язана з ними діяльність; (е) надання інших інформаційних послуг.

Незважаючи на те, що фінансове рахівництво є підсистемою саме фінансової інфраструктури економіки, у КВЕД ДК 009:2010 у секції «K» – «Фінансова та страхова діяльність» взагалі відсутні група чи розділ, де б згадувалася інформаційна діяльність. Разом з тим у цьому Класифікаторі в секції M – «Професійна, наукова та технічна діяльність» є розділ 69 «Діяльність у сферах права та бухгалтерського обліку», де згадуються окремі види діяльності, що за своєю суттю належать до фінансового рахівництва. У розділі 69

³⁸⁸ Приграничними фінансовими ринками (*frontier markets*) є ринки, для яких характерні високі ризики та низька дохідність.

³⁸⁹ Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html>

зазначено, що він «також включає послуги з ведення бухгалтерських книг, бухгалтерського обліку й аудиту, складання податкових декларацій». Якщо детальніше, то в цьому розділі є група 69.2 під назвою «Діяльність у сфері бухгалтерського обліку й аудиту; консультування з питань оподаткування». Попри існування у КВЕД ДК 009:2010 групи 69 та її розділу 69.2, вони не охоплюють усього кола діяльності фінансового рахівництва.

Отже, у статистичній базі даних України нині відсутній розділ, що безпосередньо характеризує фінансове рахівництво як бізнес. Утім, вважаємо, що матеріали секції «J» – «Інформація та телекомунікації» значною мірою відображають тенденції його розвитку. Базуючись на такому підході, можна проаналізувати за даними Держкомстату динаміку (а) зайнятості в інформаційному сегменті економіки України, (б) створеного у цьому сегменті ВВП і доданої вартості, а також (в) обсягу ВВП і доданої вартості, створених у розрахунку на одного зайнятого. Це допомагає оцінити значимість і тенденцію розвитку фінансового рахівництва як бізнесу в Україні.

Дані табл. 4.3.1 і Додатка 13 свідчать, що від 2012 року інформаційна сфера діяльності в економіці України забезпечувала зайнятість 300 тисячам осіб щорічно. При цьому слід зауважити, що це дані офіційної статистики. Зважаючи на те, що в Україні значна частина економіки перебуває в тіні, реальна кількість зайнятих саме в інформаційній сфері є набагато більшою.

Таблиця 4.3.1

**ДИНАМІКА ЗАЙНЯТОСТІ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ ПОРІВНЯНО
З ІНШИМИ ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ, ТИС. ОСІБ³⁹⁰**

Види економічної діяльності ³⁹¹	2012	2013	2014	2015
Усього зайнято	19261	19314	18073	16443
Сільське господарство	3308	3389	3091	2871
Промисловість	3237	3170	2898	2574
Будівництво	836	841	746	642
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160	4269	3966	3511

³⁹⁰ Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³⁹¹ Детальні дані щодо кількості зайнятих в Україні за видами економічної діяльності див. Додаток 13.

Закінчення табл. 4.3.1

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1151	1164	1113	998
Готельний бізнес і організація харчування	327	329	309	277
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>298</i>	<i>300</i>	<i>285</i>	<i>273</i>
Фінансова та страхова діяльність	316	306	287	2446
Професійна, наукова та технічна діяльність	504	494	456	4239
Інші види економічної діяльності	5124	5052	4921	4631

Аналогічний до інформаційної сфери рівень зайнятості спостерігався у фінансовій і страховій діяльності, а також в готельному бізнесі й організації харчування. Разом з тим, якщо в інформаційній сфері простежується чітка тенденція до зростання кількості зайнятих, то в інших перелічених вище сферах, навпаки – стійкий тренд до скорочення.

Покажемо також аналіз динаміки частки зайнятого в інформаційній сфері населення стосовно загальної кількості зайнятих в Україні (табл. 4.3.2 і Додаток 14).

Таблиця 4.3.2

ЧАСТКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ ТА ІНШИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЗАГАЛЬНІЙ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, %³⁹²

Види економічної діяльності ³⁹³	2012	2013	2014	2015
Усього зайнято	100	100	100	100
Сільське господарство	17,2	17,5	17,1	17,5
Промисловість	16,8	16,4	16,0	15,6
Будівництво	4,3	4,3	4,1	3,9
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	21,6	22,1	21,9	21,3

³⁹² Розраховано за даними: Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³⁹³ Детальні дані щодо питомої ваги окремих видів економічної діяльності у загальній зайнятості населення України див. Додаток 14.

Закінчення табл. 4.3.2

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	6,0	6,0	6,2	6,1
Готельний бізнес і організація харчування	1,7	1,7	1,7	1,7
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>1,5</i>	<i>1,5</i>	<i>1,6</i>	<i>1,7</i>
Фінансова та страхова діяльність	1,6	1,6	1,6	1,5
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,6	2,6	2,5	2,6
Інші види економічної діяльності	26,6	26,2	27,2	28,2

У сфері інформації і телекомунікації в Україні працює майже 2 % усього числа зайнятого в країні населення. При цьому має місце невпинне зростання цього показника в умовах, коли лише у кількох сегментах економіки спостерігалось збільшення кількості зайнятих. Серед сфер діяльності, що зростають в економіці країни тільки сільське господарство, та певною мірою складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність.

Тобто інформаційна сфера, до якої належить фінансове рахівництво, в Україні стабільно зростає. При цьому розвиток інформаційного бізнесу супроводжується створенням нових робочих місць, а отже, зростанням доходів зайнятих у ньому юридичних і фізичних осіб. А результатом збільшення платоспроможності і доходів, звісно, є нові податкові надходження в державний і місцеві бюджети країни.

Окрім того, фінансове рахівництво як бізнес є важливим у створенні в інформаційній економіці ВВП і валової доданої вартості. Ці показники є серед головних у статистиці, що ведеться в режимі Системи національних рахунків (СНР). У 2013 році в Україні на виконання Стратегії розвитку державної статистики³⁹⁴ було запроваджено міжнародний стандарт системи національних рахунків 2008 року (СНР-2008). У результаті цього Держкомстат

³⁹⁴ Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року: Розпорядження КМУ від 20.03.2013 р. № 1345-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2013-%D1%80>

України почав на регулярній основі накопичувати дані від підприємств зі створення валової доданої вартості за видами економічної діяльності згідно з цим стандартом.

На сьогодні Держкомстатом проведено відповідні перерахунки з урахуванням методологічних змін СНР-2008, а також з урахуванням вимог КВЕД ДК 009:2010 за період від 2000 року. Завдяки цьому нині існує можливість аналізувати деякі порівнювані дані від 2000 року. Ці матеріали необхідні для оцінювання ролі фінансового рахівництва як бізнесу в економічній діяльності країни.

Динаміку ролі всіх видів економічної діяльності у створенні валової доданої вартості за 2000–2015 роки наведено в Додатку 15. У табл. 4.3.3 подано дані за 2010–2015 роки, при цьому за деякими галузями відомості узагальнено. Практика свідчать, що роль інформаційної діяльності у створенні доданої вартості, а отже і ВВП, в Україні постійно зростає. За офіційними даними, у 2015 році в ній було генеровано майже 73 млрд грн нової валової доданої вартості, що становило 3,6 % ВВП і 4,3 % валової доданої вартості.

Таблиця 4.3.3

**ОБСЯГ ВВП ТА ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, СТВОРЕНИХ
В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ТА ІНШИХ ВИДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ, млрд грн³⁹⁵**

Види економічної діяльності ³⁹⁶	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство	80	106	110	129	161	240
Промисловість	244	287	306	295	325	393
Будівництво	35	40	39	37	37	39
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	155	193	201	212	234	274
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	830	103	99	104	101	135

³⁹⁵ За даними: Україна у цифрах 2007. – Держкомстат, С. 31; Україна у цифрах 2012. – Держкомстат, С. 38; Державна Служба Статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³⁹⁶ Детальні дані щодо валової доданої вартості та ВВП України у розрізі видів економічної діяльності див. Додаток 15.

Закінчення табл. 4.3.3

Види економічної діяльності	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Готельний бізнес і організація харчування	9	10	10	10	10	12
<i>Інформація та телекомунікації</i>	33	38	43	48	53	73
Фінансова та страхова діяльність	61	58	61	66	71	67
Професійна, наукова та технічна діяльність	27	30	42	48	47	56
Інші види економічної діяльності	226	256	302	334	345	401
Валова додана вартість (в основних цінах)	954	1122	1213	1284	1383	1689
Податки на продукти за мінусом субсидій	125	177	192	181	204	299
ВВП	1079	1300	1405	1465	1587	1988

Від 2000 року частка інформаційної діяльності у створенні в Україні валової доданої вартості та ВВП стабільно зростає. Якщо 2000-го в ній створювалося лише 0,46 % ВВП, то у 2015-му – 3,64 %. У 2015 році інформаційну діяльність за показником створення ВВП випередили сільське господарство (12,1 %), переробна промисловість (11,9 %), торгівля і ремонт автотранспортних засобів (13,8 %), транспорт, складське господарство, поштова і кур'єрська діяльність (6,8 %), операції з нерухомим майном (6,2 %), державне управління й оборона та обов'язкове соціальне страхування (4,8 %), а також освіта (4,2 %) (див. Додаток 16).

Оцінити роль інформаційної діяльності у створенні валової доданої вартості упродовж 2000–2015 років можна за даними табл. 4.3.4.

У ХХІ столітті в Україні стабільно зростає частка інформаційної діяльності у створенні валової доданої вартості; у 2015 році вона досягла 4,3 %. Це базується на тому, що темпи річного приросту створюваної ціною діяльністю доданої вартості є одними з найсталіших (Додаток 18 і табл. 4.3.5).

Таблиця 4.3.4

**ЧАСТКА ІНФОРМАЦІЙНОЇ СФЕРИ
ТА ІНШИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ В УКРАЇНІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, %³⁹⁷**

Види економічної діяльності ³⁹⁸	Середньорічна		2010	2011	2012	2013	2014	2015
	2000–2004	2001–2009						
Сільське господарство	13,9	8,6	8,4	9,5	9,1	10,0	11,7	14,2
Промисловість	29,8	30,7	25,6	25,6	25,2	23,0	23,5	23,3
Будівництво	4,3	4,5	3,7	3,5	3,2	2,9	2,7	2,3
Торгівля, ремонт авто-транспортних засобів і мотоциклів	11,8	15,4	16,2	17,2	16,6	16,5	16,9	16,2
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,6	9,3	8,7	9,2	8,1	8,1	7,3	8,0
Готельний бізнес і організація харчування	0,6	1,0	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7
<i>Інформація та телекомунікації</i>	3,5	3,6	3,5	3,4	3,6	3,8	3,8	4,3
Фінансова та страхова діяльність	3,8	6,6	6,4	5,2	5,0	5,2	5,1	4,0
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,9	2,8	2,9	2,7	3,5	3,7	3,4	3,3
Інші види економічної діяльності	19,8	24,3	23,7	22,8	24,9	26,0	24,9	23,7
Валова додана вартість	100	100	100	100	100	100	100	100

³⁹⁷ За даними: Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

³⁹⁸ Детальні дані щодо частки окремих видів діяльності у створенні валової доданої вартості України див. Додаток 17.

Таблиця 4.3.5

**ДИНАМІКА ТЕМПІВ РІЧНОГО ПРИРОСТУ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ,
СТВОРЕНИХ РІЗНИМИ ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В УКРАЇНІ, %³⁹⁹**

Види економічної діяльності ⁴⁰⁰	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство	0,23	0,32	0,03	0,17	0,25	0,49
Промисловість	0,16	0,17	0,07	-0,03	0,10	0,21
Будівництво	0,43	0,12	-0,02	-0,05	0,00	0,05
Торгівля, ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,21	0,25	0,04	0,06	0,10	0,17
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,08	0,24	-0,04	0,06	-0,03	0,34
Готельний бізнес і організація харчування	0,13	0,15	-0,01	0,00	-0,02	0,20
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>0,11</i>	<i>0,16</i>	<i>0,13</i>	<i>0,12</i>	<i>0,09</i>	<i>0,38</i>
Фінансова та страхова діяльність	0,20	-0,05	0,05	0,09	0,07	-0,04
Професійна, наукова та технічна діяльність	-0,03	0,12	0,38	0,14	-0,01	0,18
Інші види економічної діяльності	0,09	0,13	0,18	0,10	0,03	0,16
Валова додана вартість (в основних цінах)	0,15	0,18	0,08	0,06	0,08	0,22

Лише у кризовий 2009 рік у ній відбулося суттєве зменшення цього показника, а річний приріст становив лише 0,06 %. Після того щорічні темпи приросту створеної інформаційною діяльністю валової доданої вартості стабільно зростали, і 2015-го були одними з найбільших (+0,38 %). Попереду було лише сільське господарство (+0,49 %).

³⁹⁹ За даними: Україна у цифрах 2007. – Держкомстат, С. 31; Україна у цифрах 2012. – Держкомстат, С. 38; Державна Служба Статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁴⁰⁰ Детальні дані щодо темпів річного приросту валової доданої вартості (ВВП) України у розрізі видів економічної діяльності див. Додаток 18.

Дуже надійним індикатором ролі інформаційної діяльності в економіці є обсяг створеного ВВП і (або) валової доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого цією діяльністю (Додаток 19 і табл. 4.3.6).

Таблиця 4.3.6

**ВВП І ВАЛОВА ДОДАНА ВАРТІСТЬ У РОЗРАХУНКУ
НА ОДНОГО ЗАЙНЯТОГО В РІЗНИХ ВИДАХ
ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УКРАЇНИ, грн⁴⁰¹**

Види економічної діяльності ⁴⁰²	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство	33 183	37 987	52 127	83 539
Промисловість	94 444	93 140	112 222	152 742
Будівництво	46 687	43 873	49 405	60 626
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48 258	49 676	58 931	78 044
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	85 897	89 793	90 613	135 248
Готельний бізнес і організація харчування	30 983	30 860	32 116	43 080
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>145 616</i>	<i>161 294</i>	<i>185 126</i>	<i>266 017</i>
Фінансова та страхова діяльність	193 334	216 303	246 168	277 143
Професійна, наукова та технічна діяльність	83 249	96 661	103 375	131 920
Інші види економічної діяльності	59 014	66 083	69 993	86 522
Валова додана вартість	62 979	66 470	76 506	102 741
ВВП	72 927	75 861	87 804	120 934

Характерно, що у 2015 році в Україні за показником генерованого ВВП і валової доданої вартості інформаційна діяльність

⁴⁰¹ Розраховано за даними: Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

⁴⁰² Детальніші дані див. Додаток 19.

значно випередила інші види діяльності, але відстала від фінансової та страхової. Цей показник є своєрідним лакмусовим папірцем, що характеризує особливість інформаційної економіки: в ній інформація, у тому числі фінансова, стає фактором виробництва і економічним ресурсом.

Якщо загалом на одного зайнятого 2015 року в Україні припадало близько 103 тис. грн валової доданої вартості та 121 тис. грн ВВП, то на одного зайнятого в інформаційній сфері, до якої належить і діяльність з фінансового рахівництва, – понад 266 тис. грн. Тобто кожен зайнятий інформаційною діяльністю генерував майже вдвічі більше нової доданої вартості, ніж у середньому один зайнятий в економіці.

Аналіз динаміки минулих подій і виявлення відповідних трендів дає можливість прогнозувати певні процеси. У даному випадку, за методом екстраполяції тренду можна сформулювати прогнозні дані на середньострокову перспективу (до 2020 року) щодо обсягу виробництва в Україні доданої вартості в розрахунку на одного зайнятого інформаційною діяльністю. Передумовою використання методу екстраполяції тут є сталість розвитку причинного комплексу, що формує тенденцію⁴⁰³, тобто сталість розвитку інформаційної діяльності в Україні, що було доведено попереднім матеріалом.

Для (а) згладжування коливань наданих статистикою даних щодо виробленої в розрахунку на одного зайнятого в інформаційній сфері України валової доданої вартості, (б) виявлення основної тенденції динаміки цього показника і (в) розрахунку середньої абсолютної величини його зміни скористаємося методом плинних або ковзних середніх. Результати цього подано у табл. 4.3.7.

Для прогнозування обсягу валової доданої вартості, який в Україні може згенерувати один зайнятий в інформаційній діяльності – « Y_t », скористаємося лінійною функцією $Y_t = a + b \times t$. У ній « a » – теоретичний базовий рівень часового ряду, у нашому випадку він дорівнює 225 572 грн; « b » – усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх, що дорівнює 36 058 грн; « t » – період, на який здійснюється прогноз (відповідно, 1, 2, 3, 4 і 5 рік). Відповідно базовий показник $Y_0 = 225 572$ грн. Розрахунок прогнозних даних на період до 2020 року наведено у табл. 4.3.8.

⁴⁰³ Див.: Єріна А. М. Статистика: підручник / А. М. Єріна, З. О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2010. – 351 с. – С. 272–274; Моторин Р.М., Чекотовський Е.В. Статистика для економістів : навч. посібник / Р.М. Моторин, Е.В. Чекотовський. – К.: Знання, 2009. – 430 с. – С. 383–386.

Таблиця 4.3.7

**РОЗРАХУНОК ПЛИННИХ (КОВЗНИХ) СЕРЕДНІХ
І СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ЇХ ЗМІНИ, грн**

Показники	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Базові дані – генерована в розрахунку на одного зайнятого в інформаційній сфері додана вартість ⁴⁰⁴	145 616	161 294	185 126	266 017
Плинні (ковзні) середні	$(145\ 616 + 161\ 294) / 2 = 153\ 455$			
		$(161\ 294 + 185\ 126) / 2 = 173\ 210$		
			$(185\ 126 + 266\ 017) / 2 = 225\ 572$	
Усереднена абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	$[(173\ 210 - 153\ 455) + (225\ 572 - 173\ 210)] / 2 = 36\ 058$			

Таблиця 4.3.8

**РОЗРАХУНОК ПРОГНОЗНИХ ДАНИХ ОБСЯГУ
ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, ЯКИЙ В УКРАЇНІ МОЖЕ
ЗГЕНЕРУВАТИ ОДИН ЗАЙНЯТИЙ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ**

Рік	t	$Y_t = a + b \times t$	Y_t , грн
2015	0	Теоретичний базовий рівень	225 572
2016	1	$225\ 572 + 36\ 058 \times 1$	261 630
2017	2	$225\ 572 + 36\ 058 \times 2$	297 688
2018	3	$225\ 572 + 36\ 058 \times 3$	333 747
2019	4	$225\ 572 + 36\ 058 \times 4$	369 805
2020	5	$225\ 572 + 36\ 058 \times 5$	405 864

Отже, можна очікувати, що впродовж 2016–2020 років річний обсяг валової доданої вартості, згенерованої одним середньостатистичним зайнятим в інформаційній діяльності, зросте у півтора раза порівняно з фактичним рівнем 2015 року, сягнувши майже 406 тис. грн на рік.

⁴⁰⁴ За даними табл. 4.3.6 і Додатка 17.

РОЗДІЛ 5

ПЕРСПЕКТИВИ ІНСТИТУТУ ФІНАНСОВОГО РАХІВНИЦТВА В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

5.1. Розвиток підсистеми фінансового рахівництва – податкового рахівництва великих платників

Важливою сферою фінансових відносин є оподаткування, і в розвинених економіках саме великі платники стають ключовими постачальниками доходів бюджетів країн, впливовими учасниками економіки і водночас джерелом фінансово-економічних ризиків. Об'єктивно це зумовлює актуальність особливої уваги до їх оподаткування та розвитку в суспільстві податкового рахівництва в частині великих платників (податкового рахівництва великих платників).

Основними представниками великих платників є національні корпорації і ТНК, котрі, будучи платниками власних податків, одночасно є податковими агентами з нарахування та сплати податків і зборів з інших платників (своїх працівників). В Україні їхні платежі забезпечують лівову частку податкових надходжень бюджетів і позабюджетних фондів. За даними Державної фіскальної служби (ДФС), вони генерують близько 60 % бюджетних доходів країни⁴⁰⁵, а кількість їх у 2016 році, згідно з Реєстром великих платників податків, становила 1725⁴⁰⁶. Інформація щодо їх оподаткування є предметом особливої уваги як фіскальних органів, так і широкої громадськості. Усе це свідчить про те, що для України інститут податкового рахівництва великих платників надзвичайно актуальний і має розглядатися як один з основних напрямів розвитку фінансового рахівництва.

Уже зазначалося, що на кожному етапі розвитку суспільства в ньому об'єктивно виникають і розвиваються саме ті взаємодії (інститути), через які реалізуються характерні для тієї чи іншої епохи особливості. В економіці ХХІ століття серед таких – інсти-

⁴⁰⁵ Офіс великих платників податків Державної фіскальної служби України. Офіційний портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://officevp.sfs.gov.ua/>

⁴⁰⁶ Про затвердження Реєстру великих платників податків на 2016 рік: Наказ ДФС України від 08.09.2015 р. № 681. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/214495.html

тут податкового рахівництва великих платників. Тобто його розвиток в Україні є не лише актуальним, а й об'єктивним. І симптоматично, що на початку 2016 року представники великого і середнього бізнесу України, створивши об'єднання «Українська бізнес-ініціатива», підписали декларацію, зобов'язавшись чесно і прозоро платити податки до українського бюджету, не фінансувати непрозоро політиків і політичні проекти. В ній ідеться, що бізнес зацікавлений у справедливому правосудді і прозорих єдиних правилах гри, готовий сприяти створенню таких правил і зобов'язується їх дотримуватися⁴⁰⁷.

Податкове рахівництво – воно ж податковий екзаунтинг, що є транслітерацією з англійського *tax accounting* – це підсистема фінансового рахівництва, складова інформаційної підсистеми фінансів. Його унікальність в тому, що об'єктом його діяльності є лише ті економічні відносини, що стосуються оподаткування.

Інститут податкового рахівництва великих платників є незамінним інформаційним ресурсом фіскальних служб, а його інформаційні продукти та послуги – дієвий інструмент реалізації покладених на ці служби функцій.

Як інститут суспільства податкове рахівництво є системною діяльністю зі збирання, опрацювання, обробки, аналізу, підготовки та подання у різноманітних зрозумілих та зручних для користувачів формах інформації, що стосується оподаткування (інформація податків). Його мета – надавати інформацію стосовно порядку нарахування і сплати податків, стану оподаткування, особливостей окремих податків та їхніх платників, податкових відносин у суспільстві та іншого, що прямо й опосередковано стосується податків. Ці відомості мають забезпечуючи учасників економіки максимально актуальною і зрозумілою інформацією щодо податків як інструменту фіску і фінансового регулювання економіки, створювати в суспільстві умови для ефективного функціонування системи оподаткування, ефективною як з позиції владних органів, збирачів податків, так і платників. Хоч би яким ідеалістичним здавався такий підхід, але розвиток інформаційного суспільства і його економіки ґрунтується саме на таких засадах.

Результатом діяльності інституту податкового рахівництва є різноманітні інформаційні продукти та послуги, що являють собою інформаційний інструментарій суспільства з питань оподат-

⁴⁰⁷ Українська правда. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2016/02/1/7097434/

кування. Це може бути податкова та інша фінансова звітність, статистичні відомості, матеріали опитувань, аналітично-дослідницькі матеріали, нормативні та роз'яснювальні документи, де викладена технологія й елементи того чи іншого податку, а також будь-який інший матеріал, що містить дані, які прямо чи опосередковано стосуються питань оподаткування. При цьому його інформація формалізується та подається так само, як і у випадку інституту фінансового рахівництва: у цифровій, словесно-описовій, візуальній і звуковій формах; в абсолютних сумах грошових одиниць, індексах, коефіцієнтах, відсотках, рейтингах, ренкінгах (ранжуванні), формулах, фінансових моделях, таблицях, діаграмах і графіках (включно з інфографікою), текстовому описі та інших формах.

Користувачами інформаційної продукції та послуг податкового рахівництва є широке коло осіб. Насамперед, це державні управлінці та менеджери бізнесових структур, для яких податкова інформація конче важлива у професійному плані, а також науковці консультанти й ті, хто вивчає фінансово-економічні питання для набуття відповідних професій. Це також широкі верстви населення, адже вони як платники податків бажають добре орієнтуватися у цих питаннях.

Практика податкового рахівництва в Україні де-факто існує давно, але поки не набула системного комплексного характеру і не сприймається суспільством як самостійний, з характерними рисами та об'єктивними завданнями (суспільним призначенням) інформаційний інститут фінансів та економіки.

Базуючись на класифікації етапів розвитку соціальних інститутів⁴⁰⁸ (детальніше див. параграф 1.1), можна констатувати, що нині триває етап типізації (опредмечення) інституту податкового рахівництва у формі системної діяльності, в результаті якої члени суспільства отримують корисну та зрозумілу інформацію щодо податкових відносин у суспільстві. Разом з цим розпочинається входження податкового рахівництва у третю стадію інституціоналізації – узаконення. Тобто податкове рахівництво остаточно закріплюється як тип діяльності і позначається поняттям «інститут». При цьому цілеспрямованій розбудові інституту податкового рахівництва сприяють: *по-перше*, виявлення його характерних ознак, а також зв'язків з іншими інформаційними інститутами фінансів; *по-друге*, розуміння його теоретичних засад та об'єктив-

⁴⁰⁸ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – С. 80–120.

ного суспільного призначення; *по-третє*, дослідження його місця і ролі у макро- та мікроекономіці, в діяльності як фіскальних органів державної і місцевої влади, так і платників податків.

За інформаційної доби інститут податкового рахівництва об'єктивно формується під впливом зростання попиту на якісну й зрозумілу інформацію щодо податків, а також стрімкого прогресу в інформаційних технологіях. Водночас обмін інформацією з питань оподаткування впливає на економіку домогосподарств і корпорацій, на державні та місцеві фінанси, а також на економічний розвиток окремих країн, їхніх регіонів і на міжнародний рух капіталів. Інформаційна продукція та послуги податкового рахівництва стають інструментарієм, необхідним усім суб'єктам економіки: на макрорівні – для ефективної реалізації фіскальних завдань держави і місцевих органів влади; на мікроекономічному рівні – для досягнення господарських цілей його учасників, зокрема оцінювання інвестиційної привабливості проектів, управління грошовими потоками, мінімізації ризиків тощо. В останні два десятиліття потужним поштовхом у розвитку обміну інформацією з питань оподаткування стало блискавичне поширення новітніх інформаційних технологій. За даними експертів компанії Ernst & Young (EY), в Україні рівень проникнення Інтернету впродовж 2010–2013 років збільшився у 2,4 разу, а кількість Інтернет-користувачів на початок 2016 року перевищила 22 млн осіб⁴⁰⁹. При цьому невідпинно пришвидшується передавання даних, що також розвиває інформаційний обмін.

Звертаючись до інформації оподаткування, користувачів цікавлять якісні та зрозумілі дані не лише з матеріалів бухгалтерського і податкового обліку, податкових декларацій та інших стандартизованих форм фінансової звітності, а й широке коло інших фінансових і загальноекономічних відомостей. Їм потрібна різноманітна аналітична інформація, представлена прогнозними та довідковими матеріалами щодо окремих категорій платників, видів податків, податкових надходжень у центральні та місцеві бюджети, їхньою роллю в загальних розподільних і перерозподільних процесах економіки, а також даними, наприклад, щодо оптимізації податків, трансфертного ціноутворення, податкових гаваней і багатьох інших аспектів, які прямо чи опосередковано стосуються податкової сфери.

⁴⁰⁹ EY – Рынок электронной коммерции Украины. 2015. – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ukrainian-e-commerce/\\$FILE/ey-ukrainian-e-commerce.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ukrainian-e-commerce/$FILE/ey-ukrainian-e-commerce.pdf)

Зауважимо, що податкове рахівництво не тотожне податковому обліку. Податковий облік є діяльністю з групування відповідно до порядку, передбаченого чинним податковим законодавством, інформації для визначення податкової бази за податками на підставі первинних документів. Він ведеться з метою оподаткування та контролю за правильністю нарахування, повнотою і своєчасністю перерахування податків до відповідних бюджетів. Його головне завдання – формувати повну і достовірну інформацію про те, як врахована для цілей оподаткування кожна господарська операція. При цьому законодавчо сформульовано лише загальні принципи організації податкового обліку, а порядок його ведення кожен бухгалтер має визначати самостійно, закріплюючи його в положеннях внутрішньої облікової політики: наприклад, якщо для ведення бухгалтерського обліку затверджено певні форми реєстрів обліку (журнали-ордери тощо), то в податковому обліку таких форм не існує. Оподаткування визначається податковим законодавством, і ведення податкового обліку, відрізняючись від методології бухгалтерського обліку через незбіг їхніх цілей, має повний обліковий цикл, незалежний від бухгалтерського обліку.

Разом з тим податковий облік невіддільний від податкового рахівництва. Матеріали податкового обліку, включно з податковими деклараціями, є важливим, але далеко не єдиним джерелом вихідних даних для інформаційних матеріалів податкового рахівництва, яке використовує також широку й різноманітну іншу інформацію – офіційну статистику, опитування, відомості та показники з нормативних документів, розрахункові аналітичні показники, експертні оцінки та інші доступні джерела, що стосуються оподаткування. Крім того, дані податкового обліку у вигляді податкових декларацій є самостійним важливим інформаційним продуктом податкового рахівництва.

Яскравим прикладом аналітичної інформаційної продукції податкового рахівництва є відомості щорічних досліджень Doing Business⁴¹⁰, за якими уважно стежать політики, аналітики, бізнесмени та широка громадськість, використовуючи їх як вагомий аргумент у прийнятті управлінських рішень⁴¹¹. У зрозумілій уза-

⁴¹⁰ Doing Business. World Bank. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreconomies/ukraine>

⁴¹¹ Реалізація проекту Doing Business була розпочата Світовим банком (World Bank) 2002 року з метою об'єктивного оцінювання та порівняння впливу державного регулювання, у тому числі податкового, на ведення малого та середнього бізнесу в країнах-членах Групи Світового банку (World Bank Group). На 2016 рік цим дослідженням було охоплено 189 країн, і його модель аналізу витрат поки залишається єдиним типовим інструментом для оцінювання впливу законів, підзаконних актів і їхнього впровадження на діяльність економічних суб'єктів у країнах та їх регіонах.

гальненій формі Doing Business подає широкий спектр податкової інформації, використовуючи для порівняння простоти підприємницької діяльності різних країн Індекс легкості ведення бізнесу (Ease of Doing Business Index, EDBI). Величина Індeksu вказує на позицію країни в сукупному рейтингу сприятливості бізнесу у порівнянні до всіх країн; крім того, ключові показники наводяться порівняно із середніми показниками для регіону. Базуючись на вивченні та квантифікації (від англ. *quantification* – кількісне вираження якісних ознак) законів, постанов і правил, що стосуються ведення підприємницької діяльності, Індекс інформує суспільство про вплив державного регулювання бізнесу на економіку. Його вищі показники свідчать про краще та зазвичай простіше регулювання бізнесу і сильніший захист прав власності. При цьому Індекс охоплює десять індикаторів, кожен з яких має кілька параметрів, і одним з ключових індикаторів є показник сплати податків. Цей показник характеризується (а) кількістю податків, (б) часом, що витрачається на підготовку податкових звітів, (в) загальною часткою (%) податків у доходах великого, малого і середнього бізнесу, а також (г) ставками (%) у доходах великого, середнього та малого бізнесу податку на прибуток, податку на доходи фізичних осіб і соціальних нарахувань на заробітну плату та інших податків. Показово, що впродовж 2012–2016 років за результатами Doing Business рейтинг України піднявся з 152 позначки на 96⁴¹².

Ще одним переконливим прикладом інформаційної продукції податкового рахівництва є матеріали унікального щорічного дослідження, що впродовж останніх десяти років спільно здійснюють експерти PricewaterhouseCoopers (PwC) і World Bank Group. Унікальність цього інформаційного продукту в тому, що воно поки є єдиним дослідженням, у рамках якого оцінюються кількісні та якісні аспекти, що характеризують простоту сплати податків у 189 країнах світу; в ньому подано аналіз змін податкової системи з 2004 року та практичні рекомендації щодо подальших шляхів реформування податкової системи в інтересах як держави, так і бізнесу. Його остання публікація – «Оподаткування 2016»⁴¹³.

⁴¹² Doing Business. Група Світового Банку. Оцінка бізнес-регулювання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#paying-taxes>

⁴¹³ Paying Taxws 2016. Ten years of in-depth analyses on tax systems in 189 countries. – World Bank Group, PwC. – 152 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf>

У дослідженні «Оподаткування 2016» запущено пілотний проєкт-новацію, в рамках якого аналізується процес дотримання податкового законодавства після подання податкової декларації, включно з поверненням сплачених податків, податкові перевірки і суперечки з податковими органами. При цьому запропоновано інструментарій порівняльного моделювання, користуючись яким кожна країна може створити власну порівняльну групу з будь-яких включених у дослідження країн і регіонів і здійснити порівняльний аналіз чинної податкової системи у даній країні з іншими. Серед найважливіших висновків «Оподаткування 2016»: на 2014 рік системи електронного декларування і сплати податків повністю впровадили вже 84 країни; в усіх країнах світу зберігається тенденція до зниження (а) загальної ставки оподаткування, (б) часових витрат на нарахування і сплату податків, а також (в) кількості податкових платежів.

У кожній країні оподаткування є критично важливим для виконання функцій державної і місцевої влади. З одного боку, податкове рахівництво є інформаційним інститутом, що забезпечує фіскальні органи необхідною їм інформацією: це не лише дані податкової звітності, а й, наприклад, аналітичні матеріали, про які вже йшлося вище. З іншого боку, користуючись інструментарієм податкового рахівництва (тобто різноманітними продуктами та послугами цього інформаційного інституту), державна та місцева влада можуть забезпечувати в суспільстві необхідний обмін інформацією з питань оподаткування, створюючи тим сприятливі умови для стабільних податкових надходжень у свої бюджети і позабюджетні фонди. Це природно для інформаційної економіки, учасники якої добре усвідомлюють, що причиною багатьох господарських проблем є інформаційна асиметрія, зокрема дефіцит належного обміну інформацією щодо оподаткування великих платників.

За умов браку якісної та зрозумілої пояснювальної інформації щодо ролі і значення податків, а також прозорих даних стосовно напрямів і порядку використання акумульованих податками коштів, у суспільстві зростає ризик несприйняття та відторгнення податків як шкідливої й несприятливої діяльності з боку держави. Крім того, внаслідок дефіциту належної легкодоступної та зрозумілої інформації щодо особливостей розрахунку і стягнення податків зростає ризик помилок при нарахуванні та сплаті податків. Нерозвиненість інституту податкового рахівництва в суспільстві веде до зростання недовіри до держави та податківців, тож платники всіляко намагаються ухилитися від податкових обов'язків. Такі дисбаланси суперечать принципам сталого розвитку,

тому інформаційне суспільство «приречене» розвивати інститут податкового рахівництва.

Користуючись різноманітною роз'яснювальною й аналітично-констатувальною інформацією з питань оподаткування, державна і місцева влада намагається досягти вищої ефективності у збиранні податків. Для цього організуються навчально-консалтингові структури, які належать до числа інституцій, у діяльності яких реалізується інститут податкового рахівництва. Прикладом такого може слугувати окремий сайт інформаційно-довідкового департаменту ДФС України, де представлена інтерактивна мапа податків, дані щодо ставок податків і зборів, а також інші інформаційні податкові матеріали, необхідні платникам⁴¹⁴. У перспективі в розвиненій інформаційній економіці інформаційний обмін з питань оподаткування має набути принципово нових рис, стати складовою партнерських відносин бізнесу (насамперед великого) та державних і місцевих органів влади, а також широкої громадськості. При цьому разом з повагою та доброзичливістю у цих відносинах має панувати дух взаємної високої відповідальності всіх учасників процесу оподаткування.

Інститут податкового рахівництва важливий у подоланні інформаційної асиметрії та дефіциту транспарентності у питаннях нарахування та сплати податків. Інформаційна асиметрія та дефіцит транспарентності є породженням своєрідного фінансового егоїзму, насамперед великих платників. На таких егоїстичних устремліннях базується політика окремих великих платників, що реалізується в різноманітних схемах оптимізації податків.

Наприклад, 40 % міжнародної торгівлі ТНК здійснюється в межах їхніх же структур⁴¹⁵, і, користуючись системою трансферного ціноутворення, вони оптимізують податки в бік їх зменшення. Також ТНК широко застосовують податкові гавані офшорних зон, гучним підтвердженням чого є розголос на початку 2016 року німецькою газетою *Süddeutsche Zeitung* матеріалів «панамського архіву» – документів за 1977–2015 роки панамської юридичної фірми *Mossack Fonseca & Co.*, що здійснює реєстрацію та супровід офшорів⁴¹⁶. За приблизними оцінками експертів, в офшор-

⁴¹⁴ Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zir.sfs.gov.ua/>

⁴¹⁵ *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations. – Friedrich Ebert Stiftung. – June 2013. – 17 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf>

⁴¹⁶ Див.: *Panamas Staatsanwaltschaft leitet Ermittlungen ein.* – *Süddeutsche Zeitung*. 4.04.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/-offshore-geschaefte-panamas-staatsanwaltschaft-leitet-ermittlungen-ein-1.2933353>; *The Panama Papers: how the world's rich and famous hide their money offshore* // *TheGuardian*. – April 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/cWlPHI>

них зонах осіло від 117 млрд до 167 млрд дол. США, що еквівалентно 1,5–2 річним обсягам ВВП України⁴¹⁷.

За даними Європарламенту, в результаті різноманітних механізмів оптимізації податків країни Євросоюзу в середньому щорічно недоотримують від 50 млрд до 70 млрд євро податкових надходжень⁴¹⁸, а в США, за консервативними підрахунками, внаслідок ухилення банківських та інших ТНК від податків бюджет країни щороку втрачає 38 млрд дол. США⁴¹⁹. Отже, чимало великих платників податків, користуючись в умовах непрозорості своєї діяльності механізмами оптимізації оподаткування, не сплачують до бюджетів країн належних податків, але при цьому з максимальною для себе користю використовують кошти цих самих бюджетів. За таких умов роль податкового рахівництва як джерела інформації, необхідної для забезпечення транспарентності податкових відносин і контролю за відповідними грошовими потоками, в тому числі з боку громадськості, важко переоцінити.

Розвиток податкового рахівництва важливий у контексті протидії тінізації економіки, що на початку XXI століття стала тяжким викликом для фінансової системи суспільства, його господарства та безпеки. Масштаби її вражають; за оцінками ОЕСД тільки на початку 2000-х років за існування у світовій економіці близько 1,2 млрд офіційних робочих місць, понад 1,8 млрд населення працювало в нелегальному секторі⁴²⁰. За нашими розрахунками, зараз ця цифра значно перевищила 2 млрд. За прогнозами Всесвітнього економічного форуму (World Economic Forum, WEF), зустрічі під егідою якого періодично проводяться у Давосі (Швейцарія), поширення тіншової економіки поряд із макроекономічною і макрофінансовою розбалансованістю та обмеженістю ресурсів будуть ключовими глобальними ризиками у наступні роки⁴²¹.

⁴¹⁷ *Кораблін С.* Офшорне виснаження // Дзеркало тижня. – 13.05.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshorne-visnazhennya-_html

⁴¹⁸ Зокрема, за оцінками експертів, у Німеччині корпорації в середньому за рік недоплачують у бюджет держави від 60 млрд до 100 млрд євро. У Великій Британії внаслідок подібних дій 100 найбільших корпорацій, цінні папери яких у листингу на Лондонській фондовій біржі, річні втрати бюджету оцінюються у 840 млн фунтів стерлінгів.

⁴¹⁹ Див.: *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations. – Friedrich Ebert Stiftung. – June 2013. – 17 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf>; *Transnational Corporations.* – Vol. 18. – № 2 (August 2009), P. 120. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/economic/336791.html>

⁴²⁰ *Jytting J., Perlevliet J., Xenogianni T.* Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008.

⁴²¹ *Global Risks 2011.* – Sixth edition. An initiative of the Risk Response Network. – Geneva Switzerland. – World Economic Forum. – January 2011. – 56 p.

За цими цифрами стоять мільярди грошових одиниць несплачених до бюджетів різних країн податків. При цьому економіка України, як зазначають експерти Національного інституту стратегічних досліджень, швидко інтегрувалася в систему тіньових фінансових потоків, використовуючи стандартні інструменти маніпулювання цінами експорту та імпорту, а також фінансові інструменти⁴²². За оцінками зарубіжних економістів, тіньова економіка в Україні сягає 53 % офіційного ВВП⁴²³. У цьому зв'язку інституціоналізація податкового рахівництва є наступом на тіньову економіку, оскільки передбачає розвиток системного розкриття суспільству якнайбільше інформації про фінанси і, зокрема, про податки її учасників.

Дані податкового рахівництва необхідні й самим корпораціям, передусім великим платникам податків, які, крім того, що є платниками власних податків, виконують роль податкових агентів і зобов'язані правильно та своєчасно обчислювати, утримати та переказувати у відповідні бюджети суми податків і зборів з коштів інших платників податків (своїх працівників). Прикладами податкового інформаційного інструментарію для великих платників, є інформаційні продукти авторитетних аудиторських компаній, що належать до так званої «великої четвірки».

Зокрема, корисним податковим інформаційним інструментарієм для великих платників є матеріали компанії KPMG з порівняння в режимі онлайн ставок оподаткування у різних країнах⁴²⁴. Оскільки діяльність багатьох великих платників має міжнародний характер, розроблений KPMG інформаційний ресурс та інструмент порівняння податкових ставок різних країн за період 2006–2016 років стає їм у нагоді, бо допомагає оцінити глобальну перспективу й завжди бути в курсі останніх змін і розвитку у податковій сфері інших країн⁴²⁵.

Іншим прикладом є інтелектуальний інформаційний продукт компанії Deloitte – інвестиційний та податковий путівник за

⁴²² Упродовж 2000–2008 років кумулятивний вплив тіньового капіталу з України становив 82 млрд дол. США, а після кризи ситуація стала ще трагічнішою. Власне, це незадіяні інвестиційні ресурси для національної економіки, і вони майже вдвічі більше за обсяги прямих іноземних інвестицій в Україну (див.: Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрямки подолання. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.)

⁴²³ *Schneider F., Buehn A., Montenegro C.E.* New Estimates for the Shadow Economies all over the World // *International Economic Journal*. – 2010. Vol. 24. – Iss. 4. – 443–461 p.

⁴²⁴ Tax Transparency and Responsibility. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources.html>

⁴²⁵ Corporate tax rates table. KPMG. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html>

2016 рік (The Deloitte International Tax Source, DITS), що також є зразком продукції податкового рахівництва. Цей путівник є інформаційною базою, де зібрані відомості про інвестиційний клімат і регуляторну сферу у найцікавіших для інвесторів 65 юрисдикціях. У ньому міститься актуальна інформація про основні форми ведення бізнесу в країнах, ставки та правила оподаткування прибутку підприємств, податку на додану вартість, податку на репатріацію, оподаткування фізичних осіб тощо⁴²⁶. Зокрема по Україні подано дані, що характеризують її бізнес-середовище, валютне регулювання, захист інвестицій, регуляторні вимоги до бізнесу, ключові правила та ставки податків, правила, спрямовані на боротьбу з ухиленням від податків, законодавство у сфері праці. Така інформація корисна міжнародним організаціям, стратегічним і портфельним інвесторам, представникам міжнародного бізнесу, що розглядають Україну як потенційного партнера⁴²⁷.

Окрім використання продукції, що вже існує на ринку інформаційних послуг, менеджмент корпорацій нерідко замовляє різного роду спеціальні дослідження ринків і конкретних інвестиційних проектів, в яких обов'язково присутні питання оподаткування як такі, що безпосередньо впливають на інвестиційну привабливість проектів, фінансові ризики, грошові потоки та інші господарські аспекти. Спираючись на такого роду дані, фінансові менеджери можуть приймати ефективні управлінські рішення, оптимізувати в дозволені законодавством межах податки та відповідно зменшувати витрати, збільшуючи доходи, а отже, і базу податку на прибуток. Останнє вигідне не лише для корпорацій-платників, а й для країни, у бюджет якої надходить цей податок. Інформаційна продукція податкового рахівництва є важливим інструментарієм менеджменту корпорацій як в аналітичній та контролінгової діяльності, так і в процесі поточного та стратегічного планування.

Крім того, інформаційні продукти та послуги податкового рахівництва часом використовуються корпораціями для формування на ринку свого позитивного іміджу. Відомо, що в розвиненому суспільстві податки мають сприйматися не як «неминуче зло», а як почесний обов'язок платника внести свою частку в загально-

⁴²⁶ The Deloitte International Tax Source, DITS. Tax guides and highlights page, 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides>

⁴²⁷ Taxation and Investment in Ukraine 2016. Research, relevance and reliability. – A publication of Deloitte Touche Tohmatsu Limited. – 40 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-ukraineguide-2016.pdf>

суспільні фонди – державний і місцеві бюджети або в позабюджетні фонди. Виходячи з таких позицій, ухилення від податків вже на сучасному етапі у розвинених економіках засуджується громадськістю і є одним з найвагоміших негативних аргументів, наприклад, при обрані кандидатів на політичні та менеджерські посади. Зважаючи на такі виклики, чимало корпорацій, прагнучи створювати про себе позитивне враження, окрім обов'язкових податкових декларацій, формують спеціальні інформаційні продукти, виразно демонструючи суспільству на офіційних сайтах і в інших інформаційних джерелах свою податкову лояльність. Це впливає на іміджеву складову ринкової вартості таких корпорацій, залучає до них нових клієнтів.

Малому та середньому бізнесу, а також фізичним особам зрозуміла пояснювальна інформація щодо податків теж важлива. Ці учасники економіки чутливі до податків, і їхнє ставлення до оподаткування та бажання і змога нести податковий тягар є визначальними у соціальних настроях, впливають на державну політику та економіку країни і її регіонів.

Об'єктом діяльності інституту податкового рахівництва є податкові відносини в суспільстві, і цим визначається його особливе місце у системі інформаційних інститутів фінансів, у фінансовій інфраструктурі економіки.

Інститут податкового рахівництва одночасно є підсистемою як фінансового, так і управлінського рахівництва. У кожному з цих випадків це має місце лише тією мірою, якою характерні особливості податкового рахівництва збігаються з характерними особливостями кожного з інших двох інформаційних інститутів. Фактично тут спрацьовує принцип подібності, коли подібне, так би мовити, притягується і успішно співпрацює з подібним. Структурно-логічну схему зв'язків інституту податкового рахівництва з фінансовим та управлінським рахівництвом унаочнено на рис. 5.2.1. На ньому також схематично показано, що господарські відносини (економіка) суспільства і їхня фінансова інфраструктура (включно з системою податкових відносин) є базисом, на якому в суспільстві будуються його інформаційні інститути. Саме економічні, фінансові та податкові відносини є об'єктом діяльності цих інститутів.

Сутність, місце та роль інституту фінансового рахівництва вже були детально досліджені у нашій праці. На відміну від фінансового рахівництва, характерною особливістю управлінського рахівництва є те, що результатом його діяльності стає лише інформація з обмеженим доступом, тобто закрита. При цьому як

джерело інформації для генерування своїх інформаційних продуктів і послуг управлінське рахівництво може використовувати не лише обмежену за доступом, а й відкриту інформацію.

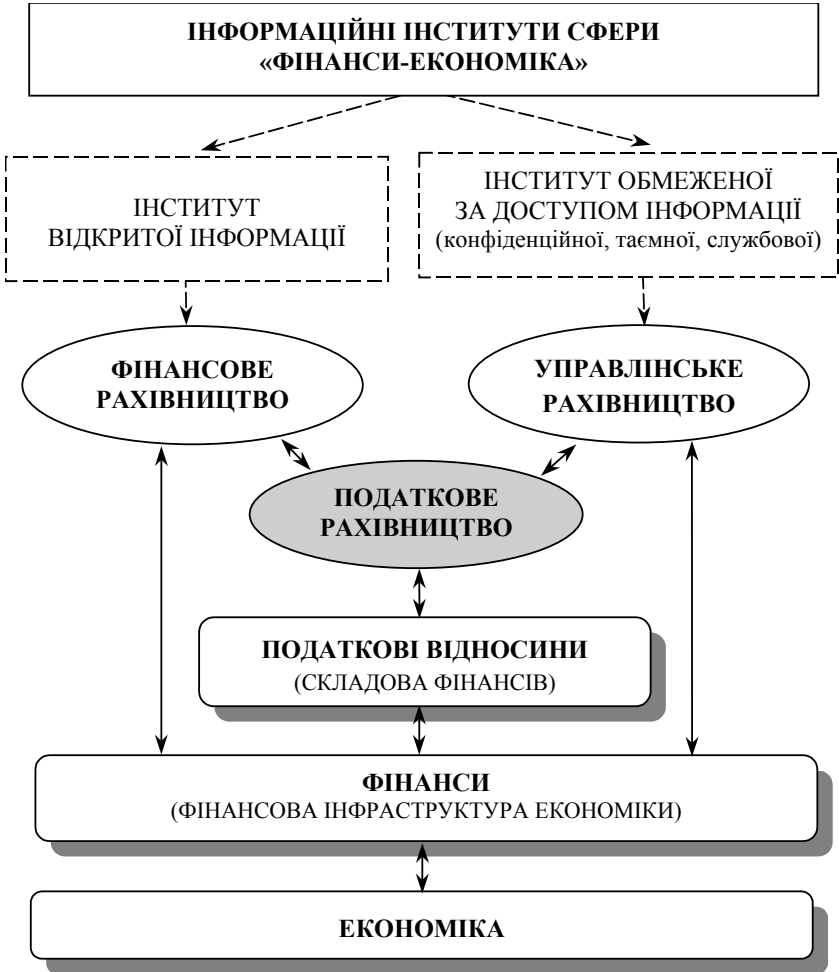

Рис. 5.2.1. Структурно-логічна схема зв'язків податкового рахівництва з іншими інформаційними інститутами фінансів

Податкове рахівництво має дві характерні ознаки, що відрізняють його від інститутів фінансового та управлінського рахівництва. По-перше, об'єктом його діяльності є обмежене,

так би мовити, тематикою коло економічних відносин суспільства – це лише відносини, що пов'язані з оподаткуванням. Тобто на відміну від інших інформаційних інститутів фінансів, об'єктом діяльності яких є все поле вартісних розподільних і перерозподільних економічних відносин, податкове рахівництво об'єктом своєї діяльності має лише відносини, що стосуються оподаткування юридичних і фізичних осіб. По-друге, результатом діяльності податкового рахівництва є як відкрита, так і обмежена за доступом інформація. Як джерело даних для продукування необхідних користувачам інформаційних продуктів і послуг інститут податкового рахівництва може залучати як відкриту, так і закриту інформацію; результатом його діяльності є як відкрита інформація, так і інформація з обмеженим доступом.

Таким чином, інститут податкового рахівництва в частині, що представлена його діяльністю з підготовки й надання відкритої, тобто не обмеженої за доступом інформації, є підсистемою інституту фінансового рахівництва. А в частині, що представлена діяльністю з підготовки інформації, доступ до якої обмежений, податкове рахівництво є підсистемою інституту управлінського рахівництва. При цьому між цими двома частинами єдиного інституту податкового рахівництва існує чітка межа, що формалізуються законами та підзаконними нормативними актами суспільства, в яких визначається, яка саме інформація належить до таємної (секретної), службової та конфіденційної (для бізнесу – комерційної таємниці), а отже, до неї встановлено обмежений доступ.

Подібно до фінансового та управлінського рахівництва, податкове рахівництво сегментується залежно від рівня економічних відносин, податковий аспект яких є предметом його розгляду, на податкове рахівництво рівня макроекономіки та податкове рахівництво рівня мікроекономіки⁴²⁸. Перший з них, розглядаючи податкові відносини з позицій рівня країни, її регіонів, міждержавних об'єднань та глобально, заторкує питання фіску, контролю за правильністю нарахування та сплати податків, їх адміністрування, розподілу та перерозподілу створюваного суспільством продукту через механізм податків, використання податків як інструменту державного регулювання, державної та місцевої фінансо-

⁴²⁸ Детально про сутність, місце та роль фінансового рахівництва в інформаційній економіці макро- та мікрорівнів див.: *Рязанова Н.С., Федосов В.М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки // *Фінанси України.* – 2016. – № 10. – С. 39–64; *Рязанова Н.С., Федосов В.М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки // *Фінанси України.* – 2017. – № 1. – С. 26–51.

вої політики, законодавства щодо оподаткування та його дотримання, а також інших пов'язаних з оподаткуванням економічних і соціальних аспектів макrorівня. Другий, опікуючись темою оподаткування з позицій окремих домогосподарств і корпорацій, тобто платників податків – фізичних і юридичних осіб, охоплює питання розрахунку та сплати податків, податкового та фінансового менеджменту, контролінгу, оптимізації податків та іншого, що властиве для рівня мікроекономіки.

Податкове рахівництво макроекономіки є системною діяльністю зі збирання, опрацювання, аналізу, підготовки та подання користувачам у зрозумілих і зручних для них формах інформації щодо податкових відносин на рівні країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань і глобально. При цьому головна увага приділяється податковим питанням на рівні національних економік, оскільки саме в їх юрисдикціях концентруються ключові фінансові та регуляторні аспекти податків. Разом із тим, з розвитком міжнародних фінансів та інтеграційно-глобалізаційних процесів зростає актуальність питань оподаткування на наддержавному рівні, а отже, потреба у відповідній якійсін інформації. Прикладом є теми податків у контексті податкових гаваней, офшорів і трансферного ціноутворення.

Тематика податкового рахівництва макроекономіки є широкою і представлена в інформаційних продуктах і послугах, що в різній формі описують макроекономічні явища і процеси, надаючи користувачам необхідну інформацію. Зокрема, нині типовими при дослідженні макроекономічних процесів є підрахунки частки окремих податків та їхнього загального числа у створюваному суспільством продукті та доходах бюджетів в окремій країні; порівняння цих показників у динаміці та (або) до аналогічних показників інших країн; зіставлення їх з іншими макропоказниками, серед яких темпи економічного зростання, обсяги інвестицій, виробництва, демографічні показники тощо. Своєрідними бенчмарками (типовими критеріями), за якими оцінюється роль держави в регулюванні економіки країни, є показники щодо частки податків у її ВВП і (або) ВНП. А дослідження взаємозв'язку розміру ставок податків та обсягу бюджетних податкових надходжень з метою виявлення об'єктивної для конкретної економіки величини податкової ставки, перевищення якої обертається втратами для бюджетів, є незмінним предметом наукових праць і дискусій при формуванні та реалізації фінансової урядової політики в кожній країні. Формалізація цього зв'язку відображена у добре

відомій сучасній фінансовій науці кривій Лафера⁴²⁹. Її автор – Артур Лафер, відомий американський економіст, консультант урядів багатьох країн.

Податкове рахівництво мікроекономіки є системною діяльністю зі збирання, опрацювання, аналізу, підготовки та подання користувачам у зрозумілих і зручних для них формах інформації щодо податкових відносин домогосподарств і корпорацій. До цієї інформації належать дані, що стосуються нарахування та сплати податків фізичними і юридичними особами, податкового обліку корпорацій, їх податкового менеджменту, оптимізації податків, контролінгу та іншого.

Податкове рахівництво рівня макро- та мікроекономіки тісно взаємопов'язані, оскільки: з одного боку, інформація з питань оподаткування фактично являє собою єдине інформаційне поле, яке і є джерелом даних для податкового рахівництва; з іншого боку, продукти та послуги цього інформаційного інституту необхідні й цікаві тією чи іншою мірою всім потенційним користувачам – платникам податків, податковим агентам (серед них і великі платники податків), фіскальним та іншим державним і місцевим органам влади, широкій громадськості в країні, іноземним суб'єктам. Тому поділ податкового рахівництва на макро- та макрорівневий сегменти є вельми умовним і в кожному конкретному випадку може мати певні винятки й уточнення.

Скажімо, коли йдеться про корпорації, особливо великих платників податків, то вони не тільки як платники власних податків, а й податкові агенти з нарахування та сплати й інших податків, відіграють важливу роль у макроекономічних процесах окремих країн і регіонів. У такому разі податкові відносини конкретної корпорації є макроекономічним питанням певного регіону. В Україні яскравими прикладами того є податкові відносини містоутворювальних підприємств. До їх числа належить підприємство, якщо (а) на ньому працює щонайменше 50 % загальної кількості персоналу зайнятого на підприємствах міста (поселення), або (б) на його балансі є соціально-комунальна сфера та інженерна інфраструктура з обслуговування щонайменше 50 % населення міста (поселення)⁴³⁰. Ще одним прикладом макроекономічного

⁴²⁹ Артур Лафер зазначав, що ідея такого зв'язку висловлювалася ще Джоном Кейнсом, а до нього досліджувалася у далекому Середньовіччі арабським ученим Ібн Хальду (1332–1406). У 2015 році А. Лафер був консультантом з податкових питань міністра фінансів України.

⁴³⁰ Про приватизацію державного майна: Закон України від 4.03.1992 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/paran3#n3>

значення податкових відносин одного великого платника є транснаціональні корпорації, обсяги податків яких і можливості їх оптимізації через офшорні зони і трансфертне ціноутворення суттєво впливають на доходи бюджетів цілих країн.

Для України тема податкового рахівництва в частині великих платників конче актуальна, оскільки великий корпоративний бізнес не лише забезпечує левову частку надходжень в її державні та місцеві бюджети, а й відіграє важливу роль в її економіці. Зокрема, в країні представлено багато ТНК, чії материнські компанії перебувають в інших країнах. Серед останніх всесвітньо відомі корпорації Benetton, Cargil, Coca-Cola, IKEA, Kraft Food, McDonalds, Metro, Nestle, PepsiCo, Philip Morris, Procter & Gamble, Raiffeisen, Salamander, Siemens, SigmaBlazer, Renault, Tetra Pak, Vetropack і багато інших⁴³¹.

Як зазначалося, коло інформації, з якими працює податкове рахівництво, охоплює як відкриті, так і обмежені за доступом дані (тобто таємну, службову та конфіденційну інформацію). Здійснюючи діяльність з податкового рахівництва, важливо пам'ятати, що правовий режим інформації з обмеженим доступом – тобто таємної, службової та конфіденційної – регулюється відповідним законодавством, і вся інформація, що не віднесена до неї, вважається відкритою.

Згідно із Законами України «Про доступ до публічної інформації»⁴³² та «Про державну таємницю»⁴³³, у переліку економічної інформації, яка може бути віднесена до державної таємниці, податкова інформація відсутня. Закон «Про доступ до публічної інформації»⁴³⁴ виокремлює види документів, інформація яких класифікується як службова. Податкова інформація, що міститься в таких документах, віднесена до службової, а отже, доступ до неї обмежений.

Конфіденційною інформацією є відомості, що перебувають у володінні, користуванні чи розпорядженні окремих фізичних чи юридичних осіб, крім суб'єктів владних повноважень, і поширюються за їхнім бажанням відповідно до передбачених ними умов⁴³⁵. Розпорядники інформації, що володіють конфіденційною інформацією, можуть поширювати її лише за згодою осіб, які обмежили доступ до

⁴³¹ Business-groups. The information system. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/1zUz7B>

⁴³² Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

⁴³³ Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

⁴³⁴ Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>

⁴³⁵ Там само.

інформації, а за відсутності такої згоди – лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини⁴³⁶. У сучасній економіці кожна корпорація має систему нормативного регулювання доступу до своєї інформації⁴³⁷. Із розвитком системи корпоративного управління віднесення користувачів до тих, хто має право на отримання даних управлінського рахівництва, у тому числі з питань оподаткування, стало жорсткішим.

У сфері підприємницької діяльності до конфіденційної інформації віднесено, зокрема, комерційну таємницю⁴³⁸. І законодавство України говорить, що до конфіденційної не належить інформація, яка становить суспільний інтерес (тобто є суспільно необхідною), але визначення поняття «суспільна необхідна інформація» відсутнє. Таким чином, ситуація з доступом до інформації, пов'язаної з оподаткуванням у випадку, коли корпорація її віднесла до комерційної таємниці, залишається неоднозначною. Разом з тим Постановою КМУ «Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці»⁴³⁹ вказано, що комерційну таємницю не становлять: (а) інформація за всіма встановленими формами державної звітності (податкова звітність сюди належить) та (б) документи про сплату податків і обов'язкових платежів.

ДФС України у роз'ясненні щодо обмеження доступу до податкової інформації¹, посилаючись на положення Податкового кодексу України (2010), Закону «Про захист персональних даних» (2010), а також на вже згадувані вище закони⁴⁴⁰, зазначає: (1) законодавство визначає податкову інформацію як сукупність відомостей і даних, створених або отриманих суб'єктами інформаційних відносин у процесі поточної діяльності і необхідних для реалізації

⁴³⁶ Про інформацію: Закон України від 2.10.1992 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

⁴³⁷ Ця система представлена Статутом, внутрішніми положеннями (наприклад, «Про доступ до інформації», «Про інсайдерську інформацію», «Про облікову політику»), інструкціями тощо.

⁴³⁸ Див.: Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2013 р. – Ст. 505–508. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>; Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію. – Вищий господарський суд України. Інформаційний лист від 28.03.2007 року, № 01-8/184. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07

⁴³⁹ Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова КМУ від 9.09.1993 року. № 611. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

⁴⁴⁰ Див.: Податковий кодекс України. Закон України від 2.12.2010. – Ст. 21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print> 1455273037414224; Про інформацію. Закон України від 2.10.1992 р. – Ст. 11. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>; Про захист персональних даних. Закон України від 1.06.2010. – Ст.14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

лізації покладених на органи контролю завдань і функцій у порядку, встановленому Податковим кодексом України; (2) платник податків має право на нерозголошення органом контролю (посадовими особами) відомостей про такого платника без його письмової згоди та відомостей, що становлять конфіденційну інформацію, державну, комерційну чи банківську таємницю; (3) посадові особи органів контролю зобов'язані не допускати розголошення інформації з обмеженим доступом, що одержується, використовується і зберігається ними під час реалізації покладених на контролюючі органи функцій; (4) не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди; (5) інформація, яка збирається, використовується та формується органами доходів і зборів у зв'язку з обліком платників податків, вноситься до інформаційних баз даних і використовується з урахуванням обмежень, передбачених для податкової інформації з обмеженим доступом; (6) розпорядники інформації, які володіють інформацією про особу, зобов'язані вжити заходів щодо внеможливлення несанкціонованого доступу до неї інших осіб; (7) разом з тим кожна особа має право на ознайомлення за рішенням суду з інформацією про інших осіб, якщо це необхідно для реалізації та захисту прав і законних інтересів.

Податкове рахівництво, маючи об'єктом діяльності економічні відносини, наповненням (змістом) яких є інформація стосовно оподаткування, являє собою форму реалізації інформаційної функції фінансів. Тобто в діяльності податкового рахівництва реалізується інформаційне суспільне призначення фінансів у частині, що стосується податкових відносин.

Суспільне призначення податкового рахівництва розкривається у процесі реалізації ним його об'єктивного призначення, завдань. Враховуючи розглянуті раніше характерні ознаки інституту податкового рахівництва та зважаючи, що він є підсистемою загальнішого інформаційного інституту – інституту фінансового рахівництва, можна виокремити низку завдань, які в інформаційному суспільстві об'єктивно покладаються саме на податкове рахівництво. Цими завданнями є: (1) забезпечення фіскальних органів необхідною інформацією; (2) формування і використання відповідної бази даних у корпорацій; (3) навчання і роз'яснення з питань оподаткування всіх економічних суб'єктів, серед яких не лише фізичні особи – платники податків.

Сутність першого завдання – забезпечення фіскальних органів необхідною їм інформацією – полягає в тому, щоб надати державним і місцевим фіскальним органам інформаційний інструмен-

тарій, необхідний їм при плануванні та акумулюванні податкових надходжень у бюджети і позабюджетні фонди, перевірці платників і регулюванні їхньої економічної діяльності, боротьбі з тінізацією економіки та забезпеченні сталого економічного розвитку суспільства. Тобто фіскальні органи використовують дані податкової звітності, податкового аудиту й інші різноманітні інформаційні продукти та послуги податкового рахівництва для своєї контролінгової діяльності, для прийняття рішень, спрямованих на реалізацію покладних на них функцій.

Завдання податкового рахівництва з формування відповідної бази даних у корпорацій полягає в тому, щоб забезпечити їх необхідними інформаційними матеріалами для нарахування та сплати власних податків, виконання функцій податкових агентів, законної оптимізації податків (уникнення податків на підставі чинного законодавства) і управління ризиками. Корпорації, насамперед великі платники, є важливими для всього суспільства постачальниками надходжень у державні та місцеві бюджети і позабюджетні фонди. Користуючись даними податкового обліку та всіма іншими інформаційними продуктами та послугами податкового рахівництва, вони мають змогу ефективно управляти своїми фінансами та економічною діяльністю в цілому.

Завдання податкового рахівництва з інформування, навчання та роз'яснення з питань оподаткування полягає в генеруванні та наданні широкому колу користувачів зрозумілих і водночас якісних і необхідних інформаційних продуктів і послуг. Як уже зазначалося, на сучасному етапі фіскальні органи дедалі активніше ведуть спрямовану на платників податків інформаційну роботу. Через свої офіційні сайти, спеціальні аудіо- та відеопередачі, а також друковані видання вони сповіщають, навчають і дають відповіді та роз'яснення, прагнучи забезпечити збільшення обсягів податкових надходжень. Крім того, корпорації залучають інформаційний інструментарій податкового рахівництва, щоб переконати громадськість у своїй лояльності до сплати податків, піклуванні про формування місцевих бюджетів і розвиток місцевої громади. У такий спосіб вони формують свій позитивний імідж, привертають увагу до своєї продукції та послуг, намагаючись збільшити кількість клієнтів, споживачів і покупців своєї продукції та послуг. Інформаційні матеріали податкового рахівництва необхідні також у здійсненні науково-дослідницької, навчальної та консалтингової роботи.

Практика податкового рахівництва реалізується у перебігу діяльності відповідних інституцій, які створюють інформаційні продукти та надають послуги. Ці інформаційні продукти та послуги є формами прояву інституту податкового рахівництва. До числа таких інституцій належать, зокрема, офіційні сайти фіскальних органів, а також інші інформаційні ресурси державних і місцевих органів управління. Їхня роль дуже важлива в діяльності інституту податкового рахівництва. Але, розвиваючи їх, доцільно враховувати виокремлені відомим німецьким вченим у галузі філософії комунікацій – Юргеном Габермасом три риси інформаційного обміну ідеально організованої публічної сфери (державної та місцевої влади). Ними вчений вважає (1) наявність здібних і відданих справі службовців, що чесно збирають необхідну інформацію, (2) сумлінне відображення всіх подій в офіційних виданнях, (3) забезпечення вільного доступу до цих видань. При цьому, наголошуючи тісний взаємозв'язок публічності інформації та демократичного способу правління, цей учений зазначає, що лише держава в особі уряду є тим інститутом, що здатен системно та постійно збирати і обробляти інформацію про все, що нас оточує, оскільки рішення такої надзвичайно складного завдання потребує колосальних фінансових витрат⁴⁴¹.

До інституцій, у діяльності яких реалізується податкове рахівництво, належать також аудиторські/консалтингові компанії. Зокрема, великим попитом користуються інформаційні матеріали з питань оподаткування, що готуються експертами великої четвірки аудиторських компаній – PwC, Deloitte, Ernst & Young і KPMG. Крім того, інформаційні продукти та послуги з питань оподаткування генеруються і надаються спеціалізованими фінансовими інформаційними агентствами, фінансовими виданнями, інформаційно-аналітичними підрозділами корпорацій, а також науково-дослідницькими інституціями.

Для економіки інформаційного суспільства властиве використання інформації, зокрема податкової, як потужного ресурсу, джерела створення доданої вартості, інструменту управління. В ній розвивається інститут податкового рахівництва, завдяки якому значною мірою реалізуються її характерні особливості. У складі фінансової інфраструктури економіки податкове рахівництво є ключовим інформаційним інститутом фіскальної сфери

⁴⁴¹ Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорій громадянське суспільство. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с.

життя суспільства. В частині даних щодо великих платників він незамінний у реалізації функцій фіскальних служб, важливий у прийнятті бізнесових рішень і належить до найважливіших базових умов економічного прогресу суспільства. Для України актуально, щоб викладені вище положення щодо розвитку податкового рахівництва в частині великих платників трансформувалися у прагматику їх ефективної реалізації.

5.2. Формування цінової концепції інформації фінансового рахівництва

В інформаційній економіці інформація і, зокрема, інформація фінансів стає важливим економічним ресурсом⁴⁴², предметом купівлі-продажу. При цьому з розвитком суспільства – збільшенням його знань і вдосконаленням інформаційних технологій – інститут фінансового рахівництва залучає дедалі ширше коло вхідних даних і генерує досконаліші інформаційні продукти та послуги, що користуються великим попитом. У його діяльності постійно мають місце процеси придбання і надання інформації, в яких інформація як товар циркулює у вартісному кругообігу економіки. Таким чином, розвиток інституту фінансового рахівництва супроводжується зростанням товарообміну інформації.

Разом із тим особливості феномену інформації⁴⁴³ зумовлюють принципову відмінність інформаційного товару від решти товарів, і питання формування його ціни залишаються на сьогодні відкритими. З цього приводу сучасна економічна наука зауважує, що, хоча інформація та знання вже заявили про себе як новий та ефективний фактор виробництва, «спроби прикласти традиційні вартісні категорії пізнання до якісно нових процесів виявилися марними і незграбними»⁴⁴⁴.

За таких умов у суспільстві – в економіці якого інформація дедалі більше відіграє не допоміжну, а ключову роль – невизна-

⁴⁴² У сучасній українській економічній і фінансовій науці роль інформації як економічного ресурсу, фактора виробництва досліджена, зокрема, у таких працях: *Бабіченко В.* Корпоративні фінанси: сучасна парадигма розвитку : [Монографія]. – К.: ИД «Виниченко», 2014. – С. 109–160; *Чухно А.А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Вид-во «Логос», 2003. – С. 315; *Чухно А. А.* Економічна теорія : У 2-х т. – К.: ДНУ АФУ, 2010. – Т. 2. – С. 18; 247; 455–469.

⁴⁴³ Про особливості феномену інформації, зокрема фінансової, детально викладено у Розділі 2.

⁴⁴⁴ *Чухно А. А., Юхименко П. І., Леоненко П. М.* Сучасні економічні теорії / За ред. А. А. Чухно. – К.: Знання, 2007. – С. 461–466.

ченість у питаннях ціни інформації породжує, як наголошує відомий американський футуролог Елвін Тофлер, гостру проблему⁴⁴⁵.

Вважаємо, що питання ціноутворення в обміні інформаційним товаром актуальне для інформаційної економіки та її інформаційних інститутів, зокрема фінансового рахівництва. Переконані, що тема формування цінової концепції інформації фінансового рахівництва посяде належне місце в дослідженнях сучасної української фінансової науки, зробить відповідний внесок у розвиток цього інформаційного інституту в Україні.

Тема ціни (вартості) інформації увійшла до поля досліджень фінансово-економічної науки від другої половини 1950-х років. Саме ці роки знаменували початок нового етапу цивілізаційного розвитку, що характеризувався появою і стрімким поширенням нових інформаційних технологій, зростанням обсягу, швидкості та глобалізацією інформаційного обміну. У праці американського вченого – соціолога, економіста і політолога – Герберта Саймона (Herbert A. Simon) «Теорія прийняття рішень в економічній теорії та науці про поведінку» (1959)⁴⁴⁶ розгляд різноманітних теорій фірм супроводжувався дослідженням питань ціни й оптимального обсягу інформації, відносних переваг альтернативної схеми її пошуку та оцінювання⁴⁴⁷. На думку вченого, інформацію економічно доцільно збирати до моменту, поки граничні (маржинальні) витрати на збирання її додаткової порції не зрівняються з граничним (маржинальним) прибутком, який отримується внаслідок володіння такою додатковою порцією інформації⁴⁴⁸. Іншими словами, інформацію економічно вигідно придбати за ціною, коли витрати на її придбання не перевищують дохід, який виникає внаслідок використання придбаної за такою ціною інформації.

Базуючись на цьому підході щодо маржинальних витрат і доходу, можна сформулювати висновок стосовно ціни інформації фінансового рахівництва: *граничною має бути така ціна інформації фінансового рахівництва, за якої витрати на збирання її додаткової порції не перевищать приріст прибутку, що*

⁴⁴⁵ Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives. – Clutis Brown Ltd., 2006. – P. 150–154.

⁴⁴⁶ Simon H. A. Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science // “Microeconomics: Selected Readings” / Ed. by E. Mansfield. – New York, 1971.

⁴⁴⁷ Саймон Г. А. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении // Вехи экономической мысли. Теория фирмы. – Т. 2. Под ред. В. М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 2000. – С. 54–72.

⁴⁴⁸ Нагадаємо, що граничними (маржинальними, від англ. *marginal*) є витрати, що йдуть на виготовлення кожної наступної одиниці продукції, а граничним прибутком – такий приріст доходу, що пов'язаний з випуском і реалізацією кожної додаткової одиниці продукції.

став результатом володіння цією додатковою порцією інформації. Тобто учасник економіки визначає допустиму для себе максимальну ціну придбання нової порції фінансової інформації як величину приросту свого прибутку, отриманого завдяки володінню (використанню) такої інформації.

Зауважимо, що інформація може надходити користувачеві в різноманітних формах. Вона передається в інформаційних продуктах і послугах усно, у друкованому й електронному вигляді, у відеопродукції та наочних демонстраційних прикладах. При цьому особливістю інформаційного товару є неможливість чітко й однозначно визначити його натуральний обсяг і додаткову порцію – нині вони є вельми умовними. Наукою і практикою поки не знайдено єдиного натурального вимірника всьому інформаційному масиву⁴⁴⁹. Єдиним універсальним зіставним критерієм вимірювання інформації фінансового рахівництва залишається її ціна (вартість), а єдиним зіставним мірилом ціни (вартості) є гроші.

На початку 1960-х років питання ринкової ціни інформації були досліджені на прикладі реклами (рекламної інформації) лауреатом Нобелівської премії з економіки (1982) американським економістом Джорджем Стіглером (George Joseph Stigler) у праці «Економічна теорія інформації» (1961)⁴⁵⁰. Учений доводив необхідність встановлення ціни інформаційного товару залежно від його якості, але дійшов висновку, що це проблематично, позаяк в економічній теорії поки відсутня належна дефініція поняття якості інформації⁴⁵¹. Отже, визначення ціни інформації фінансового рахівництва на підставі якісних характеристик залишається проблематичним.

⁴⁴⁹ Незважаючи на те, що існують способи вимірювання інформації, поданої в електронному форматі (наприклад, двійкова система чисел, за якої кожен символ числення містить один біт інформації, а обсяг символічної інформації вимірюється у байтах), а також існує практика підрахунку друкованої інформації у кількості умовних друкованих аркушів, для інформації фінансового рахівництва, носіями якої є не лише друковані аркуші та електронні носії, зазначені вище кількість бітів і кількість умовних друкованих аркушів не можуть слугувати універсальними вимірниками.

⁴⁵⁰ Stigler G.J. The Economics of Information // Journal of Political Economy. – 1961. Vol. 69. – №3, June.

⁴⁵¹ Критерії якості інформації і дефініція якості інформації відсутні понині, хоча на початку XXI століття у Концептуальній основі до фінансової звітності, підготовленою Радою з розроблення Міжнародних стандартів фінансової звітності (Conceptual Framework for Financial Reporting. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework>) формалізовано підходи до визначення критеріїв корисності фінансової інформації. Тобто якість фінансової інформації розглянута у площині її корисності. Про це детально викладено у параграфі 1.2.

Не обмежуючись дослідженням залежності цінності інформації від її якості, Дж. Стіглер пропонував визначати ціну інформації величиною, на яку нова інформація знижує очікувані (релевантні) витрати її покупця. При цьому релевантними є витрати, які можна змінити в результаті управлінських рішень. Такі витрати, відрізняючи одне альтернативне управлінське рішення від іншого, належать до категорії майбутніх, очікуваних витрат. На противагу ним нерелевантні (безповоротні) витрати не можна змінити в результаті управлінських рішень, адже вони є витратами минулих періодів.

Для інформації фінансового рахівництва такий підхід означає, що ця ціна має вимірюватися величиною, на яку користувач зможе знизити свої очікувані (релевантні, майбутні) витрати завдяки використанню цієї інформації. Це дещо подібне до розглянутого раніше підходу на основі маржинальних витрат. Тобто учасник економіки як потенційний покупець інформаційного товару визначає максимально допустиму для себе його ціну на підставі оцінки змін релевантних витрат, що матимуть місце внаслідок застосування придбаної інформації. Чим на більшу величину зменшуються ці витрати, тим вищу ціну він буде готовий заплатити за інформацію.

На початку XXI століття у праці «Революційне багатство» (2006)⁴⁵² питання ціни інформаційного товару досліджував Е. Тофлер. Аналізуючи особливості сучасного інформаційного суспільства й оцінюючи тенденції його подальшого розвитку, він доходить висновку, що логіка, яка регулює виробництво та обмін звичайних (неінформаційних) товарів у сучасній економіці, для інформаційних товарів не діє. Процес ціноутворення інформаційного продукту відмінний від інших традиційних товарів: ціна на інформаційний продукт – за інших рівних умов і на відміну від інших товарів – буде тим вищою, чим менше суспільству відомий інформаційний зміст такого продукту. Втрачання тією чи іншою інформацією статусу новизни (секретності) впливає на її ціну, знижує її. Разом з тим для звичайних товарів традиційно ціна встановлюється у процесі їхнього зіставлення між собою і детального інформування потенційних покупців про особливості цих товарів, тобто формування відповідного попиту та пропозиції на них.

На відміну від інших товарів інформація не може поширюватися, не втрачаючи своєї новизни й унікальності, на якій у сучас-

⁴⁵² *Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives.*

ному суспільстві значною мірою базується її ціна. Наприклад, корпорація, плануючи придбати якийсь інформаційний продукт, намагається визначити його прийнятну для себе ціну, а тому прагне дізнатися детальніше про зміст цього продукту. Але щойно корпорації стає відомо, які саме дані містяться в ньому, він щонайменше трохи втрачає для неї в ціні, оскільки вже не видається їй настільки новим (незнайомим, унікальним, особливим), як до того. Е. Тофлер констатує, що нині в теорії ціни (вартості) інформації існує невизначеність, і перед суспільством стоїть важливе завдання її глибокого політекономічного дослідження⁴⁵³.

Інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва належать до категорії інтелектуальних, тобто таких, що створюються розумовою діяльністю людини, її знаннями. Знання – це усвідомлена інформація. Зокрема, Цивільний кодекс України визначає поняття інформації у розділі «Нематеріальні блага» і трактує її як «будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді»⁴⁵⁴. При цьому зазначимо, що знання відображають не всю інформацію, яка потенційно може бути в розпорядженні людини. На нашу думку, таке визначення інформації не є вичерпним, оскільки не відображає величезний пласт інформації, який щонайменше вже міститься у людському розумі, але поки не формалізований на матеріальних носіях, бо існує як ідеї, роздуми на інтуїтивному рівні.

Дослідженням теми вартості інтелектуальної праці та її продуктів ґрунтовно займався відомий український учений-економіст другої половини ХХ – початку ХХІ століть Анатолій Чухно. У праці «Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України» (2003)⁴⁵⁵ він писав, що в інформаційному суспільстві відбуваються істотні зміни у дії закону вартості, в ціноутворенні. Ціни на інформаційні (інтелектуальні) продукти визначаються не витратами праці, а корисністю цих продуктів. Виникає нова категорія – вартість, створена знаннями, в якій, крім назви, нічого немає від вартості. А. Чухно вважав, що для інформаційного суспільства характерне послаблення ринкових відносин, насамперед основного закону їх – закону вартості, екви-

⁴⁵³ *Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives.* – P. 150–154.

⁴⁵⁴ Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. – Гл. 15, Ст. 200. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15/print1475401928236872>

⁴⁵⁵ Чухно А.А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – С. 19; 311.

валентних відносин, і в майбутньому суспільстві з утвердженням творчого характеру праці товарне господарство буде змінене.

Розглядаючи у фундаментальній праці «Економічна теорія» (2010) критерії оцінювання інтелектуальної праці та її продукту, А. Чухно наголошував, що вироблення критеріїв оцінювання вартості інтелектуального капіталу може виявитися епохальною подією. Адже, замінюючи попередні цінності новими, людина змінює свою мету і методи її досягнення. Вчений вважав, що концепція оцінювання вартості інтелектуального капіталу (те саме, що інформаційний капітал. – *Н.Р.*) подолає традиційне уявлення про докорінну відмінність комерційних підприємств від некомерційних, і такий зовсім новий погляд на речі дасть можливість уперше в історії порівняти цінність всіх організацій та установ, що існують у суспільстві. На його думку, інтелектуальний капітал може стати новою мірою вартості, а методи його оцінювання можуть спричинити виникнення нової форми обміну, в якій ця міра вартості використовуватиметься з метою торгівлі⁴⁵⁶.

Особливою віхою у розвитку цінової концепції інформації стала праця японського економіста, одного з розробників стратегії проникнення японських компаній на зовнішні ринки – Тайчі Сакаїя (Taichi Sakaiya) «Вартість, створювана знанням, або історія майбутнього» (1985). Англійською мовою ця книга вперше була видана у 1991 році у США⁴⁵⁷. Дослідники його праці зазначають, що навіть найточніший переклад англійською окремих уведених ним термінів не може повною мірою передати їхній зміст. Зокрема, англійське «*knowledge-value revolution*», що перекладається як революція, породжена знанням, в оригіналі означає таке: саме інформація, а не традиційні фактори виробництва визначають цінність, яку користувачі визнають за тим чи іншим продуктом, і саме ця обставина є одним із найфундаментальніших зрушень сучасної економіки⁴⁵⁸.

Базуючись на сформульованих Т. Сакаїя підходах, можна сформулювати низку висновків щодо ціни (вартості) інформаційного товару, важливих для розвитку цінової концепції інформації фінансового рахівництва.

Насамперед будь-який інформаційний продукт чи послуга мають елементи створеної знанням вартості. Тобто інформаційні

⁴⁵⁶ Чухно А.А. Економічна теорія. – С.155–156.

⁴⁵⁷ Sakaiya T. The Knowledge-Value Revolution. – New York. 1991. – P. 157.

⁴⁵⁸ Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – С. 337–338.

товари містять у собі вартість, що генерована інтелектом людини, її розумовою діяльністю, мудрістю. Вона представляє той компонент кожного інформаційного товару, що відрізняє його від інших подібних. При цьому з подальшим розвитком суспільства ця частка у вартості інформаційних товарів зростатиме. З цього приводу А. Чухно зазначає, що в структурі сучасного інформаційного товару 70 % – це витрати інтелектуальної праці і до 30 % – вартість використаного устаткування (комп'ютерів тощо), електроенергії, будівель і комунікацій⁴⁵⁹. В інформаційних продуктах і послугах інституту фінансового рахівництва компонент інтелекту також присутній, і з розвитком інформаційного суспільства створюватиметься дедалі більше унікальних інформаційних продуктів і послуг, відмінних не лише за змістом, а й за формою подання даних.

Крім того, ціна інформаційного товару має часові особливості, що є результатом ще далеко не пізнаного зв'язку інформації з часом. Т. Сакайя доходить висновку, що (а) ціни на створювану знаннями продукцію схильні до різких коливань; (б) кожна конкретна ціна тримається короткий період, і (в) тривалість таких періодів має неухильну тенденцію до скорочення; (г) за падінням цін немає надії на їх підвищення в майбутньому: якщо створюваний знаннями продукт застарів, ні у кого не виникає бажання купити його за низькою ціною.

Аналогічні цінові закономірності властиві також інформації інституту фінансового рахівництва. (1) Її ціни схильні до різких коливань; (2) кожна конкретна ціна тримається короткий період; (3) існує тенденція до скорочення тривалості цих періодів; (4) падіння цін на ту чи іншу інформацію фінансового рахівництва не супроводжується бажанням скуповувати застарілу інформацію, адже її ціна ніколи не повернеться до попереднього рівня, а лише падатиме до безціну.

Вважаємо, що такі часові особливості ціни інформації інституту фінансового рахівництва обумовлені як характерною рисою інформації до неухильного і швидкого старіння⁴⁶⁰, так і особливостями процесу розумової діяльності творців інформаційної продукції. Т. Сакайя з цього приводу дуже образно пише: «Тимчасовий характер створеної знанням вартості пов'язаний з тимчасовим характером самого творчого процесу. Створювана знанням вартість подібна до зірки, що падає, яка світить яскраво

⁴⁵⁹ Чухно А.А. Економічна теорія. – Т. 2. – С. 293–302.

⁴⁶⁰ Детально про особливості феномену фінансової інформації див. параграф 2.3.

лише в ту мить, коли проходить крізь простір соціальних обставин і суб'єктивних чинників, що дозволяють їй світити яскравіше за інші»⁴⁶¹.

Наступним важливим висновком Т. Сакайя є те, що ціна створеної знанням продукції формується не на підставі її собівартості, а залежно від того, яке у її користувачів складається уявлення щодо «належної» ціни для кожного конкретного інформаційного товару. Таке уявлення може формуватися, наприклад, під впливом цін на альтернативну продукцію. Отже, щодо ринкових цін інформаційних продуктів і послуг інституту фінансового рахівництва користувачі логічно орієнтуватимуться на те, що вони формуються далеко не на основі витрат на їх виготовлення, а визначаються користувачами залежно від їхнього уявлення щодо «належної» для кожного інформаційного продукту ціни. При цьому такі уявлення можуть складатися під впливом цін на альтернативні види продукції.

Вважаємо, що при формуванні цінової концепції інформації фінансового рахівництва фінансова наука має передусім, враховувати характерні особливості феномену інформації і інформаційного товару. За такого підходу в структурі ціни інформаційного товару можна виокремити три органічно поєднані складові (компоненти), які на практиці сприймаються набувачами інформаційного товару як єдине ціле.

Першою складовою інформаційного товару є його змістова складова, тобто фінансова інформація як така. Тут мається на увазі інформація, яка є змістом того, що подається користувачам у різноманітних зручних для нього формах (форматах, виглядах, конфігураціях, методах тощо).

Другою складовою інформаційного товару є людський чинник – інтелект виконавців відповідних інформаційних послуг і тих, хто готує інформаційні продукти, тобто розумова діяльність, знання людини, її мудрість⁴⁶², завдяки яким користувач отримує необхідну для нього інформацію в належній формі. Прояви людського інтелекту можна спостерігати, наприклад, у процесі збирання даних для фінансового рахівництва та перевірки їхньої достовірності, подальшого опрацювання й аналізу відібраного матеріалу, формування узагальнень, подання інформації у зрозумілих і зручних для користування форматах, а також у

⁴⁶¹ Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – С. 337–338.

⁴⁶² Тайічі Сакайя вживає у цьому контексті поняття «мудрість» (див.: *Sakaiya T. The Knowledge-Value Revolution, Or, a History of the Future* Hardcover, (1991).

процесі подання результатів фінансового рахівництва (готових інформаційних продуктів і послуг) користувачам.

Третьою складовою інформаційного товару є різноманітного роду інструментарій, обладнання, інформаційні технології та інші компоненти, витрати на які класифікуються у фінансах як витрати на основні засоби, матеріали та інше.

Яскравим прикладом органічного поєднання всіх трьох складових в інформаційних продуктах інституту фінансового рахівництва є численні аналітичні огляди, що регулярно готуються інформаційно-аналітичними агентствами та іншими інституціями фінансового рахівництва за окремими сегментами економіки. Їхньою змістовою інформаційною складовою є дані, що містяться у фінансових показниках, які характеризують динаміку діяльності учасників економіки, їхнє фінансове становище, позицію на ринку та інше. Щодо людського чинника (інтелект, розумова діяльність), завдяки якому той чи інший інформаційний продукт чи послуга з'являються на світ, то до нього належить, зокрема, таке: роботи у процесі відбору даних для аналітичних звітів; їхнє опрацювання та аналіз; візуалізація та (або) озвучення отриманих результатів у зручних для сприйняття користувачами формах (наприклад, таблиці, графіки, діаграми, структурно-логічні схеми, інфографіка, відеоінформація, аудіоінформація тощо); передача (продаж) інформації користувачам (наприклад, презентації, консультації, відповіді та роз'яснення). Такі роботи виконуються професійними працівниками з належним рівнем кваліфікації. Щодо третьої складової, то інформаційні огляди й інша продукція фінансового рахівництва з'являються завдяки використанню певних матеріальних ресурсів. Скажімо, для запису, зберігання, опрацювання та поширення інформації потрібні відповідні носії (паперові, електронні тощо) та енергія (наприклад, для приведення в дію цих носіїв).

Попри органічну єдність цих складових інформаційного товару при дослідженні його цінового аспекту їх доцільно розглядати окремо, бо ціна (вартість) кожної з них має особливості.

Щодо змістової, тобто першої складової інформації фінансового рахівництва, тобто інформації як «ідеального творіння»⁴⁶³, то жоден з нині відомих людству підходів до визначення її ціни – вони пропонуються теорією трудової вартості та теорією граничної корисності – не придатен для такого. Теорія трудової вартос-

⁴⁶³ Чухно А. А. Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – С. 311.

ті, характеризуючи товари з кількісного боку, відображає підхід, за якого мінова вартість товару визначається витратами праці на його створення. Але інформація як продукт інтелекту не піддається такому вимірюванню. На противагу тому теорія граничної корисності, розглядаючи товар переважно з якісного боку, передбачає суб'єктивне визначення його вартості кожним покупцем на основі очікуваного ним корисного ефекту від користування товаром. Незважаючи на певну логічність такого підходу, чіткі критерії якості інформації відсутні, а відомі сьогодні критерії корисності інформації для інформації як ідеального творіння нерелевантні. Тобто досліджуючи ціну першої – змістової складової інформаційного товару (інформації як ідеального творіння), можна констатувати, що вона у прямому сенсі цього слова є безцінною, оскільки її вартість і ціну встановити неможливо. Разом з тим змістова складова будь-якого інформаційного продукту чи послуги здатна бути використаною безліч разів, і сучасна наука констатує, що споживна вартість інформації як ідеального творіння є невичерпною⁴⁶⁴.

Роль другої складової – інтелекту, розумової діяльності, знань людини, усвідомленої людиною інформації, людської мудрості – у створенні інформаційного товару є унікальною. Саме творча розумова людська діяльність працівників інституту фінансового рахівництва вможливило створення необхідних і належним чином оформлених для користувача даних. На сьогодні наука поки не дала вичерпної відповіді, як визначити вартість розумової діяльності (людського інтелекту). З цього приводу ще у середині 1980-х років Т. Сакайя писав, що економісти уходять від відповідей на питання стосовно визначення вартості інформації та знань, хоча за суттю своєю вони належать до наймасштабніший соціальних перетворень⁴⁶⁵. Минули десятиліття, але фінансово-економічна наука й досі перебуває у творчому пошуку відповідей на ці нелегкі питання.

Щодо третьої складової інформаційного товару – матеріальних ресурсів, то вона є найзрозумілішою з точки зору традиційних для сучасного суспільства підходів до питань ціноутворення. Нині саме вона використовується як основа для обрахунку ціни інформаційних продуктів і послуг⁴⁶⁶. Але в інформаційному сус-

⁴⁶⁴ Ibidem, С. 316.

⁴⁶⁵ Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – С. 337–371.

⁴⁶⁶ Антолюк А.О. Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації : Монографія / А. О. Антолюк, В. В. Жора. – Ірпінь : НУДПС України, 2010. – С. 63–64.

пільстві частка цієї складової у вартості інформаційного товару не є визначальною і з часом неухильно зменшуватиметься. Крім того, як зазначає Т. Сакайя, ціна (вартість) інформаційного продукту чи послуг не має прямого чи непрямого стосунку до видатків, пов'язаних з її створенням. Ринкова ціна створеного знаннями товару значно перевищує його собівартість. Ціни на такі товари майже не залежать від витрат на базові матеріальні ресурси – основні засоби, матеріали, заробітну плату та різноманітні поточні витрати⁴⁶⁷.

5.3. Інші актуальні питання розвитку інституту фінансового рахівництва

Економіка України є невід'ємною складовою глобальних господарських процесів, і, завдяки амбітним планам сталого економічного зростання наша країна має системно розвивати інформаційну підсистему фінансів, насамперед фінансове рахівництво. Розвиток цього інформаційного інституту фінансів є одним із ключових трендів сучасності, відповідає політиці сталого розвитку, транснаціоналізації та глобалізації економічної діяльності суспільства⁴⁶⁸.

Становлення інституту фінансового рахівництва тісно пов'язане із завданнями Стратегії національної безпеки України (2015)⁴⁶⁹, в якій сформульована основна мета розвитку країни – забезпечення нової якості економічного, соціального і гуманітарного розвитку, а також інтеграція до Європейського Союзу. Для досягнення цього завдання треба: сформувати сприятливий бізнес-клімат, забезпечити транспарентність фіскальної і грошово-кредитної політики, відновити довіру до вітчизняних фінансових інститутів, реформувати систему державного управління із забезпеченням її відкритості, прозорості, підзвітності державних органів і впровадженням електронного урядування. Також мають: удосконалюватися професійна підготовка з інформаційної

⁴⁶⁷ Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология. – С. 337–371.

⁴⁶⁸ Див.: Уобстер Ф. Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М. В. Арапова, М. В. Мальхиной; Под ред. Е. Д. Вартановой. – М. : Аспект Пресс, 2004. – С. 92–99; Хасбулатов Р. И. Мировая экономика : В 2-х т. – М. : ЗАО «Издательство «Экономика», 2001. – Т. 1. – С. 112–115.

⁴⁶⁹ Стратегія національної безпеки України. Указ Президента України від 26.05.2015 року, № 87/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

безпеки, впроваджуватися відповідні загальнонаціональні освітні програми з медіакультури із залученням громадянського суспільства і бізнесу.

Перспективи фінансового рахівництва в Україні лежать у площині його системної інституціоналізації, що пов'язано із розвитком транспарентності як однієї з базових умов прогресу інформаційної економіки. Як динамічний процес виникнення, становлення і закріплення відповідного соціального порядку інституціоналізація фінансового рахівництва в історичному плані проходить три стадії (етапи) розвитку⁴⁷⁰. У часі вони не обов'язково послідовні, можуть частково збігатися, відбуватися паралельно. В Україні інститут фінансового рахівництва нині входить у другий етап, коли відбувається його опредмечення, і одночасно починається вхідження у третій етап – узаконення. Де-факто інститут фінансового рахівництва вже існує, але розвиненом інформаційним інститутом суспільства він стає лише у фінансовій інфраструктурі по-справжньому інформаційної економіки, що, з огляду на стрімкість процесів становлення інформаційної доби, є питанням найближчої перспективи⁴⁷¹.

Системність інституціоналізації фінансового рахівництва забезпечується процесами в економічній, політичній, законодавчій, освітній та науковій сферах життя суспільства, які вможливають розуміння, розвиток і закріплення транспарентності фінансової інфраструктури економіки. При дослідженні перспектив інституту фінансового рахівництва в країні такі процеси мають виявлятися і вивчатися, а результати того трансформуватися у прагматику ефективного розвитку і використання цього інформаційного інституту. Такий підхід дає можливість виокремити низку висновків і пропозицій, які, з точки зору автора, мають сприяти належній інституціоналізації в Україні фінансового рахівництва.

Вважаємо, що в Україні для системного розвитку інституту фінансового рахівництва передусім необхідно, забезпечити підготовку відповідного кадрового потенціалу, підвищити фінансову грамотність суспільства і, ясна річ, розбудовувати відповідні напрями фінансової науки.

Фінансова освіта і наука України поки відстають від запитів інформаційного суспільства та інноваційної економіки, які вима-

⁴⁷⁰ Бергер П., Лукман Т. Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – С. 80–120.

⁴⁷¹ Детальніше про стадії (етапи) інституціоналізації див. параграфи 1.1 та 2.1.

гають переосмислення фінансових процесів крізь призму розуміння феномену інформації. Останнє відповідним чином формує нові підходи у фінансовій науці та освіті. Хоча в країні багато говорять про необхідність створення сприятливого інвестиційного клімату, мінімізацію фінансово-економічних ризиків, прозорість і зрозумілість бізнесу та урядових структур для інвесторів і широкої громадськості, підготовка релевантного для цього високопрофесійного кадрового потенціалу ще недосконала. Такі кадри мають добре розумітися на фінансовому рахівництві як інформаційному інституті відкритої, не обмеженої за доступом інформації. Сьогодні слід переводити в практичний зріз тезу про відкритість інформації фінансів, її якість і зрозумілість користувачам, і починатися це має з підготовки кадрів, котрі готуватимуть таку інформацію.

Вважаємо актуальним для України порушити питання про необхідність викладання на фінансових кафедрах вищих навчальних закладів (ВНЗ) дисципліни «Інститут фінансового рахівництва» («Інститут фінансового екзаунтингу»). Ця дисципліна має включати вивчення таких тем: (1) природа і сутність інституту фінансового рахівництва, його особливості та завдання; (2) теоретичні засади інституту фінансового рахівництва; (3) його інституційні основи; (4) специфіка потреб різних користувачів в інформації фінансів; (5) методи й інструментарій забезпечення доступності та зрозумілості інформації фінансів користувачам; (6) джерела інформації фінансового рахівництва і порядок опрацювання та аналізу отриманої інформації; (7) інформаційні продукти та послуги фінансового рахівництва; (8) особливості фінансового рахівництва рівня макроекономіки і мікроекономіки; (9) інституції фінансового рахівництва.

Підготовка у ВНЗ високопрофесійних спеціалістів не вирішує проблему недостатньої фінансової та економічної грамотності широких верств суспільства в Україні. Важливо, щоб у загальноосвітніх школах обов'язковими стали дисципліни, які висвітлюють основи фінансів і сучасної інформаційної економіки. Лише такий підхід забезпечить виховання в країні освічених і свідомих користувачів інформації фінансів, серед яких такі важливі учасники сучасної інформаційної економіки, як домогосподарства, представники малого і середнього бізнесу. За умов сучасної динамічної економіки відсутність у країні належно підготовлених користувачів інформації фінансів стає чинником нестабільності та фінансових ризиків.

Конче важливим компонентом системної інституціоналізації фінансового рахівництва є відповідний розвиток фінансової нау-

ки і формування наукового доробку з проблематики, пов'язаної з функціонуванням інституту фінансового рахівництва. Зокрема, вважаємо актуальним для України розроблення: (а) наукового напрямку публічних фінансів; тем, присвячених (б) ролі фінансів, інформації фінансів та інституту фінансового рахівництва у забезпеченні стану динамічної рівноваги макроекономіки як відкритої системи, (в) новим параметрам і критеріям оцінювання фінансів та економіки макrorівня. Крім того, (г) в інформаційному суспільстві інформація, у тому числі інформація фінансів стає важливим фактором виробництва, чинником створення доданої вартості, і це має досліджуватися. Ці процеси поки недостатньо вивчені українською фінансовою наукою.

Становлення в Україні фінансового рахівництва як інституту має супроводжуватися розвитком її фінансової наукової думки з питань теорії фінансів інформаційної макроекономіки і передусім її публічних фінансів. Публічні фінанси за визначенням мають бути прозорими, відкритими суспільству. Тому українській фінансовій науці публічних фінансів доцільно звернути увагу на розгляд сутнісних засад публічних фінансів інформаційної доби під кутом зору атрибутивної концепції інформації, тим паче, що вже є праці з цієї теми⁴⁷². Усвідомлення іманентності фінансовим відносинам державної та місцевої влади інформаційного атрибуту є важливим підґрунтям ефективного цілеспрямованого пошуку шляхів максимально повного отримання інформації з фінансових відносин, формування в країні по-справжньому публічних фінансів.

Досліджуючи тему ролі фінансів, інформації фінансів та інституту фінансового рахівництва у забезпеченні стану динамічної рівноваги макроекономіки як відкритої системи, треба виходити з того, що пошук механізмів забезпечення такої рівноваги став надзвичайно актуальним у світлі глибоких фінансових криз останніх двох десятиліть. Серед пріоритетів української фінансової науки мають бути дослідження, присвячені місцю та ролі у цій динамічній рівновазі фінансів макроекономіки, їх інформації та фінансового рахівництва. При цьому за інформаційної доби вивчення цього має базуватися на передових напрацюваннях не лише фінансово-економічної науки і практики, а й інших галузей. Зокрема, вважаємо необхідним при вивченні інформа-

⁴⁷² Див.: Федосов В. М., Рязанова Н. С. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 39–55; Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки.

ційної макроекономіки як відкритої системи, її фінансів, інформації фінансів та інституту фінансового рахівництва враховувати таке:

(1) Сучасна макроекономіка на рівні країн, їхніх регіонів, міждержавних об'єднань та окремих географічних територій є відкритою системою. В ній, як у будь-якій відкритій системі існують, так би мовити, портали входу і виходу, через які відбувається обмін матеріальним активами, інформацією та вартістю (енергією), забезпечується підтримка внутрішньої динамічної рівноваги (стійкості) такої економіки.

Макроекономіці як відкритій динамічній системі властиво зберігати динамічну постійність внутрішнього стану – так званий економічний гомеостаз (від латинського *gomios stasis* – подібний стан). В основі економічного гомеостазу лежать динамічні процеси: тобто рівновага в економіці безперервно порушується і так само безперервно відновлюється. При цьому гомеостаз макроекономіки як відкритої системи визначається певними показниками (константами), що характеризують нормальний стан цієї економіки. Такими показниками можуть бути: темпи економічного зростання, динаміка валютного курсу, темпи інфляції, ВВП на душу населення, мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум тощо. Величина цих показників (бенчмарків) має розраховуватися з урахуванням міжнародних практик.

Крім того, макроекономіку можна розглядати як своєрідну екосистему, де фінанси як її інфраструктура, відіграють унікальну роль. Загальна екосистема, за визначенням відомого англійського еколога Раймонда Ліндермана (Raymond Laurel Lindeman)⁴⁷³, завжди є системою відкритою. Відкритою – це означає такою, де в єдності існують матеріальні речі, енергія та інформація, котрі, своєю чергою, існують у певних характерних для даної системи просторових і часових межах; перебуваючи в єдності, вони розвиваються, забезпечують перевищення на цій ділянці внутрішніх переміщень над зовнішнім обміном (у тому числі між сусідніми аналогічними системами); на основі цього відбувається саморегуляція і розвиток цілого під вирішальним впливом складових. Зазвичай різні екосистеми відокремлені географічними бар'єрами, або є ізольованими в інший спосіб, але ці межі ніколи не є абсолютно непроникними, й екосистеми накладаються одна на одну. Отже, Р. Ліндерман розглядає Землю як єдину екосистему.

⁴⁷³ Lindeman R. L The trophic-dynamic aspect of ecology // Ecology. – 1942. – № 23. – P. 399–418.

Ці фундаментальні положення щодо загальної екосистеми логічно лягають на канву макроекономіки як екосистеми.

(2) У макроекономіці як відкритій системі існують не лише внутрішні, а й вхідні (імпорт) та вихідні (експорт) фінансові потоки. Фінансові відносини пронизують всю економіку і є тими каналами (порталами, входами і виходами) макроекономіки, якими рухаються потоки грошового капіталу, опосередковуючи процеси виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільного продукту. Одночасно з тим фінансовим відносинам притаманний інформаційний атрибут, тобто вони апріорі містять всю необхідну інформацію про рух потоків грошового капіталу в економіці, про вартісні (грошові) розподільні та перерозподільні відносини суспільства.

(3) Рух грошового капіталу та супровідний інформаційний обмін доцільно розглядати з урахуванням сучасних уявлень науки щодо феномену інформації та енергії, а також фундаментального енерго-інформаційного дуалізму. Фінансові відносини завжди містять інформацію, а грошовий капітал, рух якого є предметом фінансових відносин, слугує в економіці аналогом поняття енергії. Це є фізика фінансів. У фінансовій інфраструктурі економіки аналогом згаданого дуалізму є вартісно-інформаційний обмін. Детальніше він досліджений у параграфі 2.2 пропонованої монографії.

(4) В економічній площині саме грошовий капітал (гроші) є універсальним мірилом вартості всього, що існує у нашому фізичному світі. Він є мірилом суспільного продукту у процесі його створення, розподілу, обміну та споживання. Таким чином, як втілення мінової вартості грошовий капітал (гроші) в економіці – подібно до описаних фізикою характеристик енергії – виступає єдиною універсальною мірою: універсальною мірою різних форм руху суспільного продукту, активів та речей; мірою їхньої взаємодії; а також мірою переходу економічних величин (наприклад, фактори виробництва) з одних форм в інші. Грошовий капітал (гроші) пов'язаний зі здатністю фізичних тіл та явищ мати вартість, і такі тіла та явища можуть частково втрачати свою вартість, віддаючи її на зміни в тілах та явищах, що їх охоплюють. Існує чимало підтверджень того, що сучасна фінансова наукова думка на інтуїтивному, підсвідомому рівні приймає як факт взаємозв'язок грошового капіталу та енергії.

Потоки грошового капіталу та інформаційний обмін усупереч географічним кордонам дедалі міцніше пов'язують регіональні та національні господарства в єдине макроекономічне ціле (єди-

ний економічний простір), визначаючи стан динамічної рівноваги макроекономіки країни та їхніх регіонів, міждержавних об'єднань та окремих географічних територій. Це об'єктивний процес, економіка інформаційної доби не може перебувати в стані автаркії. Такі процеси зумовлюють актуальність дослідження фінансового рахівництва з позицій макроекономіки як відкритої системи.

Застосування таких підходів відкриє принципово нову сторінку у вивченні сутності, місця і ролі в інформаційну добу фінансів макроекономіки як відкритої системи, їх інформації та інституту фінансового рахівництва. Це дасть змогу залучити знання загальних фізичних законів до дослідження складних економічних процесів, а отже забезпечить додаткові можливості у пошуку відповідей на виклики і ризики економіки, які дедалі частіше і сильніше постають перед суспільством.

Інституціоналізація в Україні фінансового рахівництва має базуватися на інформаційно-фінансових новаціях сучасної епохи, зокрема, (а) на нових параметрах і критеріях оцінювання фінансів та економіки макрорівня, а також (б) на широкому використанню інструменту бенчмаркінгу.

Фінансове рахівництво, досліджуючи вартісні розподільні та перерозподільні процеси макроекономіки, викристалізовує показники, що дозволяють кількісно та якісно оцінювати й характеризувати стан фінансів та економіки. Нині до числа таких традиційних показників належать: ВВП і ВНП, національне багатство, сукупний попит і пропозиція, обсяги експорту й імпорту, сальдо бюджету та платіжного балансу, рівень інфляції, облікова ставка центрального банку тощо. Втім, інформаційна доба породжує нові параметри й критерії вартісного оцінювання економіки. Вибудовуючись на макроекономічних фінансових потоках, вони дають можливість по-новому оцінити господарські процеси в економіці та фінансах країни, її галузях і ринках. Наприклад, сучасна вітчизняна фінансова наука, демонструючи, що фінансово-економічним кризам передують стрімке збільшення розшарування суспільства за рівнем доходів, доводить актуальність системного формування в країні даних для розрахунку показника змін коефіцієнта Джині⁴⁷⁴. Відомості, що вказують на прискорення змін цього коефіцієнта, дають змогу виявляти порушення економічної рівноваги в суспільстві та передбачати настання криз.

⁴⁷⁴ Лондар С. Л., Козарезенко Л. В. Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливості фінансового регулювання в Україні // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 45–59.

Прикладом нових параметрів і критеріїв є також інформація, котра, згідно з концепцією четвертої промислової революції⁴⁷⁵, має характеризувати перехід економіки країни на принципово новий інтелектуальний і технологічний етап її розвитку. Зараз лідерами такого руху є Ізраїль і Японія. Відповідно до цієї концепції важливими фінансовими й загальноекономічними макропоказниками мають бути не абсолютні величини та/або темпи зростання і приросту ВВП чи ВНП, а параметри ланцюжка створення доданої вартості (*value-added chain*)⁴⁷⁶, використання при створенні вартості технологій кіберфізичних систем⁴⁷⁷ та Інтернету речей⁴⁷⁸. Незважаючи на зростання актуальності таких показників і критеріїв, методики їх розрахунку поки немає. Крім того, в Україні недостатньо розвинені методи виявлення необхідних даних навіть на підставі наявної фінансово-економічної інформації. У цьому контексті заслуговує на увагу концепція інтелектуального аналізу даних (*knowledge discovery in databases, KDD, data mining*), яка стосується методів виявлення й насамперед візуального подання користувачам раніше невідомих, незвичних, але необхідних відомостей із наявної інформації⁴⁷⁹. Українській економічній практиці та фінансово-економічній науці доцільно звернути увагу на ці питання.

⁴⁷⁵ Див.: Schwab K. The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond // Foreign Affairs. – December 2015. – Published by Council of Foreign Relations, USA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>; Данилишин Б. Закат показателя ВВП как основной характеристики эффективности экономического развития стран. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/343095_zakat_pokazatelya_vvp_osnovnoy.html

⁴⁷⁶ Концепції ланцюжка створення доданої вартості (*value-added chain*) була сформована наприкінці 1980-х років як результат процесу глобалізації фінансово-економічної інтеграції. Вона зародилася у сфері управління бізнесом. Нині вона широко використовується у різних галузях економічної науки. Концепція є відображенням того факту, що вартість у сучасній економіці створюється не в одному місці (галузі), а у багатьох – при цьому останні перебувають у ланцюжку тісних і одночасно змінюваних та динамічних взаємозв'язків, крім того, до традиційних чинників створення вартості додається і часом домінує новий – інформаційний ресурс.

⁴⁷⁷ Кібер-фізична система (*cyber-physical system*) – інтеграція обчислювальних інформаційних ресурсів і фізичних процесів, коли виробниче обладнання та інформаційні системи поєднані впродовж усього ланцюжка створення вартості і ці зв'язки виходять за межі одного підприємства. При цьому взаємодія між такими системами відбувається за стандартними інтернет-протоколами для прогнозування, самоналаштування та адаптації до фінансово-економічних змін.

⁴⁷⁸ Інтернет речей (*Internet of Things, IoT*) – мережа взаємозв'язаних пристроїв (речей, фізичних об'єктів), через які передається та обмінюється інформація між фізичним світом і комп'ютерними системами.

⁴⁷⁹ Zurada M. Data Mining With Computational Intelligence – Lipo Wang and Xiuju Fu // IEEE transactions on neural networks. – 2006. – Vol. 17. – No. 3. URL. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ci.louisville.edu/zurada/other/zurada.tnn.2006.pdf>.

Бенчмаркінг є ефективним й інноваційним для України інформаційним інструментом. У розвинених економіках бенчмарки є звичним інформаційним продуктом, що широко використовується у стратегічно зорієнтованих дослідженнях для оцінювання перспектив, напрямів і потенціалу розвитку на макро-, та мікроекономічному рівнях. Фінансовими показниками-бенчмарками можуть слугувати абсолютно всі дані, що так чи інакше характеризують фінанси учасника економіки. Наприклад, бенчмарками є різноманітні показники прибутковості, ліквідності, фінансової стійкості, власного капіталу тощо. Вони подаються користувачам в узагальненому вигляді, не розкриваючи даних конкретної компанії, тобто з обов'язковим дотриманням статусу конфіденційності. Це можуть бути дані щодо галузі, її окремих сегментів або для групи підприємств, об'єднаних при аналізі за певною ознакою. Бенчмарк є складним інформаційним продуктом – продуктом з високою доданою вартістю, оскільки для його підготовки потрібне проведення великого обсягу робіт з визначення об'єктів маркетингу, пошуку відповідної інформації, її аналізу та подання користувачам у зрозумілій та наочній формі.

Разом з тим інформація бенчмарків створює додану вартість, а користь від неї велика. Користуючись бенчмарками, учасники економіки мають змогу легко порівнювати та оцінювати необхідні їм відомості з найкращими або усередненими показниками, визначати напрями очікуваних трендів, потенціал підвищення ефективності діяльності, а також використовувати ці дані для запобігання ризиків. Надзвичайно важливо, щоб розроблення бенчмарків здійснювалося в Україні не епізодично, а системно, охоплювало широке коло фінансово-економічних показників. На нашу думку, системно готувати фінансові бенчмарки в Україні міг би Державний комітет статистики, адже саме у нього накопичується величній масив фінансової інформації щодо всіх учасників економіки. Такі бенчмарки необхідні у проведенні досліджень макро- та мікроекономіки, при оцінюванні конкретних корпорацій, галузей і ринків.

Обов'язковим аспектом розвитку в Україні інституту фінансового рахівництва є забезпечення користувачів лише якісною інформацією і налагодження належного обміну. Інформація фінансового рахівництва має відповідати щонайменше критеріям корисності, визначеним Концептуальною основою IFRS⁴⁸⁰: тобто

⁴⁸⁰ Conceptual Framework for Financial Reporting. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/other/framework>

бути доречною і суттєвою, правдиво поданою і повною, нейтральною і без помилок; крім того, інформація має бути зіставною, своєчасною, зрозумілою та придатною для перевірки. Детально ці критерії розглянуто у параграфі 1.2.

Незважаючи на те, що якісна фінансова інформація є підґрунтям прийняття ефективних господарських рішень, мінімізації ризиків, розвитку науки, підвищення фінансової грамотності суспільства і зменшення можливостей існування корумпованої влади, нині в Україні, на жаль, відчувається дефіцит якісної інформації фінансів. Українська економіка суттєво втрачає від того, що її учасники – державні органи, корпорації, домогосподарства – не мають у своєму розпорядженні необхідної їм якісної інформації. І це тоді, коли отримувані суспільством блага дедалі більше розглядаються з позицій їхньої інформаційної цінності.

В Україні потрібно формувати принципіву політику неприйняття користувачами тієї інформації щодо фінансової інфраструктури економіки, яка не відповідає необхідним характеристикам. Досягати такого можна різними шляхами, зокрема запроваджуючи рейтингування інформаційних інституцій і дескрипції тих з них, які з різних причин поширюють неякісну інформацію, чим завдають шкоди економіці та її учасникам. Важливим є виявлення громадської думки з питань якості та достатності інформації фінансів, що надається суспільству.

Розглядаючи перспективи інституціоналізації фінансового рахівництва, варто враховувати, що в суспільстві цей інститут розвивається саме на хвилі постійного удосконалення інформаційних технологій, забезпечуючи швидкість, обсяги збирання, глибину і якість опрацювання, підготовки та подання інформації такими, що найбільшою мірою відповідають запитам користувачів. Інститут фінансового рахівництва може ефективно функціонувати, тільки спираючись на належну інформаційну техніку і технології. Тому для України актуальним є широке запровадження у практику держаних і місцевих статистичних та інших структур, що займаються виявленням, збиранням, обробкою, аналізом і підготовкою інформаційних продуктів і послуг з питань фінансової інфраструктури економіки, найсучасніших інформаційних технологій, новітніх форм і методів фінансового менеджменту. В економіці ХХІ століття це стає життєвою необхідністю.

Україні слід враховувати важливість ролі інституту відкритої інформації фінансів макроекономічного рівня в успішному розвитку держави і бізнесу країни, забезпеченні конкурентних переваг і залученні інвесторів. Разом з тим фінансове рахівництво ма-

кроекономічного рівня в Україні суттєво відстає від запитів суспільства, що негативно впливає не лише на саму макроекономіку, й на всіх учасників національного ринку.

Державним і місцевим органам управління дуже важливо належним чином інформувати про свої фінанси інших учасників ринку. Яскравим прикладом ролі цього є те, що зростання ринкової вартості активів корпорацій істотно мірою визначається тим, наскільки учасники ринку ознайомлені з їхньою продукцією та діяльністю. На жаль, в Україні залишається недостатньою, а інколи несвоєчасною інформація про макроекономічні, макрофінансові показники розвитку країни і методику їх розрахунку. Це стосується бюджетного дефіциту, внутрішнього і зовнішнього державного боргу. Це має враховуватися українськими органами влади і управління, оскільки користь від правильно налагодженого інформаційного обміну значно перевищує обсяг ресурсів, необхідних для його організації, а викривлення чи блокування інформаційних потоків одразу вочевидноється в падінні рівня довіри до влади та її ефективності.

Крім того, всім учасникам економіки потрібні детальні, оперативні, зіставні й актуальні, а не тільки річної чи іншої давнини дані щодо, наприклад, ВВП, платіжного балансу, державного та місцевих бюджетів, розвитку економіки у розрізі різних видів її діяльності. Відсутність такої інформації змушує вибудовувати бізнес-плани та фінансові моделі розвитку на підставі експертних оцінок, що знижує їх реалістичність. Переконані, що за належного повного використання навіть наявних інформаційних технологій та формування у відповідному законодавстві вимог щодо надання такої інформації, подібного роду інформацію можна буде отримувати так само оперативно, як це спостерігається зараз у передових ТНК.

Об'єктивний перебіг інституціоналізації в Україні фінансового рахівництва має підкріплюватися комплексними організаційно-правовими процесами, що включають належне нормативне регулювання інформаційної підсистеми фінансової інфраструктури економіки, її методичне забезпечення. Ці процеси мають спрямовувати на уможливлення і забезпечення (а) формування широкого асортименту інформаційної продукції та послуг, (б) їх належної якості, а також (в) здорової конкуренції на ринку інформаційних фінансових послуг.

Інституціоналізація фінансового рахівництва має розглядатися в контексті стратегії сталого розвитку, парадигма якого була сформульована Комісією ООН з питань навколишнього середовища та роз-

виту (World Commission on Environment and Development, WCED) у документі під назвою «Наше спільне майбутнє» (1987). Тоді було визнано, що сталим є розвиток, за якого «задоволення потреб нинішнього покоління відбувається без обмеження для майбутніх поколінь задовольняти свої потреби»⁴⁸¹. Нині стала економіка багато в чому асоціюється з поняттям «зелена» економіка, що базується на широкому використанні інформації та інноваційних технологій на всіх етапах вартісного ланцюжка; при цьому сталий розвиток неможливий без управління фінансово-економічними ризиками. Україна обрала саме таку стратегію, що зафіксовано документом «Україна-2020», затвердженим Указом Президента⁴⁸².

Бізнесові кола наполегливо розвивають «зелену» економіку, прикладом чого є поява в інвестиційному бізнесі поняття «соціально відповідального інвестування» (*socially responsible investing, SRI*). Тепер воно вже є щоденною практикою професійних інвесторів, і охочі займатися SRI вкладають кошти зокрема у фонди прямого інвестування, що класифікуються як «зелені». При цьому невпинно вочевиднюється, що досягти сталого розвитку можна тільки за наявності в економіці якісного інформаційного капіталу, котрий забезпечується, зокрема, інститутом фінансового рахівництва. Акумуляований «зеленими» фондами капітал інвестується в інноваційні проекти, формує позитивний імідж інвесторів і стає популярним предметом інформування; через інноваційний характер проекти «зелених» фондів супроводжуються підвищеними ризиками, мінімізація яких вимагає розвиненого фінансового рахівництва.

В інформаційній «зеленій» економіці за умов розвитку і поширення інформаційних технологій дедалі більшу увагу привертає тема зменшення паперового інформаційного обміну і заміна паперових носіїв інформації електронними засобами. Це безпосередньо стосується розвитку інституту фінансового рахівництва і актуально для України, де на початок 2017 року лише 2–3 % компаній при роботі з партнерами використовували електронні документи, завірені електронно-цифровим підписом (ЕЦП). Решта за старим методом виготовляли й пересилали по всій країні паперові документи. І це тоді, коли електронний документообіг

⁴⁸¹ Развитие и международное экономическое сотрудничество: Проблемы окружающей среды. – Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. – ООН, Генеральная Ассамблея, 4 апреля 1987 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>

⁴⁸² Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

вирішує низку проблем бізнесу, дозволяє економити час і кошти, забезпечує надійне зберігання і зручний пошук документів, зменшує клопоти з перевітками фіскальних органів⁴⁸³.

Попри те, що на політичному рівні в Україні вже ухвалено чимало конструктивних рішень, спрямованих на забезпечення транспарентності її державних і місцевих фінансів, ринків і галузей, а також фінансів корпорацій, реальний розвиток інституту відкритої інформації фінансової інфраструктури економіки країни залишається фрагментарним. Разом з тим (а) перед Україною постали величезні військові й економічні виклики, що прямо та опосередковано живляться фінансовими потоками тіньового бізнесу макроекономічних масштабів і уможливаються непрозорістю фінансової взаємодії олігархічних кіл з владними структурами; (б) ця проблема є ключовою перешкодою і на цивілізаційному євроінтеграційному шляху України; (в) при цьому розвиток інституту фінансового рахівництва має розглядатися як такий, що сприяє в інформаційній економіці створенню національного багатства, а також багатства кожного конкретного учасника економіки.

Вважаємо, що належне функціонування у фінансовій інфраструктурі економіки України інституту відкритої інформації є стратегічно важливим для країни. Отже, доцільним є порушення питання про розроблення спеціальної Державної програми. Така Програма фінансового рахівництва як інституційно-інфраструктурної складової економіки мала б стати інтегруючою базою системного розвитку в Україні інституту фінансового рахівництва. Розроблена і реалізована максимум упродовж двох-трьох років, вона включатиме комплекс перелічених вище пропозицій. Програма має враховувати, що інформаційна продукція та послуги інституту фінансового рахівництва сприяють створенню доданої вартості, є ресурсом управління та розвитку. Ігноруючи розвиток інституту фінансового рахівництва, країна втрачатиме в інвестиційній привабливості, конкурентоспроможності і сталому розвитку. У цьому контексті слушним є висновок футуролога Елвіна Тоффлера: якщо країні вдасться пришвидшити економічний прогрес, але її ключові інститути (у даному випадку – інститут фінансового рахівництва – *Н.Р.*) відстають, цей дисонанс зрештою, обмежує можливості щодо створення національного багатства⁴⁸⁴.

⁴⁸³ Онлайн-сервіс електронного обміну документами «Вчасно». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/business/tri-problemi-malogo-biznesu-jaki-vladnaje-perehid-na-elektronnij-330073/>

⁴⁸⁴ *Toffler A., Toffler H. Revolutionary Wealth. How it will be Created and How it will change our Lives.* – New York: Knopf Publisher, 2006. – 492 p.

ПІСЛЯМОВА

На завершення викладеного зазначимо, що результати досліджень автора стосовно питань інституту фінансового рахівництва, його сутності та сучасної парадигми розвитку вже оприлюднені у низці публікацій, підготовлених автором одноосібно та в співавторстві. Зокрема, ще на початку 1990-х років у колективному навчальному посібнику «Фінанси зарубіжних корпорацій» (1993)⁴⁸⁵ автором було підготовлено розділи, в яких розглядалися такі нові на той час для України питання фінансів ринкової економіки та їх інформативної підсистеми, як: форми організації підприємництва і фінансовий менеджмент, фінансовий ринок, звітність корпорацій та її аналіз. До початку 2000-х років цей посібник був серед основних при вивченні студентами вузів України відповідної дисципліни. Згодом в результаті подальших досліджень інформаційної підсистеми корпоративних фінансів автором підготовлено посібник «Фінансове рахівництво» (2001), в якому було викладено зарубіжний досвід діяльності корпорацій з організації фінансового рахівництва⁴⁸⁶.

Досліджуючи таку впливову інфраструктурну складову інформаційної підсистеми фінансів, як облік, автором проаналізовано міжнародний стандарт фінансової звітності «Лізингові угоди» (IAS 17) з метою його імплементації в Україні. Результати дослідження викладено у розділі «Удосконалення методології бухгалтерського обліку лізингових операцій» у колективній монографії (2007)⁴⁸⁷. Доповненням цього стали результати досліджень, описані в розділі «Лізинг у розвитку сучасного ринку капіталів» у колективній монографії «Технологія лізингу» (2010)⁴⁸⁸.

⁴⁸⁵ *Суторміна В. М. та ін.* Фінанси зарубіжних корпорацій : Навч. посібник / В. М. Суторміна, В. М. Федосов, Н. С. Рязанова; за ред. В. М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – С. 47–153.

⁴⁸⁶ *Рязанова Н. С.* Фінансове рахівництво : Навч. посіб. / Передмова В. М. Федосова. – К.: Знання-Прес, 2002. – 266 с. – (Вища освіта XXI століття).

⁴⁸⁷ Удосконалення методології бухгалтерського обліку лізингових операцій // Бухгалтерський облік та фінансовий контроль – складові інформаційного підґрунтя євроінтеграційних процесів в Україні : У 4 т. К.: НДФІ, 2007. – Т. 1. – С. 559–632, 658–717.

⁴⁸⁸ Технологія лізингу : Монографія / Н. Рязанова та ін. за ред. Г.Т.Сенькович. – К.: Київ ЦНТ «Гопак», 2010. – 320 с.

Основні результати досліджень розвитку фінансів нової – інформаційної доби викладені автором у ряді статей, опублікованих у фахових виданнях, у тому числі зарубіжних і зареєстрованих у міжнародних наукометричних базах: «Інформаційна концепція фінансів» (2017)⁴⁸⁹ «Інституційна концепція фінансів інформаційного суспільства» (2017)⁴⁹⁰, «Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки» (2017)⁴⁹¹, «Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки» (2016)⁴⁹², «Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки» (2016)⁴⁹³, «Концепція вартості інформаційного продукту фінансового рахівництва» (2016)⁴⁹⁴, «Новий погляд на фінансове рахівництво інформаційного суспільства» (2015)⁴⁹⁵, «Інститут фінансового екзаунтингу (рахівництва) в архітектурі фінансово-економічних інститутів інформаційного суспільства» (2015)⁴⁹⁶, «Особливості фінансової інформації як економічного ресурсу» (2015)⁴⁹⁷, «Фінансовий ринок як економічна категорія: її характерні риси, суспільне призначення та функції у сучасному інформаційному суспільстві» (2015)⁴⁹⁸, «Фінансова інформація як фактор створення доданої вартості»

⁴⁸⁹ Ryazanova N. Information Concept of Finance // Modern Science. – 2017, – № 4, P. 64–78. [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS-4-2017.pdf>

⁴⁹⁰ Ryazanova N. Institution Concept of Finance of Information Society // Modern Science. – 2017. – № 2, P. 32–50. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS_2_2017.pdf

⁴⁹¹ Рязанова Н. С., Федосов В. М. Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки // Фінанси України. – 2017. – № 1. – С. 26–51.

⁴⁹² Рязанова Н. С., Федосов В. М. Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки // Фінанси України, 2016. – № 10. – С. 39–64.

⁴⁹³ Рязанова Н. С., Федосов В. М. Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки // Фінанси України. – 2016. – № 3. – С. 55–85.

⁴⁹⁴ Рязанова Н. С. Концепція вартості інформаційного продукту фінансового рахівництва // Бізнес-інформ. – 2016. – № 2. – С. 347–355.

⁴⁹⁵ Рязанова Н. С. Новий погляд на фінансове рахівництво інформаційного суспільства // Бізнес-інформ, рос., – 2015. – № 4. – С. 244–254.

⁴⁹⁶ Рязанова Н. С. Інститут фінансового екзаунтингу (рахівництва) в архітектурі фінансово-економічних інститутів інформаційного суспільства // Проблемы экономики. – 2015. — № 2. – С. 226–239.

⁴⁹⁷ Рязанова Н. С. Особливості фінансової інформації як економічного ресурсу // Ринок цінних паперів України. – 2015 – № 3–4. – С. 3–14.

⁴⁹⁸ Рязанова Н. С. Фінансовий ринок як економічна категорія: її характерні риси, суспільне призначення та функції у сучасному інформаційному суспільстві // Проблеми економіки. – 2015. – № 1. – С. 299–312.

(2014)⁴⁹⁹, «Інформаційна функція фінансів: розуміння її сутності у світлі сучасної інформаційної парадигми» (2014)⁵⁰⁰, «Інформаційна функція корпоративних фінансів: її розуміння у світлі сучасного бачення сутності інформації» (2013)⁵⁰¹, «Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки» (2013)⁵⁰², «Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів» (2013)⁵⁰³, «Теоретичні аспекти корпоративних фінансів: нові підходи» (2013)⁵⁰⁴, «Інформаційна підсистема корпоративних фінансів» (2012)⁵⁰⁵, «Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції» (2011)⁵⁰⁶, «Еволюція теорії та практики вивозу капіталу та його особливості у контексті світової кризи початку ХХІ століття» (2010)⁵⁰⁷, «Транснаціональні корпорації як впливові учасники сучасної економіки» (2010)⁵⁰⁸, «Інформаційне забезпечення в системі корпоративних фінансів» (2007)⁵⁰⁹, «Процедури управління проектами МБРР» (2006)⁵¹⁰, «Фінансові інституції Європейського Союзу» (2006)⁵¹¹, «Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості» (2005)⁵¹², «Державне стимулювання інвестицій в оновлення техніки та технологій через механізм

⁴⁹⁹ Рязанова Н. С. Фінансова інформація як фактор створення доданої вартості // Проблеми економіки. – 2014. – № 4. – С. 395–406. (англ.)

⁵⁰⁰ Рязанова Н. С. Інформаційна функція фінансів: розуміння її сутності у світлі сучасної інформаційної парадигми // Бізнес-інформ. – 2014. – № 10. – С. 337–344.

⁵⁰¹ Рязанова Н. С. Інформаційна функція корпоративних фінансів: її розуміння у світлі сучасного бачення сутності інформації // Формування ринкових відносин в Україні : Зб. наук. праць. – 2013. – № 6. – С. 8–15.

⁵⁰² Крисоватий А. І., Федосов В. М., Рязанова Н. С. Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С. 7–27.

⁵⁰³ Федосов В. М., Рязанова Н. С. Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 39–55.

⁵⁰⁴ Рязанова Н. С. Теоретичні аспекти корпоративних фінансів: нові підходи // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 1–2. – С. 3–10.

⁵⁰⁵ Рязанова Н. С. Інформаційна підсистема корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 8. – С. 65–72.

⁵⁰⁶ Рязанова Н. С. Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції // Фінанси, облік і аудит : Зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2011. – Вип. 17. – С. 179–185.

⁵⁰⁷ Рязанова Н. С. Еволюція теорії та практики вивозу капіталу та його особливості у контексті світової кризи початку ХХІ ст. // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 2. – С. 65–77.

⁵⁰⁸ Рязанова Н. С. Транснаціональні корпорації, як впливові учасники сучасної економіки // Ринок цінних паперів України. – 2010. – № 5–6. – С. 33–40.

⁵⁰⁹ Рязанова Н. С. Інформаційне забезпечення в системі корпоративних фінансів // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2007. – Вип. 9.1. – С. 118–124.

⁵¹⁰ Рязанова Н. С. Процедури управління проектами МБРР // Економіка та держава. – 2006. – № 5 – С. 15–18.

⁵¹¹ Рязанова Н. С. Фінансові інституції Європейського Союзу // Фінанси, облік і аудит : Зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2006. – Вип. 7.1. – С. 119–124.

⁵¹² Рязанова Н. С. Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості // Фінанси України. – 2005. – № 7. – С. 26–38.

податкової амортизації» (2005)⁵¹³, «Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України» (2005)⁵¹⁴, «Фінансові продукти Міжнародного банку реконструкції та розвитку» (2004)⁵¹⁵, «Корпоративне управління на порозі ХХІ століття» (2002)⁵¹⁶, «Захист прав кредиторів та кредитна експансія в Україні» (2002)⁵¹⁷, «Реструктуризація й ефективність економіки» (1999)⁵¹⁸.

У ході роботи з імплементації на підприємствах України системи корпоративного управління – вона безпосередньо стосується процесу становлення у суспільстві належного інформаційного обміну – автор стала одним із розробників посібників: «Збірник ситуаційних вправ із корпоративного управління» (2001)⁵¹⁹, «Відповіді та аналіз питань, поставлених до ситуаційних вправ із корпоративного управління. Посібник для викладачів» (2001)⁵²⁰, «Управління акціонерним товариством. Корпоративне управління в Україні» (1999)⁵²¹. У процесі участі в розробці на підприємствах України політики ресурсоефективності, що вимагає хорошої інформаційної бази та ефективна за умов існування добре налагодженого інформаційного обміну, автор робила творчий внесок у підготовку колективних досліджень з проблем і перспектив «зеленої» економіки: «Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні» (2014)⁵²², «Поводження з відходами агропромислового

⁵¹³ Рязанова Н. С. Державне стимулювання інвестицій в оновлення техніки та технологій через механізм податкової амортизації // Наукові праці НДФІ. – 2005. – Вип. 3 (32). – С. 117–126.

⁵¹⁴ Рязанова Н. С. Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України // Ринок цінних паперів України. – 2005. – № 9–10. – С. 55–62.

⁵¹⁵ Рязанова Н. С. Фінансові продукти Міжнародного банку реконструкції та розвитку // Фінанси, облік і аудит. – К.: КНЕУ, 2004. – Вип. 4. – С. 168–175.

⁵¹⁶ Рязанова Н. С. Корпоративне управління на порозі ХХІ століття // Фінанси України, 2002. – № 1. – С. 13–19.

⁵¹⁷ Рязанова Н. С. Захист прав кредиторів та кредитна експансія в Україні // Наукові праці НДФІ. – 2002. – Вип. 3 (18). – С. 17–26.

⁵¹⁸ Рязанова Н. С. Реструктуризація й ефективність економіки // Фінанси України. – 1999. – № 9. – С. 71–76.

⁵¹⁹ Збірник ситуаційних вправ із корпоративного управління. Проект «Корпоративне управління в Україні». – ІFC, міжнародна фінансова корпорація. 2001. – 189 с.

⁵²⁰ Відповіді та аналіз питань, поставлених до ситуаційних вправ із корпоративного управління. Посібник для викладачів. Проект «Корпоративне управління в Україні». – ІFC. – 2001. – 34 с.

⁵²¹ Управління акціонерним товариством. Корпоративне управління в Україні : Посібник. – К.: Британський Фонд Ноу-Хау, Міжнародна Фінансова Корпорація, Вид-во «Століття», 1999. – 182 с.

⁵²² Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні : Посібник для інвесторів. – ІFC, 2014. – 77 с.

комплексу: Можливості для України» (2013)⁵²³ «Тверді побутові відходи в Україні: Потенціал розвитку» (2013)⁵²⁴.

Матеріали, що стосуються теми фінансового рахівництва, відображені автором також у розділах «Сутність та функції фінансового ринку» і «Організаційні основи сучасного фінансового ринку» у підручнику «Фінансовий ринок» (2014)⁵²⁵. Інформаційні фінансові питання дістали також висвітлення в одноосібно підготовлених розділах «Роль МФО у розвитку міжнародної валютної системи та регулюванні платіжних балансів», «Роль МФО у транскордонному русі капіталів», «МФО на ринку капіталів», «Діяльність МВФ», «Діяльність Групи світового банку», «Діяльність МБРР», «Міжнародні фінансові організації Америки, Африки, Азії, Австралії та Океанії», що ввійшли до підготовленого колективом авторів підручника «Міжнародні фінансові організації» (2010)⁵²⁶.

⁵²³ Обращение с отходами агропромышленного комплекса. Возможности для Украины. – ІFC, 2013. – 28 с.

⁵²⁴ ТБО в Украине: Потенциал развития. – ІFC, 2013. – 101 с.

⁵²⁵ Фінансовий ринок : Підручник / М. А. Гапонюк, А. С. Буряченко, Н. В. Дегтярьова та ін. за заг. ред. М. А. Гапонюка. – К.: КНЕУ, 2014. – 419 с.

⁵²⁶ Рязанова Н. С. Міжнародні фінансові організації : Підручник / Н. С. Рязанова, М. А. Гапонюк, А. А. Максименко. – К.: КНЕУ, 2010. – Розділи 1, 3–5, 6–10, 13.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Андрощук О.Є.* Фінансова комунікація в управлінні вартістю акціонерного товариства : Автореф. дис. ... канд. екон. наук. – К., 2010. – 21 с.
2. *Антонюк А.О.* Теоретичні основи моделювання та аналізу систем захисту інформації : Монографія / А. О. Антонюк, В. В.; Держ. податк. адмін. України; Нац. ун-т держ. податк. служби України. – Ірпінь: НУДПС України, 2010. – 309 с.
3. *Арутюнов В.Х., Мішин В.М., Свінцицький В.М.* Філософія : Навч. посіб. для аспірантів і здобувачів ученого ступня екон. спец. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с.
4. *Бабич Т.С.* Макрофінансове бюджетування / Т.С. Бабич, Т.В. Жибер; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: КНЕУ, 2011. – 311 с.
5. *Бабіченко В.* Корпоративні фінанси: сучасна парадигма розвитку : Монографія. – К.: ИД «Винниченко», 2014. – 552 с.
6. *Бабіченко В.В.* Інформаційна парадигма і трансформація наукових поглядів щодо корпоративних фінансів. – Глобальні та національні проблеми економіки. – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського. – 2015. – Вип. 8. – С. 923–926.
7. *Бард А., Зодерквист Я.* Нетократия. Новая правящая элита и жизнь после капитализма / Пер. со шведского. – СПб.: Стокгольмская школа экономики в Санкт-Петербурге, 2004. – 252 с.
8. *Бергер П., Лукман Т.* Социальное конструирование реальности. Трактат по социологии знания. – М.: Медиум, 1995. – 323 с.
9. *Биргер П.* Бизнес будущего. – SLON. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://slon.ru/insights/1213655/>
10. Борьба с коррупцией. Британия готовит реестр иностранных владельцев недвижимости. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/iSuDU0
11. *Бунге М.Х.* Государственное счетоводство и финансовая отчетность в Англии. – Санкт-Петербург: типография «Имперская академия наук», 1890. – 28 с.
12. Бюджет України 2003; 2006; 2009; 2012; 2015. – Статистичні збірники. – Міністерство фінансів України.
13. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8.07.2010 року. – Ст. 7. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2456-17/print1475401928236872>
14. Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), жовтень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/ioscopd132_ua.pdf

15. *Василевский Е. Г.* Джеймс Милль и Мак-Куллох // Всемирная история экономической мысли : В 6-ти т. / Гл. ред. В. Н. Черковец. – М.: Мысль, 1988. – Т. II. От Смита и Рикардо до Маркса и Энгельса. – 574 с.
16. *Вернадский В.И.* Научная мысль как планетное явление / Отв. ред. А. Л. Яншин. – М.: Наука, 1991.— 191 с.
17. Відповіді та аналіз питань, поставлених до ситуаційних вправ із корпоративного управління : Посібник для викладачів. – Проект «Корпоративне управління в Україні». – ІФС, 2001. – 34 с.
18. *Габермас Ю.* Структурні перетворення у сфері відкритості: Дослідження категорії громадянське суспільство. – Львів: Літопис, 2000. – 318 с.
19. *Гасанов С.С., Кудряшов В.П., Балакін Р.Л.* Зарубіжний досвід забезпечення прозорості операцій у фіскальній сфері та його використання в Україні // Фінанси України. – 2015. – №11. – С. 42–22.
20. Глобальний конкурентний простір : Монографія / О. Г. Білоус та ін., кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білоус. – К.: КНЕУ, 2007. – 677 с.
21. Глобальные трансформации и стратегии развития / Ин-т мировой экономики и международных отношений НАНУ. – К.: Орияни, 2000. – 424 с.
22. *Годин В. В.* Управление информационными ресурсами / В. В. Годин, И. К. Корнеев. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 352 с..
23. *Данилишин Б.* Закат показателя ВВП как основной характеристики эффективности экономического развития стран. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blogs.lb.ua/bogdan_danylysyn/343095_zakat_pokazatelya_vvp_osnovnoy.html
24. Декларация принципов. Построение информационного общества – глобальная задача в новом тысячелетии. – 12.12. 2003 г. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_c57
25. *Демин А. И.* Информационная теория экономики: Макромодель / А. И. Демин. – М.: Палев, 1996. – 347 с.
26. Державна служба Статистики України. Офіційний сайт [Ukrstat.org](http://ukrstat.org). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
27. Директива 2001/34/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 28.05.2001 року «Про включення цінних паперів до офіційного лістингу на фондовій біржі та інформація про такі цінні папери, що підлягає опублікуванню». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32001L0034>
28. Директива 2003/71 / ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 року «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка

вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A02003L0071-20140523>

29. Директива 2004/109/ ЄС Європейського Парламенту та Ради від 15.12.2004 року «Про гармонізацію вимог щодо прозорості стосовно інформації про емітентів, цінні папери яких допускаються до торгівлі на організованому ринку». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM:l22022>

30. Директива 2013/34/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 26.06.2013 року о ежегодной финансовой отчетности, консолидированной финансовой отчетности и связанных с ними отчетах определенных типов компаний. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.apu.com.ua/files/23345235325.pdf>

31. Дослідження змін у корпоративному управлінні банківського сектору України. – Ernst & Young, 2007. – 54 с.

32. *Друкер П. Ф.* Задачи менеджмента в XXI веке // Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2000. – С. 88–89, 211.

33. *Єріна А.М.* Статистика : Підручник / А.М. Єріна, З.О. Пальян. – К.: КНЕУ, 2010. – 351 с.

34. *Єфименко Т. І.* Запровадження інтегрованої звітності та реформування бухгалтерського обліку в умовах євроінтеграції // Фінанси України. – 2014. – № 10. – С. 7–23.

35. Загальнодоступний інформаційно-довідковий ресурс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zir.sfs.gov.ua/>

36. Збірник ситуаційних вправ із корпоративного управління. Проект «Корпоративне управління в Україні». – IFC, 2001. – 189 с.

37. *Іноземцев В.* За пределами экономического общества. – М.: Academia, 1998. – С. 343.

38. Інституційно-інноваційний базис фіскальної моделі мобілізаційно-інноваційного розвитку України : Монографія / В. В. Токар, Є. С. Хоршаєв. – К.: НАУ, 2010. – 386 с.

39. Інтерфакс-Україна. Інформаційне агентство. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/economic/336791.html>

40. Інформаційне суспільство. Шлях України. – Бібліотека інформаційного суспільства. – К., 2004. – 309 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.a.kolodyuk.info/download/book.pdf>

41. Калькулятор інфляції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?kat=6

42. *Карлін Т.Р.* Анализ финансовых отчетов (на основе ГААР). – М.: ИНФРА-М, 1998.

43. *Карминский А. М.* Информатизация бизнеса / А. М. Карминский, П. В. Нестеров. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 415 с.

44. *Киселев А.С.* Роль нарождающегося информационного общества в развитии мировой цивилизации: Монография. – М.: МОО ВПП ЮНЕСКО «Информация для всех», 2005. – 164 с.

45. Класифікатор видів економічної діяльності ДК 009:2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/pereliki-/128651.html>

46. Класифікація інституційних секторів економіки України (KICE). – Наказ Державної служби статистики України від 13.12.2014 року. – № 378. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ukrstat.org/uk/norm_doc/2014/378/378_2014.htm

47. *Клодт Х.* Нова економіка: форми вияву, причини і наслідки / Х. Клодт. – К.: Таксон, 2011.

48. *Ковальчук С. В.* Фінанси : Навч. посібник / С. В. Ковальчук, І. В. Форкун. – Львів: Новий Світ, 2009. – 567 с.

49. Кодекс норм европейской статистики. Для национальных и местных органов статистики. Принят 28.09.2011 года Комитетом Европейской статистической системы. – Евростат, 2011. – 11 с.

50. Концептуальна основа фінансової звітності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

51. Концепція розвитку електронного урядування в Україні. – Розпорядження КМУ від 13.12.2010 року № 2250-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%P1%80>

52. Концепція розкриття інформації на фондовому ринку України: Рішення НКЦПФР від 26.04.2012 р. № 645.

53. *Копылов В. А.* Информационное право : Учебник / В. А. Копылов. – 2-е изд., перераб и доп. – М.: Юристъ, 2002. – 512 с.

54. *Корабліні С.* Офшорне виснаження // Дзеркало тижня. – 13.05.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://gazeta.dt.ua/macrolevel/ofshore-visnazhennya-_html

55. Корпоративный менеджмент: опыт России и США // В.И. Шеин, А.В. Жуплев, А.А. Володин; рук. авт. кол. В.И. Шеин. – М.: ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 280 с. – С. 32–34.

56. *Кремень О. І.* Фінанси : Навч. посібник / О. І. Кремень, В. М. Кремень. – К.: Центр учбової літератури, 2012. – 413 с.

57. *Крисоватий А. І., Федосов В.М., Рязанова Н.С.* Корпоративні фінанси в контексті викликів сучасної інноваційної економіки // Фінанси України. – 2013. – № 9. – С.7–27.

58. *Кроновер Р.М.* Фракталы и хаос в динамических системах. Основы теории. – М.: Постмаркет, 2000. – 352 с.

59. Крутое пике: Америка и новый экономический порядок после глобального кризиса / Дж. Стиглиц; пер. с англ. В. Лопатка. – М.: Эксмо, 2011. – 512 с.

60. *Куллох Б. М., Рамсей Д.* 100 великих экономистов до Кейнса. – СПб.: Экономикс, 2008. – 352 с.

61. Лист ДФС від 05.10.2015 року. – № 9300/Д/99-99-10-03-02-14. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sfs.gov.ua/baneryi/podatkovyi-konsultatsii/konsultatsii-dlya-fizichnih-osib/print-64330.html>

62. *Ловінська Л. Г.* Вплив євроінтеграційних процесів на розвиток бухгалтерського обліку та звітності в Україні // *Фінанси України*. – 2014. – № 9. – С. 21–30.
63. *Ловінська Л. Г.* Класифікація рахунків бухгалтерського обліку в державному секторі за економічним змістом у контексті запровадження нового плану рахунків // *Фінанси України*. – 2016. – №1. – С. 99–115.
64. *Ловінська Л. Г.* Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролінгу в сучасних умовах господарювання в Україні / Л.Г. Ловінська, І.Б. Стефаник. – К.: НДФІ, 2006. – 240 с.
65. *Ловінська Л.Г., Дьяченко Я.Я.* Методичні підходи до моніторингу запровадження та дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку в державному секторі // *Фінанси України*. – 2016. – № 6. – С. 72–81.
66. *Лондар С. Л., Козарезенко Л. В.* Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливості фінансового регулювання в Україні // *Фінанси України*. – 2013. – № 9. – С. 45–59.
67. Львівська міська рада. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/Ai4XSo>
68. *Львовичкін С., Опарін В., Федосов В.* Фінансова інфраструктура ринкової економіки: концептуальні підходи // *Економіка України*. – 2008. – № 11. – С. 57–72.
69. *Львовичкін С.В.* Фінансова думка України. Енциклопедія / С.В. Львовичкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій, П.І. Юхименко; авт. передм. А.А.Чухно; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010 : У 3-х т. – Т. 2. – 584 с.
70. *Манків Г.Н.* Макроекономіка / Пер. з англ. – К.: Основи, 2000. – 588 с.
71. *Маркс К.* Сочинения : В 50-ти т. – Т. 25, ч. 2 / К. Маркс, Ф. Энгельс. – 2-е изд. – М.: Политиздат, 1962.
72. *Маркс К., Энгельс Ф.* Вибрані листи / Уклад В. В. Адоратський; Переклав О. Соболев. – Харків-Київ. Державне вид-во «Пролетар», 1931. – С. 4–14.
73. Методологічні вказівки щодо складання балансу фінансових ресурсів: Наказ Міністерства економіки України, Міністерства фінансів України, Міністерства статистики України від 18.04.1996 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0220-96>
74. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 38 (МСБО 38) «Нематеріальні активи». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_050
75. Міжнародні стандарти фінансової звітності. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/929_010
76. Міністерство фінансів запускає електронний реєстр відшкодування ПДВ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: goo.gl/IMNDY4
77. Міністерство фінансів України. Facebook. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/minfin.gov.ua/>

78. Міністерство фінансів України. Єдиний веб-портал використання бюджетних коштів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-\(standarti\)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjudzhet](http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-(standarti)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjudzhet)

79. Міністерство фінансів України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/archive/main?&cat_id=293533&stind=1

80. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/setampershimi-v-sviti-rozpochali-vprovadjuvati-v-elektronnih-torgah-tehnologiyu-blockchain>

81. Міністерство юстиції України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/uk/node/24722>

82. Міронівський хлібопродукт. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.mhp.com.ua/ru/about>

83. *Мовсесян А.* Информационные аспекты глобализации // *Мировая экономика и международные отношения.* – 1998. – № 2. – С. 121–129.

84. *Могилёв А. В.* Информатика : Учеб. пособие для вузов / А. В. Могилёв; А. В. Могилёв, Н. И. Пак, Е. К. Хённер. – М.: Академия, 1999. – 816 с.

85. *Моторин Р.М., Чекотовський Е.В.* Статистика для економістів : Навч. посібник / Р.М. Моторин, Е.В. Чекотовський. – К.: Знання, 2009. – 430 с.

86. *Мялковський А.І.* Інновації в інформаційному забезпеченні управління державними фінансами // *Фінанси України.* – 2016. – №9. – С. 7–28.

87. Населення України за 2010 рік. – Демографічний щорічник.

88. Національні рахунки України за 2009 рік. – К. : Державний комітет статистики України, 2011. – 172 с.

89. *Нібулон.* Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nibulon.com/>

90. НКЦПФР. Рейтингові агентства. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nssmc.gov.ua/fund/rateagencies>

91. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М.: Academia, 1999. – 640 с. – С. 337–338.

92. Обращение с отходами агропромышленного комплекса. Возможности для Украины. – ІФС, 2013. – 28 с.

93. Общая система распространения данных. Руководство для участников и пользователей. – Международный валютный фонд. – Вашингтон, 2007. – 83 с. п. 2.3.

94. Онлайн-сервіс електронного обміну документами «Вчасно». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://delo.ua/business/tri-problemi-malogo-biznesu-jaki-vladnaje-perehid-na-elektronnij-330073/>

95. *Опарін В. М.* Фінанси: (Загальна теорія) : Навч. посібник / В. М. Опарін; М-во освіти і науки України, ДВНЗ «Київський нац. екон. ун-т ім. В. Гетьмана». – Вид. 5-ге, без змін. – К.: КНЕУ, 2008. – 240 с.

96. *Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І.* Українська класична школа публічних фінансів // *Фінанси України*. – 2015. – № 10. – С. 7–31.
97. *Опарін В.М., Федосов В.М., Юхименко П.І.* Українська національна наукова школа фінансів: Теоретико-методологічні підходи // *Фінанси України*. – 2015. – № 9. – С. 19–44.
98. Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки. Міністерство фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.bv/2a4i>
99. *Островская-мл. Е. А.* Концепции институционализации в германской теоретической социологии второй половины XX века // *Вестник РУДН*. – Серия Социолог. – 2003. – № 1(4). – С. 96–113.
100. Офіс великих платників податків Державної фіскальної служби України. Офіційний портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://officevp.sfs.gov.ua/>
101. Офіційний портал публічних фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://spending.gov.ua/>
102. Офіційний сайт IFRS Foundation and the IASB. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/ifrss/Pages/IFRS.aspx>
103. *Павлова С.Н.* В измененном состоянии сознания. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://naturalworld.ru/kniga_rabota-v-izmenennom-sostoyanii-soznaniya.htm
104. *Пасхавер А.И.* Кем быть / Александр Пасхавер. – К.: Фонд Порошенка, 2014. – 112 с. – (Серія «Жити по-новому»).
105. *Пахомов Ю. Н.* Глобальная модернизация и институциональное развитие экономики как главное в обеспечении ее конкурентоспособного качественного роста // *Глобальный конкурентный простір*. : Монографія / О. І. Білорус та ін.; кер. авт. колективу і наук. ред. О. Г. Білорус. – К.: КНЕУ, 2007. – 680 с.
106. Податковий кодекс України: Закон України від 2.12.2010 року. – Ст. 21. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1455273037414224>
107. Показники банківської системи. Офіційний сайт НБУ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=74208
108. Положення Про Державне агентство з питань електронного урядування України: Постанова КМУ від 1.10.2014 р. № 492. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/492-2014-%D0%BF>
109. Положення про об'єднання професійних учасників фондового ринку: Затверджене Рішенням НКЦПФР від 27.12.2012 року. № 1925.
110. *Портер М.Э.* Кокуренция // Пер. с англ. – М.: Издательский дом «Вильямс», 2001. – 495 с.
111. Пособие по корпоративному управлению : В 6-ти т. – М.: «Альпина Бизнес Букс», 2004. – Т. 4. Часть IV. Раскрытие информации и прозрачность. – 111 с.

112. *Пригожин И.* Конец определенности. Время, хаос и новые законы природы. – Ижевск: ЦИЦ «Регулярная и хаотическая динамика», 2000. – 208 с.

113. Прикордонними фінансовими ринками (frontier markets) є ринки, для яких характерні високі ризики та низька дохідність.

114. Принципи корпоративного управління: Рішення НКЦПФР від 22.07.2014 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nssmc.gov.ua/law/18922>

115. Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що знаходяться в лістингу // Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). – Жовтень 2002 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

116. Принципи корпоративного управління G20/ОЭСР. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/pnбаVq>

117. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 року, зі змінами та доповненнями. – Ст. 77–78. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/514-17/ed20170101>

118. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.1999 року № 996-XIV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/996-14>

119. Про відкритість використання публічних коштів: Закон України від 11.02.2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183-19>

120. Про внесення змін у Податковий кодекс України: Закон України від 21.12.2016 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1797-19>

121. Про впровадження системи національних рахунків: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.12.1992 року. № 727. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/727-92-%D0%BF>

122. Про державне регулювання ринку цінних паперів в Україні: Закон України від 30.10.1996 року № 448/96-ВР. – Ст. 1, 2.

123. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>

124. Про деякі питання практики застосування господарськими судами законодавства про інформацію. – Вищий господарський суд України. Інформаційний лист від 28.03.2007 року. – № 01-8/184. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/v_184600-07

125. Про доступ до публічної інформації. Закон України від 13.01.2011 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2939-17

126. Про затвердження «Концепції діяльності Інформаційно-аналітичного центру Міністерства фінансів України»: Наказ Мінфіна

України від 29.05.2004 року № 364. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/fpart70/idx70976.htm>

127. Про затвердження Класифікації інституційних секторів економіки України : Наказ Державного комітету статистики України від 3.12.2014 року № 378. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2014/03.12.2014_378.htm

128. Про затвердження Положення про розкриття інформації емітентами цінних паперів: Рішення НКЦПФР від 03.12.2013 року. – № 2826. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z2180-13>

129. Про затвердження Положення про склад та структуру активів інституту спільного інвестування: Затверджено Рішенням НКЦПФР. – Рішення НКЦПФР від 10.09.2013 року – № 1753. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1689-13#n17>

130. Про затвердження Порядку ведення Реєстру заяв про повернення суми бюджетного відшкодування податку на додану вартість: Постанова КМУ від 25.01.2017 року № 26. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/uk/cardnpd?docid=249698264>

131. Про затвердження Порядку запобігання маніпулюванню цінами під час здійснення операцій з цінними паперами на фондовій біржі: Рішення НКЦПФР від 4.06.2011 року № 716. – Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1045-11>

132. Про затвердження Принципів корпоративного управління: Рішення НКЦПФР від 11.12.2003 року № 571.

133. Про затвердження Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням міжнародних стандартів: Постанова КМУ від 28.10.1998 року. – № 1706.

134. Про затвердження Реєстру великих платників податків на 2016 рік: Наказ ДФС України від 08.09.2015 року № 681. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: sfs.gov.ua/dovidniki--reestri--perelik/reestri/214495.html

135. Про захист персональних даних: Закон України від 1.06.2016 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2297-17>

136. Про заходи щодо розвитку корпоративного управління в акціонерних товариствах: Указ Президента України від 21.03. 2002 року, № 280/2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/280/2002>

137. Про інститути спільного інвестування: Закон України від 5.07.2012 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5080-17>

138. Про інформацію. Закон України від 2.10.1992 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

139. Про Концепцію національної інформаційної політики: Постанова ВР України від 3.04.2003 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-15>

140. Про Концепцію побудови національної статистики України та Державну програму переходу на міжнародну систему обліку і статистики: Постанова КМУ від 4.05.1993 року № 326. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/326-93-%D0%BF>

141. Про науково-технічну інформацію: Закон України від 25.06.1993 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/3322-12>

142. Про організацію складання балансу фінансових ресурсів України: Постанова КМУ від 28.06.1995 року № 471. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/471-95-%D0%BF>

143. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова КМУ від 9.09.1993 року, № 611. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/611-93-%D0%BF>

144. Про приватизацію державного майна. Закон України від 4.03.1992 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2163-12/para3#n3>

145. Про Раду з фінансової стабільності. Указ Президента від 24.03.2015 року. – № 170/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/170/2015>

146. Про соціально-економічне становище України за 2016 рік.

147. Про Стратегію сталого розвитку «Україна–2020». Указ Президента України від 12.01.2015 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#n10>

148. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження КМУ від 13.12. 2010 р. № 2250-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>

149. Про схвалення Концепції створення інтегрованої інформаційно-аналітичної системи «Прозорий бюджет»: Розпорядження КМУ від 11.02.2016 р. № 92-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/92-2016-%D1%80>

150. Про схвалення Стратегії застосування міжнародних стандартів фінансової звітності в Україні: КМУ Розпорядження від 24.10. 2007 року. № 911-р.

151. Развитие и международное экономическое сотрудничество: Проблемы окружающей среды // Доклад Всемирной комиссии по вопросам окружающей среды и развития. – ООН, Генеральная Ассамблея, 4 апреля 1987 года. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/ru/ga/pdf/brundtland.pdf>

152. Ринкова капіталізація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/CVyhLS>

153. *Робертсон Д.С.* Информационная революция // Информационная революция: наука, экономика, технология : Реферативный сб. – М.: ИНИОН РАН, 1993. – С. 17–26.

154. *Романенко О. Р.* Фінанси : Підручник для студ. вищ. навч. закладів / О. Р. Романенко. – Вид. 3-тє, стер. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – 310 с.

155. *Рондо К.* Краткая экономическая история мира. От палеолита до наших дней / Пер. с англ. – М.: «Российская политехническая энциклопедия» (РОССПЭН), 2001. – 544 с.

156. *Рубини Н.* Как я предсказал кризис: экстренный курс подготовки к будущим потрясениям / Н. Рубини, М. Стивен ; пер. с англ. В. В. Ильина. – М.: Эксмо, 2011. – 384 с.

157. Руководство к анкете по открытости бюджетного процесса. – IBP. Washington: Center on Budget and Policy Priorities. – 2011. – 60 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.internationalbudget.org/wp-content/uploads/Guide-OBS2012_Final-RUS1.pdf

158. Руководство по эффективной практике раскрытия информации по вопросам корпоративного управления. – Нью-Йорк; Женева : Организация Объединенных Наций 2006. – 48 с.

159. *Рязанова Н.С.* – Фінансовий ринок: його генезис, сутність та функції // Фінанси, облік і аудит : зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2011. – Вип. 17. – С. 179–185.

160. *Рязанова Н.С.* Державне стимулювання інвестицій в оновлення техніки та технологій через механізм податкової амортизації // Наукові праці НДФІ, 2005. – Вип. 3 (32). – С. 117–126.

161. *Рязанова Н.С.* Еволюція теорії та практики вивозу капіталу та його особливості у контексті світової кризи початку XXI ст. // Вісник КНТЕУ. – 2010. – № 2. – С. 65–77.

162. *Рязанова Н.С.* Захист прав кредиторів та кредитна експансія в Україні // Наукові праці НДФІ. – 2002. – Вип. 3 (18). – С. 17–26.

163. *Рязанова Н.С.* Інвестиційний механізм лізингу: зарубіжна практика та реалії України // Ринок цінних паперів України. – 2005. – № 9–10. – С. 55–62.

164. *Рязанова Н.С.* Інститут фінансового екзаунтингу (рахівництва) в архітектурі фінансово-економічних інститутів інформаційного суспільства // Проблеми економіки. – 2015. – № 2. – С. 226–239.

165. *Рязанова Н.С.* Інформаційна підсистема корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2012. – № 8. – С. 65–72.

166. *Рязанова Н.С.* Інформаційна функція корпоративних фінансів: її розуміння у світлі сучасного бачення сутності інформації // Формування ринкових відносин в Україні. Збірник наукових праць. – 2013. – № 6. – С. 8–15.

167. *Рязанова Н.С.* Інформаційна функція фінансів: розуміння її сутності у світлі сучасної інформаційної парадигми // Бізнес-інформ. – 2014. № 10. – С. 337–344.

168. *Рязанова Н.С.* Інформаційне забезпечення в системі корпоративних фінансів // *Фінанси, облік і аудит* : Зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2007. – Вип. 9.1. – 320 с. – С. 118–124.
169. *Рязанова Н.С.* Концепція вартості інформаційного продукту фінансового рахівництва // *Бізнес-інформ.* – 2016. – № 2. – С. 347–355.
170. *Рязанова Н.С.* Корпоративне управління на порозі XXI століття // *Фінанси України.* – 2002. – № 1. – С. 13–19.
171. *Рязанова Н.С.* Міжнародні фінансові організації : Підручник / Н.С. Рязанова, М.А. Гапонюк, А.А. Максименко. – К.: КНЕУ, 2010. – 230 с.
172. *Рязанова Н.С.* Новий погляд на фінансове рахівництво інформаційного суспільства // *Бізнес-інформ.* – 2015. – № 4. – С. 244–254.
173. *Рязанова Н.С.* Особливості фінансової інформації як економічного ресурсу // *Ринок цінних паперів України.* – 2015. – № 3–4. – С. 3–14.
174. *Рязанова Н.С.* Процедури управління проектами МБРР // *Економіка та держава,* 2006. – № 5. – С. 15–18.
175. *Рязанова Н.С.* Реструктуризація й ефективність економіки // *Фінанси України.* – 1999. – № 9. – С. 71–76.
176. *Рязанова Н.С.* Сучасні тенденції зовнішньої заборгованості // *Фінанси України.* – 2005. – № 7. – С. 26–38.
177. *Рязанова Н.С.* Теоретичні аспекти корпоративних фінансів: нові підходи // *Ринок цінних паперів України.* – 2013. – № 1–2. – С. 3–10.
178. *Рязанова Н.С.* Транснаціональні корпорації, як впливові учасники сучасної економіки // *Ринок цінних паперів України.* – 2010. – № 5–6. – С. 33–40.
179. *Рязанова Н.С.* Фінансова інформація як фактор створення доданої вартості // *Проблеми економіки.* – 2014. – № 4. – С. 395–406.
180. *Рязанова Н.С.* Фінансове рахівництво : Навч. посіб. / Передмова В.М. Федосова. – К.: Знання-Прес, 2002. – 266 с. – (Вища освіта XXI століття).
181. *Рязанова Н.С.* Фінансовий ринок як економічна категорія: її характерні риси, суспільне призначення та функції у сучасному інформаційному суспільстві // *Проблеми економіки.* 2015. – №1. – С. 299–312.
182. *Рязанова Н.С.* Фінансові інституції Європейського Союзу // *Фінанси, облік і аудит* : Зб. наук. праць. – К.: КНЕУ, 2006. – Вип. 7.1. – 328 с. – С. 119–124.
183. *Рязанова Н.С.* Фінансові продукти Міжнародного банку реконструкції та розвитку // *Фінанси, облік і аудит.* – К.: КНЕУ, 2004. – Вип. 4. – С. 168–175.
184. *Рязанова Н.С., Федосов В.М.* Фінансове рахівництво як інституційно-інфраструктурна складова інформаційної економіки // *Фінанси України.* – 2016. – № 3. – С. 55–85.
185. *Рязанова Н.С., Федосов В.М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної макроекономіки // *Фінанси України.* – 2017. – № 1. – С. 26–51.

186. *Рязанова Н.С., Федосов В.М.* Фінансове рахівництво як інформаційно-інфраструктурна підсистема сучасної мікроекономіки // Фінанси України. – 2016. – №. 10. – С. 39–64.

187. *Сазонець О. М.* Інформатизація світогосподарського розвитку : Навч. посібник / О. М. Сазонець. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.

188. *Сайко Е. А.* Образ культуры Серебряного века: культур-диалог, феноменология, риски, эффект напоминания / Е. А. Сайко. – М.: Проспект, 2005. – 26 с.

189. *Саймон Г.А.* Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении // Вехи экономической мысли. Теория фирмы. – Т. 2. Под ред. В.М. Гальперина. – СПб.: Экономическая школа, 2000. – 534 с. – С. 54–72.

190. *Сакайя Т.* Стоимость, создаваемая знанием, или История будущего // Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. В. Л. Иноземцева. – М., 1999. – 468 с.

191. *Сей Ж. Б.* Трактат політичної економії, або простий виклад способу, котрим створюється, розподіляється та споживається багатство. – 1803.

192. Секреты инвестиционного дела. Все, что нужно знать об инвестициях // Пер. с англ. / ред. Д. Пикфорд. – М.: Олимп-Бизнес, 2006. – 464 с.

193. *Скаленко О. К.* Системно-інформаційний вимір глобалізаційних процесів у сучасній економічній теорії // Еволюція економічного розвитку та економічних теорій (проблеми дослідження та викладання) : Матеріали міжнар. наук.-метод. конф. 26–27 квіт. 2000 р. – К.: КНЕУ, 2000. – 304 с.

194. *Сорос Дж.* Кризис мирового капитализма. Открытое общество в опасности / Пер. с англ. – М.: ИНФРА-М., 1999. – 262 с.

195. Спеціальний стандарт поширення даних МВФ. Державна служба статистики України, офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

196. Спеціальний стандарт поширення даних. НБУ, офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=51753

197. Стимулювання відновлюваної енергетики в Україні : Посібник для інвесторів. – ІФС, 2014. – 77 с.

198. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 26.05.2015 року. № 87/2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

199. Стратегія розвитку державної статистики на період до 2017 року: Розпорядження КМУ від 20.03.2013 року № 1345-р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/145-2013-%D1%80>

200. *Суторміна В.М. та ін.* Фінанси зарубіжних корпорацій : Навч. посібник / В.М. Суторміна, В.М. Федосов, Н.С. Рязанова; за ред. В.М. Федосова. – К.: Либідь, 1993. – 267 с.

201. Сэй Ж.-Б. Трактат по политической экономии / Жан-Батист Сэй. Экономические софизмы; Экономические гармонии / Фредерик Бастиа; [сост., вступ. ст. и коммент. М. К. Бункиной и А. М. Семенова]. – М.: Дело ; 2000.

202. ТБО в Украине: Потенциал развития: IFC, 2013. – 101 с.

203. Теорія фінансів : Навч. посібник / П. М. Леоненко, П. І. Юхименко [та ін.] ; ред. О. Д. Василик. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. – 480 с.

204. Теорія фінансів : Підручник / П.І. Юхименко, В.М. Федосов, Л.Л. Лазебник та ін.; за заг. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 576 с.

205. Теорія фінансів : Підручник / С. В. Бойко, Л. П. Гацька, В. В. Гошовська [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. – К.: Центр учбової літератури, 2010. – 574 с.

206. Технологія лізингу : Монографія / Н. Рязанова та ін. за ред. Г.Т. Сенькович. – К.: Київ ЦНТ «Гопак», 2010 р. – 320 с.

207. *Тиис Д.* Получение экономической выгоды от знаний как активов: новая экономика, рынки ноу-хау и нематериальные активы // Российский журнал менеджмента. – 2004. – Т. 2. – № 1. – С. 95–120. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ecsocman.hse.ru/text/16087245/>

208. Тіньова економіка в Україні: масштаби та напрями подолання. – К.: НІСД, 2011. – 31 с.

209. У 2018 році в Україні вперше за всю історію її бюджетування запроваджено середньострокове (трирічне) бюджетне планування. – Урядовий портал. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/publish/article?art_id=250067274

210. УАІБ. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analituaib/publ_ici_quart.html

211. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з Атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. – Розділ I, ст. 3. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.krnu.gov.ua/kmu/docs/EA/OQ_Ukraine-EU_Association_Agreement_ibodvi.pdf

212. Удосконалення методології бухгалтерського обліку лізингових операцій // Бухгалтерський облік та фінансовий контроль – складові інформаційного підґрунтя євроінтеграційних процесів в Україні : У 4-т. – Т. 1. – Ч. VIII. – К.: НДФІ, 2007.

213. Украина официально присоединилась к глобальному реестру собственников бизнеса. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://focus.ua/country/372958/>

214. Україна у цифрах 2007. – Держкомстат. – С. 31.

215. Україна у цифрах 2012. – Держкомстат. – С. 38.

216. Українська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pravda.com.ua/articles/2016/06/8/7111160/>

217. Українська правда. – Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.pravda.com.ua/news/2016/02/1/7097434/

218. *Уобстер Ф.* Теория информационного общества / Френк Уобстер; Пер. с англ. М.В. Арапова, М.В. Мальхиной; Под ред. Е.Д. Вартановой. – М.: Аспект Пресс, 2004. – 400 с.

219. Управління акціонерним товариством. Корпоративне управління в Україні : Посібник. – Британський Фонд Ноу-Хау; Міжнародна фінансова корпорація. – Вид-во «Століття», 1999. – 182 с.

220. Урядовий портал. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=250088298&cat_id=244274160

221. *Федорченко А.М.* Теоретична фізика. Квантова механіка, термодинаміка і статистична фізика. – Т. 2. – К.: Вища школа, 1998. – 415 с.

222. *Федосов В.М., Опарин В.М., Львовчкін С.В.* Інституційна фінансова інфраструктура України: Сучасний стан та проблеми розвитку // Фінанси України. – 2008. – № 12. – С. 3–21.

223. *Федосов В.М., Рязанова Н.С.* Концептуальні питання теорії корпоративних фінансів // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 3–4. – С. 39–55.

224. *Федосов В.М., Юхименко П.І.* Українська фінансова наука: генеза, еволюція. Ренесанс // Фінанси України. – 2012. – № 3. – С. 3–30.

225. Фінанси: (теоретичні основи) : Підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осипчук [та ін.]; під кер. і за наук. ред. М. В. Грідчиної, В. Б. Захожая. – 2-ге вид., виправл. і доповн. – К.: МАУП, 2007. – 305 с.

226. Фінанси: Підручник / [С. І. Юрій, Л. М. Алексеєнко, І. В. Зятковський, О. П. Кириленко та ін.]; за ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.

227. Фінансовий портал МІНФІН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://index.minfin.com.ua/index/gdp/>

228. Фінансовий ринок : Підручник / М.А.Гапонюк, А.Є Буряченко, Н.В. Дегтярьова та ін. за заг. ред. М.А. Гапонюка. – К: КНЕУ, 2014. – 419 с.

229. *Хасбулатов Р. И.* Мировая экономика : В 2-х т. – Т. 1. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2001. – 598 с.

230. *Хасбулатов Р.И.* Мировая экономика : В 2-х т. – Т. 1. – М.: ЗАО «Изд-во «Экономика», 2001. – 598 с.

231. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2013 року. – Ст. 505–508. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

232. *Чаркхем Д., О'Майнік Д., Стенсрад М., Лисенко А.* Посібник для членів спостережних рад банків. – К.: Міжнародна фінансова корпорація, 2006. – 56 с.

233. *Чухно А.* Слово про книгу // *Львовчкін С.В.* Фінансова думка України. Енциклопедія / С.В. Львовчкін, В.М. Федосов, С.І. Юрій,

П.І. Юхименко; авт. передм. А.А. Чухно; за наук. ред. В.М. Федосова. – К.: Кондор; Тернопіль: Економічна думка, 2010 : У 3-х т. – Т. 2. – 584 с.

234. *Чухно А.А.* Вибрані праці : У 2-х т. / А.А. Чухно; передм. Л.В. Гу-берського, Т.І. Єфименко. – К.: ДННУ «Академія фінансового управління», 2012. – Т. 1. – 557 с.

235. *Чухно А.А.* Постіндустріальна економіка: теорія, практика та їх значення для України. – К.: Вид-во «Логос», 2003. – 631 с.

236. *Чухно А.А.* Твори : У 3-х т. / НАН України, К.: нац. у-т ім. Т. Шевченка; наук. дослідн. фін. ін-т при М-ві фін. України, 2006. – Т. 2. Інформаційна постіндустріальна економіка: теорія і практика.— 512 с.

237. *Чухно А.А., Юхименко П.І., Леоненко П.М.* Сучасні економічні теорії : Підручник / За ред. А.А. Чухно. – К.: Знання, 2007. – 878 с.

238. *Шейн В.И и др.* Корпоративный менеджмент: опыт России и США // В.И. Шейн, А.В. Жуплев, А.А. Володин; рук. авт. кол. В.И. Шейн. – М.: ОАО «Типография «НОВОСТИ», 2000. – 280 с.

239. *Юхименко П. І., Федосов В. М., Лазебник Л. Л.* та ін. Теорія фінансів : Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. Юрія. – К.: Центр навчальної літератури, 2010. – 576 с.

240. 2016 Aid Transparency Index. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ati.publishwhatyoufund.org/archive/>

241. A4S and GRI Announce Formation of the IIRC. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ifac.org/news-events/a4s-and-gri-announces-formation-iirc-0>

242. *Adda J.* La mondialisation de l'économie (t. I Genese, t. Problemes). – Paris, 1996.

243. *Arrow K. J., Debreu G.* The Existence of an Equilibrium for a Competitive Economy // *Econometrica*. – 1954. – 22 (3). – P. 265–290.

244. *Ashby W. R.* An Introduction to Cybernetics. – London. – Chapman & Hall, 1957. – 156 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pespmc1.vub.ac.be/books/introcyb.pdf>

245. Balance of payments and international investment position manual. – Washington, D.C.: International Monetary Fund, 2009. – 351 p. – [Електронний ресурс]. – режим доступу: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/bop/2007/pdf/bpm6.pdf>

246. Basic Concepts and Accounting Principles Underlying Financial Statements of Business Enterprises. Statement of the Accounting Principles, Board N 4. – New York, American Institute of Certified Public Accountants, 1970. – Par. 40.

247. *Bekenstein J. D.* Information in the Holographic Universe // *Scientific American*. – August 2003. – Vol. 289, N 2, P. 61.

248. *Bell D.* The Coming of Post-Industrial Society: A Venture of Social Forecasting. – Harmondsworth: Penguin, Peregrine, 1973.

249. *Bennet S. G.* The Quest for Value: the EVA Management Guide. – New York: Harper Business, 1991. – 738 p.

250. BLOOMBERG. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bloomberg.com/europe>
251. *Bodie Z., Merton C. R.* Finance. – Prentice Hall : a Pearson Education Company, 2000. – 592 p.
252. *Brian W. A.* Increasing Returns and Path Dependence in the Economy. – University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994.
253. Broadening Financial Indicators in the Special Data Dissemination Standard // IMF Policy Paper. – 2010. – February 22, 40 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2010/022210a.pdf>
254. *Brooke Geoffrey T. F.* Uncertainty, Profit and Entrepreneurial Action: Frank Knight's Contribution Reconsidered. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=NZAE2007&paper_id=17
255. Bureau of Economic Analysis. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bea.gov/>
256. Business-groups. The information system. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/1zUz7B>
257. Cbonds Financial Information. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ua.cbonds.info/>
258. *Choi Ch., Rhee D.-E., Oh Y.* Information and Capital Flows Revisited: the Internet as a Determinant of Transactions in Financial Assets. – Seoul: Korea Institute for International Economic Policy, 2010.
259. *Clinton W.J., Gore A.* Technology for America's Economic Growth, a New Direction to Build: Washington D.C.: Executive Office of the President, 1993. – 36 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ntl.bts.gov/lib/jpodocs/briefing/7423.pdf>
260. Collins English Dictionary and Thesaurus. – HarperCollins Publishers, 1998. – 1378 p.
261. Committee on Accounting Terminology. Accounting Terminology Bulletin N 1. – New York: American Institute of Certified Public Accountants, 1953. – Par. 9. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxg>
262. Conceptual Framawork for Financial Reporting, 1978. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oy7>
263. Corporate Governance. A European Perspective. – Baker & McKenzie, 2007. – P. 209.
264. Corporate Register. Офіційний сайт: <http://www.corporateregister.com/>
265. Corporate tax rates table. KPMG. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources/tax-rates-online/corporate-tax-rates-table.html>
266. Creating Value from Intellectual Assets, Policy Brief. – February, 2007, OECD.
267. *Стоуньер Т.* Информационное богатство: профиль постиндустриальной экономики // Новая технократическая волна на Западе. – М., 1986.

268. Deloitte (official website). Standards. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iasplus.com/en/standards>
269. *Dewing A.* The Financial Policy of Corporations. – New York : Ronald Press. – (1919; 1937; 1941; 1946; 1953).
270. Doing Business. World Bank. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine>
271. Doing Business. Група Світового Банку. Оцінка бізнес регулювання. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/ukraine#paying-taxes>
272. Dun & Bradstreet. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dnb.com/company.html>
273. *Elliot B., Elliott J.* Financial Accounting and Reporting. – Financial Times Prentice Hall, 2011. – 897 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.koledza.lv/best/download/biblioteka/Financial_Accounting.pdf
274. Encyclopedia Britannica. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxk>
275. European Statistics Code of Practice. For the National and Community Statistical Authorities. – Eurostat Committee, 28th September 2011. – Publications office, 2011. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oyx>
276. EY – Рынok електронної комерції України. 2015. – 24 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ukrainian-e-commerce/\\$FILE/ey-ukrainian-e-commerce.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/ey-ukrainian-e-commerce/$FILE/ey-ukrainian-e-commerce.pdf)
277. *Fisher I.* The Theory of Interest. – N.Y.: The Mscmillian Company, 1930.
278. Fortune Magazine. – 2009, July 20
279. Fortune. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fortune.com/2017/05/08/apple-800-billion-market-cap/>
280. Framework for the Preparation and Presentation of Financial Statements. Deloitte. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.iasplus.com/en/standards/standard4>
281. *Fukuyama Y. F.* Our Posthuman Future: Consequences of the Biotechnology Revolution. Farrar, Straus and Giroux, 2002.
282. Fundamental Principles of Official Statistics (1994–2013). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>
283. Fundamental Principles of Official Statistics (A/RES/68/261 from 29 January 2014). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/dnss/gp/fundprinciples.aspx>
284. Future We Want – Outcome document. UN Conference on Sustainable Development, Rio+20, 2012. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20/futurewewant>
285. G20/OECD Principles of Corporate Governance 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oecd.org/corporate/principles-corporate-governance.htm>

286. General Principles Regarding Disclosure of Management's Discussion and Analysis of Financial Condition and Results of Operations. – Report of the Technical Committee of the IOSCO, February 2003. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.iosco.org/library/pubdocs/pdf/IOSCOPD141.pdf>

287. Global Energy Statistical Yearbook 2015. Enerdata. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://yearbook.enerdata.net/>

288. Global Risks 2011. An initiative of the Risk Response Network. – World Economic Forum. Geneva Switzerland. January 2011. – 56 p.

289. Going for Growth. – 2007, OECD.

290. Government Finance Statistics Manual 2014. IMF. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/Pubs/FT/GFS/Manual/2014/gfsfinal.pdf>

291. *Hartley R.V.L.* Transmission of Information // Bell System Technical Journal. – 1928. – Vol. 7. – N 3. – P. 535–563.

292. *Henn M.* Tax Havens and the taxation of Transnational Corporations // Friedrich Ebert Stiftung. – June 2013. – 17 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://library.fes.de/pdf-files/iez/global/10082.pdf>

293. IAS 1 «Presentation of Financial Statements».

294. IFAC. World Congress of Accountants: Accountants in the Next Decade. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ifac.org/news-events/2010-11/world-congress-accountants-accountants-next-decade>

295. IFC. Стандарты деятельности по обеспечению экологической и социальной устойчивости. 01.01.2012. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.ifc.org/wps/wcm/connect/cd44c6004b8bbc068dbccfbbd578891b/PS_Russian_2012_Full-Documents.pdf?MOD=AJPERES

296. IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>

297. IFRS for SMEs. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifrs.org/IFRS-for-SMEs/Pages/IFRS-for-SMEs.aspx>

298. IFRS. Mission statement. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.ifrs.org/About-us/Pages/IFRS-Foundation-and-IASB.aspx>

299. IMF Code of Good Practices on Fiscal Transparency (2007). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507c.pdf>

300. IMF Manual on Fiscal Transparency (2007). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.imf.org/external/np/pp/2007/eng/051507m.pdf>

301. IMF standards for Data Dissemination. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://qoo.by/Oyv>

302. IMF Standards for Data Dissemination. International Monetary Fund. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.imf.org/external/np/exr/facts/data.htm>

303. Innovation and Growth. – 2007, OECD.

304. Innovation in Energy Technology: Comparing National Innovation. – 2006, OECD.

305. International Budget Partnership. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internationalbudget.org/opening-budgets/open-budget-initiative/open-budget-survey/2017-news/>
306. International Budget Partnership (IBP). Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [ww.internationalbudget.org](http://www.internationalbudget.org)
307. Investopedia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oxi>
308. INVESTOPEDIA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.investopedia.com/terms/m/marketcapitalization.asp>
309. *Jötting J., Perlevliet J., Xeniogiani T.* Informal employment re-loaded / OECD Development Centre. – Paris: OECD, 2008.
310. Key Statistics and Trends in International Trade 2015. – UNCTAD, United Nations Publications. – P. 30. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/SVrX9a>
311. *Knight F.H.* Risk, Uncertainty, and Profit. Boston, MA: Hart, Schaffner & Marx; Houghton Mifflin Co, 2000. – 375 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.econlib.org/library/Knight/knRUP.html>
312. Kurzweil Ray. How to Create a Mind: The Secret of Human Thought Revealed.— New York, 2012.
313. *Lewis M.* The Big Short: Inside the Doomsday Machine. – USA: W.W. Norton & Company, 2010. – 266 p.
314. *Lindeman R.L.* The trophic-dynamic aspect of ecology // Ecology. – 1942. – № 23. – P. 399–418.
315. Ludwig von Bertalanffy The Theory of Open Systems in Physics and Biology // Science. 13 January 1950. – Vol. 111, – 23–29 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qoo.by/Oyr>
316. Main Science and Technology Indicators (MSTI) – 2006, OECD;
317. Major issues on implementation of corporate governance disclosure requirements. UN Conference on Trade and Development. – 8 August 2003. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://unctad.org/en/docs/c2isar19_en.pdf
318. *Manuel C.* The Information Age. – Economy, Society and Culture. – 3 vol. – Oxford: Blackwell, 1996–1998.
319. *Markowitz H. M.* Portfolio Selection // Journal of Finance. – 1952. – Vol. 7. – No. 1. – P. 71–91.
320. McKinsey Global Institute. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mckinsey.com/insights/mgi>
321. *McTaggart J., Kontes P., Mankins M.* The Value Imperative : Managing for Superior Shareholder Returns. – NY.: The Free Press, 1994. – 367 p.
322. Measurement of National Income and the Construction of Cosial Accounts. – Report of the Sub committee on National Income Statistics of the League of National Committee of Statistical Expreerts. – Geneva: UN – 1947. – 59 p. – [Електроннийресурс]. – Режим доступу: <http://unstats.un.org/unsd/nationalaccount/docs/1947NAreport.pdf>

323. *Modigliani F., Miller M.* The Cost of Capital, Corporation Finance and the Theory of Investment // American Economic Review. – June 1958. – P. 261–297.
324. *Naisbitt J.* Megatrends. Ten New Directions Transforming Our Lives. – Warner Books, 1982.
325. *Needles B. E. Jr.* Financial Accounting. – Boston: Houghton Mifflin Company, 1989. – 791 p.
326. Objectives of Financial Reporting by Business Enterprises. Statement of Financial Accounting Concepts No. 1. – Stamford, Conn.: Financial Accounting Standard Board, 1978. – Par. 9.
327. OECD Principles of Corporate Governance 1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qps.ru/k90dc>
328. OECD Principles of Corporate Governance 2004. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://qps.ru/k90dc>
329. Okinawa Charter on Global Information Society. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mofa.go.jp/policy/economy/summit/2000/documents/charter.html>
330. OpenData Barometer. WORLD WIDE WEB Foundation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://opendatabarometer.org/?_year=2016&indicator=ODB
331. OpenData є індикатором, що оцінює відкритість порталу відкритих урядових даних. Показуючи ступінь відкритості, OpenData заохочує уряди та суспільство до участі у пропаганді відкритості.
332. *Panamas Staatsanwaltschaft leitet Ermittlungen ein.* – Sueddeutsche Zeitung. 4.04.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/offshore-geschaefte-panamas-staatsanwaltschaft-leitet-ermittlungen-ein-1.2933353>
333. *Paying Taxws 2016.* Ten years of in-depth analyses on tax systems in 189 countries. – World Bank Group, PWC. – 152 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.pwc.com/gx/en/paying-taxes-2016/paying-taxes-2016.pdf>
334. *Peterson G. E.* Measuring Local Government Risk and Improving Creditworthiness // Prepared for World Bank. March 1998. – 27 p.
335. *Porter M.* Creating and Sustaining Superior Performance. – New York, 1985. – 592 p.
336. *Porter M. E.,* Competitive Advantage: Creating and Sustaining Superior Performance. – New York: Free Press, 1985.
337. Press Release: Ukraine Subscribes to the IMF's Special Data Dissemination Standard. – January 2003. – Офіційний сайт IMF. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.imf.org/en/news/articles/2015/09/14/01/49/pr0303>
338. Principles of Corporate Governance. – OECD, 2004. – 80 p.
339. *Rappaport A.* Creating shareholder value: The new standard for business performance, New York / A. Rappaport. – N.Y. : The FreePress, 1998. – 205 p.

340. Recommendation of the Council on Budgetary Governance. OECD. 2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.oecd.org/gov/budgeting/Recommendation-of-the-Council-on-Budgetary-Governance.pdf>
341. REUTERS. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/finance>
342. Risk Management Association. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rmahq.org/>
343. *Ryazanova N.* Information Concept of Finance // *Modern Science*. – 2017. – № 4. – P. 64-78. – [Електронний ресурс], – Режим доступу: <http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS-4-2017.pdf>
344. *Ryazanova N.* Institution Concept of Finance of Information Society // *Modern Science*. – 2017. – № 2. – P. 32–50. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sried.in.ua/uploads/magazine/MS_2_2017.pdf
345. *Schneider F., Buehn A., Montenegro C.E.* New Estimates for the Shadow Economics all over the World // *International Economic Journal*. – 2010. – Vol. 24. Iss. 4. – 443–461 p.
346. *Schumpeter J.* *Theorie der wirtschaftlichen Entwicklung*. – Berlin, 1911.
347. *Schwab K.* The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. – *Foreign Affairs*, December 2015. – Published by Council of Foreign Relations, USA. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-12/fourth-industrial-revolution>
348. *Shannon C. E.* A Mathematical Theory of Communication // *Bell System Technical Journal*. – 1948. – Vol. 7. – N 3. – P. 379–423.
349. *Shannon Claude E., Warren W.* *The Mathematical Theory of Communication*. – Univ of Illinois Press, 1949. – 125 p.
350. *Sharpe W. F.* «Capital Asset Prices: A Theory of Marker Equilibrium under Conditions of Risk» // *The Journal of Finance*. Sep. 1964. – Vol. 19, No. 3. – P. 425–442.
351. *Simon H.A.* Theories of Decision-Making in Economics and Behavioral Science // *Microeconomics: Selected Readings* // Ed. by E. Mansfield. – New York, 1971.
352. Social Institutions. – *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.— [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://plato.stanford.edu/entries/social-institutions/>
353. *Soros G.* *The Alchemy of Finance. Reading the Mind of the Market*. – John Wiley & Sons, Inc., 2007. – 281 p.
354. *Soros G.* *The Crisis of Global Capitalism: Open Society Endangered*. – New York. – Public Affairs, 1998. – 241 p.
355. Special Data Dissemination Standard. – Офіційний сайт МВФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dsbb.imf.org/Pages/SDDS/Overview.aspx>
356. *Stigler G.J.* The Economics of Information // *Journal of Political Economy*. – 1961. – Vol. 69. – June. – № 3.

357. Stijn Claessens and Burcin Yurtoglu. Corporate Governance and Development. 10 Focus // A Global Corporate Governance Forum Publication. – 2012. – P. 97.

358. Stonier T. The Wealf of Information: A Profile of the Post-Industrial Economy. – London: Thames Methuen, 1983. – 224 p.

359. System of National Accounts 2008. – United Nations Publications. Business and Economics, 2009. – 662 p.

360. *Taichi Sakaiya* The Knowledge-Value Revolution. – New York, 1991. – p. 157.

361. Tax Transparency and Responsibility. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://home.kpmg.com/xx/en/home/services/tax/tax-tools-and-resources.html>

362. Taxation and Investment in Ukraine 2016. Research, relevance and reliability. – A publication of Deloitte Touche Tohmatsu Limited. – 40 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/Tax/dttl-tax-ukraineguide-2016.pdf>

363. TED. Дэвид Камерон: Наступающая эра государственного управления. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ted.com/talks/david_cameron?language=ru

364. The Deloitte International Tax Source, DITS. Tax guides and highlights page 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://dits.deloitte.com/#TaxGuides>

365. The Global Information Technology Report 2016. – World Economic Forum and INSEAD. – Geneva, 2016. – 307 p. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www3.weforum.org/docs/GITR2016/WEF_GITR_Full_Report.pdf

366. The International IR Framework. – IIRC. 2013. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2013/12/13-12-08-THE-INTERNATIONAL-IR-FRAMEWORK-2-1.pdf>

367. The Ministry of Finance of Ukraine. International Financial Reporting standards. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: msfz.minfin.gov.ua

368. The Panama Papers: how the world's rich and famous hide their money offshore // The Guargian. April 2016. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://goo.gl/cWlpHI>

369. The Special Data Dissemination Standard: Guide for Subscribers and Users. – Washington D.C.: International Monetary Fund, 2013. – 113 p.

370. *Toffler H.* Revolutionary Wealth. How it will be Changed and how it will Change our Lives. – New York: Knopf Publisher, 2006. – 492 p.

371. Towards Integrated Reporting. Communicating Value in the 21st Century. – International Integrated Reporting Council, 2012. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2012/06/Discussion-Paper-Summary1.pdf>

372. Transnational Corporations. – Vol. 18. – № 2, August 2009. – P. 113–174.

373. Transnational Corporations: Big Business, Poor People. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://goo.gl/6MYTSc>; розрахунки авторів.
374. Transparency & Accountability. – Сайт штату Міссурі (США). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mo.gov/government/transparency-and-accountability/>
375. U.S. Securities and Exchange Commission (SEC). Офіційний сайт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.edgar-online.com/>
376. Ukrstat.org – публікація документів Державної Служби Статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
377. US Department of Labor. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://goo.gl/qNThnc>
378. *Veblen T.* The Theory of the Leisure Class: An Economic Study in the Evolution of Institutions. – Adamant Media Corporation, 2005.
379. *Webster F.* Theories of Information Society. – 1st ed., Routledge, 1995.
380. *Welliamson E. Oliver.* The Vertical Integration of Production: Market Failure Consideration // American Economic Review. – 1971. – Vol. 61. – №1.
381. World Bank. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intranet.worldbank.org/WBSITE/INTRANET/INTRANETHOME/0,,contentMDK:23676433~pagePK:6426483~piPK:6402841~theSitePK:86048,00.html>
382. *Zurada M.* Data Mining With Computational Intelligence – Lipo Wang and Xiuju Fu. – IEEE transactions on neural networks. – 2006. – Vol. 17. – No. 3. URL. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ci.louisville.edu/zurada/other/zurada.tnn.2006.pdf>.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Інформація, що підлягає розкриттю
Згідно з Директивою 2003/71 /ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 р. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС»⁵²⁷

1) **Дані про членів Правління, менеджерів, радників та аудиторів.** Така інформація дозволяє визначити представників корпорації та інших осіб, пов'язаних з її пропозицією чи доступом до торгівлі. Це особи, які відповідають за розроблення проспектів емісії, та особи, відповідальні за перевірку річних балансів.

2) **Статистика пропозицій, метод розміщення та запланований графік розміщення цінних паперів.** Інформація дозволяє одержати ключові дані щодо будь-якої пропозиції з розміщення цінних паперів.

3) **Ключова фінансова інформація.** Подаються підсумкові дані, що дозволяють оцінити фінансове становище корпорації, рівень її капіталізації та чинником ризику, зокрема:

- показники капіталізації;
- показники заборгованості;
- надходження та використання фінансових ресурсів;
- інформація про емітента (його історія та огляд комерційної діяльності);
- фінансові плани (баланс, фінансові результати);
- стан досліджень і розвитку компанії, її патенти, ліцензії тощо;
- тенденції розвитку компанії;
- інформація про членів Правління, менеджмент і працівників;
- дані про основних акціонерів та операції з пов'язаними сторонами;
- фінансова звітність (консолідований звіт та інша фінансова інформація, суттєві зміни);
- детальна інформація щодо виставлених на продаж цінних паперів (обсяги пропозиції, ціни; план продажу; ринки; власники, що відчужують свої частки участі у статутному капіталі; дроблення акцій; витрати на емісію);
- додаткова інформація (статутний капітал; статут та інші статутні документи; інше).

4) **Інформація про корпорацію.** Для ознайомлення з видом діяльності корпорації, її продуктами та послугами, а також чинниками, що впливають на її діяльність, подається історія розвитку корпорації, огляд

⁵²⁷ Директива 2003/71 /ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4.11.2003 року. «Про проспекти, що підлягають опублікуванню при відкритій пропозиції цінних паперів або виставленні їх на продаж, та яка вносить зміни до директиви 2001/34/ЄС. Додатки I–IV.

її діяльності, організаційна структура. Для оцінювання відповідності й достатності капіталу корпорації наводяться дані про її майно, власний капітал і плани щодо майбутньої діяльності.

5) **Фінансова позиція корпорації та її перспективи.** Подаються статистичні дані та пояснення керівництва корпорації щодо чинників, які впливали на її фінансову позицію та результати діяльності, а також прогнози щодо очікуваних впливів і тенденцій фінансового розвитку корпорації. Подаються дані щодо фінансово-економічних показників діяльності корпорації, її ліквідності, власного капіталу, фактичні та планові показники з досліджень і розвитку, патентів, ліцензій тощо.

6) **Члени Правління, менеджери та працівники.** Для оцінювання інвесторами досвіду, кваліфікації та рівня винагороди і зв'язків із корпорацією членів її Правління, менеджерів та працівників, щодо цих осіб подається відповідна інформація, зокрема: зазначення особи, її винагорода, володіння акціями.

7) **Головні власники та операції з пов'язаними сторонами.** Для оцінювання можливостей контролювати корпорацію або впливати на неї подається інформація про її головних власників та інших осіб. Надаються також дані про її операції з пов'язаними особами, а також про те, чи відповідають такі операції інтересам корпорації. Подається інформація про експертів та радників корпорації та про їхні інтереси щодо неї.

8) **Фінансова інформація.** Має подаватися консолідована та інша фінансова річна звітність корпорації, підготовку та аудит якої здійснено за Міжнародними стандартами звітності та Міжнародними стандартами аудиту. Окремо мають подаватися суттєві зміни в діяльності корпорації.

9) **Деталі щодо пропозиції та доступу до торгівлі цінними паперами.** Для оцінювання пропозиції та доступу до торгівлі цінними паперами подається інформація про види та обсяги цінних паперів, що пропонуються для продажу, план їх збуту, про ринки, власників, що відчують свої цінні папери, їх дроблення та витрати на емісію.

10) **Додаткова інформація.** Додатково подається інформація з питань статутного капіталу, установчих документів, важливих угод, валютного контролю, оподаткування, дивідендів та платіжних агентів, експертного висновку, а також інформація про дочірні компанії.

Суттєві події, інформація про які має розкриватися згідно з вимогами Комісії з цінних паперів та бірж США⁵²⁸

1. Зміни в контролі над корпорацією.
2. Придбання або відчуження корпорацією активів на значну суму.
3. Банкрутство корпорації або управління її майном у разі неплатоспроможності.
4. Зміна бухгалтера корпорації, який завіряє відповідну інформацію.
5. Звільнення директорів корпорації та обставини такого звільнення, призначення або звільнення головної посадової особи, обрання нових директорів у спосіб, відмінний від обрання шляхом голосування власників цінних паперів на загальних зборах.
6. Зміни у фінансовому році корпорації та поправки до її статуту або внутрішніх документів, що раніше не розкривалися.
7. Укладання суттєвого договору, що не передбачається в перебігу здійснення звичайної ділової діяльності.
8. Припинення суттєвого договору, що не передбачається в процесі здійснення звичайної ділової діяльності.
9. Припинення чи обмеження ділових відносин з клієнтом, який забезпечує значну частку доходу корпорації.
10. Виникнення прямого чи умовного фінансового зобов'язання, що є суттєвим для корпорації.
11. Події, що викликають появу прямого чи умовного фінансового зобов'язання, що є суттєвим для корпорації, включно з невиконанням або завчасним виконанням зобов'язання.
12. Діяльність наприкінці відповідного періоду, включно з суттєвими списаннями та витратами на реструктуризацію.
13. Будь-яке суттєве погіршення показників діяльності.
14. Зміна у висновку рейтингового агентства, видача кредиту за умов нагляду за його використанням або зміна у планах корпорації.
15. Перенесення торгівлі цінними паперами корпорації з однієї фондової біржі або котирувальної системи на іншу, делістинг її цінних паперів з фондової біржі або котирувальної системи або видача попередження про те, що вона не дотримується стандарту лістингу.
16. Видача висновку або попередження про те, що власники цінних паперів не повинні більше довіряти попередньому фінансовому звіту корпорації або відповідному висновку аудитора.

⁵²⁸ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що перебувають в лістингу // Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). – Жовтень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

17. Будь-яке суттєве обмеження чи заборона (з позначенням дат початку та кінця) щодо пільг для працівників корпорації, пенсійних планів та планів володіння акціями.

18. Випадки незареєстрованого продажу пайових цінних паперів корпорацією.

19. Суттєві зміни у правах власників цінних паперів корпорації.

20. Розподіл прибутку.

21. Зміни в управлінні прибутком.

22. Інша суттєва інформація щодо основних фінансових та операційних тенденцій, що є відмінною від відповідної інформації, яка подається у періодичній звітності.

**Суттєві події, інформація про які має розкриватися
на фондовому ринку Японії⁵²⁹**

(А) Мають подаватися окремо для кожної компанії, що входить до групи:

1. Публічна пропозиція або публічний продаж цінних паперів за кордон.

2. Випуск цінних паперів без публічної пропозиції.

3. Надання прав підписки на нові акції у формі фондових опціонів.

4. Зміна материнської або дочірньої корпорації.

5. Зміна в складі основних акціонерів.

6. Катастрофа (у разі, коли сума збитків становить 3 % чи більше чистих активів).

7. Судова справа, що порушена або вже врегульована (при сплаті за позовом коштів на суму 15 % або більше чистих активів, або коли виплачується компенсація на суму 3 % або більше чистих активів).

8. Укладання договору на обмін акціями (якщо в результаті укладання договору 100 % має належати материнській або дочірній компанії).

9. Рішення про передання акцій.

10. Затвердження плану чи укладання договору про поділ корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення активів на 30 % або більше від суми чистих активів, або збільшення чи зменшення валового доходу від продажу на 10 % або більше).

11. Укладання договору про злиття (якщо при цьому планується збільшення активів на 30 % або більше від суми чистих активів, або збільшення валового доходу від продажу на 10 % або більше).

12. Укладання договору про передання бізнесу (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення активів на 30 % або більше від суми чистих активів, або збільшення чи зменшення валового доходу від продажу на 10 % або більше).

13. Зміна у складі директорів представництв.

14. Пред'явлення позову щодо банкрутства тощо.

15. Імовірність невиплати за кредитами (якщо сума кредитів становить 3 % або більше від суми чистих активів).

16. Значна зміна у фінансовому становищі корпорації та показниках її діяльності (якщо мають місце зміни в розмірі 3 % або більше від суми чистих активів та 20 % або більше від суми середнього чистого доходу за останні 5 років).

17. Будь-яка подія, що потребує змін в інформації, яка міститься в реєстраційній заяві, до того, як запропоновані цінні папери потраплять у лістинг.

⁵²⁹ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що перебувають в лістингу // Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). – Жовтень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

(Б) Мають подаватися на консолідованій основі:

18. Катастрофа у діяльності дочірньої корпорації (якщо сума збитків становить 3 % або більше від суми консолідованих чистих активів).

19. Судова справа проти дочірньої корпорації, що порушена або вже врегульована (при сплаті коштів на суму 15 % або більше консолідованих чистих активів, або виплата компенсації на суму 3 % або більше консолідованих чистих активів за позовом).

20. Укладання дочірньою корпорацією договору щодо обміну акціями (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30 % або більше від суми консолідованих чистих активів, або збільшення чи зменшення консолідованих валового доходу від продажу на 10 % або більше).

21. Рішення про передання акцій дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30 % або більше від суми консолідованих чистих активів, або збільшення чи зменшення консолідованих валового доходу від продажу на 10 % або більше).

22. Затвердження плану або укладання договору про поділ дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30 % або більше від суми консолідованих чистих активів, або збільшення чи зменшення консолідованих валового доходу від продажу на 10 % або більше).

23. Укладання договору щодо злиття дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30 % або більше від суми консолідованих чистих активів, або збільшення чи зменшення консолідованих валового доходу від продажу на 10 % або більше).

24. Укладання договору щодо передання бізнесу дочірньої корпорації (якщо при цьому планується збільшення чи зменшення консолідованих активів на 30 % або більше від суми консолідованих чистих активів, або збільшення чи зменшення консолідованих валового доходу від продажу на 10 % або більше).

25. Пред'явлення позову щодо банкрутства дочірньої корпорації (якщо її чисті активи або дефіцит становить 3 % або більше від суми консолідованих чистих активів).

26. Імовірність невиплати дочірньою корпорацією за кредитами (якщо сума кредитів становить 3 % або більше від суми консолідованих чистих активів).

27. Значна зміна в консолідованому фінансовому становища та показниках діяльності (якщо зміни в розмірі 3 % або більше від суми консолідованих чистих активів та 20 % або більше від суми середнього консолідованого чистого доходу за останні 5 років).

28. Будь-яка подія, яка потребує змін в інформації, що міститься в реєстраційній заяві, до того, як запропоновані цінні папери потраплять у лістинг.

**Суттєві події, інформація про які має розкриватися
на фондовому ринку Бразилії⁵³⁰**

Цей перелік може включати, але не обмежуватися таким:

1. Підписання договорів або контрактів щодо передання контролю над корпорацією, навіть умовно.
2. Зміни в контролі над корпорацією, включно з укладанням, внесенням змін або скасуванням договорів з акціонерами.
3. Укладання, внесення змін або скасування договорів корпорації з акціонерами, якщо ці договори є проміжними або зареєстровані у відповідному реєстрі, який вона веде.
4. Поява або вибуття акціонерів, які мають контракти або співпрацюють з корпорацією щодо фінансових, технологічних або адміністративних питань.
5. Дозвіл на обіг цінних паперів корпорації, що перебувають в лістингу, на будь-якому вітчизняному або іноземному ринку.
6. Рішення про набуття статусу приватної корпорації.
7. Реєстрація, злиття або виділення самої корпорації або пов'язаних із нею корпорацій.
8. Реорганізація або ліквідація корпорації.
9. Зміни у складі активів корпорації.
10. Зміни у стандартах бухгалтерського обліку.
11. Перерахування боргів.
12. Затвердження планів винагород співробітникам у формі акцій
13. Зміни у правах та привілеях, які надають цінні папери корпорації.
14. Спліт, зворотний спліт або виплата дивідендів на акції.
15. Придбання акцій з метою збільшення або скасування вилученого капіталу та подальшого їх продажу.
16. Сума прибутку або збитку та розподіл дивідендів.
17. Укладання або припинення контрактів або невиконання угоди, коли загальновідомо, що ці події мають статися.
18. Затвердження, зміна або припинення проекту та затримка в його реалізації.
19. Початок, продовження чи призупинення виробництва або комерціалізації товарів або послуг.
20. Винаходи, зміни або розвиток технології чи ресурсів корпорації.
21. Зміна корпорацією планів, інформація щодо яких розкривалася.
22. Реорганізація, банкрутство або судовий процес, що спричиняє зміну у фінансовому становищі корпорації.

⁵³⁰ Принципи регулярного розкриття інформації та звітування про суттєві події компаніями, що перебувають в лістингу // Бюлетень Технічного комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO). – Жовтень 2002 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.capitalmarkets.kiev.ua/download/IOSCOPD132_ukr.pdf

**ПЕРЕЛІК МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСОВОЇ
ЗВІТНОСТІ (INTERNATIONAL FINANCIAL REPORTING STANDARDS, IFRS)
СТАНОМ НА 1.06.2017 року⁵³¹**

Номер IFRS	Назва IFRS
IFRS 1	Перше застосування Міжнародних стандартів фінансової звітності (First-time Adoption of International Financial Reporting Standards)
IFRS 2	Платіж на основі частки участі у статутному капіталі (Share-based Payment)
IFRS 3	Об'єднання бізнесу (Business Combinations)
IFRS 4	Страхові контракти (Insurance Contracts)
IFRS 5	Непоточні активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність (Non-current Assets Held for Sale and Discontinued Operations)
IFRS 6	Розвідка та оцінювання запасів корисних копалин (Exploration for and evaluation of Mineral Resources)
IFRS 7	Фінансові інструменти: розкриття інформації (Financial Instruments: Disclosures)
IFRS 8	Операційні сегменти (Operating Segments)
IFRS 9	Фінансові інструменти (Financial Instruments)
IFRS 10	Консолідована фінансова звітність (Consolidated Financial Statements)
IFRS 11	Угода про спільну діяльність (Joint Arrangements)
IFRS 12	Розкриття інформації про частку участі в інших компаніях (Disclosure of Interests in Other Entities)
IFRS 13	Вимірювання справедливої вартості (Fair Value Measurement)
IFRS 14	Рахунки відкладених тарифних коригувань (Regulatory Deferral Accounts)
IFRS 15	Дохід за угодами з покупцями (Revenue from Contracts with Customers)
IFRS 16	Угоди лізингу (Leases)

⁵³¹ Див.: IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>; Deloitte (official website). Standards. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iasplus.com/en/standards>

ПЕРЕЛІК МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ЗВІТНОСТІ (INTERNATIONAL ACCOUNTING STANDARDS, IAS) СТАНОМ НА 1.06.2017 року⁵³²

Номер IAS	Назва IAS
IAS 1	Подання фінансової звітності (Presentation of Financial Statements)
IAS 2	Запаси (Inventories)
IAS 7	Звіт про грошові потоки (Statement of Cash Flows)
IAS 8	Облікова політика, зміни в облікових оцінках та помилки (Accounting Policies, Changes in Accounting Estimates and Errors)
IAS 10	Події, що відбулися після останньої дати звітності (Events After the Reporting Period)
IAS 11	Договори підяду (Construction Contracts) (з 1.01.2018 р. буде замінений IFRS 15) Will be superseded by IFRS 15 as of 1 January 2018
IAS 12	Податки на прибуток (Income Taxes)
IAS 16	Основні засоби (Property, Plant and Equipment)
IAS 17	Лізингові угоди (Leases) (з 1.01.2019 р. буде замінений IFRS 16)
IAS 18	Дохід (Revenue) (з 1.01.2018 р. буде замінений IFRS 15)
IAS 19	Винагороди працівникам (Employee Benefits)
IAS 20	Рахівництво для урядових грантів та розкриття інформації про урядову допомогу (Accounting for Government Grants and Disclosure of Government Assistance)
IAS 21	Вплив змін валютних курсів (The Effects of Changes in Foreign Exchange Rates)
IAS 23	Витрати на позиками (Borrowing Costs)
IAS 24	Розкриття інформації про пов'язані сторони (Related Party Disclosures)
IAS 26	Облік та звітність за пенсійними планами (Accounting and Reporting by Retirement Benefit Plans)
IAS 27	Окрема фінансова звітність (Separate Financial Statements)
IAS 28	Інвестиції в асоційовані та спільні підприємства (Investments in Associates and Joint Ventures)

⁵³² Див.: IFRS (website of the IFRS Foundation and the IASB). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ifrs.org/IFRSs/Pages/IFRS.aspx>; Deloitte (official website). Standards. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iasplus.com/en/standards>

Закінчення дод. 6

Номер IAS	Назва IAS
IAS 29	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції (Financial Reporting in Hyperinflationary Economics)
IAS 32	Фінансові інструменти: подання інформації (Financial Instruments: Presentation)
IAS 33	Прибутковість звичайних акцій (Earnings per Share)
IAS 34	Проміжна фінансова звітність (Interim Financial Reporting)
IAS 36	Уцінка активів (Impairment of Assets)
IAS 37	Забезпечення, потенційні зобов'язання та потенційні активи (Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets)
IAS 38	Нематеріальні активи (Intangible Assets)
IAS 39	Фінансові інструменти: визнання та оцінка (Financial Instruments: Recognition and Measurement) (з 1.01.2018 р. частково буде замінений IFRS 9)
IAS40	Інвестиційна нерухомість (Investment Property)
IAS 41	Сільське господарство (Agriculture)

**ПЕРЕЛІК НАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ
(СТАНДАРТИВ) БУХГАЛТЕРСЬКОГО
ОБЛІКУ В УКРАЇНІ (НП(С)БО) СТАНОМ НА 1.06.2017 року**

Номер НП(С)БО	Назва НП(С)БО
НП(С)БО 1	Загальні вимоги до фінансової звітності
НП(С)БО 2	Консолідована фінансова звітність
НП(С)БО 6	Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах
НП(С)БО 7	Основні засоби
НП(С)БО 8	Нематеріальні активи
НП(С)БО 9	Запаси
НП(С)БО 10	Дебіторська заборгованість
НП(С)БО 11	Зобов'язання
НП(С)БО 12	Фінансові інвестиції
НП(С)БО 13	Фінансові інструменти
НП(С)БО 14	Оренда
НП(С)БО 15	Дохід
НП(С)БО 16	Витрати
НП(С)БО 17	Податок на прибуток
НП(С)БО 18	Будівельні контракти
НП(С)БО 19	Об'єднання підприємств
НП(С)БО 21	Вплив змін валютних курсів
НП(С)БО 22	Вплив інфляції
НП(С)БО 23	Розкриття інформації щодо пов'язаних сторін
НП(С)БО 24	Прибуток на акцію
НП(С)БО 25	Фінансовий звіт суб'єкта малого підприємництва
НП(С)БО 26	Виплати працівникам
НП(С)БО 27	Необігові активи, утримувані для продажу, та припинена діяльність

Закінчення дод. 7

Номер НП(С)БО	Назва НП(С)БО
НП(С)БО 28	Зменшення корисності активів
НП(С)БО 29	Фінансова звітність за сегментами
НП(С)БО 30	Біологічні активи
НП(С)БО 31	Фінансові витрати
НП(С)БО 32	Інвестиційна нерухомість
НП(С)БО 33	Витрати на розвідку запасів корисних коралин
НП(С)БО 34	Платіж на основі акцій
НП(С)БО 35	Податкові різниці

**ПЕРЕЛІК НАЦІОНАЛЬНИХ ПОЛОЖЕНЬ (СТАНДАРТІВ)
ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ
В ДЕРЖАВНОМУ СЕКТОРІ СТАНОМ НА 1.06.2017 року⁵³³**

Номер НП(С)БО	Назва НП(С)БО
НП(С)БО 101	Подання фінансової звітності
НП(С)БО 102	Консолідована фінансова звітність
НП(С)БО 103	Фінансова звітність за сегментами
НП(С)БО 105	Фінансова звітність в умовах гіперінфляції
НП(С)БО 121	Основні засоби
НП(С)БО 122	Нематеріальні активи
НП(С)БО 123	Запаси
НП(С)БО 124	Доходи
НП(С)БО 125	Зміни облікових оцінок та виправлення помилок
НП(С)БО 126	Оренда
НП(С)БО 127	Зменшення корисності активів
НП(С)БО 128	Зобов'язання
НП(С)БО 129	Інвестиційна нерухомість
НП(С)БО 130	Вплив змін валютних курсів
НП(С)БО 131	Будівельні контракти
НП(С)БО 132	Виплати працівникам
НП(С)БО 133	Фінансові інвестиції
НП(С)БО 134	Фінансові інструменти

⁵³³ Міністерство фінансів України. Єдиний веб-портал використання бюджетних коштів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-\(standarti\)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjuzhhet](http://www.minfin.gov.ua/news/view/nacionalni-polozhennja-(standarti)-buhgalterskogo-obliku-v-derzhavnomu-sektori?category=bjuzhhet)

ДИНАМІКА ВВП, ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ,
А ТАКОЖ КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, 1992–2016 роки⁵³⁴

Показники	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999
ВВП у фактичних цінах, млрд. грн	0,05	2	12	55	82	93	102,6	130,4
Індекс споживчих цін		4834,9 %	991,2 %	476,7 %	180,2 %	115,9 %	110,6 %	122,7 %
ВВП, скоригований на дефлятор, млрд. грн		0,03	1,2	11,4	45,2	80,6	92,8	106,3
Доходи Зведеного бюджету, у фактичних цінах, млрд. грн	0,012	0,5	5,2	20,7	30,2	28,1	28,9	32,9
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд. грн	0,019	0,6	6,3	24,3	34,1	34,3	31,2	34,8
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд. грн	0,01	0,1	1,1	3,6	3,9	6,2	2,3	1,9
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	36,84 %	16,67 %	17,46 %	14,81 %	11,49 %	18,08 %	7,37 %	5,46 %
Частка видатків Зведеного бюджету та ВВП	38,0 %	40,0 %	52,5 %	44,6 %	41,9 %	36,7 %	30,4 %	26,7 %
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	14,00 %	6,67 %	9,17 %	6,61 %	4,81 %	6,64 %	2,24 %	1,46 %
Наявне населення України, тис. осіб	51 708	51 870	51 715	51 300	51 297	50 818	50 371	49 918
ВВП на душу населення, тис. грн		0,001	0,02	0,22	0,88	1,59	1,84	2,13

⁵³⁴ За даними:

- Бюджет України 2003, 2006, 2009, 2012, 2015
- Населення України за 2010 рік. – Демографічний щорічник.
- Національні рахунки України за 2009 рік. – Державний комітет статистики України, 2011. – 172 с.
- Про соціально-економічне становище України за 2016 рік.
- Калькулятор інфляції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://database.ukrcensus.gov.ua/dw_infl_uk/calc_p1d.asp?kat=6

Додаток 9 (продовження)

ДИНАМІКА ВВП, ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ,
А ТАКОЖ КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, 1992–2016 РОКИ

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	170,1	204,2	225,8	267,3	345,1	441,4	544,2	720,7	948,1
Індекс споживчих цін	128,2 %	112,0 %	100,8 %	105,2 %	109,0 %	113,5 %	109,1 %	112,8 %	125,2 %
ВВП, скоригований на дефлятор, млрд грн	132,7	182,3	224,0	254,1	316,6	388,9	498,8	638,9	757,3
Доходи Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	49,1	54,9	61,9	75,3	91,5	134,2	171,8	219,9	297,9
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	48,1	55,5	60,3	75,8	102,5	142,0	175,3	226,1	309,2
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд грн	-1,0	0,6	-1,6	0,5	11,0	7,8	3,5	6,2	11,3
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	-2,08 %	1,08 %	-2,65 %	0,66 %	10,73 %	5,49 %	2,00 %	2,74 %	3,65 %
Частка видатків Зведеного бюджету у ВВП	28,3 %	27,2 %	26,7 %	28,4 %	29,7 %	32,2 %	32,2 %	31,4 %	32,6 %
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	-0,59 %	0,29 %	-0,71 %	0,19 %	3,19 %	1,77 %	0,64 %	0,86 %	1,19 %
Найване населення України, тис. осіб	49 430	48 923	48 457	48 003	47 622	47 281	46 930	46 646	46 373
ВВП на душу населення, тис. грн	2,68	3,73	4,62	5,29	6,65	8,23	10,63	13,70	16,33

Додаток 9 (закінчення)

ДИНАМІКА ВВП, ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ ЗВЕДЕНОГО БЮДЖЕТУ,
А ТАКОЖ КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ, 1992-2016 роки

Показник	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП у фактичних цінах, млрд грн	913,3	1 082,6	1 302,1	1 408,9	1 522,6	1 586,9	1 979,4	2 383,2
Індекс споживчих цін	115,9 %	109,4 %	108,0 %	100,6 %	99,7 %	112,1 %	148,7 %	113,9 %
ВВП, скоригований на дефлятор, млрд грн	788,0	989,6	1 205,6	1 400,5	1 527,2	1 415,6	1 331,1	2 092,4
Доходи Зведеного бюджету, у фактичних цінах, млрд грн	273,0	314,5	398,5	445,5	442,8	456,7	652,0	782,8
Видатки Зведеного бюджету у фактичних цінах, млрд грн	307,4	377,8	416,8	492,4	505,8	523,1	679,9	835,8
Дефіцит Зведеного бюджету, млрд грн	34,4	63,3	18,3	46,9	63,0	66,4	27,9	53,0
Частка дефіциту у видатках Зведеного бюджету	11,19 %	16,75 %	4,39 %	9,52 %	12,46 %	12,69 %	4,10 %	6,34 %
Частка видатків Зведеного бюджету у ВВП	33,7 %	34,9 %	32,0 %	34,9 %	33,2 %	33,0 %	34,3 %	35,1 %
Частка дефіциту Зведеного бюджету у ВВП	3,77 %	5,85 %	1,41 %	3,33 %	4,14 %	4,18 %	1,41 %	2,22 %
Наявне населення України, тис. осіб	46 144	45 963	45 779	45 593	45 373	45 246	42 759	42 604
ВВП на душу населення, тис. грн	17,08	21,53	26,34	30,72	33,66	31,29	31,13	49,11

РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПЛІННОГО (КОВЗНОГО) СЕРЕДНЬОГО ОБСЯГУ ВВП УКРАЇНИ
СКОРИГОВАНОВОГО НА ДЕФЛЯТОР) У РОЗРАХУНКУ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ,⁵³⁵
А ТАКОЖ СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ЇХ ЗМІН У 1996–2016 роках, тис. грн

Показники	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
ВВП на душу населення	0,88	1,59	1,84	2,13	2,68	3,73	4,62
	$(0,88 + 1,59)/2 = 1,24$						
Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення	$(1,59 + 1,84)/2 = 1,72$						
			$(1,84 + 2,13)/2 = 1,99$				
				$(2,13 + 2,68)/2 = 2,41$			
					$(2,68 + 3,73)/2 = 2,21$		
						$(3,73 + 4,62)/2 = 4,18$	

⁵³⁵ За даними Додатка 9.

Додаток 10 (продовження)

РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПЛИННОГО (КОВЗНОГО) СЕРЕДНЬОГО ОБСЯГУ ВВП УКРАЇНИ
(СКОРИГОВАНОВОГО НА ДЕФЛЯТОР) У РОЗРАХУНКУ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ,
А ТАКОЖ СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ЇХ ЗМІН У 1996–2016 роках, тис. грн

Показники	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
ВВП на душу населення	5,29	6,65	8,23	10,63	13,70	16,33	17,08
	$(4,62 + 5,29)/2 = 4,96$						
	$(5,29 + 6,65)/2 = 6,97$						
Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення		$(6,65 + 8,23)/2 = 7,44$					
			$(8,23 + 10,63)/2 = 9,43$				
				$(10,63 + 13,70)/2 = 12,17$			
					$(13,70 + 16,33)/2 = 15,02$		
						$(16,33 + 17,08)/2 = 16,71$	

Додаток 10 (закінчення)

РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПЛИННОГО (КОВЗНОГО) СЕРЕДНЬОГО ОБСЯГУ ВВП УКРАЇНИ
(СКОРИГОВАНОВОГО НА ДЕФЛЯТОР) У РОЗРАХУНКУ НА ДУШУ НАСЕЛЕННЯ,
А ТАКОЖ СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ЇХ ЗМІН У 1996–2016 роках, тис. грн

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ВВП на душу населення	21,53	26,34	30,72	33,66	31,29	31,13	49,11
	$(17,08 + 21,53)/2 = 19,31$						
	$(21,53 + 26,34)/2 = 23,94$						
		$(26,34 + 30,72)/2 = 28,53$					
			$(30,72 + 33,66)/2 = 32,19$				
Плинні (ковзні) середні ВВП на душу населення				$(33,66 + 31,29)/2 = 32,48$			
					$(31,29 + 31,13)/2 = 31,21$		
						$(31,13 + 49,11)/2 = 40,12$	
Середня абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	$[(1,72-1,24) + (1,99-1,72) + (2,41-1,99) + (2,21-2,41) + (4,18-2,21) + (4,96-4,18) + (5,97-4,96) + (7,44-5,97) + (9,43-7,44) + (12,17-9,43) + (15,02-12,17) + (16,71-15,02) + (19,31-16,71) + (23,94-19,31) + (28,53-23,94) + (32,19-28,53) + (32,48-32,19) + (31,21-32,48) + (40,12-31,21)]/19 = 2,05$						

**ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ КОМПАНІЙ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ (КУА)
ТА ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ (ІСІ) В УКРАЇНІ, 2002–2017 роки**⁵³⁶

Показники	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Кількість КУА	5	32	88	159	228	334	409	380
Кількість зареєстрованих ІСІ в управлінні КУА	6	29	105	284	519	834	1244	1202
Кількість зареєстрованих ІСІ на одну КУА	1,2	0,9	1,2	1,8	2,3	2,5	3,0	3,2
<i>Темпи приросту кількості зареєстрованих ІСІ</i>		383 %	262 %	170 %	83 %	61 %	49 %	-3 %
Кількість сформованих (визнаних) ІСІ (тобто тих, що досягли нормативу мінімальних активів)	0	10	39	128	324	577	888	985
<i>Темпи приросту кількості сформованих (визнаних) ІСІ</i>			290 %	228 %	153 %	78 %	54 %	11 %
Частка сформованих (визнаних) ІСІ у загальній кількості зареєстрованих ІСІ	0 %	34 %	37 %	45 %	62 %	69 %	71 %	82 %
Активи сформованих (визнаних) ІСІ, млн грн			1 938	6 904	17 145	40 780	63 265	82 541
<i>Річний темп приросту активів сформованих (визнаних) ІСІ</i>				256 %	148 %	138 %	55 %	30 %
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн грн			50	54	53	71	71	84
<i>Річний темп приросту середнього розміру активів одного сформованого ІСІ</i>				9 %	-2 %	34 %	1 %	18 %

⁵³⁶ За даними УАІБ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analytinaib/publ_jci_quart.html

Додаток 11 (закінчення)

ПОКАЗНИКИ РОЗВИТКУ КОМПАНІЙ З УПРАВЛІННЯ АКТИВАМИ (КУА)
ТА ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТИВАННЯ (ІСІ) В УКРАЇНІ, 2002–2017 роки

Показники	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017*
Кількість КУА	339	341	353	347	336	313	295	296
Кількість зареєстрованих ІСІ в управлінні КУА	1226	1451	1544	1604	1569	1567	1625	1196
Кількість зареєстрованих ІСІ на одну КУА	3,6	4,3	4,4	4,6	4,7	5,0	5,5	4,0
Темпи приросту кількості зареєстрованих ІСІ	2 %	18 %	6 %	4 %	-2 %	0 %	4 %	-26 %
Кількість сформованих (визнаних) ІСІ (тобто тих, що досягли нормативу мінімальних активів)	1095	1125	1222	1250	1188	1147	1131	
Темпи приросту кількості сформованих (визнаних) ІСІ	11 %	3 %	9 %	2 %	-5 %	-3 %	-1 %	
Частка сформованих (визнаних) ІСІ у загальній кількості зареєстрованих ІСІ	89 %	78 %	79 %	78 %	76 %	73 %	70 %	0 %
Активи сформованих (визнаних) ІСІ, млн грн	105 867	126 790	157 201	177 523	206 358	236 175	230 188	
Річний темп приросту активів сформованих (визнаних) ІСІ	28 %	20 %	24 %	13 %	16 %	14 %	-3 %	-100 %
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн грн	97	113	129	142	174	206	204	
Річний темп приросту середнього розміру активів одного сформованого ІСІ	15 %	17 %	14 %	10 %	22 %	19 %	-1 %	

* на 17.05.2017 року.

**РОЗРАХУНОК ПЛИННИХ (КОВЗНИХ) СЕРЕДНІХ ПОКАЗНИКІВ УСЕРЕДНЕНОЇ СУМИ АКТИВІВ
ОДНОГО СФОРМОВАНОГО ІСІ В УКРАЇНІ, А ТАКОЖ СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ЇХ ЗМІНИ,
2004–2016 роки, млн грн⁵³⁷**

Позиції	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн грн	50	54	53	71	71	84
	$(50 + 54)/2 = 52$					
Плинні (ковзні) середні	$(54 + 53)/2 = 53,5$					
	$(53 + 71)/2 = 62$					
	$(71 + 71)/2 = 71$					
	$(71 + 84)/2 = 77,5$					

⁵³⁷ За даними УАІБ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.uaib.com.ua/analyt/uaib/publ_jci_quart.html

Додаток 12 (закінчення)

РОЗРАХУНОК ПЛИННИХ (КОВЗНИХ) СЕРЕДНІХ ПОКАЗНИКІВ УСЕРЕДНЕНОЇ СУМИ АКТИВІВ
ОДНОГО СФОРМОВАНОГО ІСІ В УКРАЇНІ, А ТАКОЖ СЕРЕДНЬОЇ АБСОЛЮТНОЇ ВЕЛИЧИНИ ІХ ЗМІНИ,
2004–2016 роки, млн грн

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	
Середній розмір активів одного сформованого (визнаного) ІСІ, млн грн	97	113	129	142	174	206	204	
	$(97 + 113)/2 = 105$							
Плинні (ковзні) середні	$(113 + 129)/2 = 121$							
	$(129 + 142)/2 = 135,5$							
						$(142 + 174)/2 = 158$		
						$(174 + 206)/2 = 190$		
Середня абсолютна величина зміни плинних (ковзних) середніх	$[(53,5 - 52) + (62 - 53,5) + (71 - 62) + (77,5 - 71) + (90,5 - 77,7) + (105 - 90,5) + (121 - 105) + (135,5 - 121) + (158 - 135,5) + (190 - 158) + (205 - 190)]/11 = 13,91$							
						$(206 + 204)/2 = 205$		

КІЛЬКІСТЬ ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ,
2012–2015 роки, тис. осіб⁵³⁸

Позиції	2012	2013	2014	2015
Усього зайнято	19261,4	19314,2	18073,3	16443,2
Сільське, лісове та рибне господарство	3308,5	3389	3091,4	2870,6
Промисловість	3236,7	3170	2898,2	2573,9
Будівництво	836,4	841,1	746,4	642,1
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	4160,2	4269,5	3965,7	3510,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1150,9	1163,6	1113,4	998
Тимчасове розміщування й організація харчування	326,7	328,9	309,1	277,3
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>297,9</i>	<i>299,9</i>	<i>284,8</i>	<i>272,9</i>
Фінансова та страхова діяльність	315,8	306,2	286,8	243,6
Операції з нерухомим майном	322,2	314,3	286,1	268,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	504,1	493,6	456	422,9
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	343,9	343,3	334,3	298,6
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	1003,62	962,3	959,52	974,52
Освіта	1633,2	1611,2	1587,7	1496,5
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1181,4	1171,8	1150,5	1040,7
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	225,6	226,5	221,2	207,9
Інші види економічної діяльності	414,3	423	382,2	344,7

⁵³⁸ Див.: Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

СТРУКТУРА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ ЗА ВИДАМИ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2012–2015 роки, %⁵³⁹

Позиції	2012	2013	2014	2015
Усього зайнято	100 %	100 %	100 %	100 %
Сільське, лісове та рибне господарство	17,18	17,55	17,10	17,46
Промисловість	16,80	16,41	16,04	15,65
Будівництво	4,34	4,35	4,13	3,90
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	21,60	22,11	21,94	21,35
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	5,98	6,02	6,16	6,07
Тимчасове розмішування й організація харчування	1,70	1,70	1,71	1,69
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>1,55</i>	<i>1,55</i>	<i>1,58</i>	<i>1,66</i>
Фінансова та страхова діяльність	1,64	1,59	1,59	1,48
Операції з нерухомим майном	1,67	1,63	1,58	1,63
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,62	2,56	2,52	2,57
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1,79	1,78	1,85	1,82
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,21	4,98	5,31	5,93
Освіта	8,48	8,34	8,78	9,10
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	6,13	6,07	6,37	6,33
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	1,17	1,17	1,22	1,26
Інші види економічної діяльності	2,15	2,19	2,11	2,10

⁵³⁹ Розраховано за даними Додатка 10.

**ВВП ТА ВАЛОВА ДОДАНА ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ,
СТВОРЕНІ У РІЗНИХ ВИДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000–2015 роки, млн грн⁵⁴⁰**

Позиції	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	24 573	29 514	29 509	29 121	37 317	40 589
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	7 376	8 461	9 952	10 767	12 413	17 775
Переробна промисловість	30 624	34 495	39 637	48 659	62 612	84 643
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	10 108	10 471	10 644	11 409	11 527	14 056
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1 535	1 802	2 105	2 456	2 844	3 733
Будівництво	6 102	7 929	8 408	11 099	15 621	17 842
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14 821	22 505	24 694	31 734	41 132	56 008
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	15 807	19 647	21 990	28 022	34 080	37 775
Тимчасове розміщування й організація харчування	834	1 157	1 302	1 599	2 264	2 339
<i>Інформація та телекомунікації</i>	4 980	6 451	7 450	9 236	11 458	13 494
Фінансова та страхова діяльність	3 276	5 595	6 601	9 742	21 832	20 441
Операції з нерухомим майном	6 435	8 891	10 288	11 757	15 969	20 799

⁵⁴⁰ За даними: Україна у цифрах 2007. – Держкомстат, С.31; Україна у цифрах 20012. – Держкомстат, С.38; Державна служба статистики України. Офіційний сайт Ukrstat.org. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Додаток 15 (продовження)

Позиції	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Професійна, наукова та технічна діяльність	2 374	3 575	4 262	4 799	6 645	8 680
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1 145	1 693	2 016	2 319	3 118	3 983
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	6 763	7 652	8 986	10 434	14 365	20 691
Освіта	7 215	8 896	10 814	13 773	16 243	20 869
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4 239	5 980	7 321	9 081	10 885	13 881
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	650	898	1 221	1 481	1 795	2 513
Надання інших видів послуг	1 463	1 863	2 322	2 740	3 357	4 363
Валова додана вартість в основних цінах	150 320	187 475	209 522	250 228	325 477	404 474
Податки на продукти за мінусом субсидій	19 750	16 715	16 288	17 116	19 636	36 978
Валовий внутрішній продукт (ВВП), у фактичних цінах	170 070	204 190	225 810	267 344	345 113	441 452

ВВП ТА ВАЛОВА ДОДАНА ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ,
СТВОРЕНІ У РІЗНИХ ВИДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000–2015 роки, млн грн

Позиції	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	40 902	47 192	64 754	65 397
Видобування промисловості і розроблення кар'єрів	21 736	31 192	53 576	39 780
Переробна промисловість	105 935	138 237	157 407	135 585
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	17 162	21 352	26 346	29 228
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	4 762	6 067	7 809	5 191
Будівництво	22 981	33 430	33 118	24 702
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	68 144	94 408	129 770	128 440
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	44 489	55 463	68 881	76 657
Тимчасове розмішування й організація харчування	5 336	6 749	9 579	7 907
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>16 426</i>	<i>21 917</i>	<i>28 055</i>	<i>29 853</i>
Фінансова та страхова діяльність	25 798	42 771	68 019	51 233
Операції з нерухомим майном	26 004	39 805	52 724	52 024
Професійна, наукова та технічна діяльність	10 946	17 880	23 826	28 010
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	5 035	7 885	10 509	10 559
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	26 556	34 091	45 586	47 600
Освіта	26 219	32 936	43 495	49 278
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	17 596	22 397	28 981	34 258
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	3 421	4 498	5 993	6 114
Надання інших видів послуг	5 540	6 899	8 511	8 362
Валова додана вартість в основних цінах	494 988	665 169	866 939	830 178
Податки на продукти за мінусом субсидій	49 165	47 776	81 117	83 167
Валовий внутрішній продукт (ВВП), у фактичних цінах	544 153	712 945	948 056	913 345

Додаток 15 (продовження)

ВВП ТА ВАЛОВА ДОДАНА ВАРТІСТЬ В УКРАЇНІ,
СТВОРЕНІ У РІЗНИХ ВИДАХ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000–2015 роки, млн грн

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	80 385	106 555	109 785	128 738	161 145	239 806
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	63 436	84 872	81 660	81 259	79 120	95 141
Переробна промисловість	142 700	154 675	173 912	165 055	194 050	236 692
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	30 295	39 994	43 491	42 366	44 836	53 385
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	7 736	7 302	6 625	6 573	7 236	7 924
Будівництво	35 366	39 575	39 049	36 902	36 876	38 928
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	154 994	193 357	200 763	212 090	233 702	273 989
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	83 027	103 179	98 859	104 483	100 889	134 978
Тимчасове розміщування й організація харчування	8 932	10 256	10 122	10 150	9 927	11 946
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>33 011</i>	<i>38 390</i>	<i>43 379</i>	<i>48 372</i>	<i>52 724</i>	<i>72 596</i>
Фінансова та страхова діяльність	61 263	58 213	61 055	66 232	70 601	67 512
Операції з нерухомим майном	57 699	69 035	83 502	95 272	99 144	123 021

Додаток 15 (закінчення)

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Професійна, наукова та технічна діяльність	27 265	30 471	41 966	47 712	47 139	55 789
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	11 832	14 300	16 135	17 715	18 061	21 624
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	49 863	53 464	59 752	68 225	78 731	95 085
Освіта	53 462	59 377	71 771	77 986	76 068	82 778
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	38 555	41 855	49 234	48 247	46 250	51 480
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	6 074	7 161	9 727	12 704	12 339	12 357
Надання інших видів послуг	8 577	10 527	12 282	13 731	13 881	14 356
Валова додана вартість в основних цінах	954 472	1 122 558	1 213 069	1 283 812	1 382 719	1 689 387
Податки на продукти	127 358	179 296	195 450	183 586	206 336	302 344
Субсидії на продукти	-2 484	-1 863	-3 850	-2 200	-2 140	-3 187
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	1 079 346	1 299 991	1 404 669	1 465 198	1 586 915	1 988 544

**ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ВВП УКРАЇНИ, 2000–2015 роки, %⁵⁴¹**

Позиції	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	2,28	2,73	2,73	2,70	3,46	3,76
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,68	0,78	0,92	1,00	1,15	1,65
Переробна промисловість	2,84	3,20	3,67	4,51	5,80	7,84
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,94	0,97	0,99	1,06	1,07	1,30
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,14	0,17	0,20	0,23	0,26	0,35
Будівництво	0,57	0,73	0,78	1,03	1,45	1,65
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	1,37	2,09	2,29	2,94	3,81	5,19
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1,46	1,82	2,04	2,60	3,16	3,50
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,08	0,11	0,12	0,15	0,21	0,22
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>0,46</i>	<i>0,60</i>	<i>0,69</i>	<i>0,86</i>	<i>1,06</i>	<i>1,25</i>
Фінансова та страхова діяльність	0,30	0,52	0,61	0,90	2,02	1,89
Операції з нерухомим майном	0,60	0,82	0,95	1,09	1,48	1,93
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,22	0,33	0,39	0,44	0,62	0,80
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,11	0,16	0,19	0,21	0,29	0,37
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,63	0,71	0,83	0,97	1,33	1,92
Освіта	0,67	0,82	1,00	1,28	1,50	1,93
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,39	0,55	0,68	0,84	1,01	1,29
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,06	0,08	0,11	0,14	0,17	0,23
Надання інших видів послуг	0,14	0,17	0,22	0,25	0,31	0,40
Валова додана вартість в основних цінах	13,93	17,37	19,41	23,18	30,16	37,47
Податки на продукти за мінусом субсидій	86,07	82,63	80,59	76,82	69,84	62,53
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	100	100	100	100	100	100

⁵⁴¹ Розраховано за даними Додатка 12.

Додаток 16 (продовження)

ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ВВП УКРАЇНИ, 2000–2015 роки, %

Позиції	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	3,79	4,37	6,00	6,06
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	2,01	2,89	4,96	3,69
Переробна промисловість	9,81	12,81	14,58	12,56
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	1,59	1,98	2,44	2,71
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,44	0,56	0,72	0,48
Будівництво	2,13	3,10	3,07	2,29
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	6,31	8,75	12,02	11,90
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	4,12	5,14	6,38	7,10
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,49	0,63	0,89	0,73
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>1,52</i>	<i>2,03</i>	<i>2,60</i>	<i>2,77</i>
Фінансова та страхова діяльність	2,39	3,96	6,30	4,75
Операції з нерухомим майном	2,41	3,69	4,88	4,82
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,01	1,66	2,21	2,60
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,47	0,73	0,97	0,98
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	2,46	3,16	4,22	4,41
Освіта	2,43	3,05	4,03	4,57
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1,63	2,08	2,69	3,17
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,32	0,42	0,56	0,57
Надання інших видів послуг	0,51	0,64	0,79	0,77
Валова додана вартість в основних цінах	45,86	61,63	80,32	76,91
Податки на продукти за мінусом субсидій	54,14	38,37	19,68	23,09
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	100	100	100	100

**ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ ТА ВВП УКРАЇНИ, 2000–2015 роки, %**

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	7,45	8,20	7,82	8,79	10,15	12,06
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,88	6,53	5,81	5,55	4,99	4,78
Переробна промисловість	13,22	11,90	12,38	11,27	12,23	11,90
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	2,81	3,08	3,10	2,89	2,83	2,68
Водопостачання; каналізація; поводження з відходами	0,72	0,56	0,47	0,45	0,46	0,40
Будівництво	3,28	3,04	2,78	2,52	2,32	1,96
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	14,36	14,87	14,29	14,48	14,73	13,78
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,69	7,94	7,04	7,13	6,36	6,79
Тимчасове розмішування й організація харчування	0,83	0,79	0,72	0,69	0,63	0,60
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>3,06</i>	<i>2,95</i>	<i>3,09</i>	<i>3,30</i>	<i>3,32</i>	<i>3,65</i>
Фінансова та страхова діяльність	5,68	4,48	4,35	4,52	4,45	3,40
Операції з нерухомим майном	5,35	5,31	5,94	6,50	6,25	6,19
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,53	2,34	2,99	3,26	2,97	2,81
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,10	1,10	1,15	1,21	1,14	1,09
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,62	4,11	4,25	4,66	4,96	4,78
Освіта	4,95	4,57	5,11	5,32	4,79	4,16
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,57	3,22	3,51	3,29	2,91	2,59
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,56	0,55	0,69	0,87	0,78	0,62
Надання інших видів послуг	0,79	0,81	0,87	0,94	0,87	0,72
Валова додана вартість в основних цінах	88,43	86,35	86,36	87,62	87,13	84,96
Податки на продукти	11,80	13,79	13,91	12,53	13,00	15,20
Субсидії на продукти	-0,23	-0,14	-0,27	-0,15	-0,13	-0,16
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	100	100	100	100	100	100

**ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ В УКРАЇНІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, 2000–2015 роки, %⁵⁴²**

Позиції	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	16,3	15,7	14,1	11,6	11,5	10,0
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,9	4,5	4,7	4,3	3,8%	4,4
Переробна промисловість	20,4	18,4	18,9	19,4	19,2	20,9
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	6,7	5,6	5,1	4,6	3,5	3,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,0	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9
Будівництво	4,1	4,2	4,0	4,4	4,8	4,4
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	9,9	12,0	11,8	12,7	12,6	13,8
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	10,5	10,5	10,5	11,2	10,5	9,3
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,6	0,6	0,6	0,6	0,7	0,6
<i>Інформація та телекомунікації</i>	3,3	3,4	3,6	3,7	3,5	3,3
Фінансова та страхова діяльність	2,2	3,0	3,2	3,9	6,7	5,1
Операції з нерухомим майном	4,3	4,7	4,9	4,7	4,9	5,1
Професійна, наукова та технічна діяльність	1,6	1,9	2,0	1,9	2,0	2,1
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,8	0,9	1,0	0,9	1,0	1,0
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	4,5	4,1	4,3	4,2	4,4	5,1
Освіта	4,8	4,7	5,2	5,5	5,0	5,2
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	2,8	3,2	3,5	3,6	3,3	3,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,4	0,5	0,6	0,6	0,6	0,6
Надання інших видів послуг	1,0	1,0	1,1	1,1	1,0	1,1
Валова додана вартість в основних цінах	100	100	100	100	100	100

⁵⁴² Розраховано за даними Додатка 12.

Додаток 17 (продовження)

ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ В УКРАЇНІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, 2000–2015 роки, %

Позитії	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	8,3	7,1	7,5	7,9
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	4,4	4,7	6,2	4,8
Переробна промисловість	21,4	20,8	18,2	16,3
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,5	3,2	3,0	3,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	1,0	0,9	0,9	0,6
Будівництво	4,6	5,0	3,8	3,0
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	13,8	14,2	15,0	15,5
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	9,0	8,3	7,9	9,2
Тимчасове розмішування й організація харчування	1,1	1,0	1,1	1,0
<i>Інформація та телекомунікації</i>	3,3	3,3	3,2	3,6
Фінансова та страхова діяльність	5,2	6,4	7,8	6,2
Операції з нерухомим майном	5,3	6,0	6,1	6,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,2	2,7	2,7	3,4
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,0	1,2	1,2	1,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,4	5,1	5,3	5,7
Освіта	5,3	5,0	5,0	5,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	3,6	3,4	3,3	4,1
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,7	0,7	0,7	0,7
Надання інших видів послуг	1,1	1,0	1,0	1,0
Валова додана вартість в основних цінах	100	100,	100	100

Додаток 17 (закінчення)

ЧАСТКА ОКРЕМИХ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
У СТВОРЕННІ В УКРАЇНІ ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ, 2000–2015 роки, %

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	8,4	9,5	9,1	10,0	11,7	14,2
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	6,6	7,6	6,7	6,3	5,7	5,6
Переробна промисловість	15,0	13,8	14,3	12,9	14,0	14,0
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	3,2	3,6	3,6	3,3	3,2	3,2
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,8	0,7	0,5	0,5	0,5	0,5
Будівництво	3,7	3,5	3,2	2,9	2,7	2,3
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	16,2	17,2	16,6	16,5	16,9	16,2
Транспорт; складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	8,7	9,2	8,1	8,1	7,3	8,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,7
<i>Інформація та телекомунікації</i>	3,5	3,4	3,6	3,8	3,8	4,3
Фінансова та страхова діяльність	6,4	5,2	5,0	5,2	5,1	4,0
Операції з нерухомим майном	6,0	6,1	6,9	7,4	7,2	7,3
Професійна, наукова та технічна діяльність	2,9	2,7	3,5	3,7	3,4	3,3
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	1,2	1,3	1,3	1,4	1,3	1,3
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	5,2	4,8	4,9	5,3	5,7	5,6
Освіта	5,6	5,3	5,9	6,1	5,5	4,9
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	4,0	3,7	4,1	3,8	3,3	3,0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,6	0,6	0,8	1,0	0,9	0,7
Надання інших видів послуг	0,9	0,9	1,0	1,1	1,0	0,8
Валова додана вартість в основних цінах	100	100	100	100	100	100

**РІЧНІ ТЕМПИ ПРИРОСТУ ВВП І ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В УКРАЇНІ
У РОЗРІЗІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000 рік – 100 %⁵⁴³**

Позиції	2001	2002	2003	2004	2005
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	0,20	0,00	-0,01	0,28	0,09
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,15	0,18	0,08	0,15	0,43
Переробна промисловість	0,13	0,15	0,23	0,29	0,35
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,04	0,02	0,07	0,01	0,22
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,17	0,17	0,17	0,16	0,31
Будівництво	0,30	0,06	0,32	0,41	0,14
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,52	0,10	0,29	0,30	0,36
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	0,24	0,12	0,27	0,22	0,11
Тимчасове розміщування й організація харчування	0,39	0,13	0,23	0,42	0,03
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>0,30</i>	<i>0,15</i>	<i>0,24</i>	<i>0,24</i>	<i>0,18</i>
Фінансова та страхова діяльність	0,71	0,18	0,48	1,24	-0,06
Операції з нерухомим майном	0,38	0,16	0,14	0,36	0,30
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,51	0,19	0,13	0,38	0,31
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,48	0,19	0,15	0,34	0,28
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,13	0,17	0,16	0,38	0,44
Освіта	0,23	0,22	0,27	0,18	0,28
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,41	0,22	0,24	0,20	0,28
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,38	0,36	0,21	0,21	0,40
Надання інших видів послуг	0,27	0,25	0,18	0,23	0,30
Валова додана вартість в основних цінах	0,25	0,12	0,19	0,30	0,24
Податки на продукти за мінусом субсидій	-0,15	-0,03	0,05	0,15	0,88
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	0,20	0,11	0,18	0,29	0,28

⁵⁴³ За даними Додатка 12.

Додаток 18 (продовження)

РІЧНІ ТЕМПИ ПРИРОСТУ ВВП І ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В УКРАЇНІ
У РОЗРІЗІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000 рік – 100 %

Позитці	2006	2007	2008	2009
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	0,01	0,15	0,37	0,01
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,22	0,44	0,72	-0,26
Переробна промисловість	0,25	0,30	0,14	-0,14
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,22	0,24	0,23	0,11
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,28	0,27	0,29	-0,34
Будівництво	0,29	0,45	-0,01	-0,25
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,22	0,39	0,37	-0,01
Транспорт, складське господарство, пошта та кур'єрська діяльність	0,18	0,25	0,24	0,11
Тимчасове розміщування й організація харчування	1,28	0,26	0,42	-0,17
<i>Інформація та телекомунікації</i>	0,22	0,33	0,28	0,06
Фінансова та страхова діяльність	0,26	0,66	0,59	-0,25
Операції з нерухомим майном	0,25	0,53	0,32	-0,01
Професійна, наукова та технічна діяльність	0,26	0,63	0,33	0,18
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,26	0,57	0,33	0,00
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,28	0,28	0,34	0,04
Освіта	0,26	0,26	0,32	0,13
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,27	0,27	0,29	0,18
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	0,36	0,31	0,33	0,02
Надання інших видів послуг	0,27	0,25	0,23	-0,02
Валова додана вартість в основних цінах	0,22	0,34	0,30	-0,04
Податки на продукти за мінусом субсидій	0,33	-0,03	0,70	0,03
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	0,23	0,31	0,33	-0,04

РІЧНІ ТЕМПИ ПРИРОСТУ ВВП І ВАЛОВОЇ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ В УКРАЇНІ
У РОЗРІЗІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, 2000 рік – 100 %

Позиції	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Сільське господарство, лісове та рибне господарство	0,23	0,33	0,03	0,17	0,25	0,49
Видобувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,59	0,34	-0,04	0,00	-0,03	0,20
Переробна промисловість	0,05	0,08	0,12	-0,05	0,18	0,22
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	0,04	0,32	0,09	-0,03	0,06	0,19
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	0,49	-0,06	-0,09	-0,01	0,10	0,10
Будівництво	0,43	0,12	-0,01	-0,05	0,00	0,06
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	0,21	0,25	0,04	0,06	0,10	0,17
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	0,08	0,24	-0,04	0,06	-0,03	0,34
Тимчасове розмішування й організація харчування	0,13	0,15	-0,01	0,00	-0,02	0,20
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>0,11</i>	<i>0,16</i>	<i>0,13</i>	<i>0,12</i>	<i>0,09</i>	<i>0,38</i>
Фінансова та страхова діяльність	0,20	-0,05	0,05	0,08	0,07	-0,04
Операції з нерухомим майном	0,11	0,20	0,21	0,14	0,04	0,24
Професійна, наукова та технічна діяльність	-0,03	0,12	0,38	0,14	-0,01	0,18
Діяльність у сфері адміністративного і допоміжного обслуговування	0,12	0,21	0,13	0,10	0,02	0,20
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	0,05	0,07	0,12	0,14	0,15	0,21
Освіта	0,08	0,11	0,21	0,09	-0,02	0,09
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	0,13	0,09	0,18	-0,02	-0,04	0,11
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	-0,01	0,18	0,36	0,31	-0,03	0,00
Надання інших видів послуг	0,03	0,23	0,17	0,12	0,01	0,03
Валова додана вартість в основних цінах	0,15	0,18	0,08	0,06	0,08	0,22
Податки на продукти за мінусом субсидій	0,50	0,42	0,08	-0,05	0,13	0,47
Валовий внутрішній продукт (ВВП)	0,18	0,20	0,08	0,04	0,08	0,25

**ВВП І ВАЛОВА ДОДАНА ВАРТІСТЬ У РОЗРАХУНКУ НА ОДНОГО ЗАЙНЯТОГО
У РОЗРІЗІ ВИДІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ, УКРАЇНА, 2012–2015 роки, грн⁵⁴⁴**

Види економічної діяльності	2012	2013	2014	2015
Сільське, лісове та рибне господарство	33 183	37 987	52 127	83 539
Промисловість	94 444	93 140	112 222	152 742
Будівництво	46 687	43 873	49 405	60 626
Торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	48 258	49 676	58 931	78 044
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	85 897	89 793	90 613	135 248
Тимчасове розмішування й організація харчування	30 983	30 860	32 116	43 080
<i>Інформація та телекомунікації</i>	<i>145 616</i>	<i>161 294</i>	<i>185 126</i>	<i>266 017</i>
Фінансова та страхова діяльність	193 334	216 303	246 168	277 143
Операції з нерухомим майном	259 162	303 124	346 536	458 520
Професійна, наукова та технічна діяльність	83 249	96 661	103 375	131 920
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	46 918	51 602	54 026	72 418
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	59 536	70 898	82 052	97 571
Освіта	43 945	48 402	47 911	55 314
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	41 674	41 173	40 200	49 467
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	43 116	56 088	55 782	59 437
Надання інших видів послуг	29 645	32 461	36 319	41 648
Валова додана вартість	62 979	66 470	76 506	102 741
ВВП	72 927	75 861	87 804	120 934

⁵⁴⁴ Розраховано за даними: Державна служба статистики України. Офіційний сайт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Наукове видання

РЯЗАНОВА Надія Сергіївна

**ІНСТИТУТ ФІНАНСОВОГО
РАХІВНИЦТВА
ІНФОРМАЦІЙНОГО
СУСПІЛЬСТВА**

*Сутність
та сучасна парадигма
розвитку*

Монографія

Редактор *В. Гломозда*
Художник обкладинки *Є. Мироненко*
Коректор *Н. Підлужна*
Верстка *С. Лозова*

Підп. до друку 14.10.17. Формат 60×84/16. Папір офсет. № 1.
Гарнітура Тип Таймс. Друк офсетний. Ум.-друк. арк. 20,00.
Обл.-вид. арк. 22,75. Наклад 300 пр. Зам. 17-5373.

Державний вищий навчальний заклад
«Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»
03680, м. Київ, проспект Перемоги, 54/1

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи (серія ДК, № 235 від 07.11.2000)

Тел./факс (044) 537-61-41; тел. (044) 537-61-44
E-mail: publish@kneu.kiev.ua

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток

Для нотаток